

ציור כ"ה המזבח

(ראה עמוד קא')

אמה יסוד
אמה סובב
אמה קרן
אמה הכורך דגלי כהנים

מקום מערכה

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"ט

זרח

מער

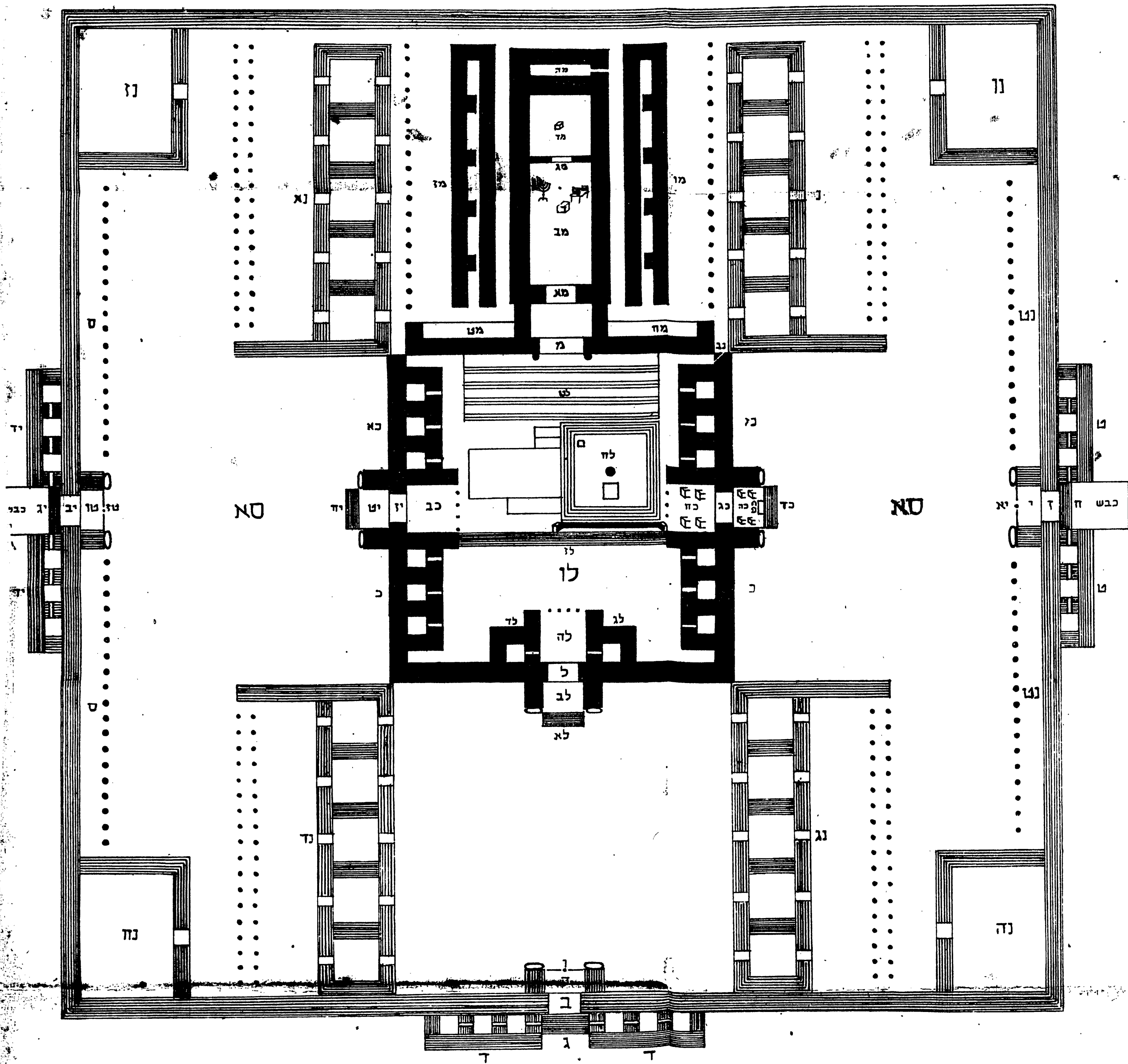

כבש

ג
בית הדשן

דרום

צורת תבנית המקדש של יחזקאל חנביא

ראה עמוד ק"ט ועמוד קי"ב והלאה

קנה מדה 1:500
אמה אחת = 1¹/₂ מ'

ציור כ"ו

ס פ ר בית הבחירה

הבית השני לפי מקורות חז"ל
ופירוש על מקדש יחזקאל
בצירוף ציורים ותרשימים

מ א ת
משה ווייס

בסיוע מוסד הרב קוק שעל ידי המוזיאון העולמי
ירושלים תש"ו

ת כן הענינים:

הקדמה

המובח והכבש

הכבשים הקטנים

יסוד המובח

המכשיות והשלחות והנסיין

המעלות שבין האולם ולמובח

האולם והחיכל

התאים והמסכה

בית המוקד

שער הנשים

לשכת הנזית

חלומי גרסאות

לשכת מרהדריין ולשכת הגולה

שני בתי דין של סנהדרי קטנה

מקוה שעל גג בית הפרוה

שער חמים

הר הבית

שורא ובר שורא

הסורג

סירוש ברייחא דיומא, לו א

הכהן השורף את חמרה מכוון ורואה כנגד פתחו של היכל

הדוכן ללויים

בא וראה כמה גדול כהן של כהנים

באור קצר למקומות ולבנינים וכו'

באור קצר לצורת הבית דיחזקאל

פירוש הכתובים ביחזקאל מ"ב וכו' מטוקים מפרק

מג, מד ומז

מה בין מקדש יחזקאל ובית שני ובמה הם שונים זה לזה

רשימת הדברים שנמצא להם פתרון בספר זה

סוף דבר

הסכמת אדונינו מורנו ורבינו הרב הגאון הגדול מהר"א הלוי הרצוג שליט"א הרב הראשי לא"י

ב"ה
ו' ניסן, תש"ג.

אפריון נמטייה להרב הגאון ר' משה וייס נ"י על חבורו הנעלה, בית הבחירה", ביאור לתבנית הבית השני. זוהי באמת תרומה חשובה לענין צורת הבית שעמלו בו כמה גדולי ישראל והרב המחבר שליט"א מפיץ אור על כמה נקודות כהות ועשה מלאכת ה' באמונה ובטוב טעם ודעת. ואם כי באי אלו מהנחותיו והשגותיו על קודמיו יש עוד לעיין הרבה, אבל כך דרכה של תורה. נוסף על חשיבות הספר מצד עצמו יש בו תועלת הואיל ועל ידו יתעוררו רבים וגדולים להתעסק בצורת הבית וכדברי רז"ל בילקוט יחזקאל על הפסוק, "הגד את בית ישראל את הבית ומדדו את תכנית".

יהי הבוחר בתורה ובציון עם המחבר הנעלה ויפוצו מעינותיו חוצה. ויהי רצון שנוכה לראות בבנין הבית הגדול והקדוש בכל כבודו ותפארתו במהרה דידן.

כעתירת

יצחק אייזיק הלוי הרצוג

הרב הראשי לא"י
החופסיה"ק ת"ו

ה ק ד מ ה

ספר זה שרשו ועיקרו התשוקה שנתעוררה בלבי להבין על כוונת את
הסוגיות שבתלמוד, העוסקות בעניני המקדש. לראשונה הרגשתי את המחסור
אשר יחסר לי במקצוע זה כאשר למדתי את מסכת יומא והגעתי לדף טו. ע"ב
לשקלא וטריא על בית המוקד ושם עד יז ע"ב, ומצאתי דברים רבים האומרים
דרשוננו. כן שם דף כה ע"א: "לשכת הגזית כעין בסיליקי גדולה היתה זקן יושב
במערבה והפייס במזרחא", נתקשיתי: כיצד יש להבין זאת. שהזקן במערבה
והפייס במזרחא, וגם הבטוי "בסיליקי גדולה" צריך, באור, שלכאורה זה מתנגד
למאי דקאמר תנא דמדות (פ"ה. מ"ג) שלשכת הגזית עמדה בעזרה. כלומר
בעזרת ישראל (רמב"ם הל' בית הבחירה פ"ה. הט"ו) ועזרת ישראל כל רחבה
לא היה אלא י"א אמה וא"כ איך אפשר שהיה בית גדול כעין "בסיליקי גדולה"
במקום צר כזה? וביחוד שעוד שתי לשכות עמדו שם בצדה של לשכת הגזית
בעזרת ישראל וגם אחד לשלשתן, והיינו לשכת פרהדרין ולשכת באר הגולה.
וכבר התקשה בזה בעל "תפארת ישראל" וספר "חוק נתן". ואי אפשר להבין
דברים אלה כי אם ע"י ציורים מדויקים. וכן עוד הרבה כמותם במס' מדות
ובמקומות אחרים. והציורים שבש"ס אינם מספיקים להבנת ענינים אלה די
צרכם. ומה גם צורת בית המקדש גופו ומדותיו עם התאים שמסביב לו! מה
רבו עניניו לענות בהם. ומקום רחב ידיים הניחו לנו כאן קדמונינו ז"ל.
את כל זה ראיתי ונתתי אל לבי לדרוש ולחקור בלמודי בית המקדש.
ואף על פי שהמלאכה מרובה ודעתי קצרה. אמרתי "הלא לאלקים פתרונים"
ואם כוונתי טהורה לא תבצר ממני עזרתו ית'. והואיל ואין דרך להבנת הדברים
בלתי אם ע"י ציורים מדויקים לפי המדות שנתנו בהם חז"ל במס' מדות (כי
על כן קראו את שמה מדות). ע"כ הרהבתי בנפשי עוז לצייר לי תבנית הבית
על דעת עצמי על יסוד התלמוד וגדולי מפרשיו. וכאשר נגמרה מלאכתי זאת
חזרתי על כל המקומות הללו קשי ההבנה וטרחתי לבחון ולבדוק אם מעשה
ידי שוה עם דבריהם ז"ל. ומה שראיתי בו נוטה מהם תקנתי. ולא חסתי על
עמלי לסתרו כדחזינא ביה תיוהא, ולצייר את התבנית כמה פעמים עד שנראתה
לעיני מקבילה לדברי חז"ל בכלליה ובפרטיה. ובכל זאת חלילה לי מלהתיהר
ולומר שיצא כאן דבר שלם מתחת ידי ושלא ימצאו בו שגיאות.

עיקר כוונתי היה למצוא פשר למאמרים סתומים בדברי חז"ל במקצוע זה הנכבד והמקודש. שמצוה להגות בו במיטב הגיון כבהויות דרב ושמואל. ובסוף הספר נמצאת רשימה למאמרים הללו. מי יתן ואזכה שיבחנו דברי ע"ר גדולי דורנו הייו האמת אתי אם לא. כי עפר אני תחת כפות רגליהם ומאשר אהיה אם יורוני ויודיעוני מה ששגייתי ומה שראוי לקיים מדברי. הלא תורה היא וללמוד אני צריך. תקותי תאמצני כי ראה ה' את עמלי ושלא על חנם יגעתי בענין זה ושתהא במלאכתי זאת עכ"פ התחלה להיות הדרך בלמודי בית המקדש שיבב"א כבושה לרבים ולא יהיו כספר החתום בעיניהם.

ונספח לזה קונטרס על מקדש העתיד דיחזקאל אשר בו נסיתי להראות במה הם שונים זה מזה שני בתי המקדש האלה ומהו הצד השווה שבהם. לזאת עשיתי גם צורת תבנית למקדש העתיד כפי שהבינותיו מפירש"י לפרקים מ עד מח מספר יחזקאל. וסבורני שע"י זה יקל על הקורא העיון בפרקים אלה. וגם יראה ויבין בכמה דרכים שוה בית שני למשכנא דיחזקאל ובכמה דרכים הם חלוקים זה מזה. ומשבנא דיחזקאל נמי מצוה על כל אדם מישראל לעסוק בה. ואין זה ענין ליחידי סגולה בלבד אלא מצוה דרבים היא כמו שכתוב: „אתה בן אדם הגד את בית ישראל את הבית וכו' ומדדו את תכנית" (יחזקאל מג).

ואם הרשות נתונה — אעיר כאן על דבר חדש שלא ראיתי בין המפרשים מי שיעיר עליו: דעתי נוטה לומר, כי בית המקדש שנמסרו לנו מדותיו וצורותיו במס' מדות ומקצתן במקומות אחרים שבש"ס הוא הבית השני שנבנה ע"י יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול וע"י זרובבל בן שאלתיאל ע"פ הוראתם של עזרא ונחמיה ונביאי הדור. והנה כבר אמרנו שבית זה ובנין יחזקאל לאו חדא מלתא היא. עם שיש גם דמיון ביניהם כאשר נראה להלן בס"ד. אע"פ שבלי שום ספק בוני בית שני נהירין היו להם המדות והצורות של מקדש יחזקאל שינו ממנו בכוונה, בהיותם יודעים כי הבנין הלה לעתיד הוא או שהיו השנויים מוכרחים מטעמים אחרים שאינם ידועים לנו. ואשר למקדש שלמה — לא נמצא בו רק מעט מן המעט מן המדות שמנו חכמים: „ההיכל מאה על מאה ואמה טרקסין (יומא דף נב ע"א). והבבא פ"ד מ"ד דמדות. התחתונה חמש והתיכונה שש והעליונה שבע", אשר יבא באורן באריכות כשנגיע לשם בעזה"י. נשאר עוד בנין הורדוס. אכן גם הוא איננו זה אשר ראוי לומר עליו כי הוא זה שבמס' מדות. וזה מכמה טעמים. ראשונה: מה שכתוב על בנין הורדוס בספר יוסיפון בן גוריון ובספר יוסיפון לרומיים. בספר המלחמות ובספר הקדמוניות שלו — כמה שונה זה מן הבית שבמס' מדות! וכל הקורא בספרים אלה על בנין הורדוס יראה במו עיניו שזה דבר אחר לגמרי ממה ששנינו שם. כן, למשל, בנה הורדוס אולמות הרבה. כנמצא בספר יוסיפון בן גוריון. ואילו בבית שבמס' מדות

אין כאן אלא אולם אחד בלבד (עין רש"י יומא דף כג ע"א, ד"ה על מעלות האולם). שנית: לא נזכר בכל מס' מדות שמו של הורדוס, כאשר נזכר לשבח שמו של בן גמלא ובן קטין והילני המלכה ומובז' ביומא פ"ג מ"ט וכאשר נזכר על העטרת שבאולם שמם של חלם וטוביה וידעי' וכן בן צפניה לזכרון בהיכל ה' (סוף פיג דמדות). שלישית: במדות פ"א מ"ג אמרו: "שער המזרחי עליו שושן הבירה צורה", ודבר ידוע הוא שבבנין הורדוס לא היתה צורת שושן הבירה, כי אם נשר סמל הרומיים היה במקומה על השער המזרחי, כאשר נזכר זה במפורש בס' יוסיפון בן גוריון וביוסיפון לרומיים. אבל היתה צורת שושן בבית עזרא ונחמי' שעשו כן לכבוד מלך פרס שנתן להם רשות לבנות את בית המקדש וזהב וכסף וכל צרכי הבנין נתן להם כנמצא כתוב בספר עזרא פרק א ופרק ו' רביעית: במס' מדות נזכרו שני שערים שהיו בכותל המערבי של העזרה, ובבית הורדוס לא היו שערים כלל במערב, כאשר הזכיר את זה בהדיא יוסיפון בספר המלחמות ספר חמישי פרק יד. ולע"ד לחנם נדחק בזה תו"ט שם במס' מדות. חמישית: ראיתי ברמב"ם ה' ביה"ב פ"ד ה"ג, שאמר שם כענין שנאמר בפס' מ"ו דמדות: "ההיכל מאה על מאה ברום מאה אמה" אלא שהוסיף ואמר ההיכל, שבנו בני הגולה היה מאה על מאה וכו'. והרי הוא הדבר שאמרנו, והא קמן שהרמב"ם אינו רוצה לומר כי הבית שבמס' מדות בית הורדוס הוא, אדרבא, אין זה אלא הבית, שבנו בני הגולה. וכן משמע מדברי רד"ק ליחזקאל מ' פסוק ה'. ומכל אלה הטעמים נראה בעיני קרוב לודאי כי אנו אין לנו במס' מדות וכן בכל המקומות בש"ס, שהמדובר שם בבית המקדש סתם, אלא אותו הבית שבנו זרובבל ויהושע הכהן הגדול בהוראות עזרא והנקרא על שמו בית עזרא (תענית דף כג, ע"א, רש"י ד"ה הורדוס). ואל תטעון עלי ממש' בס' עזרא פרק ו', שמלך פרס צוה לבנות את הבית גבוה ששים אמה, ובבית דמדות שנינו שהיה מאה על מאה על רום מאה. כי הנה לא עלי תלונתך אלא על רבינו הרמב"ם האומר "ההיכל שבנו עולי הגולה היה מאה על מאה" ובידוע שלא נעלם מרבנו מ' ש בס' עזרא. אולם פשר דבר הוא זה שאיתו המלך שצוה לבנות את הבית גבוה ששים אמה ורוחב ששים אמה היה המלך הראשון של פרס שחזר בו מדבריו ואסר אח"כ לבנותו בגלל השטנה שהשטינו השומרונים על היהודים; ואחר הפסקת הבנין משך יח שנה עלה דריוש למלוכה, והוא היה אוהב נאמן ליהודים, ונתן להם שוב רשות לבנות את הבית, ואז בנוהו מאה על מאה, כמדת הבית שבספר יחזקאל, והמלך דריוש בלי ספק הסכים לזה כי מלך כשר היה ולא רצה אלא מה שירצהו ה'.

ובטעמו של דבר שאין במס' מדות זכר לבית הורדוס, לכאורה אפשר לומר, מפני שלא היה רוח חכמים ננחה הימנו. כי האיש הזה הרבה לשפוך דם בקרב עם ישראל והרג את כל בית החשמונאים לבלתי השאיר להם שריד ואף.

לא נרתע מלרצוח חכמי ישראל באכזריות חמה ועינה ביסורים נוראים את בבא בן בוטא, ומעיקרא לא היה ראוי למלכות, כי לא היה מזרע ישראל, ולקח את השררה בערמה בעזרת הרומיים. ואם בר נש כזה בנה במקום בית עזרא בית חדש ביתר פאר ויופי ואם גם שיפר את העיר ירושלים בבנינים מפוארים ותיקן שווקים ומרחצאות וכיוצא, עליו הכתוב אומר: „בונה ציון בדמים וירושלם בעולה“ (מיכה ג. פסוק י). והבט נא וראה מה שאמר הנביא לדוד המלך על פי ה': „דם לרוב שפכת ומלחמות גדולות עשית לא תבנה בית לשמי“. ואם לעושי רצונו, כאדוננו דוד ע"ה, כך, על אכז"כ אדם רשע שלא נאה לו לבנות בית המקדש אשר יעודו להיות נזה השלום ומשכן הצדק.

אע"פ שטעם זה נראה כמתקבל על הדעת, יש להשיב עליו ממאי דאיתא במס' תענית דף כג, שבימי הורדוס כשעסקו בבנין ביהמ"ק ירדו גשמים בלילה וידעו שמלאכת שמים בידיהם. ואולי אפשר לומר שהיה להם כן רק מרחמי שמים להנחת דעת של עם נשבר ונדכה תחת שבט נוגש. דממה שאמרו בגמרא: וידעו שמלאכת שמים בידיהם — מכלל דאי לא הכי היה זה סמך בידם, הילכך היה כאן צורך להנחת דעת¹. כן היה אפשר לישב בדוחק, ומה שקשה מגמ' דביב דף ד דמשמע שם דבנין הורדוס ברצון חכמים היה, היינו משום שלא היתה להם ברירה, הואיל ובית עזרא היה רעוע ונוטה ליפול, ומה שהגיע לידי כך, שלא תקנו את הבדק בעתו ובזמנו, היה באשמתו של אותו רשע שהיה להוט אחרי הכבוד להיות נקרא בונה בית המקדש.

ואולם אם אמנם אחר כל הנ"ל עדיין הדבר צ"ע אם בית הורדוס לרצון חכמים היה או לא. עכ"פ דבר זה נראה ברור שתנא דמדות אין לו עסק בבית הורדוס כמוכח למעלה בראיות שאין עליהן תשובה. ובכל אופן היה המקדש של עזרא חביב עליהם יותר ואותו לקחו לדוגמא, והכי שפיר קדמיהון להורות

1) וכבר מצינו בעין זה בתאי מעשה דרי"ג בנרכות דק כח ע"א דכי חלשא דעתיה מחמת המאורע דהחם אחזי ליה חצבי חיוריי מלאי קטמא ליתובא דעתיה. שהרי נאמר שם בזה הלשון: „ולא היא. התיא ליתובא דעתיה הוא דאחזי ליה“ — משמע שקאמת לא היה כן כדאחזי ליה אלא ליתובא דעתיה. מצאתי מירוש לוח בשם גדול אחר ששכחתי שמו, דהנה אמרו שם: חנא, אותו היום (שהוקם ר"א בן עזריה לנשיא) סלקוהו לשומר הפתח ונחנה להם רשות לתלמידים ליכנס, שהיה ר"ג מכריז ואומר: כל תלמיד שאין תוכו כבדו לא יכנס לבית המדרש. והוא יומא איתוספי כמה ספסלי. אבל מי שיחשוב שבימי נשיאותו של ר"ג לא נכנס לבית המדרש אלא מי שחוכו כבדו, אינו אלא טועה. להיפך: מאותה השעה הצנועים מנעו רגליהם מבית המדרש מפני היראה שמא אינם ראויים, אבל בעלי החוצפה נאו, כי אמרו שתוכם ככרם. וכשתלשה דעתיה דרי"ג דלמא חס ושלום מנעתי תורה מישראל בדיון היה דחלשא דעתיה כי באמת היה כן שעי' קפדנותו נמנעו רק הטובים מלבוא, וכשנצטער על זה הראו לו „חצבי חיוריי מלאי קטמא“ והוא רמו על התלמידים שאין תוכם ככרם וקסבור הוא שעל תלמידיו של ראב"ע הראו ליה כן, ואמרו בגמרא: ולא היא, אלא תלמידיו של ראב"ע כשרים, ומאי דאחזי ליה לא היה אלא ליתובא דעתיה.

הלכות בית המקדש. והנה זאת תורת הבית שהיתה מסורת בידיהם איש מפי איש מימות אנשי כנסת הגדולה. אבל בית הורדוס לא זכרוהו אלא אנב אורחא ובקיצור נמרץ כמלתא דאקראי בעלמא. והוא ענין לספרות שמחוק לתלמוד ויוסף בן גוריון הוא שספר עליו בפרטים.

והבית הזה שדברו בו חז"ל במס' מדות. מדותיו וצורותיו בעינין עמדו ולא נשתנה בו דבר מאלה כל ימי עמדו. אבל חלו בו שינויים במשך הזמן לענין היופי והתפארת. כי בתחלה היתה שם עניות כדכתיב בחגי (פרק ב. פסוק ג) מי בכם הנשאר אשר ראה את הבית הזה בכבודו הראשון ומה אתם רואים אותו עתה הלא כמוהו כאין בעיניכם. וכעין זה בספר עזרא (פרק ג. פסוק יב). אכן אח"כ כאשר נתעשרו צפוהו כולו זהב ועשו את השערים כולם זהב חוץ משער ניקנור שהיה נחושת מן הטעמים שנאמרו במס' יומא דף לז. והיה זה בימיהם הטובים של החשמונאים עד שלא עמד עליהם אנטיפטר הנוכל ובנו הרשע הורדוס והורידו לארץ את גאון ישראל. ויתכן שגם לשכת הגזית נבנתה בימי החשמונאים באותה צורה שנזכרה ביומא דף כה. שם אמרו שלשכת הגזית כעין בסיליקי גדולה היתה. והנה אותו הלשון כעין בסיליקי גדולה. אמרו נמי על דיופלוסטון שבאלכסנדריא (סוכה דף נא) והוא בית הכנסת הגדול שהיה מפורסם כרוב גדלו. יפיו והדרו. ואמרו שם: מי שלא ראה דיופלוסטון של אלכסנדריא של מצרים לא ראה בכבודן של ישראל. אלמא שהשם בסיליקי גדולה פירושו בנין נכבד ומפואר. וקרוב לדעת שלשכת הגזית לא נבנתה בצורת ביסיליקי בימי עזרא כשהיו עניים כי אם בזמן שנתעשרו. והיינו בתקופת החשמונאים. ולהלן יבוא ענין לשכת הגזית באריכות. אכן כאשר גרם החטא ושמם הצלחתם של בני חשמונאים התחילה שוקעת (בעיקר בעוון המלכות שלקחו להם שהיא נחלה לבית דוד) וירדו פלאים עד שאותו הרשע לכד את המלוכה מידם בעזר הרומיים. אז תשש כחו של ישראל וקצרה ידם לחזק את בדיק הבית ולשמור על יפיו והדרו ונתהוו בו בקעים ופריצות עד שהיה קרוב ליפול. וזה היה רצונו של הורדוס. כי היתה עינו רעה בשבחם של החשמונאים ויבקש את הכבוד לעצמו והוא רצה ליטול את השם של בונה בית המקדש ויחד עם זה להתחבב על העם ולפייסו. כי נפש העם בחלה בו בעבור אכזריותו. ובכן הרס את בית עזרא עד היסוד ובנה בית חדש יפה ממנו במקומו.

וראוי להעיר כאן עוד על דבר אחד. הנה חגי הנביא, כשראה רבים מן הזקנים בוכים בבנין בית שני. שכן הם ראו את בית המקדש הראשון כרוב יפיו והיה זה הבית השני כאין לנגדו בעיניהם. אז דבר על לבם בדברי נחמה לאמר: גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון. ופירש הר"ק מקרא זה על הבית שבנה הורדוס שכבודו יהיה יותר גדול מן הבית הראשון שבנה

שלמה. ושתי חשובות בדבר: א) דלשון "הבית הזה" לפי משמעותה הפשוטה מורה על אותו הבית שעסוקים בו עכשו לבנותו ולא על בית הורדוס שבאותה שעה הוא עדיין דבר שלא בא לעולם. ב) היתכן שבעיני הנביא יהיה בית הורדוס עולה במעלה על מקדש שלמה? אתמהא. הלא שם היתה השכינה שורה ושם הארון ושני הלוחות ואורים ותומים ואש מן השמים וכל זה היה חסר בבית שני של עזרא וכל שכן שהיה חסר בבית הורדוס, והם דברים העולים בערכם על כל הקנינים שבעולם, וכל בנינו של הורדוס עם כל יפיו ותפארתו נחשב ללא כלום לעומתם, והנה כי כן איך אפשר הדבר שהנביא יתכוון בדבריו על בית הורדוס, ע"כ דברי רד"ק מן התימה אצלי ולא זכיתי להבינם. ואמנם במצודת דוד נזהר מזה והוא מפרש "גדול יהיה הבית העתיד (ר"ל בימות המשיח) שיעמוד במקום הזה מן הבית שכנה שלמה". והוא פירוש המתקבל בפסוק זה כשהוא לעצמו, אבל אין ההמשך עולה יפה עם מה שכתוב למעלה: "כי כה אמר ה' צבאות עוד אחת מעט היא וגו' ומלאתי את הבית הזה כבוד וגו' גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון וגו'". ברור, שהנביא מתנבא לימן קרוב באמרו "עוד אחת מעט" ולא לימות המשיח לעתיד הרחוק. דאם מחשבי קיצין טעו. נביא מי טועה.

ולענין יורו דברי הנביא כנראה על ימות החשמונאים, ור"ל: גדול יהיה כבודו האחרון של הבית הזה מכבודו הראשון⁽¹⁾ ויתקיים צו "והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגא מאד". הרי בעבור הבית הזה, בית עזרא שנבנה בימי הנביא, נלחמו אח"כ החשמונאים את מלחמותיהם נגד הרשע אנטיוכוס, כמאתים וחמשים שנה אחרי הוסדו ומסרו נפשם על קדושת השם וכבוד מקדשו, ואז נעשו להם נסים ונפלאות וראו כולם את ישועת ה' הגדולה אשר עשה לישראל לעיני העמים, וגדול היה כבוד הבית הזה באחריתו יותר מאשר בראשיתו, כי אז לא ראו בו נסים כאלה, ואם בתחילתו היתה שם עניות — הנה חל שינוי לטובה גם בזה מן אז והלאה והרבה נעשה לשם הנוי והיופי של הבית עד שהיה כולו מצופה זהב והשערים זהב, והעם הרים תרומת זהב וכסף בעין יפה וביד רחבה (מדות פ"ג מ"ח ופ"ד מ"א שם)⁽²⁾.

(1) כלומר הסלים, "האחרון" ו"הראשון" מוסבות למלה "כבוד", ושתיהן ביחס לבית עזרא.

(2) אחרי כתיב כל זאת בא לידי סמר. עזרת כהנים וראיתי שהביא שם מתוספתא דמנחות את המאמר דלקמן: "אמרו לא היו ימים מועטים עד שחפזו כהנים פני כל האולם בטבלאות של זהב מאה על מאה ועל עובי דינר זהב". עכ"ל התוספתא. וז"ל המחבר שם: צ"ל דהיה הפעשה הוה קורם בגין הורדוס, דאילו בבנין הורדוס לא רצו העמים שיחפזו זהב דהכי שפיר ספיר כדאיתא בבב"ב דף ד' (עזריכ מרות פ"ד מ.ו. ד"ה אכן). הנה שכתוספתא ג"כ מיירי בבית עזרא ולא בבנין הורדוס, ובכן יש לי תנא דמסייע מן התוספתא למה שאמרת למעלה בענין זה, נוסף על הראיות שהבאתי שם להצדיק את הנחת.

המזבח והכבש

לשם הקיצור. לא אביא כאן אלא ענינים אשר לקשי הבנתם מן ההכרח להרחיב באורם ולהסבירם ע"י צורה, אבל מה שהוא קל להבין בלי זה יעיין בו הקורא במקומו ויקחהו משם. חוץ מצורת התכנית הכללית נמצאים בספר גם ציורים פרטיים לדברים שאין הצורה הכללית מספיקה כדי צורך באור ענינם, והם מסודרים בסוף הספר ומסומנים באותיות. הראשון בסדר הזה הוא המזבח, שאותו ימצא בדרכו בראשונה מי שבא מן המזרח דרך שער ניקנור.

ראשית דבר תהא לנו לשון המשנה, במס' מדות. שם פ"ג מ"א נאמר: "המזבח היה שלשים ושתיים על שלשים ושתיים. עלה אמה וכנס אמה זה היסוד, נמצא שלשים על שלשים. עלה חמש וכנס אמה זה הסובב, נמצא עשרים ושמנה על עשרים ושמנה. הקרנות אמה מזה ואמה מזה, נמצא עשרים ושש על עשרים ושש. מקום הלוח רגלי הכהנים אמה מזה ואמה מזה, נמצא עשרים וארבע על עשרים וארבע מקום המערכה" (שלא היו מהלכין בין קרן לקרן שהקרן מעכבן מהקיף, זבחים טב ע"א). (עיין ציור א. מראה הכללי של המזבח).

כאן חסר במשנה, שמעל לסובב עלה. עוד שלש אמות, ואמר ר"ש פ"ב מ"א דמדות בזה הלשון: "אבל עלה שלש זה מקום הקרנות שלא היה שם כניסה לא קחשיב ואותן ג' כתובות במקרא ושלש אמות קומתו משפת סובב ולמעלה ושנויות וכו' במשנה, ע"ה ה' אמות וכנס אמה זהו סובב עלה ג' וכנס אמה זהו מקום הקרנות".

ויש להוסיף עוד באור בדברי המשנה והוא מה שאמר התנא: "נמצא עשרים ושש על עשרים ושש" — אין המספר מדויק, כי באמת הן עשרים ושש אמות וארבעה טפחים לדעת הרמב"ם שאמר בה' ביה"ב פ"ב ה"ז דכניסת היסוד ובסובב נמדדין באמה בת חמש טפחים ורוחב הקרן באמה בת ששה, וא"כ לא נתמעט מתחלת רחבן של ל"ב אמות אלא בל"ב טפחים דהיינו חמשה טפחים ביסוד וחמשה טפחים בסובב וששה טפחים בקרן והם בס"ה ט"ז טפחים, וכן בצד שכנגד, הרי ביחד ל"ב טפחים שהם חמש אמות ושני טפחים, ואם תנכם מל"ב אמות ישארו בידך כ"ו אמות ועוד ד' טפחים; הרי שהתנא לא דק בלשונו כשאמר, "נמצא עשרים ושש על עשרים ושש", ומכאן שבאמרו "מקום

המערכה עשרים וארבע נמי לא דק. אבל שיטת רש"י היא דכניסת היסוד — באמה בת ששה ורוחב הקרן — באמה בת חמשה. והנה לשניהם עולה שמקום המערכה כיד אמות וארבעה טפחים. ולא נחלקו רש"י ורמב"ם אלא בכניסת היסוד ורוחב הקרנות. אכן הגובה של היסוד והקרנות לכ"ע בבת ה' וכן כניסת הסובב לכ"ע בבת ה'. ולקמן יתבאר מדוע הגובה לכ"ע בבת ה' וכן כניסת הסובב ושם נראה איך שע"י זה תקל על הכהנים העליה על הכבש מן הצד וזריקת האיברים משם על המערכה מן הצד. ופולגתא דרש"י ורמב"ם מבוססת על הא דחנן. בפ' י"ז מ"י דכלים: ר"מ אומר כל האמות היו בינוניות חוץ מהקרן והסובב והיסוד. והראב"ד השיג על הרמב"ם במה שאמר, רחבה של המערכה עשרים וארבע אמות וארבעה טפחים וז"ל שם: „א"א אולי אינו כן כי הארבעה טפחים הם כניסת הקרנות מדפני המזבח". ולפי הנחת הראב"ד אתי שפיר מ"ש במנחות דף צו: „נמצא עשרים וארבע על עשרים וארבע מקום המערכה עשרים וחמשה הוי וכ"ת הכא נמי לא דק והכתיב (יחזקאל מג) והאריאל שתי עשרה וגו' ג"ש בגמרא, דבקרא ליכא למימר לא דק. ומכאן לכאורה תימא על רמב"ם, ואולי זהו הטעם להשגת הראב"ד. אולם גובה היסוד והקרנות באמה בת חמש לכ"ע, וכל השאר באמה בת שש. היוצא מזה דגבהו של מזבח נ"ח טפחים עם הקרנות ובלי הקרנות נ"ג טפחים וגובה הכבש כגובה המזבח.

עוד שם במדות פ"ג מ"ג: „וכבש היה לדומו של מזבח שלשים ושתיים על רוחב שש עשרה". והנה במשנה דלעיל נאמר שהמזבח היה שלשים ושתיים על שלשים ושתיים, ולפ"ז יהיה המזבח יחד עם הכבש ששים וארבע אמות. וזה סותר לכאורה למ"ש בפ"ה מ"ב: „הכבש והמזבח ששים ושתיים" והרי ששים וארבע מביאי ליה? כבר רמי מתניתין אהדדי לזבחים סב ע"ב ומשני: „פורח אמה על היסוד ואמה על הסובב", והדברים צריכים פירוש הקושיא והתירוץ גם יחד. כי כל עוד שאינו מובן קצת דמקשי אי אפשר להבין מאי דמשני ליה. ומה שתמוה בדברי המקשן הוא דמאי פריך. הלא י"ל מ"ש בפ"ג מ"ג: הכבש שלשים ושתיים, היינו באלכסונו, כלומר בחלק העליון שלו, אכן בפ"ה מ"ב ע"כ מייירי בתחתיתו, ששם הוא ישר הולך, שהרי התנא רוצה להראות שם כיצד רוחב העזרה קל"ה אמות בהיותו מונה שם את מדות כל הדברים שתפסו מקום ברוחב קרקע העזרה עם מדת הרווח שביניהם, ובתוך אלה תפסו המזבח והכבש ששים ושתיים אמות, ובידוע ששם המדובר באותן המדות שהכבש תופס למטה בקרקע העזרה ולא במה שהוא למעלה באוויר.

וראיתי בהשמטות משיטה מקובצת לזבחים דף סב ע"ב מה שהביא שם בשם תו' מהרי"פ וז"ל שם ד"ה שתין וארבע: „וקשה דמאי פריך שתין וארבע הוו והלא הכבש היה משופע וא"כ הל"ב של הכבש הם באלכסון וא"כ

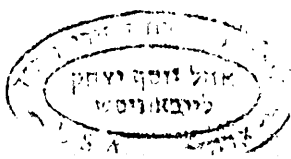
בקרע מלמטה ברגלי הכבש עד המזבח (הדברים צריכין תיקון ולע"ד כן צ"ל: דא"ת בקרע מלמטה מרגלי הכבש ל"ב א"כ באלכסונה הוא יותר מל"ב אמות). דאפי' לא יהיה בקרע מרגלי הכבש עד המזבח רק כ"ג אמות יהיה באלכסונה. דהיינו שיפוע הכבש. ל"ב אמות וטפי מעט לפי חשבון דכל אמה, אמה ותרי חומשי באלכסונה. וי"ל דאה"נ אם היה גבוה ל"ב דהיה באלכסונה כדפי' דמה דאמרינן תרי חומשי באלכסון היינו כשהוא דבר מרובע. אבל הכא היה ל"ב אורך על ט, אמות גובה דהכבש היה שוה למזבח והמזבח לא היה גבוה רק ט אמות לבד הקרנות וא"כ האלכסון אינו עולה אלא מעט. ושמא אויר שבין כבש למזבח היה בו כל כך אויר שהיה משלים לאותו חסרון. ורבינו אליהו פ"י דודאי בכבש יותר מל"ב בשיפוע ומה דמונה הספר ל"ב של כבש ר"ל בקרע מלמטה מרגלי הכבש עד המזבח. וא"כ צ"ל דהא דקאמר בסמוך ג' אמות לאמה, היינו למטה בקרקעיתו ולא בשיפוע. והוא דוחק מעט דמשמע דבשפוע קאמר. לכך נראה כדפי' תו' מהר"פ. עכ"ל.

הנה יש כאן חלוקי דעות בין רבינו אליהו ומהר"פ. דלרבנו אליהו הכבש בשפועו הוא יותר מל"ב. ולמהר"פ אינו עולה אלא מעט על ל"ב. ולע"ד צ"ל דברי רבינו אליהו. דהכבש בשפועו יותר מל"ב. ולרש"ש לערובין. נח ע"ב. ד"ה ל"ש אלא בהר כו' הוא אפי' ל"ג ורביע. אלא שלא דק ברביע. להלן נראה ע"פ חשבון שהכבש באלכסונו ל"ג אמות מדויקות. ושם נראה מה הביאו אל הטעות ומה ראה על ככה להוסיף רביע. ורואה אני בעניי את דברי רבנו אליהו גם בזה. שהכבש בתחתיתו ל"ב אמות. אלא שקיצר בלשונו והניח לומר שזהו שיטת המקשה, אבל לפי מאי דמשני אין הכבש בתחתיתו אלא ל' אמות. ע"כ עלינו לבאר מאי ס"ד דמקשן ומאי משני ליה.

דברי המקשן יובנו ע"פ הקדמה אחת, והיא: דאם הכבש בתחתיתו ל"ב, כס"ד דמקשה. מוכרח שיהיה באלכסונו ל"ג ע"פ חשבון מדויק. והנה המקשה שמיצ' ליה באלכסון הכבש המספר ל"ג — כאשר היא האמת, אבל לא באותו האופן שהוא חשב — והוא חשב שהכבש לבדו, בלי הפריחה דלקמן, הוא ל"ג אמות. ומכאן העלה שבסיסו למטה צריך שיתפוס ל"ב אמות. לפי החשבון שהובא בתוי"ט פ"ג. מ"א דכלאים. המובא לקמן. ומקודם יתכן לשום עינינו על הצורות. הנה לפנינו שתי צורות של הכבש: האחת לפי הבנת המקשה והאחרת לפי מאי דמשני ליה. המקשה היה סבור ששפועו של הכבש שנמשך מנקודת א עד נקודת ב הוא ל"ג אמות ובסיסו א"ג הוא ל"ב אמות. וגבהו הרי כבר ידוע לנו שהוא נ"ג טפחים כגובה המזבח לבד הקרנות. והמקום שמעל ליסוד והסובב הוא אויר ריק בלי שום בליטה לדעת המקשה. ולפי שיטתו היה הכהן המוליך את האיברים מהלך מרגלי הכבש. כלומר מנקודת א. עד נקודת ב ומשם

זרק את האיברים אל עבר מקום האויר על המערכה. שכן יליף בגמ' דזבחים. סב ע"ב: מה דם בזריקה אף בשר בזריקה, ולדעתו. כוחם של כהנים כי רב הוא. מסמיק לזרוק את האיברים חכבדים למרחק כזה. והנה לפי סיד דמקשה-ששפועו של כבש ל"ג אמות ולפי מדת הגובה של נ"ג טפחים מחויב, שיהיה הבסיס שבקרקע העזרה. היינו א"ג. ל"ב אמות. ומ"ש פ"ג מ"ג הכבש שלשים ושתיים. בתחתיתו קאמר לדעת המקשה. גלל כן הוא פריך: הני שתין וארבע הוו בקרקע העזרה ולא שלשים ושתיים. כדברי התנא פ"ה מ"ב דמדות. כי המזבח ל"ב והכבש בתחתיתו ג"כ ל"ב. לפי טעונו. וא"כ המזבח עם הכבש ששים וארבע. והתרצן משני ליה. נמצא פורח אמה על יסוד ואמה על טובבי (ומעתה תסתכל בצורת התרצן ציור ג') וכוונתו לומר: מה שחשבת אתה המקשן. שהכבש למטה ל"ב—טעות היא בידך. כי שם אינו אלא לי אמות. ומ"ש התנא הכבש ל"ב — בשפועו קאמר. ואם תטעון: הרי אם בסיסו לי עולה לשפועו ל"א לפי החשבון (ולקמן הבאור לזה) ולא ל"ב? ותטעון. שוב: אי-איפה המספר ל"ג דשמיע לי באלכסונו של כבש?—ע"ז אני אומר לך: פורח אמה על יסוד ואמה על טובבי. ופירוש הדברים: הני ל"ג דשמיע לך. — לא לאלכסונו של כבש לבדו. אלא בליטה יוצאת מראש הכבש (מסומנת ב"ה בצורה) במדת אמה אחת ואמה אחת אויר ריק מן הבליטה עד ראש המערכה (מסומן ה"ו בצורה) והאלכסון והבליטה והאויר ביחד הם ל"ג אמה. והבליטה והאויר ביחד דהיינו ב"ה וה"ו הם שתי אמות ושתיים נקראו פורת. וזוהי כוונת דבריו: פורח אמה על יסוד ואמה על טובבי. ויתכן שהבליטה אמה אחת והאויר גם הוא אמה אחת. כן נראה מדברי התוס' וזבחים. סב ע"ב. ד"ה אויר. שאמרו שם דבעינן אויר גדול וניכר.

היוצא לנו מזה, דאם א"ו הוא 33 אמות כדאמרן בדברי התרצן. ובר שתי אמות. כמשט הדברים. פורח אמה על יסוד ואמה על טובבי. אז א"ב ממילא 31 אמות. ואחרי שהנחנו ע"פ דברי התוס', כי ה"ו מדתו אמה אחת וב"ה אף הוא אמה אחת. א"כ א"ה. דהיינו הכבש יחד עם הבליטה שלשים ושתיים אמות. וזהו מ"ש התנא בפ"ג מ"ג דמדות: וכבש היה לדרומו של מזבח שלשים ושתיים. כלומר באלכסונו. ולא בתחתיתו כס"ד דמקשה. כי הבליטה ג"כ שייכת אל הכבש ובצרוף הבליטה הוא שלשים ושתיים בצד שפועו. אולם בתחתיתו דהיינו הבסיס א"ג הוא קרוב לשלשים. כאשר יתבאר לקמן ע"פ חשבון. והמעט שחסר כאן מהמספר שלשים הוא האויר הצר שבין הכבש ובין היסוד כבצורה שלפניך. וטעם הדבר משום דכתיב. סביב. שיהא לו היקף כל שהוא. ואי הוו מחוברין אין אדם יכול להקיפו אפי' בחוט. ועוד דכתיב: רבוע יהיה. ואי הוו מחוברין אין בנינו מרובע (שם). ובאויר שלמעלה. בין הכבש

למערכה יש עוד טעם נוסף לזה. והוא: כדי לקיים מצות זריקה באיברים כדאמרן. אכן תחתיתו של כבש. יחד עם האויר. דהיינו הקומרגלי הכבש עד היסוד והוא א"ר. הוא שלשים בדיוק. ועל זה הקו נתכוין התנא באמרו בפ"ה מ"ב דמדות: הכבש והמזבח ששים ושתיים. דהמזבח שלשים ושתיים והכבש שלשים. ביחד ששים ושתיים. ובאלה השלשים נכלל גם האויר כל-דהוא שבין הכבש והיסוד. שגם מדה קטנה זו נקבעה ע"פ חשבון לקמן בס"ד.

ומעתה חל עלינו חובת הביאור בכל המספרים הנ"ל ע"פ חשבון הנדסי. אמרנו דלפי שיטת המקשה היה שפוע הכבש (בלי בליטה. כי לפי ס"ד דמקשה לא היתה כאן בליטה כלל) ל"ג אמות וגבהו נ"ג טפחים כגובה המזבח. ומוזה מוכרח שיהיה בסיסו ל"ב אמות ע"פ חשבון ההנדסה. חשבון מעין זה הובא גם בתו"ט בפ"ג, מ"א דכלאים. ד"ה ומעתה. וזה לשונו שם: בא מופת חותך שאין עליו סותר. שכפי שני הרבועים הנעשים משתי הצלעות המקיפים הזווית הנצבת. כן יש ברבוע הנעשה על מיתר הזווית לבדו. ועכשו נא לעיין בצורה "לפי הבנת המקשה". וכשתשים עיניך ועיוןך בציור ב', אז תכיר ותבין שנמצא כאן בכבש אותו הדבר בעצמו שמדבר בו התו"ט שם במס' כלאים. כי הקו א"ג והקו ב"ג הן הנה שתי הצלעות המקיפות זווית נצבת. והקו א"ב הוא המיתר. שכן נקרא אצל התו"ט אותו הקו של המשולש שהוא ממול לזווית הנצבת. המקשה הניח כי א"ב הוא ל"ג אמות וב"ג נ"ג טפחים כגובה המזבח ומוזה הסיק שא"ג. והוא בסיסו של הכבש. מחויב להיות ל"ב אמות ע"פ חשבון הנדסי. ואילן היתה הנחתו נכונה בנוגע לא"ב וב"ג דהיינו באלכסונו וגבהו של כבש. אז היה הדין עמו, כי אז היה יוצא באמת שא"ג. דהיינו בסיסו של כבש. הוא ל"ב אמות. כי הרבוע על א"ג והרבוע על ב"ג יש בהם ביחד כמה שיש ברבוע על א"ב לבדו. ומכאן שרבוע על א"ב פחות הרבוע על ב"ג יהיה שוה לרבוע א"ג. וזה פשוט כמו אם אומר למשל 2 ועוד 3 הם 5. אז הרי 5 פחות 2 — 3. א"ב הוא 33 אמות לפי המקשה. רבוע א"ב הוא 33 כפול 33 והיינו 1089. ב"ג הוא נ"ג טפחים והיינו 8.83 אמות. 8.83 כפול 8.83 הרי זה 77.96. 1089 פחות 77.96 הרי זה 1011. השרש ממספר 1011 הוא 32 בקרוב מאד. והמשהו שחסר כאן ממספר 32 ישלימו האויר שבין ג' ובין ד'. כלומר האויר שבין בסיסו של כבש ובין היסוד. ואויר זה הוא ג' אצבעות כאשר יבא להלן. אבל התנא פ"ה מ"ב דמדות כשאמר: הכבש והמזבח ששים ושתיים. הלא גם זה האויר בכלל ולכן הקשה המקשה: "הני שתין וארבע הו"י בדיוק עם האויר?".

והתרצן חולק עליו בשני דברים: (א) אלכסונו של כבש איננו ל"ג; (ב) גבהו איננו נ"ג טפחים. כאשר עלה בדעתו של המקשה. וניג הוא רק בסוף

הפריחה. ועכשיו יש להסתכל שוב בציור ג' כאשר הוא לפי מאי דמשני: התרצן סבור כי אלכסון הכבש, הוא הקו א-ב, מדתו ל"א אמות, ורק עם הפריחה, שמעל ליסוד והסובב, המורכבת מהחלקים ב"ה ה"ו שהם ביחד ב' אמות כדלקמן. רק בצרוף אלה השנים היו כאן ל"ג אמות, וא"כ המספר ל"ג עכ"פ קיים, כדשמיץ ליה למקשן. אבל לא באותו אופן שחשב הוא. ואם תנכה את שני החלקים מן המספר ל"ג, דהיינו הבליטה ב"ה והאוויר ה"ו, אז ישארו בידך ל"א לאלכסונו של כבש. והוה דבר הנראה לעינים, ששני חלקים אלה הם ב' אמות במדתם, כי הבליטה ב"ה פורחת על היסוד, שמדת כניסתו היא אמה אחת, כדברי התנא בפ"ג מ"א דמדות, והאוויר ה"ו פורח על הסובב, שמדתו ג"כ אמה אחת (שם), אלא שכניסת היסוד באמה בת ששה (לרש"י) וכניסת הסובב באמה בת חמשה (ולא נעלים עין גם מן ההפרש הקטן הזה בחשבוננו דלקמן). והנה אם אלכסונו של כבש בלי הצירוף הוא ל"א אמות, אז מוכרח ע"פ חשבון להיות הכבש בתחתיתו, דהיינו הקו א-ג, ל' אמות, ויצדקו דברי התנא במ"ש, הכבש והמזבח ששים ושתים", ולא ששים וארבע כאשר רצה המקשה.

הנה ידוע לך ממה שקדם, כי על יסוד ידיעתנו את מדת האלכסון ומדת הגובה של הכבש אפשר למצוא גם את מדת בסיסו, ע"פ הכלל הנ"ל של תו"ט. מדת האלכסון, שהיא בצורה של התרצן הקו א-ב, כבר ידועה לנו ממה שקדם שהיא ל"א. אכן מדת הגובה, שהיא בצורת הקו ב-ג, עדיין לא ידענוה. ומה שידוע לנו הוא גובה המזבח שהוא נ"ג טפחים דהיינו 8.83 אמה. אבל הנך רואה בעיניך, כי גובה הכבש בצורת התרצן איננו כגבהו בצורת המקשן, אלא פחות מעט. כי מנקודת ו, שצ"ה מגיע גובה המזבח, עד נקודת ב, ששם ראש הכבש (בלי הפריחה), כבר נתמעט הגובה במדת מה. בכמה נתמעט? לפי דברי התרצן (פורח אמה על יסוד ואמה על סובב) כבר נודע לנו, שמנקודת ו עד נקודת ב שתי אמות. ומה אפשר לדעת בכמה נתמעט הגובה מנקודת ו עד נקודת ב, והוא ע"פ הגמ' זבחים סג ע"א, וגירסת רש"י שם: אמר רמי בר חמי כל כבשי כבשים ג' אמות לאמה חוץ מכבשו של מזבח שהיה שלש אמות ומחצה ואצבע ושליש אצבע, ופרש"י: כל הכבשים גדולים וקטנים (לקמן נבאר מה הן הגדולים ומה הן הקטנים). שהיו שם היה להן שפוע ג' אמות לאמה גובה חוץ מכבש הגדול וכו' לכך האריכוהו ל"ב שיפוע לט' אמות הרי לכל אמה שלש אמות ומחצה ואצבע ושליש אצבע, כשתתן לכל אמה שלש ומחצה הרי ל' ואחת ומחצה, תן עוד ט' אצבעות וט' שלישי אצבע הרי י"ב אצבעות, שהן שלשה טפחים והן חצי אמה. עכ"ל.

האמה היא ששה טפחים והטפח ארבע אצבעות, אי"כ ישנן באמה 24 אצבעות ובשלש אמות 72 אצבעות, ועוד יש לנו כאן חצן אמה ואצבע ושליש

אצבע. הרי הכל ביחד $85 \frac{1}{3}$ אצבעות והיינו $256/3$ אצבעות, ומכיון שהאצבע היא $1/24$ באמה, הרי $256/3$ אצבע כפול $1/24$ היינו $256/72$ והן 3.55 אמות. היוצא לנו מזה כי שלש אמות ומחצה ואצבע ושליש אצבע הן בס"ה 3.55 אמה. נחזור למה שקדם. רצינו לדעת בכמה נתמעט הגובה מנקודת ו עד נקודת ב. הפריחה ב"ו היא לשיטת רש"י 11 טפחים, שכן היא מובלעת בכניסת היסוד וכניסת הסובב שעליהן היא פורחת. וכניסת היסוד לרש"י (מנחות צ"ו, הובא גם בתו"ט פ"ג דמדות) באמה בת ששה וכניסת הסובב לכ"ע באמה בת חמשה טפחים. 11 טפחים הם $11/6$ אמה וזהו 1.83 אמה. כמה גובה מגיע לשיפוע של 1.83 אמה? אם יש לשיפוע 3.55 אמה אחת גובה כנ"ל, הרי יש לשיפוע של 1.83 גובה של $1.83/3.55$, וזהו 0.51 גובה המגיע לשיפוע 1.83 . אמור מעתה שמנקודת ו עד נקודת ב שבצורת התרצן נתמעט מן הגובה 0.51 אמה, את זה יש להפחית ממספר 8.83 (8.83 פחות 0.51). הרי זה 8.32 , וזהו גובה של ב"ג שרצינו לדעתה, והוא גובה הכבש בלי הבליטה.

ועכשו שעלה בידנו למצוא את מדת גבהו של הכבש, הרי הדרך סלולה לפנינו למצוא גם את מדת בסיסו, והוא הקו א-ג. ננקוט בכללו של התו"ט שזכינו להבין על ידו את דברי המקשן, והוא יהיה לנו מורה דרך נאמן גם בדרך זו של התרצן. הנה יש לפנינו שוב משולש והוא המשולש א ב ג, אשר שתים מצלעותיו מקיפות זווית נצבת והיינו הצלע א-ג והצלע ב-ג, וכבר שמעת שהרבוע על המיתר פחות הרבוע שעל הצלע שוה לרבוע שעל הצלע האחרת. והנה במשולש שלפנינו ידוע לנו במדתו המיתר א-ב שהוא 31 , והרבוע עליו הוא 961 . ב"ג הוא 8.32 כאמור. רבע 8.32 יצא לך 69 . 961 פחות 69 הרי זה 892 , והוא הרבוע של הבסיס א-ג. השרש מ- 892 הוא 29.87 . נמצאת אומר א-ג מדתו 29.87 אמה. חסרים עוד מל' אמה $13/100$ אמה והם ג' אצבעות בקרוב מאד. כי האמה 24 אצבעות. $1/100$ אמה = $24/100$ אצבע = $13/100$ אמה = $13.24/100$ וזהו ג' אצבעות כאשר אמרנו. וחסרון כל-דהוא זה של ג' אצבעות משלימו האויר ג"ד, שהיה מפסיק בין הכבש ליסוד, מן הסעם הנאמר למעלה, ועם האויר הזה יש כאן שלשים אמות מדויקות. והנה לפי התרצן נאמרו דברי התנא בפ"ה מ"ב דמדות בצדק וביושר: "הכבש והמזבח ששים ושתים". כי המזבח שלשים ושתים והכבש שלשים כנ"ל ובס"ה ששים ושתים.

כללו של דבר: המקשן בנה את בנינו על דעה מוטעת, כשהניח שאלכסונו של כבש 33 אמות ושלא היה פורח בשתי אמות על היסוד ועל הסובב, וע"י טעות זו בא לידי טעות שנייה והוא, כי תחתיתו של כבש 32 אמות. ועוד: לפי שיטתו שלא היתה בליטה פורחת על האויר היה כאן הפסק אויר גדול בין ראש הכבש לראש המזבח והכהן היה צריך לזרוק את האיברים מעבר לאויר זה.

שהוא ב' אמות ועוד מעבר לאמה קרן ואמה הילוך רגלי הכהנים. ששם מתחיל מקום המערכה. וא"כ היה זורק את האיברים למרחק ד' אמות ויותר. ודבר זה רחוק מן הדעת עם שידוע כי גדול היה כוחם של כהנים. אמנם אם היה מניח ליסוד מוסד את דברי התנא שאמר: „המזבח והכבש שלשים ושתים“ והכבש לבדו שלשים בתחתיתו ואם היה מתחיל ועושה את חשבוננו מן הבסיס על האלכסון. אז היה מוצא שאלכסונו של כבש הוא 31 ע"פ החשבון הידוע וא"כ שתי אמות החסרות כאן מן המספר 33 שהיה קבלה בידו ע"כ פורחות ומובלעות הן באמה יסוד ואמה טובב. ואמנם אם ההנחה שפותחין בה נכונה, אז אין הפרש אם מתחילין את החשבון באלכסון. אם בבסיס. העיקר הוא שתהא ההקדמה אמת. אכן המקשן מצא כאן מקום לטעות דוקא באלכסון מה שאין כן אילו היה מתחיל את חשבוננו על יסוד דברי התנא „המזבח והכבש שלשים ושתים“.

והנה אפשר למצוא את המספר 33 עוד באופן אחר. ראה ציור ג' „לפי מאי דמשני“: יש לפנינו המשולש א ו ז ניצב הזווית. נחזי אנו כמה משלש צלעותיו ידועות לנו במדתן. וז' ידוע לנו כגובה המזבח, ומדתו 8.83. כמה מדת הצלע א-ז? התנא אומר: „המזבח והכבש ששים ושתים“. המזבח לבדו שלשים ושתים כידוע. והוא הקו הנמשך מאות ד עד ח. א"כ א"ד על כרחך שלשים אמה, אבל כשאנו רוצים לדעת המדה של א-ז, עלינו לחקור כמה העודף של א-ז על א"ד. וזה לא יקשה עלינו. כי ד-ז הן הנה האמה יסוד והאמה טובב, אשר הפריחה ב-ז מובלעת בהן כדברי התרצן „פורח אמה על יסוד ואמה על טובב“. אכן כבר ידענו כי לפי הגמ' דמנחות. צ"ז ופרש"י שם. כניסת היסוד באמה בת ששה וכניסת הסובב באמה בת חמשה טפחים. והנך רואה שהצלע א-ז, שאת מדתו אנו מבקשים לדעת, מורכב מא"ד וד-ז. א"ד הוא 30 אמה כנ"ל. ד-ז הוא 11 טפחים. נחבר את השלשים אמות שהם 180 טפחים עם 11 הטפחים. הרי 191 טפחים. עכשו נעשה 191 טפחים לאמות ונחלקם ע"י ששה יצא לנו 31.83 אמות, וזהו מדת הקו א-ז. ועכשו שזכינו לדעת מדת א-ז וידוע לנו גם ו-ז, הוא גובה המזבח, ומדתו כידוע 8.83, נמצא על נקל מדת האלכסון א-ז. רבע 31.83 יצא לך 1013.11. רבע 8.83 ויצא לך 77.96. תחבר 1013.11 עם 77.96 תמצא 1091. השרש מן המספר 1091 הוא 33. הרי לך כי א-ז הוא 33. והוא הוא הכבש בצרופ עם הפריחה.

והרש"ש במס' ערובין. נח ע"ב. ד"ה ל"ש אלא בהר כו' כותב בזה הלשון: „אבל אורך שפועו (של הכבש) היה ל"ג ורביע בקרוב מאד כפי אלכסון מן רבוע אורך ל"ב על רוחב ט'. עכ"ל. „אורך ל"ב שבמאמרו הכוונה על הקו א-ז שבצורה שלנו, ו„רוחב ט" שזכר הוא הקו ו-ז שנמצא בצורה. אולם נעלם ממנו לפי רגע במחכת, כי א-ז אינו ל"ב שלמות הואיל וכניסת הסובב

נמדדת (לפי הגמ' דמנחות שם) באמה בת חמשה טפחים, וא"כ אין כאן ל"ב שלמות אלא רק ל"א אמות וחמשה טפחים שהן 31.83 אמות. וכן הגובה ו"ז (שהוא מכנהו "רוחב" ביחס אל הרבוע) אין הוא ט' אמות שלמות, כי אם ט' אמות פחות טפח שהן 8.83 אמות כמבואר לעיל, כי גובה היסוד נמי באמה בת חמשה (שם). ולפי החשבון שעשה הרש"ש, על יסוד 32 אמות שלמות עם 9 אמות שלמות, יוצא אמנם $33\frac{1}{4}$ לאלכסונו. אולם כבר הוכחנו את הטעות שבדבר והחשבון שעשינו הוא הנכון. דהיינו אלכסון הכבש עם הפריחה ל"ג אמות בדיוק ולא ל"ג ורביע. וזה מסכים עם דברי רבינו אליהו שבהשמטות לשיטה מקובצת כנ"ל.

אכן דברי תפא"י בצורת המזבח שבסוף הס' סי' י"ד שם תמוהין מאד, שכתב לשם שארכו של כבש ל"ב אמה עם ב' אמות שפורה הכבש ממעל לאמתים של יסוד וסובב. חשבוננו של הרש"ש עכ"פ מיוסד על חוקי ההנדסה, אלא שלא דק להבדיל בין אמה בת ששה לאמה בת חמשה, אכן הנחתו של תפא"י בלתי מובנת, על מה היא מבוססת ומאין לו הלי"ב אמה.

ומה שצריך עוד הסבר: אמאי כניסת היסוד באמה בת ששה וכניסת הסובב באמה בת חמשה? הנך רואה בצורה, שכניסת היסוד כאשר תתרחב כן יתרחב לעומתה הו"ז ב—ה הפורה עליה, ובסובב הפך הדבר, כמו שתתמעט כניסתו כן יתמעט האויר ה—ו שעליה. נמצא לפ"ז מצד אחד שיש כאן מקום רחב יותר לכהן כשעומד על הו"ז ליזרוק משם את האיברים על המערכה ואין חשש לנפילתו לעומק, ומצד אחר ע"י התמעטות מקום האויר הוא קרוב יותר אל המערכה ויקל עליו זריקת האיברים, ואפשר לומר שדבר זה מדויק מלשון הגמרא, פורה אמה על יסוד ואמה על סובב, דלכאורה מבעיא ליה למימר, פורה אמתים על היסוד והסובב, שהרי כוונתו להורות איפה נמצאות שתי אמות החסרות לדעת המקשן וכדברי רש"י שם (סב): שתי אמות עליונות שלו מובלעות באמה יסוד ואמה סובב, ומה טעם הוא מחלק את אמתים אלה לאמה על יסוד ואמה על סובב? אלא ודאי ר"ל: פורה אמה על יסוד, כמדת כניסת היסוד, כלומר ששה טפחים; ואמה על סובב, כמדת כניסת הסובב, דהיינו באמה בת חמשה טפחים, הא כדאיתא והא כדאיתא. וכן מסתבר גובה היסוד באמה בת חמשה טפחים, כי ע"י זה נתמעט גובה המזבח וכפי שנתמעט גובה המזבח נתמעט גם גבהו של כבש ונוח יותר לכהן לעלות בו. נמצא הכל לטובת הכהן להקל עליו זריקת האיברים והעליה בכבש.

ברם נשארו לנו עוד שנים שלשה ענינים בדברי רש"י שצריכים פתרון. א. "בזבחים שם ד"ה כל כבשי כבשים כתב וז"ל: האריכוהו (לכבש) ל"ב אמות לגובה ט', איך היה כאן גובה ט'? הלא כבר אמרנו כי מנקודת ו' עד

נקודת ב. נתמעט מן הגובה ט' 0,51 אמה וא"כ מנקודת ו עד נקודת ה נתמעט חציה והיינו 0,255, 8,83 פחות 0,255 הרי זה 8,575 ולמה אמה רש"י ט' אמות? אולם לק"מ, שהרי גובה מזבח עצמו אינו אלא נ"ג טפחים (כנ"ל). דהיינו 8,83 אמות. בשגובה היסוד באמה בת חמשה כאמור, ובכל זאת אמרו עליו שהוא גבוה ט' אמות משום דאמה בת חמשה אף היא נקראת אמה, וכבר ידוע כי בנקודת ה לא נתמעט מן 8,83 רק 0,255 אמה והן שש אצבעות וכשמינית אצבע. וא"כ כל אמה ואמה מן 8,83 האמות לא נתמעטה אפי' ברוחב אצבע, ובדבר קטן כזה לא הקפיד רש"י ואמר מספר מסוים: ט' אמות. עם שחסר כאן משהו. וכבר ראינו כדוגמתו בשברי התנא שאמר, עשרים וארבע אמות אע"פ שעל האמת ישנם עשרים וארבע אמות ועוד ד' טפחים, ולא דק בדבר קטן.

ב. צריך להסביר מה שהביאו התוס' בשם רש"י (ברש"י שלפנינו אינו) בגמ' זבחים שם. התוס' מביאים שם גירסא אחרת. מרביתו של רש"י ולפי זאת הגירסא, (ע"ש) יוצא כי 3,638 שיפוע יש לכל אמה ואמה בגובה הכבש ולשיטת רש"י יצא לנו 3,55 כנ"ל, ופי' בקונטרס דלחשבון זה של רבותיו לא היה ראש הכבש שווה למזבח אלא נמוך ממנו רביע אמה, דלחשבון גובה ט' יש לכבש יותר מל"ב אמה (לפי היחס 1:3,638). והקשה בקונטרס הרי אמרה תורה לא תעלה במעלות על מזבחי? ומה שרצונו לבאר כאן הוא, כיצד לגירסתו של רש"י נכון הדבר ולא קשה עליו מה שהקשה הוא על רבותיו. כבר ידוע לנו, כי ל"ב אמות שהזכיר רש"י נחשבות מנקודת א עד נקודת ה, היינו הכבש בצרוף הבליטה ומ—ה עד ו הוא אור. והנה לפי גירסת רש"י הגובה בנקודת ה הוא 8,575 לפי חשבון 1:3,55, מ—ה עד ו נתוסף בו גובה של 0,255 (כנ"ל), כלומר הגובה יגיע בנקודת ו ל-8,83 בשווה עם גובה המזבח בדיוק, לא למעלה ולא למטה ממנו משהו. הרי אין כאן משום לא תעלה במעלות כלל וכלל. אכן לרבותיו של רש"י שנקודת ו נמוך ברבע אמה מראש המזבח לפי חשבונם 1:3,638 יש כאן לעלות במעלה אחת של רבע אמה מסוף הכבש לראש המזבח, דאם תמשיך את הבליטה לא תפגוש בראשו של מזבח אלא למטה ממנו.

ג. ועוד בה שלישית מה שהקשה בתשובות חוות יאיר על רש"י זבחים, נד ע"א. ד"ה נמצא פורח כו', על מה שאומר רש"י שם. וז"ל: "והא שתין וארבע הוו תופסין בקרקע העזרה" — והלא לא היה בתחתיתו ל"ב אלא רק ל' אמות? וקושיא זאת אולה לה כשנעיין היטב בדברי רש"י שם. וז"ל שם: "דרמינן מתני' אהדדי, דתנן חדא: כבש היה לדרומו של מזבח אורך ל"ב אמות והמזבח ל"ב אורך הרי אורך המזבח והכבש סיד, וכי מני להו אהדדי תנן: הכבש

זהמזבח ס"ב והא שתין וארבע הוו תופסין בקרקע העזרה והתם לגבי תפיסת הקרקע קא מני להו. ומשנינן: נמצא שראש הכבש פורח ועולה על שתי אמות של כניסת היסוד וסובב ונמצא שתי האמות העליונות נבלעות בל"ב של מזבח. הנה שרשי לא אמר שתין וארבע אלא בדברי המקשן, אבל למאי דמשני פורח אמה על יסוד ואמה על סובב הלא נדחה דעת המקשן ונפחתו מן הל"ב אמות למטה ב' אמות ונתוספו למעלה שיש להם שם רווח לעלות על היסוד ועל הסובב מבלי דבר המעכב, אבל למטה אין לו לכבש אלא שלשים אמה יחד עם האויר שבינו לבין היסוד כנ"ל, הואיל והיסוד צומד שם בפניו ועד פה יבא ולא יוסיף.

ועתה עוד דברים אחדים באופן השימוש של כבש זה. לא היו עולין בו לשם מתן דמים אלא כבש אחר היה שם בשביל זה, כדלקמן. אבל בכבש זה היו עולים הכהנים: א) להוליך איברים למערכה, ב) ליקח גחלים מן המערכה להקטיר קטורת, ג) להביא עצים על המערכה, ד) לתרומת הדשן, ה) להוציא את הדשן אל מחוץ למחנה, ו) לשם נסוך היין בכל יום ונסוך המים בחג, ז) למליקת עולת העוף כשהיא רבה במזרח (ובחים, סג ע"א במשנה). ועיין רש"י דף סד, ד"ה צבר את הגחלים, דלמליקת עולת העוף, כשנעשית במערב, צומד הכהן בראש המזבח ולא בסובב.

הכבשים הקטנים

(ציור ה)

ועכשיו נשים עינינו אל הכבשים הקטנים שמימינו ומשמאלו של הכבש הגדול (ראה בציור ד' צורת הבית, הכבש הקטן שבמזרח הכבש הגדול). זה שבימין, בו עלה הכהן אל הסובב ליתן ארבע מתנות על ארבע הקרנות כדתנן בפ' איזהו מקומן: עלה בכבש ופנה לסובב וגו', ופן נמי לעשייתה של עולת העוף כשנעשית במזרח כרגיל. ולפי הגמ' דלעיל, דכל כבשי כבשים ג' אמות לאמה, היה אלכסונו של כבש זה 18 אמות הואיל וגבהו היה 6 אמות כגובה היסוד עם הסובב, ומכאן שהתחיל במרחק ב' אמות ממקום הדשן, שהיה במזרח של כבש הגדול, רחוק ממנו שלשה טפחים, מקום שנותנין מוראות העוף ודישון מזבח. ומקום זה היה מרוחק מרגלי הכבש עשר אמות⁽¹⁾. איכ משם עד סוף הכבש עוד מהלך עשרים אמות, והלא כבש זה היה רק 18 אמות (כנ"ל) בשפועו ובתחתיתו קצת פחות מזה, איכ ע"כ התחיל אמתים וקצת ממקום נתינת הדשן, ולהלן בפרק, ראה כמה גדול כוחם של כהנים נחזור עוד לענין זה.

(1) ראה סוף ס"ק ותמיד, וראה שם בתו"ט, ד"ה הלך למזרחו, טעם לריחוק זה.

הכבש הקטן שבמערבו של הכבש הגדול, שהוא מרכב משני חלקים, היה משמש ירידה אל היסוד ורק ירידה ולא עלייה (רש"י זבחים, סב, ד"ה שני כבשים וסד ע"א, ד"ה צבר), כי לאחר שהלך בסובב דרומית מזרחית, מורחית צפונית, צפונית מערבית ומערבית דרומית ירד שם מן הסובב וירד בכבש הקטן אל היסוד כדי לשפוך שמה שירי דם חטאת, וז"ל רש"י שם ד' ס"ב: "כשירד מן המזבח פונה לשמאלו ליסוד דרומי ומתחיל לצאת בשפולו של כבש רחוק מן המזבח כדי שיהא נוח לשפץ ולירד אל היסוד". דברי רש"י יתבאר כשנניח שכבש זה היה מורכב משני חלקים, ארכו של זה בצד ארכו של זה, כל אחד שיפועו תשע אמות, כמבואר לקמן (ראה ציור ה'). בצורה זו הכבש האחד מסומן באות א והשני באות ב. בראשון ירד מן הסובב לצד דרום, כלומר מנקודת ג עד נקודת ב והוא מגובה שש עד לגובה שלש, והנה ירד תשע אמות בשיפוע, ובסוף שיפוע זה, דהיינו בנקודת ב, ע"כ עומד שם בגובה של שלש אמות לפי החשבון, שלש אמות לאמה". הכבש השני התחיל באותו גובה שכלה בו הראשון דהיינו בגובה שלש וירד בו לצד צפון מנקודת ב עד נקודת ד, אשר שם היסוד. נדמה בנפשנו: כשהתחילו לבנות כבש א נעצו בקרקע קנה בת שש אמות במקום המסומן ג-ד ולקחו חבל באורך י"ח אמות ומתחוהו מ-ג עד א וסימנו בקו המדה את נקודת המרכז ב והורידו את המשקולת מנקודת ב עד הקרקע ונפל המשקולת בנקודת ה והתחילו לבנות ב-ה וכלו בג-ד ובאופן זה היה כאן שפוע של ט' אמות וג' אמות לאמה, אולם כשעמדו לבנות כבש ב לא היו צריכין לכל התחבולות הללו, כי כבר היתה מדתו של זה נתונה ע"י הכבש הראשון, כי סוף גבהו תחלת גבהו של ראשון דהיינו ב-ה ותחלתו נקודת ד אצל היסוד.

אמרנו ששני הכבשים כל אחד ארכו תשע אמות, וזה מוכרח להיות כך בעבור היחס של השפוע אל הגובה שיהיה 1:3 כדברי רמי בר חמי הנ"ל, כי אילו היה הכבש הראשון מתחיל למשל בגובה בא — הא, הנסמן בצורה, או היה אמנם היחס 1:3 עומד בעיניו בכבש הראשון, אבל בכבש השני היה יחס זה משתנה ע"י כך והיה כאן מדרון יותר על הראוי ובלתי נוח לירידה, אולם כאשר היה בראשון שפוע של ט' אמות כלומר שהתחיל בגובה ב-ה והשני התחיל במקום שכלה הראשון, הרי היחס 1:3 ישנו גם בשני, כי יש כאן ט' אמות שפוע לג' אמות גובה בשניהם, ואת זה נוכיח עכשו על יסוד של שני כללים חדשים של חכמת ההנדסה.

כלל א: אם מושכים במשולש קו מנקודת האמצע בצלעו האחת, באופן שקו זה מקביל (Parallel) לצלע שלעומתו, הקו הזה פוגע בבסיס המשולש ג"כ בנקודת אמצעיתו.

כלל ב: אם שני משולשים שווים בשתיים מצלעותיהם וזווית אחת שלהן, אז הם שווים גם בשאר חלקיהם.

והנה לפנינו המשולש אגד, יאשר נקודת אמצעו היא נקודה ב, כידוע, ומנקודה זו הורידו את המשקולת שנפל בנקודה ה כנ"ל, הרי הקו ב"ה מקביל לקו ג"ד הואיל ושניהם ניצבים זקופים על הבסיס א"ד. אמור מעתה כי נקודת ה שפגע בה המשקולת היא נקודת האמצע של הבסיס א"ד, כאשר ב היא נקודת האמצע של הצלע א"ג, ובמשולש בעל זווית ניצבת, כאשר בנידון שלנו, צלע זאת שמה מיתר ובלע"ז Hypotenuse. הנה נתאמת לנו כלל א' ועל יסוד זה יתאמת גם כלל ב. כי בהסתכלך בצורה תראה לדעת, כי שני המשולשים, דהיינו משולש אבה והמשולש בדה שווים להרדי בג' חלקים: א"ה שווה במידתו לדה ע"פ כלל א; ב"ה הרי משותף לשניהם ואין לך שוויון גדול מזה, ושתי הזוויות שאצל נקודת ה שתיהן ניצבות, דהיינו כל אחת בת חשעים מעלות, שהרי מב עד ה הורדה המשקולת, והיות ושווים הם בשתי צלעות וזווית אחת שווים המה גם בשאר חלקיהם. ומכאן שב"ד שווה לא-ב, וכמו שידענו, שמדתו של א"ב 9 אמות, הרי ב"ד ג"כ 9 אמות ואחרי שכבר ידענו ממה שקדם, כי ב"ה הוא ג' אמות, הרי יש בכבש זה, כבש ב, ג"כ שפוע ט' לגובה ג', ואילו היה אפשר להניע כבש ולסובבו על צירו כמו דלת, היה כבש זה נופל בדיוק על המשולש אבה, ואז היה לפנינו- כאן בשמאל ממש כאותו הכבש שבימין בצורתן ובמדתו, כלומר י"ח אמות שפוע לגובה שש אמות.

ואחרי הדברים והאמת האלה דברי רש"י מבוארים ונכוחים למבין, וז"ל שם, סב, ד"ה שני כבשים קטנים: "אותו שפונין בו לסובב יוצא במזרחו של כבש לימין ויוצא ומתחיל בשיפולו של כבש ונמשך ועולה באלכסון עד שמגיע לסובב (וזה הכבש ששיפועו י"ח אמות), והפונה ליסוד יוצא למערבו להוליך בו שירים של חטאת, כשיורד מן המזבח (ר"ל בכבש א) פונה לשמאלו וכו' (אחר שירד ט' אמות בכבש א פונה לשמאלו לכבש ב שהיה לשמאלו בירידתו בכבש א שהרי הלך לאחוריו ופניו תמיד אל המזבח כגמ' יומא דף נג: כהנים בעבודתם כו' ועיין בש"ש כאן) ומתחיל לצאת בשפולו של כבש רחוק מן המזבח כדי שיהא נוח לשפוע ולירד ליסוד". עכ"ל רש"י.

אולם סוף דבריו כאן צריכים עוד קצת באור, באמרו: "ומתחיל לצאת בשפולו של כבש רחוק מן המזבח". ודבריו אלה נאמרו באותו הכבש שהיה בשמאלו של הכבש הגדול, שעלה לנו באלכסונו ט' אמות, ולשון זה כמעט מלה במלה הוא אומר גם בכבש שמימינו של הכבש הגדול, שמדת אלכסונו היה

י"ח אמות כמו שאמרנו. וא"כ יש כאן מקום לטעות ולומר שכבש זה שבשמאל היה ג"כ י"ח אמות. אכן לאמתו של דבר אין רצונו לומר אלא שבזמן שבנו כבש א נטו קו אלכסון של י"ח אמות מנקודת ג. דהיינו מגובה שש אמות. כגובה הסובב. עד נקודת א. כדי שיהא כאן ג' אמות לאמה. אבל לא התחילו לבנות אלא מגובה ב"ה ואילך עד לגובה ג"ד. החל מגובה ג' אמות וכלה בגובה שש אמות. אבל בזה האופן שהיה כאן היחס כיחס 6:18. דהיינו אותו היחס שבכבש הימין. והרי זה כאילו התחיל גם הוא בשפולו של כבש הגדול כחברו שבצד ימין. ולא היה צורך שיתחיל בנין כבש. זה מן הקרקע. דהיינו מנקודת א' שהרי לא היה משמש עליה אלא רק לירידה. והנה אחר שירד מן הסובב בקרן מערבית דרומית. ירד תחילה בכבש א לעבר דרום מנקודת ג עד נקודת ב ומשם עבר לכבש ב ופנה לצפון ועכשו ירד לפניו ולא לאחוריו כבתחלה וירד עד נקודת ד ששם היסוד. כדי לשפוך שמה שירי דם החטאת. ואם נשאר עוד ספק כל שהוא בידך. אם שני הכבשים הקטנים שמשמאל הכבש. כאשר בארנום וכאשר ציירנום. מסכימים אל האמת. בא והצג לעומת דברי רש"י אלה שהזכרנו למעלה את דברי רש"י שם. ד' סד ע"א. ד"ה צבר כו'. בד' סד כתב שבאותו הכבש הקטן שבשמאל. היינו במערב. היו יורדין אל היסוד. ובד' סד כתב „אבל לצד מערב אין לו כבש לעלות לסובב“. הרי ברור מדברי רש"י שהכבש הקטן שבמערב עשוי לרדת ולא לעלות. ובאיזה אופן אפשר להבין את זה אם לא באופן שאמרנו? ואת זה אתה רואה בצורה שלפניך. שכבש א א"א לעלות בו. שהרי הוא מתחיל בגובה ג' אמות. וא"ת יעלה בסולם. הרי אמרה תורה: לא תעלה במעלות על מזבחי. וכבש ב אמנם אפשר לעלות בו. אבל לא אל הסובב. כי אם מן הסובב והלאה. ואנן עליה אל הסובב בעינינו. עליה המקרבת אל הסובב ולא המרחקת ממנו. ובכן בין כבש א ובין כבש ב על כרחך רק לירידה עשויים. וצדקו דברי רש"י כשאמר דבמערב אין לו כבש לעלות אל הסובב כי אם רק לרדת ממנו. היוצא מכל זה הוא. שהעלייה אל הסובב היתה רק בכבש שמימין. במזרח. והירידה מן הסובב בשמאל. במערב. ובאותם שני הכבשים הקטנים. דהיינו כבש א וכבש ב. ובה נשלם לנו ענין הכבשים.

יסוד המזבח

(ציור כג)

במשנה זבחים. נג ע"ב. תנן: העולה קדשי קדשים שחיטתה בצפון וקבול דמה בכלי שרת בצפון ודמה טעון שתי מתנות שהן ארבע. ופרש"י: „שתי מתנות

בקרן מורחית צפונית ובקרן מערבית דרומית שכנגדה באלכסון, והכי תנן במס' תמיד (דף ל): בא לו לקרן מזרחית צפונית נותן מזרחית צפונית, מערבית דרומית נותן מערבית דרומית, וטעמא משום דקרן מזרחית דרומית לא היה לה יסוד, כדאמרינן בשמעתין, ועולה טעונה תורת מתן דמה כנגד היסוד, ועוד שם להלן ברש"י: "שתי מתנות שהן ארבע בעינינו, כדי שיהא מתן הדם בד' רוחות המזבח והא לא משכחת לה אלא בשתי קרנות העומדות זו באלכסונה של זו, דאי בשתיים שברוח אחת לא הוי דם אלא בג' רוחות של מזבח ולא קרינן ביה סביב".

ובגמרא שם: וקרן מזרחית דרומית לא היה לה יסוד, מ"ט? אמר ר"א: לפי שלא היתה בחלקו של טורף, דא"ר שמואל בר רב יצחק: מזבח אוכל בחלקו של יהודה אמה, א"ר לוי בר חמא א"ר חמא בר חנינא: רצועה היתה יוצאת מחלקו של יהודה ונכנסה בחלקו של בנימין".

משום שהענין הזה לא קל להבין, עשינו לו צורה מיוחדת (ראה ציור כג יסוד המזבח). מקום יסוד המזרחי ויסוד הדרומי שייכים ליהודה (כמסומן בצורה) ושאר המזבח כולו בחלקו של בנימין, וכדי להבדיל בין היסודות שבחלקו של בנימין ובין אלה של יהודה, מלאנו את היסוד הצפוני והמערבי של בנימין שרטוטים. היסוד המזרחי והדרומי של יהודה הוא בלי שרטוטים.

אמנם בהקדמה אחת חשובה מאד יש צורך להבנת הענין, והוא: מ"ש לעיל ר"ש בריי, מזבח אוכל בחלקו של יהודה אמה, ההיא אמה פירושה אמה רוחב באורך ל"א אמה, אבל מה שמביא לקמן (נד, ע"א ממשנה דמדות פ"ג מ"א): "היסוד מהלך על פני כל הצפון ועל פני כל המערב, אוכל בדרום אמה אחת ובמזרח אמה אחת", ההיא אמה אחת פירושה אמה על אמה מרובעת, וכן בדברי ר"ש"י (שנעתיקם מיד) כשידובר בהם על אמה, פעם יהיה פירושה אמה רוחב (בלי רש"י: אמה עובי) באורך ל"א אמות, ופעם יהיה פירושה אמה אחת על אמה אחת מרובעת, ובכל פעם נעיר על זה בסוגרים.

ע"פ הקדמה זו נזכה להבין דברי רש"י ואת כל הענין על בוריו. והנני להעתיק דברי רש"י וזכרים, נג ע"ב, ד"ה דאמר רב שמואל בר רב יצחק מזבח אוכל בחלקו של יהודה אמה: "אמה במזרחו אמה בדרומו על כל האורך בעובי אמה (כלו) אמה רוחב באורך ל"א אמה, כבצורה), אלא שלא היתה אמה שבמזרח על פני כל המזרח, שכשמגיע לקרן מזרחית צפונית היתה כלה בסמוך לקרן אמה (אמה אחת מרובעת, כבצורה) וכו' כדתנן לקמן (נד) היסוד מהלך על פני כל הצפון ועל פני כל המערב אוכל במזרח אמה אחת (אמה אחת מרובעת, כבצורה) ובדרום אמה אחת (אמה אחת מרובעת, כבצורה) נמצא יסוד לשלש קרנות כזה" (ע"ין בצורה את שלש הקרנות המשוורטטות שהם לבנימין).

וואט לדעת כי ל' קרן בכאן פ' קרן זוית, ואין להחליפן בקרנות הארבע שבראש המזבח שנתנו שם ארבע מתנות על ארבע הקרנות, שהרי כאן מיירי ביסוד המזבח ולא בראשו של מזבח). שם, ד"ה רצועה היתה יוצאת מחלקו של יהודה: לדדומו של מזבח שחלקו של יהודה היה במזרח כדתניא (יומא י"ב) מה היה בחלקו של יהודה הר הבית והלשכות שבו והעזרות עזרת נשים כולה ושנים ועשרים אמה של מקום דריסת רגלי כהנים ומקום דריסת רגלי ישראל מיקרי עזרות. נמצא חלקו של יהודה במזרח המזבח ובצדו בדרום. והמזבח אוכל בחלקו אמה במזרח (אמה רוחב באורך ל"א אמה. כבצורה) מלבד אמה (אמה אחת על אמה אחת מרובעת) של קרן מזרחית צפונית היה כלה חלקו של יהודה שהיתה אותה אמה (אמה רוחב באורך ל"א. כבצורה) ברחוק מן הקרן אמה (אמה אחת מרובעת. כבצורה) והרצועה היתה יוצאה בדרום למזבח ונכנסת בחלקו של בנימין, שממקום הדריסה ולמצלה היה חלקו של בנימין. אלא שרצועה זו היתה ליהודה באה בתוך חלקו של בנימין בדדומו של מזבח ומזבח אוכל בה אמה (אמה רוחב באורך ל'. וכאן רק ל' ולא ל"א ובעיון קצת בצורה תמצא שכן הוא). והיא האמה שכניסת היסוד ראוי להיות בה כדאמר מר (מדות פ"ג) עלה אמה וכנס אמה זהו יסוד כל אורך כותל מזרחי בעובי אמה היה אוכל חלקו של יהודה וכן כותל דרומי לבד אמה (אמה אחת מרובעת. כבצורה) סמוך לקרן דרומית מערבית.

וא"ת: אמאי כשמגיעה הרצועה לקרן מזרחית צפונית היתה כלה בסמוך לקרן אמה. והרי לכאורה הסברא נותנת שיהא חלקו של יהודה ביסוד המזבח שוה לחלקו של בנימין. שהרי אין ביניהם אלא אמה על אמה (עיין היטב בצורה). ואילו היו נותנין ליהודה אותה אמה מרובעת בקרן מזרחית צפונית או בקרן מערבית דרומית, אז היה להם שוה בשוה. ואמאי היה כאן קפיצה בדבר קטן כזה? תשובה לדבר: אילו היו נותנין אחת משתי קרנות האלה ליהודה, אז לא היה למזבח אלא שתי קרנות עם יסוד, היות וכל מה שהוא בחלק יהודה אין לו יסוד. אכן היה כאן הכרח שיהיו למזבח שלש קרנות עם יסוד, וגלל כן שלש הקרנות לבנימין, כי בחלקו של יהודה לא היה יסוד. והצורך לשלש קרנות עם יסוד הוא בשביל העולה, כדפירש"י במשנה דלעיל.

וראיתי להרחיב ביאור בענין זה לקושי הבנתו וגם משום שהציורים שבש"ס אינם מדויקים ונותנים מקום לטעות.

והנה לכאורה דברי רש"י כאן עומדים בנגוד לדבריו במגלה כו א. ד"ה אולם והיכל. כאן כתב רש"י: נמצא חלקו של יהודה במזרח המזבח ובצדו בדרום; ובמס' מגילה שם הוא כותב: רצועה זו בלבד ליהודה אבל צפונה של מזבח ודרומו מערבו של בנימין. ובמס' זבחים אמרינן שאין ליהודה באותה

הרצועה אלא המזרחית מקום היסוד ולכך לא היה יסוד למזרחו של מזבח.
 עכ"ל רש"י. הרי ששם מפורש בדבריו, שאין ליהודה אלא המזרחית מקום
 היסוד, וכאן בזבחים הוא אומר: שחלקו של יהודה במזרח המזבח ובדרומו.
 ונראה לי ליישב סתירה זו ע"פ מאי דאיתא בזבחים סא ע"ב, תנן התם
 (במדות פ"ג מ"א): וכשעלו בני הגולה הוסיפו עליו ד' אמות מן הדרום וד' אמות
 מן המערב. כן גירסת רש"י ולרית יש שם גירסא אחרת. ופרש"י ד"ה תנן
 התם: רבי יוסי אומר בתחלה בימי שלמה לא היה אלא כ"ח על כ"ח וכנס
 ועולה יסוד וסוכב ומקום קרנות ומקום הילוך, ~~עד~~ שהיה מקום המערכה כ' על
 כ' וכשעלו בני הגולה הוסיפו עליו כו' נמצא יסודו ליב על ליב ומקום
 מערכתו כ"ד על כ"ד. עכ"ל. ובתוס' שם ד"ה ארבע אמות מן הדרום:
 ,ובבית ראשון היה להם יסוד לדרום שהיה משוך בחלקו של טורף חוץ מרוח
 מזרחית שלא נשתנה שהיה בלא יסוד חלקו של יהודה כמו בבית שני.
 נמצאנו למדים מכאן ע"פ תוס' הל"ל, שיש הפרש בין בית ראשון ובין
 בית שני לענין היסוד. בבית ראשון שלא היה למזבח אלא כ"ח על כ"ח
 אמה ולא היה המזבח מגיע בדרום עד לגבולו של יהודה, היה להם יסוד
 בדרום, כי שלשת צדדיו, היינו הצפון והמערב והדרום, היו אז בחלקו של
 בנימין. ולא היה בימי שלמה בחלקו של יהודה אלא צדו המזרחי לבד ובמקום
 היסוד, ולפיכך היה בימים ההם רק מקום היסוד המזרחי ליהודה, אבל שלשה
 הצדדים היו לבנימין ובכן היה יסוד בשלשה צדדים. אבל בבית שני האריכוהו
 בארבע אמות במערב ובארבע אמות בדרום כמין גמא, ובעוד שמקודם היה
 היסוד הדרומי של המזבח במרחק ג' אמות מחלקו של יהודה שבדרום, נכנס
 עכשיו אמה אחת בחלקו של יהודה אחרי שהאריכוהו בארבע אמות.
 והנה ע"פ מה שקדם אזלא הסתירה בדברי רש"י, כי מה שכתב במגלה
 מיירי בבית ראשון והראיה שהרי רש"י, סומך את דבריו שם על הגמרא
 דזבחים, סא ע"ב, ושם איתא בהדיא דבבית ראשון מיירי, אבל מ"ש רש"י
 בזבחים, נג ע"ב זה מוסב על בית שני.

הטבעות והשולחנות והננסין.

מדות פ"ה מ"ב: מן הצפון לדרום מאה זשלים וחמש. הכבש והמזבח
 ששים וששים, מן המזבח לטבעות שמנה אמות, מקום הטבעות עשרים וארבע,
 מן הטבעות לשולחנות ארבע, מן השולחנות ולננסין ארבע, מן הננסין ולכותל
 הקצרה שמנה אמות. והמותר בין הכבש לכותל ומקום הננסין, עכ"ל המשנה.

ועיין לזה פרש"י, יומא סז ע"ב ורמב"ם ה' בית הבחירה, פ"ה הי"ג.
יש בסדר זה מחלוקת בין רש"י לרמב"ם (1):

ל ר ש"י

62	הכבש והמזבח
8	מן המזבח לטבעות מקום פנוי
24	מקום הטבעות
4	מן הטבעות לשולחנות מקום פנוי
4	השולחנות
4	מן השולחנות ולננסין מקום פנוי
8	מן הננסין ולכותל הצפוני
10.5	הננסין
10.5	בין כבש לכותל דרומי
135	ס"ה

ל ר מ ב"ם

62	הכבש והמזבח
8	מן המזבח לטבעות מקום פנוי
24	מקום הטבעות
	מן הטבעות עד שורה ראשונה של שולחנות
4	ועד בכלל
4	השורה השנית שלהן עד הננסין ולא עד בכלל
12.5	הננסין
8	מן הננסין ולכותל הצפוני
12.5	בין כבש לכותל דרומי
135	ס"ה

הרמב"ם פוסק רובא דמזבח בדרום קאי, כסתם מתני' דמס' מדות. כן
עולה מדבריו פ"ב ה"ח מה' תמידין ומוספין, ועיי"ש בלחם משנה, וכן יוצא מן
הסדר שמנה כאן, והא לך החשבון: העזרה קל"ה אמות, מאלה נחשבין ס"ז וחצי
אמה לצפון וס"ז וחצי אמה לדרום, לרמב"ם בין כותל דרומי לכבש $12\frac{1}{2}$ אמה
והכבש עם המזבח ששים ושתיים, והנה כלה המזבח ברחוק $74\frac{1}{2}$ אמה מכותל
דרומי, מאלה נחשבין לדרום ס"ז וחצי אמה, א"כ עמד המזבח רק בשבע אמותיו
האחרונות בצפון והיינו רובו בדרום.

(1) ועיין לזה ציור ד' צורת בית שני אות לג ולר ושם מצויר למי הרמב"ם.

ולרש"י ג"כ רובו בדרום וכן יוצא מדבריו יומא. יז ע"א ד"ה אלא לאו ש"מ. אלא שלפי חשבון זה שהובא למעלה בשמו יוצא דהיה רק בחמש אמותיו בצפון ולרמב"ם בשבע אמות כאמור.

ובענין הטבעות כותב רש"י בסוכה. נ"ז ע"א ד"ה וטבעתה קבועה וז"ל: כ"ה טבעות היו בעזרה במקום בית המטבחיים כנגד עשרים וארבע משמרות והיו נתונות באבני רצפה והטבעת פתוחה מצד אחד והופכה למעלה ומכניס צואר הבהמה לתוכה וחוזר והופך פתחה לתוך הרצפה וטבעת של בלגה קבועה ואינה נהפכת כדי שתשתמש בשביל אחרים ונא"י הוא לה". הקרבן תמיד של שחר היה נשחט על קרן צפונית מערבית על טבעת שנייה. של בין הערביים היה נשחט על קרן מזרחית צפונית על טבעת שנייה. והטעם לפי הרע"ב שלא יהא המזבח שהוא גבוה עשר אמות מאפיל בצל כתלו על יד השוחט. ע"כ היה לו להחרק מכותל המזבח. ומן המזבח לטבעות שמונה אמות ובין טבעת לטבעת ד' אמות וא"כ כששוחט בטבעת שנייה, כל' בשורה שנייה של הטבעות, היה מרוחק י"ב אמות מקיר המזבח. וכן היתה השחיטה כנגד היום כדכתי' שנים ליום ואמרו בקבלה ששניהם צריכים להיות נשחטים כנגד היום. וזה דוקא בתמידין. אבל כל הקרבנות האחרים כל משמר שוחט בטבעת שלו.

הננסין. לפי הראב"ה. היו עמודים נמוכים של אבן ועל גביהם טבלאות של ארז כבדי המשקל והן הרביעיות שנוכרו במשנה דתמיד שנקראו כן על שהיו מרובעות. ובשלש מארבע צלעותיהן היו שלשה סדרי אונקלאות. סדר לכל צלע. והאונקלאות הן ווין שבהן תלו את הבהמה והניחו את גופה על השולחנות שאצל הננסין וכן היו מפשיטין אותה. אבל בצלע המערבי של הרביעיות לא היו אונקלאות כדי שלא יהא אחוריהם אל ההיכל בשעת ההפשט (הבט בצורה הגדולה אות ל"ב ואות ל"ג). וטעם נמיכותם של העמודים שכן נוח להניח את הבהמה ולהפשיטה. מקום הננסין והטבעות נקרא בית מטבחיים. ולא שהיה כאן בית עם חומות. אלא לשון בית כאן פירושו "מקום". כמו בית הפרס, בית כור וכיוצא. והמצי"ד עשה בית מטבחיים בית ממש עם חומות ודלתיים. אבל תפא"י אינו מסכים לזה. עיי"ש בדבריו.

המעלות שבין האולם ולמזבח

מדות פיג מ"ו: בין האולם ולמזבח כ"ב אמה. וי"ב מעלות היו שם. רום מעלה חצי אמה ושלחה אמה. אמה אמה ורובד שלש ואמה אמה ורובד שלש. והעליונה אמה אמה ורובד ארבע. רבי יהודה אומר העליונה אמה אמה ורובד חמש. עכ"ל המשנה.

ראיתי כמה פירושים במשנה הנ"ל, ואלה דברי הרא"ש: מיש גורסים
רום מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה. אמה אמה ורובד ג'. אמה אמה ורובד
ג'. העליונה אמה אמה ורובד ד'. והפ' לכל אמה ואמה שמגביה הקרקע עושה
רובד ג' אמה, למעלה הראשונה היה גובה חצי אמה ולמעלה השנייה רובד ג'
אמות. הרי לב, מעלות ג' אמות (צ"ל: ג' אמות וחצי) בשטח הקרקע. לד'
מעלות ו' אמות (צ"ל ד' אמות) לח' מעלות י"ד מעלות (צ"ל: אמות) עוד
שתי מעלות ג' אמות וחצי הרי י"ז אמות וחצי ולב' מעלות אחרונות ד' אמות
וחצי כי היה הרובד ד', הרי כ"ג אמות שבין האולם ולמזבח. ולא ה"ל למימר
העליונה אמה אלא העליונה אמה ורובד אלא אנב שיטפא דאחריני חנייה"י (1).

פירוש שני מביא הרע"ב וז"ל:

ה"ג רום מעלה חצי אמה ושלחה אמה. אמה אמה ורובד שלש. אמה
אמה ורובד שלש. העליונה אמה אמה ורובד ה'. כן כתב ר' ברוך שמצא
בנוסחאות ישנות מדויקות והכי פירושה: רום גובה המעלה חצי אמה כמו שהיו
כולן, ושלחה דהיינו משך רוחב המעלה שזהו מדרך הרגל היה אמה. ומעלה
שנייה ושלישית כל אחת היה שלחה אמה והיינו אמה אמה דקתני. ורובד ג',
מעלה ד' היה רחבה ג' אמות. ורובד דקתני היינו שורה של רצפה כמו מוקף
רובדים של אבן. על הרובד הרביעי שבעזרה. לפי שהרצפה היתה רחבה
בלא מעלה (כל' רצפה של העזרה) ומשום הכי לא אמר שלחה ג' אלא רובד
שלש. כלומר שורת הרצפה. ואמה אמה כלומר מעלה חמשית וששית כל אחת
היה שלחה אמה. ורובד שלש. מעלה שביעית היה רחבה ג' אמות. העליונה
אמה אמה ורובד ד', פי' המעלה העליונה, שהיא המעלה הי"ב אחר ארבע
מעלות שהיה לכל אחת אמה. היתה רחבה ד' אמות עד האולם.
נמצאו כל המעלות י"ט אמות. מן הראשונה עד האולם וג' אמות רוחב
של רצפה חלקה היה מן המזבח עד תחלת המעלות. הרי כ"ב אמות בין האולם
ולמזבח. רבי יהודה אומר העליונה רובד ה'. עד האולם דסבר לסוף שתי אמות
של מזבח מתחילת המעלות. עכ"ל הרע"ב (2).

הפירוש השלישי הוא פירושו של תפא"י וז"ל:

ג"ל דהי"פ. שכל הי"ב מעלות הללו היו על דרך זה. דהיינו ב' מעלות
היו כל אחת רחבה אמה. ומעלה שלישית היתה רובד ר"ל רצפה רחבה ג' אמות;
וכך היה ג' פעמים. כל פעם מעלה א' וב' כל אחת רחבה אמה. ואח"כ רובד
ג' אמות. נמצא היה מהמזבח עד סוף רובד ג' מרחק ט"ז אמות. דהרי המעלה
התחתונה היתה רחוקה מהמזבח אמה כרוחב המעלות. דאילו היתה גג מעלה

(1) ראה ציור ר. (2) ראה ציור ד.

הראשונה סמוכה ממש למזבח לא היה עליה שם מעלה, נמצא שהיה המזבח עד סוף הרובד הראשון ו' אמות. ועד סוף רובד ב' י"א אמות. ועד סוף רובד ג' ט"ז אמות. אח"כ היה סדר ד' שהוא העליון של כל סדרי המעלות. והוא היה ב' מעלות שכל אחת רחבה אמה. והרובד שבראשם היה רחב ד' אמות. נמצא שכל הייב מעלות שמהמזבח עד פתח האולם היו כוללים כ"ב אמות¹³. עכ"ל. ע"ש בדבריו שהקשה כמה קושיות על פי הר"ב.

בב' הפרושים הראשונים יש בכל אחד לגמגם. ראה מה שהקשה הרא"ש על פירושו. וראה מה שהקשה התפא"י על פירוש הר"ב (כנראה לא היה פי' הרא"ש לנגד עינו מדלא הזכירו). וכל התמיהות הללו נסתלקו לפי פירושו של תפא"י. כאשר יראה הרואה כשיעיין בדבר. ויש להעיר עוד כי לפי' הראשון של הרא"ש (שלא העתקתיו כאן) היו למעלות אלה שבין אולם ולמזבח שלשה רובדים ולפי' השני ששה רובדים. ולפי' הר"ב והתפא"י היו שם ארבעה רובדים. כאשר אתה רואה את זה בעליל בצורות שלפניך, אלא שלר"ב לא היה הרובד הראשון מעלה כי אם רצפה ישרה והן הנה שלש האמות שבין המזבח ולמעלה הראשונה ושני הרובדין שלאחריהן הלא ג"כ שלש אמות לכל אחד. אבל לפי' תפא"י היו כל ארבעה הרובדין כולן מעלות. והנה פי' הר"ב ופי' התפא"י שוים עכ"פ בזה שלשניהם היו כאן ארבעה רובדים.

וע"פ הדברים האלה מצאתי דרך להבנת המשנה דיומא מ"ג פ"ד: ונזכרנו למי שממסר בו על הרובד הרביעי שבהיכל¹⁴. ולא מצאתי בשום מקום טעם למלת "הרביעי". וכן בסמוך המחלתה עם הגחלים, מניחה על הרובד הרביעי שבעזרה¹⁵. מה טעם על הרובד הרביעי דוקא? ואמאי בראשונה "הרביעי שבהיכל". ובאחרונה הרביעי שבעזרה? ובפיוט ליום כפורים השמיט הפייטן מלת "רביעי" והרמב"ם הזכירה ברישא אבל לא בסיפא. וכבר התעורר על זה התו"ס מבלי תת הסבר לעבר. ועתה תסתכל בצורה הגדולה¹⁶. הנה פרו היה עומד בין האולם ולמזבח (שם פיג מ"ח). הרי שעמד על אחת המעלות וקרוב להניח שעל הרובד הרביעי העליון היה עומד. ששלחו ד' אמות לת"ק ולר"י ה' אמות. ורוחב זה מספיק להרצת הפר על אותו הרובד ולשחיטתו בזה המקום. כנגד חציו הצפוני של פתח האולם. שק"ק שחיטתן בצפון. ומשום חולשא דכ"ג לא הטריחוהו לשחטו למטה בצפון המזבח במקום הטבעות כמנהג בשאר ימות השנה. הואיל וקשה היה להעלות את המזרק עם דם הפר דרך כל מעלות האולם. ומעתה זכינו למצא פשר דבר. מה טעם נתן את הדם לממסר בו על "הרובד הרביעי". שהרי שם על הרובד הרביעי נשחט הפר כנגד

(8) ראה ציור ה. (9) ציור ד' אות ל"ה.

צפון פתח ההיכל, ובין האולם ולמזבח נקרא גִּיכ צפון, כברייתא דיומא, לו ע"א (ע"ש ברש"י ד"ה מאן שמעית ליה) והיא דעת ר"א בריש שם דמתניתין כוותיה. והוא ליום כפורים נתכוון כשנתן דין צפון לזה המקום שמחצי פתח ההיכל ולצפון, כי רק ביו"כ לבדו השתמש כ"ג במקום זה לשם שחיטה משום חולשה. ואי אפשר לשחטו שם על אחת המעלות של רוחב אמה, כי אם רק על רובד, ומסתבר מאד שהיה זה הרובד הרביעי העליון שהוא היותר רחב שברובדין. ואם תקשה לך מ"ש התנא על הרובד הרביעי, שבהיכל ורובדים אלה הלא בעזרה מקומם? כבר נמצא יישוב לזה בגמ' במה שמתרץ שם על קושיא אחרת, תני של היכל, כלומר הרובד הרביעי שהוא קרוב להיכל. ואפשר עוד לומר שכוונתו על האולם שנקרא היכל גם הוא כגמ' שם, מד ע"ב ובמדות, פ"ד מ"ו (ע"ש בתוי"ט). נחזור לעניננו, נותנו לממרס, ובעוד שזה היה ממרס בדם ירד הכ"ג באותן המעלות שבין אולם ולמזבח ובא לו אל הכבש, עלה בכבש ובידו מחתה של זהב ומלא אותה גחלים ממערכה של קטורת כמ"ש: "ולקח הכהן מלא המחתה גחלי אש" וירד מן הכבש והניח את המחתה עם הגחלים על הרובד הרביעי שבוערה, והוא הרובד התחתון שבארבעה הרובדין שבין אולם ולמזבח, שכן הוא היותר קרוב לו עכשיו כשירד מן הכבש, ועכשיו הוא הנקרא רביעי. דכשירד אחר נתינת הדם לממרס, מנה את הרובדין מלמעלה למטה, אבל קודם לזה כאשר עלה באלה המעלות לשחוט את הפר היה מונה מלמטה למעלה, ואז היה הרובד העליון הרביעי (אח"כ מצאתי כעין זה בתוי"ט פ"ד מ"ג דיומא ד"ה על הרובד הרביעי שבעזרה ע"ש). והנה באותה השעה שהמחתה עם הגחלים מונחת על הרובד הרביעי התחתון והממרס עם הדם עומד על הרובד הרביעי העליון, הביאו לו את הכף ועוד מחתה אחרת מלאה קטורת ועשה את החפינה, דהיינו לקח מלא חפניו קטורת מן המחתה ונתנה אל הכף, ואז לקח את המחתה מלאה הגחלים מן הרובד הרביעי בימינו והכף עם הקטורת בשמאלו ועלה ונכנס אל הק"ק לעבודת הקטורת, וככלותו זאת יצא מק"ק ולקח את הדם מיד הממרס ונכנס שוב אל ק"ק ועשה את ההזאות.

והרע"ב בפירושו ליומא, פ"ד מ"ג, מתחיל לבנות את הרובדים מבפנים ההיכל כלפי חוץ ואומר ששורת הרצפה קרויה רובד, ומניחו על הרובד הרביעי ששם עומד הממרס בו. וקשה לי טובא בזה: חדא, דעכ"פ נמצא לשון רובד גם על מדרגה ולא רק על שורת רצפה, כמו כאן במשנתנו מדות פ"ג מ"ו וכגון פ"א מ"א דתמיד שאמר שם דזקני בית אב היו ישנים על הרובדין שבבית המוקד (תראם בצורה הגדולה בביהמו"ק אות כב-כג) ופי' שם הר"ב בעצמו שהם מדרגות, וא"כ מה הכריחו שם לומר ששורת הרצפה מיקרי רובד ולהתחיל למנות בפנים ההיכל כשהכהן עומד בחוץ ורואה לפניו ארבעה רובדין.

שהתנא קורא אותם בהדיא בשם זה (ועיין תוס' יומא נב ע"א ד"ה כותל וז"ל וקרי להו רובד לפי שהמגרעת כעין שורה בולטת והביאו ראייה מהרובדין שבבית המוקד שהיו כעין מדרגות. עיי"ש. משמע ששורה סתם לא מיקרי רובד אלא דוקא שורה בולטת. מכאן ששורת הרצפה שבהיכל לא מיקרי רובד). ואידך, מה יאמר הר"ב לבבא השנייה שם: "מניחו על הרובד הרביעי שבעזרה". אמאי גם כאן על הרובד הרביעי. הרי במקום זה אין הממרס עומד? ותו בירושלמי נאמר על הרישא בזה"ל: "כיני (כמו חני) על הרובד הרביעי שבעזרה". הרי מבואר מל' הירושלמי שאלה הרובדין יש למנותן בעזרה. ואם לשון הבבלי "חני הרובד הרביעי של היכל" נותן מקום להתחיל למנות את הרובדין בפנים ההיכל. הרי ל' הירושלמי מורה באצבע שבכוונה לא אמר "של היכל" כהבבלי אלא בעזרה. כדי שלא יהיה מקום לטעות זה. אבל באמת גם בבבלי כוון לאותו הדבר עצמו כמו הירושלמי, ופירוש המלות "של היכל" אינו שיתחיל למנות מן ההיכל. אלא ר"ל הרובד שהוא קרוב אל ההיכל. והחלוק שבין רביעי' דרישא ורביעי' דסיפא הוא זה דברישא מונה מלמטה למעלה ובסיפא מלמעלה למטה. אבל שניהם בעזרה נמנים ולא מבפנים ההיכל.

האולם וההיכל

מדות פ"ד מ"ו: וההיכל מאה על מאה ברום מאה. האוטם שש אמות וגבהו ארבעים אמה. ואמה כיור ואמתים בית דלפא ואמה תקרה ואמה מעזיבה. וגובה של עליה ארבעים אמה. ואמה כיור ואמתים בית דלפא ואמה תקרה ואמה מעזיבה ושלש אמות מעקה ואמה כלה עורב. רבי יהודה אומר לא היה כלה עורב עולה מן המדה. אלא ארבע אמות היה מעקה.

שם מ"ז: ממזרח למערב מאה אמה. כותל האולם חמש. והאולם אחד עשר. כותל ההיכל שש ותוכו ארבעים אמה. אמה טרקסין, ועשרים אמה בית קדש הקדשים. כותל ההיכל שש והתא שש וכותל התא חמש. מן הצפון לדרום שבעים אמה. כותל המסיבה חמש והמסבה שלש. כותל התא חמש והתא שש. כותל ההיכל שש ותוכו עשרים. כותל ההיכל שש והתא שש וכותל התא חמש. ובית הורדת המים שלש אמות והכותל חמש אמות. האולם עודף עליו חמש עשרה אמה מן הצפון וחמש עשרה אמה מן הדרום. והוא היה נקרא בית החליפות. ששם גונזים את הסכינים. וההיכל צר מאחוריו ורחב מלפניו ודומה לארי שנאמר (ישעיה כט) הוי אריאל קרית חנה דוד. מה הארי צר מאחוריו ורחב מלפניו אף ההיכל צר מאחוריו ורחב מלפניו. עכ"ל המשנה.

וז"ל תוויט למשנה ו' ד"ה ההיכל: "אע"פ ששם ההיכל הונח על מה

שלפני בית קדש הקדשים ונקרא בכתוב קדש או אהל מועד במשכן. אבל חז"ל על צד ההשאלה רגילים לקרוא לכל הבנין גם יחד בשם הפרט היכל. וא"כ מ"ש התנא: ההיכל מאה על מאה על רום מאה. יש בכלל זה גם האולם והתאים והמסיבה והורדת המים (הבאור לאלה יבא להלן). שמקיפין את הבית מסביב. את הגובה מתחיל התנא למנות מן האוטם. ובפירוש האוטם מהו יש שתי דעות. הר"ש כותב וז"ל: „האוטם שש אמות. המפתן (האסקופה הפנימית של האולם שדרכה נכנסין אל ההיכל) גבוה מהארץ שש אמות בבנין אטום חומה סתומה. וצ"ל מעלות היו באולם שמהן עולין על המפתן ומורדות בהיכל לירד בהן מהמפתן ע"כ. ועיין בתו"ט שם מה שהקשה על פירוש זה, והרמב"ם בחבורו פ"ד ה"ג. כותב: „בנו גובה שש אמות אטום סתום כמו יסוד לו. ופי' בתו"ט שהאוטם הזה הן הנה הי"ב מעלות שבין אולם ולמזבח רום מעלה חצי אמה נמצא כל הגובה ו' והוא האוטם. והיינו דדייק בחבורו לכתוב: „כמו יסוד לו. לפי שבאמת אינו יסוד ממש. זהו תוכן דברי התו"ט בכוונת הרמב"ם. ובכן האולם וההיכל היו בנויים בשוה על הר גבוה שש אמות.

באורך האולם מצפון לדרום. יש חלוקי דעות: לפי תוס' ע"ז. מ"ג ד"ה אכסדרא. יוצא שאורך האולם היה עשרים אמה והמותר מזה ומזה הוא הנקרא בית חליפות. שהרי כתבו שם דהאולם היה פרוץ במלואו. וזה לא יתכן רק כשהאולם עשרים אמה כרוחב הפתח. (ראה בצירור ט' „האולם לשיטת רש"י ותוס'). אכן בצורה הגדולה הנעשה לפי שיטת הר"ש אין האולם פרוץ במלואו (ראה צירור ד').

והר"ש ס"פ פתחו של היכל. ד"ה והאולם עודף עליו. כת' וז"ל: „מלבד החליפות צריך להרחיב כתלי האולם לצפון כנגד התא והמסבה וכותלם ולדרום כנגד התא והורדת המים וכותלם שהן י"ט אמות מזה ומזה וצורה היה לו כן לחזק ולתקף בנין גבוה כזה כו'. ושוב נדבק בכותלי בית החליפות. הרי לך מאה לפניו. (העתקתי לפי גירסת תו"ט). כוונתו מלבד בית החליפות שהוא ט"ו אמה מזה ומזה צריך להרחיב עוד את כתלי האולם ב"ט אמות. והן התא וכותליו והמסבה וכתלה. והן י"ט אמות. והא לך החשבון: התא שש וכותלו חמש. המסבה שלש וכותלה חמש. הרי בס"ה י"ט. וכן בצד שכנגד בדרום: התא שש וכותלו חמש. הורדת המים (שם שם המסבה „הורדת המים" ולקמן אפרש) שלש והכותל חמש ובס"ה י"ט. היוצא מדברי הר"ש שהאולם ארכו שבעים אמה מלבד בית החליפות שהוא ט"ו אמה מזה וט"ו אמה מזה ושלשחם גם יחד מאה אמה. דבר זה יתבאר לך מן הצורה הגדולה ששם האולם ובית החליפות לפי דעת הר"ש (צירור ד').

ומדברי רש"י בסוכה דף נו ד"ה וחלונה נראה שהוא סבור בדעת התוס'.

הרי הוא כותב: „חלונות היו בבית החליפות בעובי כותלי התאים שבצפון של היכל“: מכאן שגם כנגד כתלי התאים נקרא בית חליפות, ואם תעיין בציור ט' תראה שדבריו מסכימים עם דברי התוס', שבית החליפות הוא באורך ליד אמה ולא עם דברי הר"ש שהוא רק ט"ו אמה. אולם קצת קשה מב"מ דף ל"ג, ששם אמר שהתא האחד הוא בקרן מזרחית צפונית של אולם והיכל ולשיטת התו' הוי ליה למימר „של בית חליפות והיכל“, דלפי שיטת התוס' אין שם אולם אלא בית החליפות (כנראה בצורה); ויש לישיב ששיגרא דלישנא נקט שם כדברי התנא ספ"ד דמדות: „והאולם עודף עליו חמש עשר אמה מן הצפון וחמש עשרה אמה מן הדרום“ ונכלל בזה גם בית החליפות. אלמא דתנא נמי קורא גם לבית חליפות אולם. והדבר כן שיש לפעמים שבית חליפות נקרא אולם אבל לעולם לא נקרא אולם בית חליפות.

אשר לרוחב האולם ממזרח למערב יש מחלוקת גם בזה. הרמב"ם ה' ביה"ב פ"ד היה אמר שכתלי האולם הקימו את ההיכל משלשה צדדין, והראב"ד השיג עליו שם, ולא נמצא מי שמסכים עם הרמב"ם בזה מן המפרשים. רש"י בזבחים נה ד"ה שני פשפשין אומר שרחבו ממזרח למערב י"א אמה והיינו מלבד הכתלים וכותלו במזרח חמש ובמערב חמש ובס"ה כ"א אמה. וכן נמצא בפירוש בדברי רש"ש פ"ד דמדות ד"ה והאולם וז"ל: וארכו מאה אמה במשך ממערב למזרח כ"א אמה.

אכן מדברי תו"ט (מדות, פ"ד מ"ו, ד"ה אמה טרקסין, בסוף הדבור) עולה שלא היה לו לאולם כותל כלל במערבו (ראה ציור י'). ורש"ש חפס עליו מרש"י זבחים דף כ' ד"ה ה"ג ושם דף נה ד"ה שני פשפשין ומדברי התוס' מנחות כ"ח ע"ב ד"ה אכסדרא, שאמרו שם במפורש דהאולם היו לו ד' מחיצות, וגם אין הדעת טובלת, לפי רש"ש, שיהא האולם במקום זה פרוץ במלואו. ויש להוסיף ראייה לדברי רש"ש מסוכה דף נו ברש"י שם ד"ה חלונה ולב"מ דף לג ד"ה אחד יורד לאמת השחי, ע"ש. ושוב אומר הרש"ש שדברי הראב"ד הטעוהו לתו"ט, ולא נחית לפרש כיצד הטעוהו ומקום הניח לי, הראב"ד כתב שם, על דברי הרמב"ם ה' ביה"ב פ"ד ה"ה, בזה"ל: „כל זה הבל ורעיון רוח שלא היה שם כותל לאולם כלל (כלומר לאורך ההיכל בצפון ובדרום לא היה לאולם כותל כלל) וטעות גדול הוא זה שלא היה לאולם אלא כותל המזרח שלפני ההיכל וע"כ אמר ההיכל צר מאחוריו ורחב מלפניו ורוחב האולם נמנה ברוחב ההיכל“, עכ"ל (פ"י מ"ש התנא ההיכל מאה על מאה על רום מאה, המאה ברוחב שמנה כאן הם רק במשך רוחב האולם, אבל אח"כ הרוחב מתקצר ואין לו להיכל אלא שבעים אמה ברחבו מסוף רוחב האולם עד התאים המערביים: כנראה בצורה).

והנה דברי הראב"ד. שלא היה לאולם אלא כותל המזרח שלפני ההיכל. הם שהטעוהו לתו"ס לדעת רש"י. ובאמת המעיין היטב בדברי הראב"ד יכיר לדעת דאין כוונת הראב"ד אלא שכתלי האולם ארבעתם לא היו אלא רק במזרח ההיכל ולאפוקי מדברי הרמב"ם שכתלי הצפוני והדרומי של אולם נמשכו לכל אורך ההיכל. ומ"ש הראב"ד. שלא היה לאולם אלא כותל המזרח שלפני ההיכל. על כרחך משתמש בל' יחיד במקום רבים דאל"כ לא תשאיר לאולם אלא כותל המזרח לבד. והו' בודאי דבר שאין הדעת סובלתו. וכל כוונתו אינה אלא שלא היה לאולם שום כותל בצפון ההיכל ובדרומו אלא כל כתליו שהיו לו כל אחד מהם היה. כותל המזרח שלפני ההיכל וכאשר נראה זה בעליל בצורה.

ועוד אפשר לומר דדברי התוס' יו"ט נסמכים על מ"ז דלעיל דכך הוא לשון התנא שם: מהמזרח למערב מאה אמה. כותל האולם חמש והאולם אחד עשר. כותל ההיכל שש ותוכו ארבעים אמה. וכו'. מדלא מנה כאן לאולם אלא כותל אחד. דהיינו מהמזרח. אולי מזה הסיק תו"ט דלא היה לו לאולם כותל במערב. אכן אין מכאן ראיה, דהתנא כשרוצה להראות את מאה אורך של ההיכל ממזרח למערב מסתבר דמתחיל מאמצע הבנין, מפתח האולם. ושם באמת אין לו לאולם כותל. כי במערב נמצא שם כותל ההיכל וכדאמר התנא: כותל האולם חמש והאולם אחד עשר. כותל ההיכל שש. וכו'. אבל בצדדין שאין שם כותל היכל, שם יש לאולם כותל במערב (כאשר הנך רואה בצורה).

וראיתי בזבחים, נה ע"ב. ברש"י ד"ה שני משפשים שהמגיה הגיה שם "מזרחי" במקום "מערבי". ונראה שע"פ תו"ט הנ"ל עשה כן. וכבר מוכח לנו בראיות ברורות שהיה לאולם כותל במערב. והנה כי כן הסברה נותנת שבאותו כותל שבמערב גזרו את הסכינין, בכדי שלא יהא אחוריהם אל ההיכל שזהו כלל גדול במקדש. והנה אין מקום להגהה זו.

נאמר במתני' לעיל שההיכל מצפון לדרום שבעים אמה. שבעים אמה אלה נמשכים לאורך ע"ט אמה לדעת רש"י שהיה לאולם כותל במערב ושרוחב האולם ממזרח למערב כ"א אמה יחד עם הכותל במזרחו ובמערבו. והחשבון של ע"ט אמה הוא פשוט: הרי אורך ההיכל עם האולם מאה אמה. וכשרוצים לדעת את משך רוחב השבעים יש למעט כ"א של רוחב האולם מן המאה. הרי נשאר ע"ט אמה. (ראה לזה ציור ט'). האולם לשי' רש"י ותוס' ודבר זה מסכים גם עם ציור ד'. צורת הבית השני', שהיא לפי שיטת הר"ש).

אכן לפי תו"ס שלא היה לאולם כותל במערב נמשך כותל המסבה עוד הלאה חמש אמות. לפ"ז נתוספו כאן עוד חמש אמות אל הע"ט אמות והן ביחד פ"ד אמות (ראה ציור י' שהוא לפי שיטת תו"ט). והו' שאמר

התו"ט במדות. פ"ד מ"ז. ד"ה האולם. וז"ל: „אלא נראה יותר שהשבעים ירוחב לא היה אלא בכל משך אורך התאים שהיו מגיעים כנגד שער ההיכל וזהו אי"כ האורך ארבע ושמונים אמה". ע"כ. ועוד שם קרוב לסה"ד: „והיה העודף הזה במשך ממערב למזרח ט"ז אמה (ולרש"ש כ"א אמה) כשיעור כותל האולם חמש והאולם י"א ונשארו אי"כ מאורך הבית פ"ד אמה שרחבן ע' אמה". ומה שהיה נראה לע"ד עוד בענין זה הוא. דהתו"ט תמך יתדותיו בבנין עתיד של יחזקאל ששם באמת אין לאולם כותל במערב. וכן נמצא בס' חנוכת הבית (אות מז בסופו). דבאולם בנין העתיד כותלו המערבי של בית החליפות דק עד מאד רק כמחוספס בעלמא. עכ"פ משמע מדבריו דבבית שני לא היה כן. וכשנגיע לדבר בבנין יחזקאל נוכח לדעת שבכמה דברים אין להביא ראיה מבנין יחזקאל לבית שני.

עוד לנו דברים אחדים על המלטראות וכלונסאות של האולם. מדות פ"ג מ"ז: פתחו של אולם גבהו ארבעים אמה ורחבו עשרים אמה. וחמשה מלטראות של מילת היו על גביו. התחתונה עודפת על הפתח אמה מזה ואמה מזה. שלמעלה ממנה עודפת עליה אמה מזה ואמה מזה. נמצא העליונה שלשים אמה ונדבך של אבנים היה בין כל אחת ואחת. ע"כ.

ושם מ"ח: וכלונסות של ארו (נ"א אבן) היו קבועין מכותלו של היכל לכותלו של אולם כדי שלא יבעט (נ"א יבעטו). ושרשרות של זהב היו קבועין בתקרת האולם שבהן פרחי כהונה עולין ורואין את העטרות שנאמר (זכריה ו') והעטרות תהיה לחלם ולטוביה ולידעיה ולחן בן צפניה לזכרון בהיכל ה'. גפן של זהב היתה עומדת על פתחו של היכל ומודלה על גבי כלונסות. כל מי שהוא מתנדב עלה או גרגיר או אשכול מביא ותולה בה. אמר רבי אליעזר ברבי צדוק מעשה היה ונמנו עליה שלש מאות כהנים. עכ"ל המשנה.

ונשאל בגמ' (ערובין. ג ע"א): מאי אמלתרא? ר"ח בריה דרבה בר אבוא אמר קיני. כי אתא ר"ד אמר אמרי במערבא פסקי דארזא. ופרשי: קיני. כמין קיני עופות היו בולטים מתחת האולם למעלה מן הפתח. פסקי דארזא. כלונסות של ארו ארוכין תחובין בכותל ואידי דנפיש משכיה אורך ידיהו חוזהו להו אינשי ואיכא היכרא. עכ"ל רש"י. ודברי ר"ח שם: קיני. פי' קורה ועליה כמין קיני העופות לקנן עליהם. ע"כ. הנראה מלשונו לכאורה דהיו הקינין הללו לקנן ממש בשביל עופות טהורים דהיינו תורים ובני יונה. ושהמסמרים שעשו על גג המקדש היו רק כדי שלא יקנן שם העורב שהוא עוף טמא. ולכאורה יש קצת סיוע לזה ממה שקראו למסמרים אלה: כלה עורב. ולא כלה עופות. ואני מסופקני אם באמת לדבר זה נתכוין ר"ח.

בס' תבנית היכלי' כותב ע"ד המלטראות. שהקורות היו בולטים משני

צדיהן וגם מחוץ לכותל האולם שיעור אמה. באופן שנתהווה בין כולן צורת אוהל כמין כיפה לפני פתח האולם. והוא לחזק הכותל לבל יפול. והיו מצופין זהב, כדי לסלק במדת מה את האיסור של נטיעת עץ במקדש, כי בנין נקרא ג"כ נטיעה מדכתי' ויטע אוהל אפדנו'. וכן הכלונסות היו מצופין זהב לפי דבריר ומאותו הטעם הנזכר (ולפ"ז גירסת 'ארו' עיקר). וראה שם להלן שהוא כות' שהיו הכלונסאות מונחין על עמודים הנחונים משני צדי השער, ועל אלה הכלונסות היתה מודלה הגפן הנ"ל. והן הנה הכלונסות שברישא דמשנה.

הנה מ"ש שם שהמלטראות היו בולטות גם לצד מזרח העזרה באופן שנתהווה כמין כיפה לפני פתח האולם. הוא מדברי הרמב"ם בפירושו, ומ"ש שהכלונסות מונחין על עמודים שהיו נתונים משני צדי השער. מקורו ברש"י ליחזקאל מא. כה. שהוא אומר שם שהקורות היו בולטים מחוץ לכותל האולם. ואין זה אלא להיותם מונחים על העמודים שמשני צדי השער ומשום יתר חזק. כי לא יתכן שיהיו הכלונסות בולטין לחוץ ותלויות באויר בלי להשען על דבר. והעמודים משני צדי שער האולם כבר נמצאים בבית ראשון (מ"א ז. מט) ובל"ס היו גם בבית שני. וכן כתי' בהדיא בס' חנוכת הבית.

היוצא מזה: א) שהמלטראות היו עורפות אחת על חברתה גם לצד מזרח העזרה וגם משני צדי הפתח. ב) שהיו הכלונסות בולטין אף הם משני צדי הפתח. ג) שהיו עמודים בשני צדי הפתח של האולם. יוצא מכל זה ששלשתם גם יחד, היינו ראשי הכלונסאות והמלטראות והעמודים, נפגשים זה בזה ואחוזים בהדדי והיו לאחדים. ויש לתאר את זה באופן דלקמן: הכלונסות היו בולטין מן הכותל בצורה כזו שהאחת יוצאת על אחותה מלפניה ומצדה. והיו חמש כלונסאות בכל צד כמספר המלטראות, כל אחת יוצאת על אחותה שיעור אמה מצדה ואמה מלפניה. וע"י זה יש להן צורת שפוע בהתאם אל שפוע המלטראות. המלטראות אחוזין בכלונסאות והכלונסאות בעמודים, שבעמודים חרוצות כניסות כמדת הכלונסות וכצורתן. ובאופן כזה היתה כאן כיפה כמין מסדרון אל האולם. ולפ"ז לא היו העמודים עגולים, כי אם בעלי שלש צלעות. שתיים מקיפות זוית ניצבת והשלישית אלכסון. שתיים המקיפות—אחת מהן נשענת אל כותל האולם והשנית פונה אל אויר החצר. והשלישית, שהיא בשפוע. פונה אל אויר הכיפה. רחבה של הכיפה עשרים בצד הפתח ועשרים וחמש בצד הפונה אל העזרה. וגבהה ארבעים אצל הפתח וארבעים וחמש אמה בצדה הרואה את העזרה.

ובכן נעשה כאן משני צדי פתח האולם חזק תקיף. ודוקא כאן היה צורך לזה. כי זה היה מקום התורפה. אבל ממול בצד מערב היה כותל האולם נשען על כותלי התאים והמסבות (כאשר יראה הרואה בצורת התכנית). וזהו

יסברת הגירסא שלא יבעט, לייחיד, היות וכצד שכנגד לא היה חשש להתמוטטות. וע"פ הנ"ל מובנים שפיר דברי המדרש בויק"ר פ"יז על הפסוק כי אין חרצבות למותם ובריא אולם (תהלים עג): „עשיתם בריאים כאולם כדתנן פתחו של אולם ארכו ארבעים אמה ורחבו עשרים אמה וחמשה מלתריות של מילא היו על גביה". הנה שלפי המדרש שמשו המלתראות חזוק לאולם, ולא יתכן זה כשהן לעצמן, אלא אך ורק כשהמלתראות והכלונסות והעמודים, שלשתם גם יחד, אחוזים זה בזה באופן המבואר (ראה ציור י"א, אלא שהרואה צריך להבין מדעתו שלא היו המלתראות בשטח שות, כאשר נראה מן הצורה, אלא האחת עורפת על חברתה גם לעבר החצר, כי אין בידי לצייר את זה והוצרכתי לעזוב את זה לכח דמיונו של הקורא. המצייר בשים וכן בעל „עזרת כהנים" הבינו כל הנ"ל באופן אחר והם ציירו את המלתראות בלי כלונסות ובלי עמודים).

ולבסוף: לפי דעת „תבנית היכל", שמשך המסדרון ממערב למזרח, כלומר לצד החצר היה חמש אמות, אי"כ הוא תפס את כל רחבו של הרובד העליון שהיה חמש אמות כדברי ר' יהודה במשנה, ולתיק שסבר שהרובד העליון היה רקד' אמות צ"ל דמשך המסדרון היה ג"כ רקד' אמות.

פ"ד מ"א: פתחו של היכל גבהו עשרים אמה ורחבו עשר אמות, וארבעה דלתות היו לו, שתיים בפנים ושתיים בחוץ, שנאמר (יחזקאל מא) ושתיים דלתות להיכל ולקדש וגו' (להיכל כלפי חוץ ולקדש כלפי פנים — ה"ש). החיצונות נפתחות לתוך הפתח, לכסות עביו של כותל, והפנימיות נפתחות לתוך הבית לכסות אחר הדלתות, שכל הבית טיח בזהב חוץ מאחר הדלתות. רבי יהודה אומר בתוך הפתח היו עומדות, וכמין איצטרמיטא היו ונקפלות לאחוריהן, אלו שתי אמות ומחצה ואלו שתי אמות ומחצה, חצי אמה מזוה מכאן וחצי אמה מזוה מכאן, שנאמר (יחזקאל מא) ושתיים דלתות לדלתות, שתיים מוסבות לדלתות, שתיים לדלת אחת ושתי דלתות לאחרת.

פ"י ה"ב: שתיים בפנים, בעובי הכותל שכלפי פנים, ושתיים בחוץ, בעביו שכלפי חוץ, שעביו של כותל ההיכל היה שש אמות ולסוף אמה חיצונה של עובי הכותל היו הדלתות החיצונות אחד לימין הפתח ואחד לשמאלו, כל דלת מהן רחבה שש אמות, וכשהיו נעולות היו נוגעות זו בזו וסותמות רוחב חלל הפתח שרחבו י" אמות, וכשהיו נפתחות לצד פנים מכסות חמש אמות של עובי הכותל, ושתיים דלתנת אחרות כמדות אלו היו קבועות בסוף עובי הכותל לצד פנים וכשהן נפתחות מכסות חמש אמות מפה וחמש אמות מפה מרוחב כותל

ההיכל בפנים. ושם לא היה הכותל טוח בזהב כמו שאר הבית לפי שלא היה נראה. איצטרמיטא. לוחות של פרקים מחוברות ע"י חוליות והן נפתחות וכשרוצה נכנסות ונכמלות זו על זו. כך היו כל הדלתות הללו בין שלפנים בין שלחוץ מחוברות ע"י חוליות ולסוף חצי אמה של עובי הכותל קיו קבועות בין הדלתות שבפנים בין אותן שבחוץ וחמש אמות של עובי הכותל מפסיקות בין הדלתות החיצונות לדלתות הפנימיות וכל דלת היה ה' אמות מחובר משתי לוחות כל לוח ב' אמות ומחצה. וכשנפתח הדלת החיצון לצד פנים היה חציו נכפף ונכפל בזה על זה ומכסה מעובי הכותל אמתים וחצי. וכן הדלת הקבוע בפנים כשנפתח לצד חוץ היה אף הוא נכפף ונכפל ומכסה האמתים וחצי שנשארו מעובי הכותל. עכ"ל הרב.

ושם מ"ב: ושני פשפשין היו לו לשער הגדול אחד בצפון ואחד בדרום. שבדרום לא נכנס בו אדם מעולם ועליו הוא מפורש ע"י יחזקאל שנאמר (שם מד): ויאמר אלי ה' השער הזה סגור יהיה לא יפתח ואיש לא יבא בו כי ה' אלקי ישראל בא בו והיה סגור. נטל את המפתח ופתח את הפשפש ונכנס להתאזר ומהתאזר להיכל. רבי יהודה אומר בתוך עוביו של כותל היה מהלך עד שנמצא עומד בין שני השערים ופתח את החיצונות מבפנים ואת הפנימיות מבחוץ. עכ"ל המשנה.

להשלמת הענין יש להעתיק עוד מאמר אחד ממס' תמיד, פי"ג מ"ו: מי שזכה בדישון מזבח הפנימי וכו' ושתי מפתחות. אחד יורד לאמת השחי ואחד פותח כיון.

בב"מ דף ל"ג ע"א ד"ה אחד יורד לאמת השחי, מפרש רש"י (1) שם וז"ל: משנה היא במס' תמיד (פי"ג מ"ו) אצל הנכנסים שחרית לפתוח דלתות ההיכל מי שזכה בדישון מזבח הפנימי וכו' ושני מפתחות בידו אחד יורד לאמת השחי וא' פותח כיון, אחד מן המפתחות הללו פותח פשפש צפוני (2) שאצל פתח ההיכל (לאו דוקא אצל, אלא מרוחק י"א אמה מפתח ההיכל — רש"י) בקרן מזרחית צפונית של אולם והיכל, כדחנן התם: שני פשפשין היו לו לשער הגדול אחד לצפון ההיכל והאולם וא' לדרומו ואותו שבדרום לא נכנס בו אדם מעולם. כדמפרש התם. ואותו פשפש שבצפון והוא נפתח (כמו: והוא פתח) שבזוית האולם שאצל חמש אמות של כותל ההיכל (הנך רואה בצורה שהפשפש נמשך חמש אמות אצל כותל ההיכל שהוא, כידוע, שש אמות) שבצפון פתח ההיכל ודלת סובבת בו ואותו מפתח של אותו הפתח יורד לאמת השחי. פשפשים — פתחים קטנים כמין כיפות קטנות ארכו כעובי רוחב הכותל (של

(1) ראה בצירוף ט', שהוא לשיטת רש"י. (2) משמש זה מסומן בצירוף ט' בזהב ג'.

האולם. שכותלו חמש אמות) ודלת סובבת בו. אחד יורד לאמת השחי. הבא לפתוח בו שחרית פשפש שבזוית האולם עומד מבחוץ בתוך האולם ומכניס ידו בחור שבכותל (מערכי של האולם) עד בית שחיו ופותח. ואחד פותח כיון. לאחר שנכנס בזה (הפשפש) ובא לו לתא (הקיצוני במזרחית צפונית המסומן באות ה) אשר על פני אחד עשר אמה של אולם (חלל רחבו של אולם אחד עשר אמה. כידוע) וקצת מן ההיכל (מוסב על „ובא לוי כלומר ובא לו קצת מן ההיכל. פי: אחר שהלך עוד אמה אחת אצל כותל ההיכל פוגש בפשפש שני המסומן בצורה באות ד) ופותח במפתח שני דלת אחד שמן התא להיכל מהר בלא טורח (כי הדלת הראשון פתח בטורח בהכניסו ידו בחור שבכותל עד בית שחיו) כשאר פתחים ונכנס להיכל לפתוח דלתות ההיכל. עכ"ל רש"י. והוא אליבא דת"ק במשנה דמדות פ"ד מ"ב. אבל לר' יהודה שם לא היה כל צורך לפשפש שני זה ולא היה צריך כלל להגיע אל התא. כי מיד בהגיעו אל הפשפש הראשון היה שם חלל בעובי כותל ההיכל ודרך חלל זה הלך עד שנמצא עומד בין שני השערים ופותח את דלתות שער החיצון מבפנים ודלתות שער הפנימי מבחוץ. וקל להבין ע"י הצורה.

התאים והמסבה.

מדות פ"ד מ"ג: ושלשים ושמונה תאים היו שם. חמשה עשר בצפון. חמשה עשר בדרום. ושמונה במערב. שבצפון ושבדרום חמשה על חמשה וחמשה על גביהם. ושבמערב שלשה על גבי שלשה ושנים על גביהם. ושלשה פתחים היו לו לכל אחד ואחד. אחד לתא מן הימין (כשפניו אל היכל). ואחד לתא מן השמאל. ואחד לתא שעל גביו. ובקרב מזרחית צפונית היו חמשה פתחים. אחד לתא מן הימין ואחד לתא שעל גביו ואחד למסיבה ואחד לפשפש ואחד להיכל.

שם מ"ד: התחתונה חמש. ורובד שש. והאמצעית שש. ורובד שבע. והעליונה שבע. שנאמר (מלכים א. ו): היציע התחתונה חמש באמה רחבה והתיכונה שש באמה רחבה והשלישית שבע באמה רחבה.

שם מ"ה: ומסבה היתה עולה מקרב מזרחית צפונית לקרב צפונית מערבית שבה היו עולין לגגות התאים. היה עולה במסבה ופניו למערב. הלך על כל פני הצפון עד שהוא מגיע למערב. הגיע למערב והופך פניו לדרום. הלך כל פני מערב. עד שהוא מגיע לדרום. הגיע לדרום והפך פניו למזרח. היה מהלך בדרום עד שהוא מגיע לפתחה של עליה. שפתחה של עליה פתוח לדרום. ומפתחה של עליה היו שתי כלונסות של ארז. שבהן היו עולין לגגה של עליה. וראשי פספסין

סבדילין בעליה בין הקדש לבין קדש הקדשים. ולולין היו פתוחין בעליה לבית קדש הקדשים. שבהן היו משלשלין את האומנין בתיבות וכו'. עכ"ל המשנה. הנך רואה בצורה שלפניך (ציור ט') חמשה תאים בצפון וחמשה בדרום. ויש לך לתאר בדמיוןך עוד שניים ושלישיים על גביהם. בס"ה חמשה עשר בצפון וכן בדרום. במערב אתה רואה שלשה תאים, ועל גביהם ישנם עוד שלשה והעליונים שעל גבי התיכונים שנים במספר, בס"ה שמנה במערב. הרי מספר כל התאים יחד שלשים ושמנה. בארבעה התאים שבצפון, למשל, אתה רואה שיש לכל אחד מהן כניסה לתא מן הימין וכניסה לתא מן השמאל, ויש עוד לכל אחד מאלה התאים כניסה לתא שעל גביו, שאין היא נראית בצורה. והיינו מה שאומר התנא: ושלשה פתחים היו לכל אחד ואחד. אכן לתא שבקרן מזרחית צפונית היו חמשה פתחים: אחד לתא הימין (מסומן באות א), אחד לתא שעל גבו (שא"א לראותו בצורה זאת), אחד למסכה (מסומן באות ב), אחד לפשפש (מסומן באות ג) ואחד להיכל (מסומן באות ד).

ועכשו נדבר על התאים עצמן. ונתחיל בתאים שבמערב, כי מה שאמר התנא: התחתונה חמש ורובד שש וכו', בתאים המערביים מיירי, כאשר יתבאר לנו מיד להלן¹). הלשון רובד בדברי התנא. היינו כניסת החומה בחומת התא להניח עליה ראשי הקורות. וכבר נתפרש לעיל בשם תוס' דל' רובד הוא דבר הבולט כעין מדרגה. ע"י הכניסה שבחומה החומה מתקצרת, ובפי מדת הכניסה התא שעל גבה מתרחב. ויש כאן לפנינו כניסה ומגרעת וכליטה. וכל הלשונות האלה נזכרו בתוס' יומא דף נב ד"ה כותל. כניסה ע"ש שהיתה כאן כניסה בחומה; מגרעת ע"ש שנגרע מן החומה ע"י הכניסה; בליטה ע"ש בליטת התא שמתחתיו. וא"ת: הא הכניסה אינה אלא חצי אמה מזה וחצי אמה מזה (כדברי התוס' לקמן בשם רבינו יצחק הבחור) ובמשנתינו איתא, ורובד שש"ז י"ל: הכניסה היא רק חצי אמה ברחבה, אמנם בארכה מהמזרח למערב היא שש אמות. כי כן היתה מדתם של כל שלשת הסדרים שבמערב, וזוהי מדתם:

חלל התחתונה חמש מצפון לדרום, ושש ממזרח למערב.

חלל התיכונה שש מצפון לדרום, ושש ממזרח למערב.

חלל העליונה שבע מצפון לדרום, ושש ממזרח למערב.

אכן הגובה שוה בכולן, ויתכן שהיה הגובה שש אמות, כי הנה גובה שלשתן גם יחד 22.5 אמה, כדלקמן, ואם נניח שהתקרה והמעזיבה בכל אחד מהם אמה ומחצה, דהיינו פחות בחצי אמה מתקרת ההיכל ומעזיבתו, ישאר לגובה החלל של התא שש אמות. ולפי:

(1) ציור י"ב מיוחד להבנת ענין זה.

התחתונה שש בארכה. חמש ברחבה ושש בגובהה.

התיכונה שש בארכה, שש ברחבה ושש בגובהה.

העליונה שבע בארכה, שש ברחבה ושש בגובהה.

ובתוס' יומא דף נב. ד"ה כותל וכן בביב ריש המוכר הראו על סתירה למ"ש התנא כאן: התחתונה חמש, ממש פ"ד מ"ז: כותל ההיכל שש והתא שש כו' ועיי"ש כמה תרוצים ע"ז. ולבסוף הביאו תירוצ' מרבנו יצחק הבחור, וז"ל: שלא היו בכותל ההיכל לא מגרעת ולא כניסה ולא בליטה, וראשי הקורות היו מונחין מכותל תא לכותל תא שכנגדו, ובמקום הנחת הקורות היתה כניסה בכותל התא. חצי אמה מזה וחצי אמה מזה, וכל התאים היו שוים ממזרח למערב שש אמות בין התחתונה בין התיכונה בין העליונה וכותל התא חמש, אבל מצפון לדרום התחתונה חמש והתיכונה שש והשלישית שבע. והשתא ניחא כותל ההיכל שש והתא שש וכותל התא חמש, דבין התחתונה בין התיכונה בין השלישית היו שש ממזרח למערב, וכותל ההיכל שש וכותל התא חמש בין למטה בין למעלה. עכ"ל.

מן הראוי להוסיף קצת באור, והוא: מה שאמר רבנו יצחק הבחור, בין התחתונה בין התיכונה בין השלישית היו שש ממזרח למערב ע"כ רק בתאים המערביים מיירי, דאילו הצפוניים והדרומיים אי אפשר לומר בהם שהיו שש ממזרח למערב, אלא יתר על זה, שכן נמשכו לכל אורך ההיכל (כמבואר לעיל וכנראה בצורה). ולקמן נראה שאורך כל תא שמונה אמות ושש חמשיות באמה בצפון וכן בדרום. אלא ודאי המדובר רק בתאים המערביים בלבד, וכן מצאתי אח"כ בספר "עזרת כהנים" בזה"ל: מאי דאמרינן שם ביומא מכותל ההיכל ו' והתא ו' היינו משל מערב ועלה קיימי כל הנך פירושים שבתוס' שם" (עזרי"כ פ"ד מ"ד ד"ה אכן). הרי דמ"ש התנא, והתא שש בתאים המערביים איירי, ומ"ש לשון יחיד, אין קפידא בדבר ובכל התאים של מערב מיירי, ואפשר משום שהוא מונה מאמצע הבנין את מאה האמה שממזרח למערב ובדרך זו הוא פוגש במערב רק את התא האמצעי, לכן אמר לשון יחיד, אבל לעולם כולם בכלל.

התוס' הביאו שם ג' דעות: האחת אומרת שהיו מגרעות גם בבית שני בכל ג' רוחות ושהיו המגרעות בחיכל, לדעה השניה לא היו מגרעות כלל בבית שני (ומ"ש במשנה: התחתונה חמש והתיכונה שש" כו' בבית ראשון מיירי, כן מפרש מהרש"א שם ריש המוכר), והדעה השלישית, והיא שיטת רבינו יצחק הבחור, באה כמכריע בין שתי הראשונות ולפיה היו אמנם מגרעות בבית שני, אבל רק במערב, אך לא בצפון ובדרום, והמגרעות בחומות התאים ולא בחומת ההיכל כבבית ראשון, וכל התאים האלה היו שוים ממזרח למערב שש, אבל מצפון לדרום התחתונה חמש, התיכונה שש והעליונה שבע, ובוה

מיושבת קושית התוס'. דמה שאמר התנא: התחתונה חמש והתיכונה שש וכו'. זהו מצפון לדרום. ומ"ש: והתא שש. זהו ממזרח למערב. אבל בשתי הבבות מיירי התנא רק בתאים המערביים. וכשנגיע לבנין יחזקאל נראה לדעת שגם שם היו המגרעות רק במערב. היות והתאים שבצפון ההיכל ובדרומו היו מרוחקים מן ההיכל חמש אמות מזה וחמש מזה ולא נתחברו עם ההיכל אלא ע"י הגג. שגג אחד להם ולהיכל. ומאחר שלא היו מחוברים עם ההיכל לא היה אפשר שם במגרעות, אלא בתאים המערביים שהם היו מחוברים עם ההיכל.

ואם ישאל השואל: מה טעם היו המגרעות בתאים ולא בהיכל? וישאל עוד: אמאי היו רק בתאי המערב ולא בתאי הצפון והדרום? תשובה לדבר: משום שהתאים המערביים היו נמוכים (כמבואר לקמן). שלא היה להם אלא מחצית הגובה שבתאים הצדדיים. ולרוב גובה הכתלים היה חשש להתמוטטות כשהכותל היה הולך ומיצר ע"י המגרעות. משא"כ בתאים המערביים שהיו נמוכים ולא היה חשש להתמוטטות. כן נראה לי בטעמו של דבר זה.

ומעתה יהיו דברינו על מדות התאים הצפוניים והדרומיים. התנא אומר (פ"ד מ"ז): מן הצפון לדרום שבעים אמה. כותל המסבה חמש והמסבה שלש. כותל התא חמש וחתא שש". הרי שהתאים האלה שש אמות מצפון לדרום וזהו מדת רחבם. אמנם מדת ארכם וגבהם אינה מפורשת במשנה. אבל אפשר לדעת ידיעה ברורה ע"פ המדות שבידינו. כי לולא כן לא היה התנא סותם את דבריו.

תאי הצפון והדרום נמשכו לאורך ע"ג אמות עם כותליהם. ולהם ששה כתלים וחמשה חללים. חמש אמות כל כותל. הרי שלשים אמות לששת הכתלים. נשארנו מן ע"ג האמות מ"ג אמה לחמשה חללים. נמצא שהתא ארכו שמונה אמות ועוד שלש חמשות באמה. ולתו"ט שלא היה לאולם כותל במערב וא"כ היה התא המזרחי בלי כותל ולא היו אלא חמשה כתלים נתארכו החללים עוד בחמש אמות נוספות. ולפי עולה לתא תשע אמות ועוד שלש חמשות באמה. כי לתו"ט נמשכו התאים לאורך 73 אמות ובאלה רק חמש כתלים. וא"כ נשאר לחללים 48 אמה. הרוצה לעמוד על חשבון זה יסתכל בצורה של התו"ט (ציור י') ובצורה האחרת שלעומתה (ציור ט') ויראה את ההפרש שביניהן. ודעת התו"ט כבר נפרכה ע"י הראיות שהביא הרש"ש נגדו כנ"ל.

גובה התאים הצדדיים ט"ו אמה לכל חא. לדעת הראב"ה. שגובה שלושת הסדרים גם יחד היה כגובה ההיכל והיינו מ"ה אמה. א"כ עולה לתא ט"ו אמה עם הקירוי (כצורת מראה ההיכל והתאים" (ציור י"ב) נשארה החומה של התאים המערביים פרוצה כדי לראות את התאים האלה. וקרוב למקצוע דרומית

מערבית נפרצו עוד שני חלקי חומה שלפנים מזו וע"י זה אפשר לראות גם את התא הדרומי מערבי עם השנים שעל גביו. גובה התאים המערביים מגיע רק עד מחציתם של התאים הצדדיים והיה א"כ 22½ אמה. ולקמן יתבאר טעמו של דבר זה. בצורה זו רואים גם כיצד התחתונה חמש והתיכונה שש והעליונה שבע, ושזה מצפון לדרום, אבל ממזרח למערב התחתונה שש והתיכונה שש והעליונה שש, כדברי רבינו יצחק הבחור לעיל, ומובן גם מ"ש התנא, "ואחד לתא שעל גביו" שהיה פתח מן התא התחתונה אל התיכונה ומן התיכונה אל העליונה. והיו עולין במעלות מתעגלות ווענדלטרעפע בלע"ז. ודבר זה הראיתוך בתאים הצדדיים.

במערב ההיכל היו שמונה תאים כידוע, ג' ע"ג ג' ושנים על גביהם. השנים שעל גביהם היו האחד על התא המקצועי מזה ואחד על התא המקצועי מזה, כאשר בצורת "מראה ההיכל והתאים". ומעל לחלל שביניהם היה גשר (מסומן במלת "גשר") לעבור דרכו מגג התא הצפוני לגג התא הדרומי. אבל לא יתכן לומר כתפא"י שהשנים שעל גביהם ארכם כשלש שתחתיהם, דא"כ לא מתפרש מ"ש התנא, "והעליונה שבע", אא"כ נאמר לתפא"י העליונה שבע ממערב למזרח. אבל מצפון לדרום ט"ז אמה לכל תא בשנים העליונים. אכן לפ"ז יוצא כי העליונים חלוקים מאלה שתחתיהם בשני דברים, ר"ל בארכם וברחבם, ואין כן משמעות לשון המשנה ואין אפי' אחד מן המפרשים שיאמר כן, כי המחלוקת בתוס' יומא דף נב ד"ה כותל היא רק לענין זה, אם התחתונה חמש והתיכונה שש וכו' הוא מצפון לדרום או ממזרח למערב, אבל לית מ"ד דמצפון לדרום וגם ממזרח למערב.

עוד יש לנו דברים אחדים על התאים המערביים והמסבה, להראות איך שאלה השנים תלויים זה בזה ומתאימים זה לזה.

הנה אמרנו שגובה התאים המערביים 22½ אמה. ומיד נראה לדעת שהמסיבה שבצפון, דהיינו הכבש אף הוא 22½ אמה בגובהו. והבט נא וראה מה שהרווחנו ע"י מספר זה: (א) באופן זה יש כאן מעבר ישר מן הכבש אל גג התאים שבמערב. (ב) זה המספר מסכים עם דברי רמי בר חמא בזבחים ד' סג, כאשר נראה מיד. (ג) דבר זה יאיר נתיב להבנת המשנה דמדות פ"ד מ"ה, כאשר נראה. וז"ל המשנה:

"ומסבה היתה עולה מקרן מזרחית צפונית לקרן צפונית מערבית שבה היו עולין לגגות התאים. היה עולה במסבה ופניו למערב. הלך על כל פני הצפון עד שהוא מגיע למערב. הגיע למערב והפך פניו לדרום. הלך כל פני מערב עד שהוא מגיע לדרום. הגיע לדרום והפך פניו למזרח. היה מהלך בדרום עד שהוא מגיע לפתחה של עליה. שפתחה של עליה פתוח לדרום. ומפתחה

של עליה היו שתי כלונסות של ארז, שבהן היו עולין לגגה של עליה. ע"כ. המסכה שמדבר בה התנא הוא לדעת הרא"ש וסיעתו כבש שבצפון ההיכל (בציור ט' מסומן באות ו'). והכבש שבדרומו שיש לו גם שם לווי "בית הורדת המים" (מסומן באות ז') ושני הכבשים נתחברו במערב עם הגג של התאים המערביים. שהיו נמוכים כאמור, באופן שהיה כאן מהלך בלי הפסק בשלשת הצדדין. דהיינו בצפון במערב ובדרום. וזהו לשון מסכה, כלומר הלוך בהיקף. הכניסה אל המסכה היתה רק ברוח מזרחית צפונית, כי במזרחית דרומית היה הפתח סגור כדלעיל מ"ב.

נכנס לאולם ובא לו לקרן מזרחית צפונית של היכל' שם נמצא פתח קטן הנקרא פשפש (פתח קטן מסומן באות ג') בצפון שער ההיכל. ברחוק י"א אמות מן השער. נכנס אל הפשפש ומשם אל התא (המסומן ה') ובמזרחית צפונית של התא היה שוב פשפש (מסומן באות ב') ודרך פשפש זה נכנס אל המסכה, שהוא הכבש. ויתכן כי ד' אמות הראשונות לא היו משופעות אלא קרקע שוה (וכן מצאתי אח"כ בספר עזרת כהנים פ"ד מ"ה ד"ה ומסכה). ואחר שהלך ד' אמות אלה במישור עלה בכבש ופניו למערב. הלך על כל פני הצפון עד שהוא מגיע למערב. שם הוא עומד כבר בסופו של הכבש הצפוני ובגובה 22.5 אמות. משם הוא דורך על חומה סתומה (מסומנת ח) העשויה למלא שם את המקום, כדי שלא יהא חלל ריק בין חומת המסכה לחומות התאים לבל יפול הנופל ממנו אל העומק. מגג החומה הזאת, שגבהה ג"כ 22.5 אמה כגובה הכבש שאצלה, הוא עובר ישר על גג התאים המערביים שגבוהים 22.5 אמה אף הם. אחר שהלך על כל האורך של גג החומה הסתומה הוא דורך משם על גג התא הצפוני מערבי והופך פניו לדרום והולך במישור מגג התא הצפוני לגג התא הדרומי דרך הגשר המחבר את שני התאים העליונים. משם על גגה של חומה סתומה שבמערבית דרומית (מסומנת באות ט'), ומשם הוא בא אל הכבש הדרומי ששמו "הורדת המים" (מסומן באות ז'). וכל הדרך הזה, דהיינו חומה סתומה וגג התא והגשר ושוב גג התא ושוב חומה סתומה, כל הדרך הזה הוא הולך ישר ולא בשפוע ובגובה של 22.5 אמה. עכשיו הוא עולה בכבש הדרומי המכונה "הורדת המים" (מסומן באות ז'). ושוב הוא עולה בשפוע עד שמגיע לגובה של מ"ה אמה, ששם הוא הסוף של הכבש הדרומי. משם הוא דורך על גג התא הדרומית מזרחית והולך לרחבו ומגיע לפתחה של עלית ההיכל שהוא פתוח לדרום. נכנס לעליה ועלה בכלונסות (שפי') כאן סולם לדברי המפרשים) דרך ארוכה על גג עלית ההיכל. ובצד שכנגד והוא בצד מערב היתה ארובה שנייה לרדת דרך שם לבית קדש הקדשים שבעליה ולבית קדש הקדשים שבהיכל, ואם היה בדק בבית ק"ק היו האומגין נזקקין לכל ההילוך

הזה בכדי להגיע אל הארובה הלזו ובה משלשלין את האומנין בתיבות. שלא יזונו עיניהם מן הק"ק. כדתנן במדות פ"ד מ"ה ואיתיה נמי בפסחים דף כ"ו ע"א. והיה אפשר לכאורא לעלית האומנין במעלות המתעגלות שבדרומית מזרחית. ובאלה היו מגיעים לפתחה של עליה בדרך יותר קצרה, וא"כ אמאי הטריחום כ"כ? — קושיא זו תשובתה בצדה, שהרי אמרו בפ"ד מ"ב שפשפש שבדרום (מסומן י') לא נכנס בו אדם מעולם והיה סגור לא יפתח. ואם יקשה לך עוד, הלא היה יכול לכנוס דרך הפשפש הצפוני מזרחי אל התא שם ומשם במעלות המתעגלות על גג התאים הצפוניים ולהקיף משם אל הדרום דרך גגות כל התאים? הוא הדבר שאמרתי שהתאים המערביים לא היו מגיעים רק עד מחצית הגובה של התאים הצדדיים ולהכי לא היה יכול להקיף, כי בהגיעו לסוף התאים הצפוניים היה רואה שם את גגות התאים המערביים בעומק 22.5 אמות מתחת לרגליו, והנה כי כן לא היה אפשר לעלית האומנין באופן אחר אלא אך ורק באופן הנ"ל.

נמצינו למדין שהכבש הצפוני משמש עליה לגג התאים שבמערב, והכבש הדרומי הוא הדרך העולה אל פתח עלית ההיכל. הכבש הצפוני התחיל מן הקרקע ועלה עד לגובה של 22.5 אמה. והכבש הדרומי עלה החל מגובה 22.5 אמה עד רום מ"ה אמה, דהיינו עד עלית ההיכל. הכבש השני התחיל איפוא באותו הגובה שכלה בו חברו. ודוגמתו מצאנו כבר למעלה בכבשים הקטנים שבמערב כבש המזבח.

ועכשיו נדרוש ונחקור ע"ד היחס שבין גובה הכבש לאלכסונו, אם הוא כפי המסורת שמסרו לנו חז"ל. הנה אורך הכבש בתחתיתו בצרוף הדי' אמות שממנו עד הכותל המזרחי של המסבה (שד' אמות אלה אינן משופעות כנ"ל) הוא ס"ח אמות. והחשבון פשוט, שהרי המסבה נמשכת לאורך ההיכל וכותלו המערבי ועוד אמה אחת יותר, כאשר הנך רואה בצורה. ההיכל עם כותלו המערבי הוא 67 אמה ובצרוף האמה האחת הנוספת הרי 68 אמה. ואם תנכה מאלה את די' האמות הבלתי משופעות ישארו לכבש עצמו ס"ד אמות בקרקעיתו. וגבהו 22.5 כידוע. והנה יש לפנינו כאן משולש אשר שתיים מצלעותיו מקיפות זווית ניצבת, הצלע האחת היא 22.5 והשנית 64. ומאלה השתיים אפשר למצא את מדת האלכסון ע"פ חשבון של תו"ט שהיה לנו מורה דרך בכבשי המזבח. רבוע של 22.5 הוא 506.25, הרבוע של 64 הוא 4096. שני המספרים גם יחד הרי 4602.25. השרש מזה 68 בקרוב, והוא פי שלשה מן המספר 22.5. הרי שהיה האלכסון של הכבש על אחת שלש בגבהו, וזה מסכים עם דברי רמי בר חמא בזבחים דף סג ע"א אשר כבר קדם זכרם למעלה.

ואתה הקורא הנכבד, אם נתת לבך לכל מה שאמרנו ע"ד המסבה

ותחזור מעתה על פ"ד מ"ה דמדות יאירו עיניך בהבנתה ותאמר ניכרים דברי אמת. וכן אם תעיין בדברי רמי בר חמא שם בזבחים תמצא שלא רק לענין החשבון מסכימים דברינו עם דבריו, אלא אף בדבר אחד מלבד הנ"ל דבריו ודברינו עולים בקנה אחד. שם אמר רמי בר חמא "כל כבשי כבשים ג' אמות לאמה חוץ מכבשו של מזבח שהיה שלש אמות ומחצה ואצבע ושליש אצבע". ופרש"י כל כבשים קטנים וגדולים שהיו שם וכו'. הנה מבואר בדבריו שהיו שם עוד כבשים אחרים גדולים חוץ מכבש הגדול של המזבח (עיין שם היטב בדבריו). והנה זה כמורה באצבע על שני הכבשים האלה שאצל ההיכל המכונים מסבה והורדת המים שהיו ג' אמות לאמה⁽²⁾. והנה גם כאן חווק לדברינו שהיה גובה הכבשים 22.5 אמה, דאי לאו הכי לא היה כאן ג' אמות לאמה לפי חשבון אורך אלכסון ושתי צלעות מקיפות זוית ניצבת. ומזה מחויב שגם התאים שבמערב 22.5 בגבהן, שהרי אמר התנא, ומסבה היתה עולה מקרן מזרחית צפונית שבה היו עולין על גגות התאים.

וע"פ דברי רמי בר חמי זכינו מעתה למצוא עוד טעם שני להיות התאים המערביים נמוכים, מלבד הטעם הנ"ל שהיה דוקא במערב הכרח לזה מחמת המגרעות שלא היו אלא במערב, לדברי ר"י הבחור. והנה נוסף לנו כאן עוד טעם אחר לנמיכותם והוא, כי רק בהיותם נמוכים היה אפשר לעלות על גגם בכבש זה, שכן קים להו לרבנן ג' אמות לאמה. ואילו היו התאים יותר גבוהים מ-22.5 אמה, הנה היה אז הכרח גם לכבש להוסיף בגבהו כפי גובה התאים, ואז כבר לא יהיה ג' אמות לאמה, כי כפי האמור היה אלכסונו שלי הכבש קרוב ל-68 אמה וגבהו 22.5 אמה וזהו כמעט בדיוק ג' אמות לאמה וכדברי רמי בר חמי. אכן אילו היה גבהו יותר על 22.5 אמה, אז יהיה אמדון יתר על הראוי ואינו נוח לעלות.

ואחר הדברים והאמת האלה אין מקום לתמיהת הרש"ש פ"ד דמדות שכתב וז"ל: "אמנם לפי מה שכתבתי שלא היו נוגעים התאים שבצדי ההיכל לאשר במערבו רק בקרנותיהם א"כ בודאי כבד לפסוע על גגותיהם מאחד לחברו דרך משעל צר כזה ולקמן במ"ה תנן שהיה הולך דרך עליהם".

כנראה מדבריו שהוא סובר שלשון מסבה פירושו כאן המעלות המתעגלות שבצורת מראה ההיכל והתאים. והנה לפי דעתו הגיע לפתחה של עליה באופן זה: עלה במעלות המתעגלות מן התא התחתון שבמזרחית צפונית אל

(2) נמצא אמנם עוד כבש ביומא דף סו ע"ב שררכו יצא חוץ לעזרה מי שמוליך את השעיר

לעזוזל, אבל אין עדות לכך שכבש זה מן הגדולים הית, ועוד לשון רבים שאומר רש"י מוכיח שיותר מכבש אחר גדול היה כאן.

התיכונה ומן התיכונה אל העליונה עד שבא אל גגה, והלך על גגות התאים על פני כל הצפון עד שהגיע למערב. שם הפך פניו לדרום והלך דרך גגות התאים המערביים עד שהגיע לדרום, והפך פניו למזרח והלך על גגות התאים הדרומיים עד שהגיע לפתח העליה שהיה בדרום. כן הוא לשי' הרש"ש.

ובמחכ"ת דעה זו מופרכת מכמה בחינות: חדא אם כי לשון מסבה לפעמים מוסב גם על מעלות מתעגלות כגון ביומא דף יט ע"א לפרש"י שם ד"ה מסבה. וכגון המסבה האמורה אצל בית המוקד לדברי המפרש שם, ואם כי היו גם כאן בתאים אלה מעלות מתעגלות (כנראה בציור י"ב), אבל מסבה זו שבמשנתנו הוא המקום הצר שנמשך לאורך ההיכל (מסומן באות ו ז בציור ט') בצפון ובדרום, אלא שבדרום יש לו גם שם לווי, הורדת המים" (מסומן ז'). והראייה מפ"ד מ"ו: מן הצפון לדרום שבעים אמה. כותל המסבה חמש והמסבה שלש" וכו'. ואין סברה שתהא המסבה שבמשנה ה' מלתא אחרייתא מאשר במ"ו. ועוד, דהנה דברי התנא כאן במ"ה, היה עולה במסבה ופניו למערב, ואם כדעת רש"י שמסבה זו הן המעלות המתעגלות, איך אפשר שיהא עולה בה, ופניו למערב, הלא סובב סובב הולך ועל סביבותיו הוא שב תמיד וכיוון פניו משתנה מרגע לרגע בשעת עלייתו. ושלישית, כבר מוכח למעלה בראיות שלע"ד אין עליהן תשובה דהתאים המערביים היו נמוכים ולא הגיעו אלא רק למחצית גבהם של התאים הצדדיים. והנה כי כן הוא דבר בלתי אפשרי, לפסוע מגג התאים הצפוניים על גגם של המערביים ומשם על הדרומיים.

והנה דברי הרא"ש שם למ"ה ד"ה ומסבה היתה עולה: המסבה זו לא היתה מדרגה עלה כמו בלולים אלא מדרגה חלקה היתה ומהלכת ממזרח למערב על פני כל הצפון ובקרב צפונית מערבית היו עולין על ראש התא וכשהגיע למערב הפך פניו לדרום ומהלך על התא כלפי המערב עד שמגיע לדרום. הגיע לדרום הפך פניו למזרח והיה מהלך בדרום עד שמגיע לפתחה של עליה שהיתה פתוחה לדרום. ע"כ.

הרי כאן מפורש יוצא מדברי הרא"ש שאין המסבה הזאת כמו הלולים שבס' מלכים (מא, ו) שהן הנה מעלות מתעגלות ושלא היתה עלה מדרגה כלל אלא חלקה היתה ומהלכת ממזרח למערב. והנה כל זה בנגוד לדברי הרש"ש, אבל מסכים מאד למה שאמרנו בפירוש המסבה. זאת ועוד אחרת. כשהרא"ש מתאר את ההילוך הזה אינו מזכיר שום הילוך על גג תא אלא אך ורק במערב, שכן אמר: וכשהגיע למערב הפך פניו לדרום ומהלך על התא כלפי מערב, אמור מעתה אבל בצפון ובדרום לא היה הולך על התא, כי אם על אותם שני הכבשים הנקראים מסבה והורדת המים. ועוד דבר שלישי נשמע מדבריו והוא, שהתאים המערביים ע"כ נמוכים היו, דאל"ה אלא שגבוהים היו בשוה לצדדיים

והיינו 45 אמה וא"כ הכבש המוליך לתאים ע"כ ג"כ 45 אמה. ואין זה בגדר האפשרות שיוכל אדם לעלות במדרון גדול כזה. אלא על כרחך שהרא"ש חשב אלה התאים נמוכים מחבריהם הצדדיים. ומה שלא דקדק להזכיר מדתם, משום שמדתם נשמע ממילא מדברי רמי בר חמא הנ"ל שכל הכבשים שהיו במקדש היו שלש אמות לאמה. ודבר זה ידוע גם מערובין דף נח בהר המתלקט עשרה טפחים מתוך חמש אמות, כלומר ג' אמות לאמה. ובנדון דידן הגובה של הכבש 22,5 אמה לפי האלכסון של סיח אמה שהיה לכבש, כאשר הראינו למעלה ע"פ חשבון.

ומן הראוי להעתיק עוד את דברי תפא"י למשנה זו. שם מדות פ"ד סי' ל"ח אמר בזה"ל: ג"ל שהיא המסבה רוחב ג' שנזכרה לקמן מ"ז שהיתה סמוכה לכותל התאים מבחוץ והיה כעין כבש בצד צפון מההיכל, והקבש הזה מתחיל להשתפע ועולה ממקום התא שבקרן דרומית מזרחית של היכל מול המערב. ונקרא מסבה מפני שהיה הכבש הזה עשוי כדי לסבב ולבא לגג התאים ולהעליה של היכל ולהגג של היכל. ושם סי' ל"ט: ששכשמיצ הכבש הזה לקרן צפונית מערבית כבר הוא שוה לגג התאים. וע"ד הכבש השני דהיינו הורדת המים אמר (סי' מ"ב) וז"ל: ג"ל דר"ל שהכבש הזה שוב מתחיל בגגי התאים מקרן מערבית דרומית של היכל ומשפע ועולה ממעל לגגי התאים שבדרום של היכל עד שמגיע לפתח של עליית ההיכל. הנה דבריו כדברי הרא"ש הנ"ל, מלבד מ"ש ומשפע ועולה ממעל לגגי התאים שבדרום של היכל, דבר זה לא נמצא בדברי הרא"ש וגם הוא כנגוד לדברי הראב"ד שכי' על "בית דלפא" שבפ"ד מ"ז שהן "מרובות לקבל את הדלף ולשופכו לחוץ והכיור עשוי לחזוק שלא יכנסו מים שבגיגית התאים בכותלי ההיכל"; הא קמן שגיגית התאים היו גבוהים על הכיור שבכותל ההיכל לדברי הראב"ד, והכיור היה באמה הארבעים ואחת של ההיכל, ולא עוד אלא שעולה מדבריו דהמרובות עשויות לקבל את הדלף הנופל מגגות התאים, והמרובות קבועות באמה הארבעים ושלש של היכל והיו א"כ גגות התאים יותר אפי' מארבעים ושלש אמות והיינו כגובה ההיכל שהיה ארבעים וחמש אמות בגבהו. היוצא מזה שגגות התאים היו שוה בשוה עם פתח העליה, וא"כ לא יתכן מ"ש בתפא"י שהכבש עולה ומשפע ממעל לגגות התאים. ועוד אם תעיין היטב בצורה תראה לדעת שכשמיצ בדרך היקף זה לסוף הכבש הדרומי ורוצה לעבור משם לפתח העליה אין לו אפשרות לזה כי אם דרך גג התאים, ומזה מוכרח שראש הכבש וגג התאים בשטח שוה. ועוד הרי מן הצורך שיהיה לכבש כותלים משני צדדיו שלא יפול הנופל ממנו, ואי כתפא"י דהכבש "ממעל לגגי התאים" הלא חסר לו מעקה, ועם שאפשר לישב בדוחק מ"מ מסתבר יותר כהראב"ד ובפרט שהוא קדמון ולו משפט הבכורה.

עד כאן היה המדובר בשני הכבשים ובאופן ההילוך עליהם לגגות התאים המערביים ולפתחה של עליה. אכן העליה לגגות התאים הצפוניים דרך אחרת לה. והוא במעלות מתעגלות ווענדלטרעפע בלע"ז, ובהן עלה מן התחתונה לתיכונה ומן התיכונה לעליונה ומשם על הגגות. והן הנה הלולים שבמלכים ו. ובדרום לא היה יכול לעלות, כי שם היה הפתח סגור, כאמור לעיל. אבל יתכן שנפתח השער לעתים רחוקות כשהיה צורך לתקן בדק, כמו שהורידו את האומנין אף לבית קדש הקדשים לשם כך.

באלה התאים כנראה היו מצניעים את האוצרות בכסף ובזהב וכדומה לזה שהיו שם לרוב. בספר שלטי גבורים מונה מ"ח לשכות שהיו מצניעים ברובם אוצרות, ולדעתו רובם בהר הבית הדרומי. ואם קבלה היא נקבל, וא"ל היה נראה לי לע"ד, כי בכלל מ"ח הלשכות ישנם גם לי"ח התאים שמסביב להיכל ויהי א"כ רובם בקודש ולא בהר הבית, ורחוק מן הדעת שיהיו לשכות האוצרות בהר הבית אשר שם דריסת רגל לכל ואפי' לגויים, והנהוג לתת חפצים יקרי ערך במקום הסמוי מן העין. ובזה אפשר לתת טעם לדבר העדר האור לתאים, שלא נפל בהם אלא מעט מקרני השמש דרך חורים שבכותל. אולי היתה הכוונה בזה לשמור על האוצרות מפני שונאי ישראל שלא יתנו עיניהם בהם. כי בבית שני עמד השטן על ימינו לשטנו משך כל שנות קיומו כמ"ש הרמב"ן בראשית כו פסוק כ.

משלש רוחותיו היו להיכל עמודים וסככים נשען בכותלי העזרה כדאיתא בתמיד פ"א מ"א.

— — — —

עוד יש לי להעתיק כאן דברי תפא"י ממדות פ"ד סי' כד, וז"ל שם: "ולרמב"ם ור"ב שיטה אחרת בכל זה, ולא הארכנו בו מדיש קושיות הרבה על דברי קדשם, אשר לפע"ד לא יתורצו רק בדוחק". ע"כ. ולכך יראתי גם אני הדל להכניס את ראשי בענין זה ואמרתי טובה הפרישה מן הדרישה במופלא ממני.

בית המוקד

מדות פ"א מ"ו: וארבע לשכות היו בבית המוקד כקיסוניות הפתוחות לטרקלין. שתיים בקדש ושתיים בחול, וראשי פספסין מבדילין בין קודש לחול. ומה היו משמשין? מערבית דרומית היא היתה לשכת טלאי קרבן. דרומית מזרחית היא היתה לשכת לחם הפנים. מזרחית צפונית בה גזוז בני חשמונאי את אבני המזבח ששקצום מלכי יון. צפונית מערבית בה יורדים לבית הסבילה. שם מ"ז: שנים שערים היו לבית המוקד, אחד פתוח לחול ואחד פתוח לעזרה.

א"ר יהודה זה שהיה פתוח לעזרה פשפש קטן היה לו שבו נכנסין לבלוש את העזרה.

שם מ"ח: בית המוקד כיפה ובית גדול היה מוקף רובדים של אבן וזקני בית אב ישנים שם ומפתחות העזרה בידם (פי' תחת השגחתם) ופרחי כהונה איש כסתו בארץ.

שם מ"ט: ומקום היה שם אמה על אמה וטבלא של שיש וטבעת היתה קבועה בה ושלשלת שהמפתחות היו תלויין בה. הגיעה זמן הנעילה הגביה את הטבלא בטבעת ונטל את המפתחות מן השלשלת ונעל הכהן מבפנים וכן לוי ישב לו (ס"א ישן לו) מבחוץ. גמר מלנעול החזיר את המפתחות לשלשלת ואת הטבלא למקומה. נתן כסותה עליה ישן לו. אירע קרי באחד מהם יוצא והולך לו במסבה ההולכת תחת הבירה והנרות דולקין מכאן ומכאן עד שהוא מגיע לבית הטבילה. ר"א בן יעקב אומר במסבה ההולכת תחת קחיל יוצא והולך לו בטדי.

תמיד פ"ג מ"ג: אמר להם הממונה צאו והביאו טלה מלשכת הטלאים. והרי לשכת הטלאים היתה במקצוע צפונית מערבית. וארבע לשכות היו שם. אחת לשכת הטלאים ואחת לשכת החותמות ואחת לשכת בית המוקד ואחת לשכה שהיו עושים בה לחם הפנים.

הענין הזה צריך באור רחב. ויש להקדים שלשה דברים: האחד, שבית המוקד עומד בצפון העזרה כפי"א מ"ה דמדות (מסומן בציור ד' באותיות נו נז וארבע הלשכות באותיות נח נט ס טא). השני, שארבע הלשכות שבמשנה דמדות הן הנה ארבע הלשכות עצמן שזכרו במשנה דתמיד ה"ל, אלא שמקצתן נשתנו שמותן בשתי המשניות. דהנה לשכת החותמות דמס' תמיד היא הלשכה שנאמר בה במדות שגנזו בה בני חשמונאי אבני המזבח ששקצום היונים. ולשכת בית המוקד היא הלשכה שנאמר עליה במדות, "בה היו יוררין לבית הטבילה". כן נמצא בתוס' יומא דף טז ע"א ד"ה דרומית וכן אמר הרמב"ם בפירושו. והדבר השלישי הוא, כשיאמר להלן דחד תנא מונה דרך ימין ואיך דרך שמאל היינו בהולך ומונה ופניו לבית המוקד.

והנה הקשו בגמ' יומא טז ע"ב ממשנה דמדות אמשנה דתמיד, דבמשנה דמדות (ציור י"ג) אמר שלשכת הטלאים היא במערבית דרומית, ובתמיד (ציור י"ד) אמר שהיא במקצוע צפונית מערבית, ומוקי לה רב הונא החס אליבא דתרי תנאי ומאן דאמר הא לא אמר הא. ורב אדא בריה דרב יצחק מוקי לה כחד תנא (שם דף יז) ואמר: "האי לשכה אקצווי מקציא ודאתי מצפון מתחזיא ליה בדרום ודאתי מדרום מתחזיא ליה בצפון" (ציור טו). ופרשיי בשתי המקצעות נראית שארוכה היא ועומדת במערב ומארכת לצד הצפון ודרום

עד קרוב למקצועות שמכאן ומכאן ע"כ. ואמרינן בגמ' שם: „ומסתברא דבמערבית דרומית הואי, ממאי מדמינן לחם הפנים אלחם הפנים ומשנינן אמר רב הונא בריה דרב יהושע מר קחשיב דרך ימין ומר קחשיב דרך שמאל. אי אמרת בשלמא במערבית דרומית הואי היינו דמתרץ לחם הפנים אלחם הפנים אלא אי אמרת צפונית מערבית הואי סוף סוף מאי תירוצא דלחם הפנים, אלא לאו ש"מ במערבית דרומית הואי שמע מינה". עכ"ל הגמרא. ופרש"י: „מסתברא דבמערבית דרומית הוה טפי ומודה בה תנא דתמיד אלא דנקיט סידרא מדרום לצפון מתחזיא דרך הילוכו כאלו הוא בצפון. ושם ד"ה מדמינן לחם הפנים פירש"י: דהוה סלקא דעתיה שהוא מונה והולך דרך ימין מצפון למערב וממערב לדרום ומדרום למזרח (ציור י"ד). לשכת הטלאים בצפונית מערבית, לשכת החותמות במערבית דרומית, לשכת בית המוקד בדרומית מזרחית, לשכת לחם הפנים במזרחית צפונית והוה רמינן עלה מתני' דמדות (ציור י"ג) דקתני דרומית מזרחית היא היתה לשכת לחם הפנים, ומשנינן א"ר הונא בריה דר"י תנא דמדות קחשיב דרך ימין (ציור ט"ו) כדמפרש בהדיא דקאזיל ומני מדרום למזרח כו' והבא להקיף סביב כל הבית ומקיף דרך ימין מבחוץ זהו סדר הקפתו. ומתני' דתמיד (ציור ט"ז) דלא פירש מידי איכא למימר דדרך שמאל מנה ותו לא תיקשי מידי מהשתא. אי אמרת בשלמא תנא דתמיד גופיה דתני לשכת הטלאים בצפונית מערבית מודה הוא דלצד מערבית דרומית הואי טפי (כבציור ט"ז) אלא לפי מראית עינו שנה משנתו ודאתי מדרום מתחזיא ליה מצפון ולעולם מקרן דרומית מערבית בא להתחיל למנות, היינו דמתרץ לחם הפנים אלחם הפנים להיות בדרומית מזרחית בדקתני במדות דלא תיקשי אהדי כיצד לשכת הטלאים בדרומית מערבית לשכת החותמות כי אזלת דרך שמאל במערבית צפונית לשכת בית המוקד צפונית מזרחית, לשכת לחם הפנים במזרחית דרומית, אלא אי אמרת דוקא תנא לשכת הטלאים במקצוע צפונית מערבית (כציור י"ז) סוף סוף מאי תרצתא לחם הפנים כי מני דרך שמאל הוה לשכת לחם הפנים בדרומית מערבית לפי מנינו. עכ"ל רש"י.

ועכשיו נתחיל לבאר. המקשה כפי שהוא הבין את המשנה דתמיד צייר בדמיונו ציור י"ד וכפי הבנתו במשנה דמדות צייר בדמיונו ציור י"ג. ולהכי ראה כאן שתי סתירות בין אלה שתי המשניות: סתירה אחת לענין לשכת הטלאים וסתירה שנייה לענין לחם הפנים (ומה שלא הוקשה לו גם כן לענין לשכת החותמות ולשכת בית המוקד, אשר מקומם גם הוא שונה בשתי המשניות, יישוב לזה יבא אח"כ בס"ד). והתירוץ על שתי הקושיות גם יחד הוא על פי שלוש הנחות: א) לשכת הטלאים ארוכה היא ועומדת במערב וקרובה לשתי המקצועות, למקצוע מערבית דרומית ולמקצוע צפונית מערבית. ב) קרובה

היא יותר לדרום (ציור ט"ו-ט"ו). ג) תנא דמדות מונה והולך דרך ימין ותנא דתמיד מונה דרך שמאל. ופירוש הדברים כך הוא: בהנחה א מתורצת הסחירה מלשכת הטלאים אלשכת הטלאים. דמחמת שהיא "אקצויי מקציא" היא נראית בשתי המקצועות שארוכה היא ומארכת לצד הצפון ודרום עד קרוב למקצועות שמכאן ומכאן. והבא מן הצפון נראה לו שמשוכה לצד דרום יותר. והבא מדרום נראה לו משוכה לצד צפון (כאשר אתה רואה את זה בציור ט"ו ובציור ט"ז). שהאחד היא לפי תנא דתמיד והאחד לתנא דמדות. אבל ציור י"ג, וציור י"ד כבר בטלין ומבוטלין. ע"י דברי התרצון). תנא דתמיד מיירי בבא מדרום ואז נראה לו לשכת הטלאים כאילו היא במערבית צפונית. ותנא דמדות מיירי בבא מן הצפון. ולזה היא נראית יותר קרובה לדרום. אכן האמת היא שהיא יותר קרובה לדרום ובמערבית דרומית היא עומדת. כאשר נראה מיד, וגם תנא דתמיד מודה לזה. אלא שהוא שנה משנתו לפי מראית עינו של הבא מדרום. ובכן כבר הושוו שתי המשניות בלשכת הטלאים.

אכן כדי שתהייה שוות גם בלחם הפנים יצטרך לזה עוד הנחה ב והנחה ג. דהיינו שבאמת לשכת הטלאים יותר קרובה לדרום לדעת שניהם ונוסף לזה שהתנא דתמיד מונה והולך דרך שמאל. ועכשיו תסתכל בציור ט"ז והנך רואה בעיניך שלשכת הטלאים יותר קרובה לדרום. וע"י זה נשאר המקום פנוי ללשכת החותמות במקצוע מערבית צפונית. ואם תמנה דרך שמאל החל מלשכת הטלאים אז תמצא לשכת לחם הפנים שהיא הרביעית במנין במזרחית דרומית (כאשר היא ג"כ לתנא דמדות בציור ט"ו). ובזה הושוו שני התנאים גם בלחם הפנים. אמרנו שהשויון הזה יתכן רק ע"פ הנחה ב והנחה ג. דהנה אם יחסר לך למשל הנחה ב, ותרצה להבין דבריו של תנא דתמיד כלשונו, שלשכת הטלאים היא יותר קרובה לצפון (כציור י"ז), אז לא יעלה הדבר יפה. ולהסבר דבר זה תביט עכשיו בצורה י"ז. שם לשכת הטלאים יותר קרובה לצפון. וע"י זה לא נשאר מקום במערבית צפונית ללשכת החותמות שהיא השנייה במנין של תנא דתמיד. ואפי' אם תאחז בהנחה ג ותמנה דרך שמאל תמצא לשכת לחם הפנים בדרומית מערבית והיא צריכה להיות במזרחית דרומית.

ואם תעיין עוד הפעם בשתי המשניות תראה לדעת ששני התנאים מתחילים למנות מלשכת הטלאים. אבל לשכת לחם הפנים היא הרביעית במנין בדברי התנא דתמיד. ולתנא דמדות היא השנייה. מאיזה טעם? — הוא הדבר שאמרנו. דתנא דמדות מונה דרך ימין ותנא דתמיד דרך שמאל. ואם תמנה בצורה ט"ז ג"כ דרך ימין, אז תמצא גם שם לשכת לחם הפנים השנייה במנין. ולהפך אם תמנה בצורה ט"ו דרך שמאל אז היא תעלה לך גם שם הרביעית במנין.

ואגב אורחא אמינא מלתא ביישוב דקדוק אחד בההיא מתני' דתמיד פ"ג מ"ג. דקתני התם בזה"ל: אמר להם צאו והביאו טלה מלשכת הטלאים. והרי לשכת הטלאים היתה במקצוע צפונית מערבית. וארבע לשכות היו שם. אחת לשכת הטלאים וכו'.

דהנה לשון "והרי" שאמר הממונה מתפרש כהוראה לכהנים חדשים שלא היו יודעים עדיין מקומה של לשכת הטלאים. וכבר נמצא כזה"ל לעיל פ"א מ"ד ע"ש בתוס' חדשים. אבל מלת "היתה" בל' עבר לכאורה קשה קצת. אך גם זה מובן לפי דברי ר' אדא בריה דר"י הנ"ל. דהנה אמרו במדות פ"ב מ"א: רובו בדרום. משום שרוב האוכלוסין הבאים למקדש מן הדרום באו. ולפי"ז אמר להם הממונה: לשכה זו הרי היתה נראית לכם במקצוע צפונית מערבית כשבאתם מן הדרום. והוא מ"ש ר' אדא בריה דר"י "ודאתי מדרום אתחזיא ליה בצפון". ובוזה מתבאר ל' עבר בדברי הממונה. אכן מ"ש אחר זה "וארבע לשכות היו שם" וכו' דברי התנא הם ולא דברי הממונה. דאית דברי הממונה הם. היה לו לומר בל' הוזה ולא בל' עבר. דמאמר זה יתכן להיות בל' הוזה אם מפי הממונה בא. ואם דברי התנא הם אפשר עוד לומר שהוא מכנה את לשכת הטלאים כמו שהיא במציאות ולא לפי מאי דאתחזיא. ורק דברי הממונה היו לפי מראות עינו של הבא מדרום. כן נראה לי לענ"ד.

ואחרי שנתישב לנו ענין לשכת הטלאים ולחם הפנים נשים עינינו מעתה לשתי הלשכות האחרות. הנה לתנא דתמיד (ציור ט"ז) לשכת החותמות היא במערבית צפונית ולשכת המוקד בצפונית מזרחית. ולתנא דמדות (ציור ט"ו) הפך הדבר. ומתוך כך נוטה בחז"ל להחליף את הגירסא דתמיד ולהשוותה לגירסא דמדות. וז"ל במדות פ"א מ"ו ד"ה מזרחית: "הלכך שפיר קדמי מלתא. דהתם גרסינן במשנה איפכא: ואחת לשכת בית המוקד ואחת לשכת החותמות. ומ"מ לא שלחתי בה יד להגיה כן בספר. לפי שתוס' פ"ק דיומא דף טז גרסי ג"כ כגירסת הספר".

והנה ברור דהתוס' שגרסי כגירסת הספר ואעפ"כ לא אמרו דבר תמיהה כגירסא זו. דעתם היה בל"ס. דאין מקום לתמיהת תו"ט. וכד מעיינת שפיר תראה שאין צורך להחליף את הגירסא. שהרי במדות פ"א מ"ו אמר התנא בלשכות הללו "שתים בקודש ושתים בחול". ואיכ העיקר הוא שלשכת החותמות ולשכת בית המוקד יהיו שתייהן בחול מן הטעם המבואר לקמן. אבל אין קפידא בדבר. אם לשכת בית המוקד היא במערבית צפונית ולשכת החותמות בצפונית מזרחית או איפכא. הואיל ואין כאן שום נפקותא לדינא. ועצם תמיהתו של המקשה היה רק על תנא דתמיד. שלפי סדר ידידה לשכת הטלאים ולשכת לחם הפנים הם בחלק החול והשתים האחרות בחלק הקודש (עיין ציור י"ד). אשר

לא כדת, כי אם ההפך מזה הוא הנכון, כי לא מן הדין הוא שלשכת לחם הפנים תהא בחול שהרי יפסל הלחם ביוצא. וכן לשכת הטלאים ראויה להיות בקודש. ששם הטלאים המבוקרים לקרבן תמיד. ומצד אחר לא יתכן שלשכת החותמות ששם גזזו אבני מזבח ששקצום יונים תהיה בקודש. וכן נמי לא יתכן ללשכת המוקד להיותה בקודש. שהרי דרך אותה לשכה הטמא יורד לבית הטבילה. והוא אסור בקודש. ולשכת הטלאים, אע"פ שארוכה היתה ונמשכת אל חלק החול, מ"מ תוכה קודש מכיון שפתוחה אל הקודש כדאמר בגמ' (פסחים, דף פו ע"א): הלשכות הבנויות בחול ופתוחות לקדש תוכן קודש. ולשכת הטלאים היתה פתוחה אל הקודש (ציור ט"ו ט"ז). ומסתבר לי שלשכת הטלאים להכי היתה ארוכה לפי שהיו בה שלשה מדורים: הא' לטלאים עצמן, השני למוזנותיהם, השלישי לזבל. ומסתבר לי כמוכן הטעם שקרובה יותר לדרום והוא, שבמקצוע מערבית צפונית היה צורך להניח מקום ללשכת בית המוקד ששם מקומה בחול. ולא במקצוע שכנגד במערבית דרומית שהוא קודש. ומבואר נמי מה שבי רש"י ביומא, דף טו ע"ב ד"ה לשכת בית המוקד, שלשכה קטנה היתה, דלחנא דמדות היא נמצאת במערבית צפונית אצל לשכת הטלאים וצריכה להיות קטנה מפני אריכותה של לשכת הטלאים (כאשר אתה רואה בציור ט"ו ט"ז שלשכת הטלאים תופסת שם את רוב המקום).

ע"ד ארבע לשכות הנ"ל יש חלוקי דעות בין הראשונים. רש"י סובר דהיו בולטות מחוץ לבית המוקד, שכן הוא אומר ביומא, דף יז ע"א ד"ה מסתברא: מתחזיא ליה דרך הלוכו כאלו הוא בצפון כלומר לשכת הטלאים נראית לו כן דרך הלוכו. אלמא שרואה אותה בדרך הלוכו, ואי אפשר לראותה דרך הלוכו אלא א"כ היא עומדת מבחוץ. ועוד יותר מפורש זה בדברי רש"י להלן ד"ה ומשנינן וז"ל: והבא להקיף סביב כל הבית ומקיף דרך ימין מבחוץ וכו', הנה דלרש"י הוא רואה את הלשכות מבחוץ.

אבל הרמב"ם בפירושו, למדות פ"א מ"ו סובר שהיו הלשכות בתוך ביהמ"ק עצמה, ודברי רב אדא בריה דר"י מפרש הוא באופן אחר, וז"ל שם: ואמרו דקאי בצפון ומחזיא בדרום דקאי בדרום ומחזיא בצפון ומסתברא דמערבית דרומית הוה קיימא, וענין זה הוא שהיתה נתונה בבית המוקד עצמו מערבית דרומית וכמו שזכר כאן וכשמסעירין מקומה לנגד העזרה תהא מן העזרה צפונית. מערבית כמו שזכר בתמיד (דף ל) כשנתן אותם בלשכה זו והוא בעזרה (פ"י) הממונה היה בעזרה דהיינו בלשכת הגזית (ציור ד אות כג כד) כששלח אותם ללשכת הטלאים וכשיצאו מלשכת הגזית דרך פתחה הפנימי היה בית המוקד (ציור ד אות נו נז) בצפונית מערבית לנגד אותו מקום של העזרה, כאשר נראה זה היטב בציור ד) והואיל והדבר כן אז תהא לשכת

עושים לחם הפנים שהיא רביעית ללשכת הטלאים, כמנין דתמיד כמו שזכר שם, דרומית מזרחית מבית המוקד כמו שזכר כאן. ע"כ. תוכן דבריו שתנא דמדות ותנא דתמיד אמרו דבר אחד, אלא שתנא דתמיד משער את מקומה של לשכת הטלאים לנגד העזרה ואז היא במערבית צפונית. אבל תנא דמדות ר"ל איך היא עומדת בבית המוקד עצמו, ובבית המוקד עצמו היא נמצאת במערבית דרומית (צוה ד אות נח). והנה להרמב"ם כל אחד משני התנאים מיירי במצב המציאות ואין אחד מהם שונה משנתו לפי מראית עינו של הבא, אלא שאחד משער את מקומה לנגד העזרה, והשני לנגד בית המוקד עצמו, ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי.

והנה הרמב"ם לשיטתיה אזיל, שהרי הוא סבר דהלשכות בפנים בית המוקד היו, ואם כן לא יכול לפרש כדברי רש"י שהלשכה נראית לו כן דרך הלוכו כאלו היא בצפון, כי בדרך הלוכו לא נראית לו כלל מאחר שהיא נמצאת בפנים בית המוקד. וגם מה שאמר שהלשכות בפנים בבית המוקד הוא מוכרח לפי שיטתו, דהוא סבר דבית המוקד כולו בחול (פ"ה ה"ט מהביה"ב), כלי' בהר הבית, והר הבית עמוק כעשרים אמה מתחת קרקע העזרה ובית המוקד מגביה והולך עד שהוא שוה לקרקע העזרה כאשר נבאר לקמן, ובאופן בנייה כזו אי אפשר שיהיו הלשכות מבחוץ, כי שם אין להם יסוד לעמוד עליו ואין יכולין להיות תלויין באויר, ע"כ לפי דרכו היה הכרח לקבוע מקומן בפנים בבית המוקד. וא"ת מאין לו הרמב"ם הנחה זו שבית המוקד כולו בחול? את זה לקח מלשון המשנה (מדות פ"א פ"ו), ששם אומר התנא בזה"ל: „וארבע לשכות היו בבית המוקד, כקיסוניות פתוחות לטרקלין, שתיים בקדש ושתיים בחול". הנה דהתנא לא אמר על בית המוקד עצמו שהיה מקצתו בקדש, אלא רק על הלשכות, אמר שהיו שתיים בקדש ושתיים בחול, ואל יהא דבר זה פלא בעיניך היות בית המוקד כולו בחול והלשכות שבחוכו חצין בקדש וחצין בחול — זה יתכן מאד כשהשתים פתוחות אל העזרה ועי"פ הגמרא הנ"ל (פסחים פו), „לשכות הבנויות בחול ופתוחות לקדש תוכן קדש".

הדעה השלישית היא דעת המפרש במס' תמיד והוא סובר ששתי הלשכות אשר בחול, והן כידוע לשכת בית המוקד ולשכת החותמות, היו עומדות למטה בהר הבית ובמעלות מתעגלות עלו מהן אל בית המוקד, והשתים האחרות היו למעלה בעזרה.

ובבית המוקד עצמו יש ג"כ מחלוקת בין המפרשים. כבר הוזכר לעיל שיטת הרמב"ם דסבר שבית המוקד היה כולו בחול. והר"ש פ"ק דמדות גם הוא סובר כרמב"ם דבית המוקד כולו בחול, והוא נותן טעם לזה: „בית המוקד היה כולו בחול שכן זקני בית אב ישנים שם, אלא הלשכות שלו חציין בחול וחציין

בקדש ע"כ. ואע"ג דשני פתחים היה לו לבית המוקד ואחד מהם פתוח אל העזרה (מדות פ"א מ"ז) והלשכות הבנויות בחול ופתוחות לקדש הרי תוכן קדש. כאשר כבר הזכרנו מגמ' דפסחים פו (והוא ממע"ש פ"ג מ"ח). מ"מ כיון דבית המוקד פתוח גם לחול והוא עצמו כולו בחול הרי הוא חול, אבל שתי לשכות הנ"ל פתוחות רק לקדש ולא לחול ולהכי הן קדש.

ווי"ל רש"י (יומא, טו ע"ב): שתיים בקדש ושתיים בחול של בית המוקד מקצתה בנויה בתוך עזרה מקודשת ומקצתה בחול. ואלה דברי הרא"ש ריש תמיד: "ובית המוקד היה חציו בנוי בקדש וחציו בחול". ודברי הראב"ד שם: "כל בית המוקד היה חציו בתוך העזרה וחציו חוץ לעזרה". ולשון המפרש למס' תמיד: "ובית המוקד בנוי חציו בקדש וחציו בחול". הרי כל אלו שוין דבית המוקד חציו בקדש וחציו בחול ודלא כרמב"ם ור"ש.

ונראה לי שפלוגתתם בדברי התנא שאומר: "בית גדול היה מוקף רובדים של אבן וזקני בית אב ישנים שם". דרמב"ם ור"ש סוברים דלשון "מוקף" בדברי התנא הוא כלשונו. כלומר הבית היה מוקף רובדין מכל צדדיו וא"כ בכל הבית כולו היו ישנים זקני בית אב ולהכי צריך להיות כולו בחול. ונוסף לזה הרי לדעת הרמב"ם היו ארבע הלשכות בפנים בית המוקד ולקחו חלק חשוב מן המקום. ע"כ היה צורך בכל הרווח הנותר של הטרקלין לזקני בית אב לישן שם. אכן רש"י וסיעתו סוברים דהלשכות היו מבחוץ (מל' רש"י כבר הוכחנו כן. והרא"ש והראב"ד נתנו פירוש לההיא בבא ד"אקצויי מקציא" כמעט מלה במלה כרש"י. הרי שהלכנו בעקבותיו בדבר זה) וא"כ היה כאן רווח, כדי הצורך בחצי הבית, כי בהיות הלשכות מבחוץ יש כאן מקום רחבת ידים בטרקלין הגדול והיה מספיק חציו לזקני בית אב, וע"כ היה סבר דמוקף רובדין לאו דוקא ומה שהוא משני צדדין נקרא ג"כ מוקף. ובאמת מצאתי כן מפורש בדברי רש"י ליחזקאל מא. פסוק ט. וכן הוא בפירוש בדברי המפרש, דלשון מוקף לאו דוקא, ע"ש ד"ה וזקני בית אב ישנים שם.

אלא שהמפרש יש לו שיטה משלו בענין אופן הבנייה של בית המוקד. הוא אומר שבית המוקד היה בנוי ע"ג כיפה ולא שגגו כיפה כדברי שאר המפרשים. ווי"ל: "לשכת בית המוקד ע"ג לשכה של אבנים היתה ובשביל שהכהנים שומרים לשם בנאוה ע"ג כיפה דשמירתן צריך לעשותה ע"ג מקום גבוה כדנפקא לן מקרא". וכדי שיהיה עלייה ממש כדרך כל עליות שהבית שתחתיהן עשוי לשום תשמיש, להכי אמר ששתיים מן הלשכות היו למטה בהר הבית ובמעלות, עלו מהן לבית המוקד, והיינו למטה באותה הכיפה אשר בית המוקד בנוי עליה. כן הבנתי מדבריו.

וע"ד השם "בית המוקד" אומר ר"ח ע"ש שהיתה שם מדורת אש תמיד

לצורך המזבח. ורש"י פירש שהיה שם האש בשביל הכהנים להתחמם שהיו הולכים יחפים על הרצפה. והראבי"ה (הובא בתו"ט פ"א מ"ד דמדות) אומר דדרך שער הדלק הביאו האש לצורך המזבח.

ולענין לשכת בית המוקד שהיא אחת מארבע הלשכות הפתוחות לבית המוקד הגדול יש פירושים שונים. וז"ל הרמב"ם בפירושו לתמיד פ"ג מ"ג: ושם היו אלו הארבע לשכות שבאחת מהן היתה אש בוערת והיא הנקראת מדורה בתחילת המסכתא ולפיכך נקרא הבית כולו בית המוקד. הנראה מדבריו שבבית המוקד הגדול לא היה אש כלל, ומסתבר לומר שזהו מפני העשן שלא יפריע את הכהנים הישנים שם.

וז"ל הראב"ד בפי' אמר להם הממונה: ובתחלה נפרש מהו לשכת בית המוקד. אין לפרש דהיינו בית המוקד ממש שזה א"א להיות שהרי כיון שמנה אותה בכלל אלו שפתוחין לבית המוקד מכלל דלשכת בית המוקד לאו היינו בית המוקד. אלא י"ל דעל שם כן נקראת לשכת בית המוקד מפני שצרכי בית המוקד היו גנוזין שם כגון כלים שהיו צריכין לתקן המדורה שהיו עושין בבית המוקד וכסות של כהנים שהיו ישנים שם. ע"כ.

ולשון תוס' ביומא. דף טו ע"ב ד"ה ואחת: מפר"ח דשתי בית המוקד היו ליטול מהן אש לצורך המזבח, ששנים היו שאם יכבה האחד יביא מן השני.

הכלל העולה מזה הוא דלרי"ח היה אש בשני המקומות גם יחד; לראב"ד היה אש רק בבית המוקד הגדול; לרמב"ם היה האש רק בבית המוקד הקטן. מדברי רש"י לא מתפרש בהדיא על שום מה נקראת לשכה הלזו לשכת בית המוקד, וז"ל ביומא. דף טו ע"ב: לשכת בית המוקד לשכה קטנה שקרויה בית המוקד ופתוחה לבית המוקד הגדול. ולפי הנראה אין דעתו שהיה שם אש דא"כ לא היה נמנע מלהזכיר זה בהדיא כמו שהזכירו בבית המוקד הגדול בשבת דף כ. ומסתבר לי דרש"י לא חש לפרש את אופן שמושה של לשכה זו משום דסמך על דברי התנא במדות פ"א מ"ו דאיתא שם: בה יורדין לבית הטבילה. ובצחות לשונו הוא מוסיף כאן בקצור: לשכה קטנה שקרויה בית המוקד ופתוחה לבית המוקד הגדול. וכנראה שר"ל דלא היתה משמשת כלום מפני קטנותה. אלא רק שיורדין דרכה לבית הטבילה. ושנקראת בית המוקד אינו אלא משום שהיא פתוחה לבית המוקד הגדול. וא"ת הרי שלש האחרות פתוחות גם הן לבית המוקד. תשובה לדבר, אעפ"כ יש הפרש בין אלה לזו. בשלש אלה נכנס בהן בכדי לעשות בתוכן איזה צורך: בלשכת הטלאים ליקח משם טלה לקרבן, בלשכת לחם הפנים לקחת לחם הפנים, בלשכת החותמות לקבל חותם מן הממונה. אבל בלשכה זו לא נכנס להתעכב בה כלל, אלא רק

לעבור דרכה לבית הטבילה, כי משם ירד במעלות המתעגלות אל המחילה שתחת קרקע החול. ועוד: בשלש האחרות אחר שעשה בהן מה שעשה הלך לו ולא שב אליהן פעם שנייה. אכן לשכה זו, לשכת בית המוקד, חזר אליה שנית אחר שטבל במקוה שבמחילה, ואף הפעם לא לשהות בה. אלא לעבור דרכה אל בית המוקד הגדול להתחמם שם אצל המדורה ולישב שם עד הבקר אצל אחיו הכהנים. כללו של דבר לשכה זו לא שמשה אלא בית מעבר מבית המוקד אל בית הטבילה ומבית הטבילה לבית המוקד. וזו היא כוונת רש"י בדבריו: „לשכת בית המוקד לשכה קטנה (שאינה ראויה לשמוש) שקרויה בית המוקד ופתוחה לבית המוקד הגדול“ (שרק לזאת קרויה בית המוקד משום שפתוחה לבית המוקד הגדול ליציאה וכניסה). כן היה נראה בעיני כוונת רש"י, אע"פ שראיתי בתוס' יומא, דף טו ע"ב שאמרו בזה"ל: „ורש"י פירש לפי שהכהנים הולכים יחפים היו שני בתי המוקד“. ולולא דמסתפינא הייתי אומר שהתוס' הלכו שם אחר שיגרת לשונם דלעיל מיניה. ואל נא תחשבוני כמתיהר בשביל זה, כי כשתעיין בדברי רש"י בשבת, דף כ"ד, בית המוקד, אשר עליהן מוסבין דברי תוס', תראה לדעת שאין זכר ברש"י שם לשני בתי מוקד אלא רק לבית מוקד אחד והוא בית המוקד הגדול. וכן ברש"י במס' בברכות, דף סב ע"ב ד"ה לאו הכי תנן, אין המדובר שם אל בבית המוקד הגדול לבדו, ולא בשני בתי מוקד.

נמצינו למדין שכשמוכר רש"י את מדורת האש שבמקדש לא מזכירו אלא בבית המוקד הגדול, אבל בפירושו לבית המוקד הקטן אין שום זכר למדורת אש, אשר על כן יש רגלים לדבר דלדעת רש"י לא היתה מדורת אש כלל בבית המוקד הקטן. בפרט שכבר נמצא כן בפירוש בדברי הראב"ד הני"ל. ואחרי הדברים האלה הנני לתת תאור לצורת בית המוקד לפי פרש"י ז"ל. והוא ע"פ שלוש הקדמות הלקוחים מדברי רש"י: (א) בית המוקד הגדול חציו בקודש וחציו בחול. (ב) לשכת הטלאים ארוכה היא וקרובה לשתי המקצועות, אשר מזה יש להסיק שהחלק שבחול בגובה שווה עם החלק שבקודש. כי אם היא מתארכת עד קרוב לשתי מקצועות הרי מוכרח ששתי המקצועות יהיו בשטח אחד ולא שיהיה החיצון נמוך מהפנימי. ואף לא נמצא מי שחולק על זה. לבד הראב"ד בפירושו השני אומר שאפשר שהחלק השני היה נמוך קצת. (ג) לשכת בית המוקד קטנה היא. ומזה נלמד שהיא נמצאת למעלה ולא למטה כדעת המפרש, דזיל בתר טעמא, דאמאי קטנה היא, מפני שלשכת הטלאים שאצלה ארוכה היא ואוכלת ממקומה, והנה אם כן ע"כ בשטח שווה עומדין שתייהן, ולאפוקי מדעת המפרש ששתי מן הלשכות, מהן לשכת בית המוקד ולשכת החותמות, למטה הן. וכיון דלרש"י מבואר דלשכת בית המוקד למעלה

אמור מעתה דגם לשכת החותמות למעלה, דאין טעם שהיא לבדה תהא למטה. וא"כ ארבעתן למעלה לדעת רש"י, דהשתים שבקדש לכ"ע למעלה הן ולית מאן דפליג בזה. — ומעתה נבא אל תאור אופן בנייתו של בית המוקד.

כבר ידוע כי בית המוקד כיפה ובית גדול היה, חציו בקדש וחציו בחול, והיינו שחציו האחד עמד בעזרה מקודשת וחציו השני בהר הבית שהוא חול לגבי העזרה. קרקע העזרה היתה במקום זה אשר בית המוקד בנוי בו, דהיינו ממול ההיכל, עשרים וחצי אמה ממעל לקרקע הר הבית (רש"י יומא, דף טז ע"א ד"ה ר"א היא, כי האמה ומחצה של הדוכן שתי רוצים להוסיף כאן אין לזה ענין לגבי גובה ההיכל שמעלות הדוכן רק במקומן עולות, אבל קרקע העזרה אינה עולה בשבילן אלא בעינה עומדת. והמעין יראה שדברי רש"י בצדק וביושר נאמרו). ובנו את החלק החיצון הצפוני אשר מקומו בחול בגובה עשרים וחצי אמה עד שהיתה תקרתו שוה לקרקע העזרה, ועל זה בנו קומה שנייה שנתחברה עם החלק הפנימי הדרומי אשר בקדש וגג שניהם שוה ובצורת כיפה. וא"כ היה גבהו של החלק שבחול עוד כמה אמות יותר מעשרים וחצי אמה יחד עם העליה. ומבואר מזה שהחלק החיצוני היה עליה והחלק הפנימי בלי עליה. החלק החיצוני בנו אותו אל בין המדרגות כאשר אתה רואה בצורה הגדולה (ציור ד' אות נזנח ס"סא. וראה גם ציור י"ח המבט הפרספקטיבי של בית המוקד). שטח המדרגות שם בתחתיתם ג"כ עשרים וחצי אמה שהרי גבהן כרחבן, דרום מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה בכל מס' מדות, חוץ ממעלות האולם. ועוד הלך החלק שבחול דרך חומת העזרה שעוביה שש אמות שאף היא חול דעובי החומות לא נתקדשו. והנה כי כן הבנין שעמד בחול היה ארכו עשרים ושבע וחצי אמה. אבל החלק שעמד בקדש היה פחות מזה בארכו, שהרי כל הרווח שבין ההיכל לחומת העזרה אינו אלא ל"ב אמות ומחצה, וחוק מזה היו גם עמודים בינתיים ובגלל זה לא נשאר-שם מקום כ"כ לבית המוקד. ולפי המשוער היה אורך שני החלקים גם יחד בערך חמשים אמה. במקצוע מערבית צפונית, דהיינו בחלק שבחול, היתה לשכת בית המוקד ובה היו יורדין לבית הטבילה. ובית הטבילה היה במחילה שתחת קרקע הר הבית, וירדו לשם מלשכת בית המוקד (ציור ד' אות סא) ע"י מסיבה, שהן מעלות מתגלגלות מסביב לעמוד כדפרש"י ביומא, דף יט ע"א וכן דעת המפרש בתמיד, והוא מה שקורין בלע"ז ווענדלטרעפפער. והיה צורך במסבה זו, כי הדרך דרך זקוף בעומק עשרים וחצי אמה עד קרקע הר הבית ומשם אל המחילה. וזהו פירושה של המשנה דריש תמיד לשיטת רש"י: „אירע קרי לאחד מהם יוצא והולך לו במסיבה (היינו במעלות המתעגלות הנ"ל) ההולכת תחת הברירה עד שהוא מגיע לבית הטבילה, ומדורה היתה שם (פ"י המפרש „במחילה", אכן רש"י בברכות,

סב ע"ב. ד"ה לאו הכי תנן. פירש שם שהמדורה היתה בעזרה והיינו בבית המוקד הגדול, וכן הוא מפורש בדברי הראב"ד וז"ל: „ומדורה היתה שם בבית המוקד ובית הכסא של כבוד בתוך המחילה“). ירד וטבל (ירד מלשכת בית המוקד במסבה וטבל במקוה שבמחילה) עלה ונסתפג (עלה שוב אל לשכת בית המוקד באותה המסיבה ומעוטף באלונטית. כמובן) ונתחמם כנגד המדורה (מוסב על המדורה דלעיל, כלומר המדורה שבבית המוקד ובחלק החול היתה. כמובן. שהרי הוא טבול יום ואסור בקדש). בא וישב לו אצל אחיו הכהנים“ (בבית המוקד הגדול שבחול). ומה שקשה על זה: הרי טבול יום אסור אף במחנה לוי? כבר תירצו המפרשים שאין זה אלא מדרבנן ולא החמירו עליו לצאת בעוד לילה כשנטמא במקדש.

ועד צורת הכיפה שהיה לו לבית המוקד, אפשר שמאותו הטעם עצמו שהתחיל הבנין בעומק ונסתיים בגובה בקרקע העזרה היה צורך בשביל זה לעשותו כיפה כדי שיתלכדו היטב שני החלקים, החלק החיצוני העומד למטה בהר הבית והחלק הפנימי אשר יסודו למעלה בעזרה, והכיפה הוסיפה להם חזוק. בחלק שבחול (ציור ד, אות נו) היו זקני בית אב ישנים, דבקדש אסור דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד, והיו ישנים על רובדין, דהיינו איצטבאות של אבני גזית משוקעות בכותל ויוצאות מן הכותל לתוך בית המוקד לצד הקרקע, ועל גביהן אבנים אחרות קצרות מהן והיו כעין מעלות זו על זו. האיצטבאות היו במקום מטות, שאינו כהוגן להביא מטות אל המקדש, כדאיתא בתמיד, כו ע"ב. כן כתב הרא"ש והרע"ב. אבל המפרש דעת אחרת לו והוא, דמקומות השינה היו בתוך עובי החומה, והרובדין שמשו רק מעלות לעלות בהן למקומות השינה שבתוך עובי החומה, ולשון הגמרא שם, כו ע"ב: רובדין מאי גיהו? גזרתא דאיצטבתא דסלקו בה לאצטבתא, ר"ל ספסלים של אבני גזית שעולין בהן לספסלים שעל גביהן.

שני שערים היו בבית המוקד, אחד פתוח לחול ואחד פתוח לעזרה. זה הפתוח לעזרה פשפש קטן היה לו, שבו נכנסין לבלוש העזרה ובראשם הממונה על הפייסות, שבא בעוד לילה ודפק על השער והם פתחו לו, והפשפש—פתח קטן שאצל השער הגדול, ולרמב"ם בתוך השער הגדול, ממונה פתח את הפשפש ונכנס לעזרה והם אחריו, כדי לבדוק אם כל כלי השרת במקומן, ואבוקות בידם משום שהיה זה קודם עלות השחר בעוד חשך, ובטעמו של דבר שנכנסו דרך הפשפש ולא דרך השער הגדול—עיין במפרש וברמב"ם וברא"ש, שפירשו כל אחד באופן אחר.

בטרקלין הגדול היתה מחילה ברצפה אמה על אמה בעומק אמה מכוסה בטבלה של שיש, וטבעת היתה קבועה בצד החיצון ושלשלף קבועה בעבר

הפנימי שלה. שבה תלויין המפתחות. מאה במספרן למאה דלתות השערים והלשכות. כפסקי תוס' תמיד ס"י ט' (ובצורה הגדולה ימצאם הדורש כולם). והמחילה היתה בחלק החול. שהרי בן לוי נתן כסותו על הטבלא אחר נעילת השערים וישן עליה (מדות פ"א מ"ט).

בצורה הגדולה (ציור ד') תראה את פנימיותו של בית המוקד ואת ארבע הלשכות הפתוחות לו. ובציור י"ח רואה אתה את פני קוממיותו של החלק החיצון שבחול ואיך שהוא עולה מקרקע הר הבית עד לגובה העזרה.

שער הנשים

(ציור ה, אות ב)

לפי תפא"י היה שער הנשים ממערב לבית המוקד וממזרח לשער הקרבן. ובמחכ"ת נראה לי הדבר ברור שנתחלף לו כאן המקום והקדים את המאוחר ואיחר את הקודם. ראשית. בית המוקד קדושתו יתירה על שער הנשים ולכן ראוי לו יותר להיות קרוב אל המערב לצד ההיכל. שהרי היה מקודש ללחם הפנים ולטלאי קרבן ושם היה הפייס הראשון לתרומת הדשן. כדעת המפרשים בר מרמב"ם, והוא אחד מג' מקומות שהיו שומרים שם כהנים ולא לויים. וכל זה מפני חשיבותו. שאף גדלו ותוארו ושם טרקלין שקראו לו מעידים עליו שהוא אחד הבנינים הכי נכבדים שבעזרה. שנית. הסברא נוחנת שבית המוקד אצל שער הקרבן שדרך שם הביאו את טלאי הקרבן ללשכת הטלאים. אבל שער הנשים. מה ענינו אצל שער הקרבן? ושלישית. כשהלכו דרך הפשפש הקטן שבבית המוקד כדי לבלוש את העזרה. כריש תמיד מ"ג. הכת ההולכת באכסדה דרך המערב (ע"ש) הרי מן הראוי לקרבה אל המערב. כפי האפשר. שדרך ארוכה לה בחשכת הלילה (ועיין ציור ד' אות ד). ומכל הטעמים הנ"ל היה נראה לע"ד נכון יותר ששער הנשים במזרחו של בית המוקד. ובמדות פ"א מ"ג נאמר בזה"ל: "ושבצפון שער הנצוץ (והוא שער יכניה שבסוף פ"ב כדברי הרא"ש). שני לו שער הקרבן. שלישי לו בית המוקד". הרי כאן מפורש שבית המוקד אצל שער הקרבן. וז"ל הראש ספ"ב דמדות ד"ה שבו יצא יכניה: "ובית הנצוץ ובית המוקד היו מאלו השערים אלא שנקראו להם גם אלו השמות ע"כ. הנראה מדבריו שבמלות שער הקרבן נכללו כאן שנים. היינו שער הקרבן דמשנה הנ"ל ושער בית המוקד שבעזרה שנקרא גם הוא שער הקרבן. מפני שדרכו הביאו את הטלאים משער הקרבן.

לשכת הגזית

מדות פ"ה מ"ג: שש לשכות היו בעזרה, שלש בצפון ושלש בדרום. שבצפון לשכת העץ, לשכת הגולה, לשכת הגזית. לשכת העץ אמר ר"א בן יעקב שכחתי מה היתה משמשת. אבא שאול אומר לשכת כהן גדול, והיא היתה אחורי שתייהן וגג שלשתן שוה. לשכת הגולה, שם היה בור הגולה קבוע והגלגל נתון עליו, ומשם מספיקין מים לכל העזרה. לשכת הגזית, שם היתה סנהדרי גדולה של ישראל יושבת ודנה את הכהונה. שבדרום לשכת המלח, לשכת הפרוה, לשכת המדיחין, לשכת המלח, שם היו נותנין מלח לקרבן. לשכת הפרוה, שם היו מולחין עורות קדשים, ועל גבה היה בית הטבילה לכהן גדול ביום הכפורים. לשכת המדיחין ששם היו מדיחין קרבי הקדשים, ומשם מסבה עולה לגג בית הפרוה. ע"כ ל' המשנה.

לשכת הגזית כיון דנפשי מילי דידה נעיין בה ברישא ואח"כ בשאר הלשכות הנ"ל. ובקשר לענין נעתיק עוד הנה את המשנה דסנהדרין, לו ע"ב: סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה כדי שיהיו רואין זה את זה. ושני סופרי הדינין עומדין לפנייהן אחד מימין ואחד משמאל וכותבין דברי המזכין ודברי המחייבין. ר' יהודה אומר ג', אחד כותב דברי המזכין ואחד כותב דברי המחייבין והשלישי כותב דברי המזכין ודברי המחייבין. ושלש שורות של תלמידי חכמים יושבין לפנייהן. ע"כ.

הנה הסנהדרין שישבו כחצי גורן עגולה כנ"ל היו שבעים ואחד והיו תופסים מקום של שבעים ואחת אמה כשישבו לדין, דגברא באמתא יתיב, כגמרא ריש סוכה. ורוחב המקום שהיו יושבין שם היה צריך להיות לפ"ז ארבעים ושמונה אמות בערך, למ"ש כל שיש בהקיפו ג' טפחים יש בו רוחב טפה. ורוחב חצי העגול הוא הרוחב של עגול שלם שהרי הקו החוצה עגול שלם לשני חצאין שווין הוא הנקרא רחבו של העגול. והנה לכאורא יש לנו כאן תמיהא גדולה, שהרי עזרת ישראל, אשר שם היתה עומדת לשכת הגזית, כמשנה דלעיל, לא היה רחבה אלא י"א אמה, ואיך אפשר איפא הדבר, שיהא מקום צר כזה מחזיק בתוכו את המספר הגדול של הסנהדרין בהיותם יושבים כחצי גורן עגולה? ועוד, דלפי מה שנאמר כאן במשנתנו דלשכת הגזית היתה מחוברת עם לשכת העץ ולשכת הגולה וגג שלש שוה, אפי' מקום מצומצם זה לא תפסה לבדה כי אם יחד עם שתי חברותיה וא"כ ע"כ בית קטן היתה לשכת הגזית, ודבר זה לא מתאים כלל עם מה דאיתא ביומא, כה ע"א, דלשכת הגזית כעין בסיליקי גדולה היתה, ולשון זה מורה שבית זה היה בנין מפואר וגדול במדתו, כי אותו תואר עצמו מצינו אצל הדינפלוסטון שבאלכסנדריא, שגם עליו נאמר (סוכה, נא ע"ב): כעין בסיליקי גדולה היתה

ומי שלא ראה בית הכנסת זה לא ראה בכבודן של ישראל. הרי שהשם בסליקי גדולה מוסב על ארמון גדול ומהודר, וזה לא יתכן בשום פנים בבית העומד על שטח קטן כעזרת ישראל.

וראיתי בתפא"י ובספר חוק נתן שכבר עמדו על זה, ואלה דבריו של תפא"י מדות פ"ה סי' י"ז באמצע הדבור: „אלא ודאי מ"ש הרמב"ם בעזרת ישראל ר"ל לפנים משער ניקנור, שכולה עד ההיכל נקרא עזרת כל ישראל, משום דלא היתה מחיצה מפסקת משם עד פתח ההיכל, ואותן ג' הלשכות היה מקצת מהן בעזרת ישראל ומקצת מהן בעזרת כהנים“.

ועי' יש לטעון, כי אפי' אם היו הג' לשכות מקצתן בעזרת ישראל ומקצתן בעזרת כהנים, אכתי לא יספיק אפי' רוחב שתי העזרות גם יחד אלא בדוחק גדול. כי הנה בדרום שתי העזרות האלה היו שלש לשכות האחרות שנוזכרו במשנה דלעיל, ואי"כ לא יבא בחשבון אלא הצד הצפוני מן הדוכן ולהלן (כאשר אתה רואה בציור ד' אות כט). מן הדוכן עד הכותל הצפוני של העזרה ישנן 60 אמות וחצי, ואנו צריכים ללשכת הגזית 48 אמה לרוחב חללה, 6 אמות לכל הפחות לכותלה מדרום ומצפון (הגם שבכל שטח המקדש לא נמצא כותל פחות מחמש אמות בעוביו), 8 אמות לכל הפחות לשתי הלשכות שאצלה. הרי בסך הכל 62 אמה לשלש הלשכות, וכל המקום לא היה לו אלא 60 אמות וחצי כאמור. אי"כ לא היה כאן רווח כדי הצורך, אלא א"כ בנו אמה ומחצה אל תוך הכותל הצפוני של העזרה. ועוד, שבאופן שכוה נתמלא כל השטח ובעד הסנהדרין סגור ומסוגר מכל הצדדין ואין כאן מונח של רווח כל שהוא באיזה צד מן הצדדין ולא פתח הגון לכניסה ויציאה כראוי לכבוד הסנהדרין וכנאה לבנין של כבוד.

ובס' חוק נתן מבאר ביישוב דבר זה, שלשכת הגזית „היתה כנגד ההיכל ששם היה מקום רחבת ידים“, וגם בזה לבי מגמגם. חזא שהרי אמרו „שתשים סנהדרין אצל המזבח“ ואין זה אצל המזבח, ואידך לא היה המקום רחבת ידים כל כך, כי כל הרווח שבין ההיכל לכותל העזרה רחבו 32 אמה וחצי מדרום לצפון וממזרח למערב היה כאן בית המוקד ממזרח ובית הניצוץ מן המערב והרווח שביניהן לא היה בו די לבנין לשכת הגזית. אכן העולה על הכל הוא זה, שכל המשך השטח שם כנגד בית החליפות, והן הטי' אמה שהאולם היה עורך על ההיכל, כל השטח הזה היה צריך להיות פנוי כדי להכשיר את כל השטח לשחיטת קדשים קלים, אשר על כן היו במקצוע צפונית מערבית ובמקצוע דרומית מערבית שני פשפושין בכדי שיהא כל משך האורך שם ברוחב ט"ו אמות נקרא פתח אהל מועד. והנה כי כן שטח זה לא יכול לבא בחשבון בשביל בנין לשכת הגזית, ומה שנשאר חוץ מזה בודאי לא מספיק בשביל

לשכת הגזית. — עוד פתרון שני רוצה ליתן בעל ס' חוק נתן. בהיותו קובע מקומם של הסנהדרין במחילה שתחת הקרקע. ולע"ד אין זה כבודן של הסנהדרין לישב לדין במחילה שתחת הקרקע. וגם לא משמע כן מלשון המשנה האומרת שלשכת הגזית בעזרה היתה, ומחילה לאו היינו עזרה. ועוד. הרי אמרו כעין בסיליקי גדולה היתה. היינו בנין גדול ומפואר. ואינו בנוהג שבעולם להעמיד בית כזה במחילה שתחת הקרקע. כי אם ברומו של עולם הנראה לעינים. וכן נראה מפרש"י (יומא פה ד"ה בסיליקי) שכתב, בית גבוה שעל עליה. ולקמן יבואר אמאי היה צורך להיותו בעליה.

אחר יגיעה רבה עלה ברעיוני דבר אחד שהוא אולי הפתרון הנכון לשאלה קשה זו. ונפשי אותה לדעת מה יאמרו גדולי דורנו ה"ה. ואם יסכימו לפתרון זה. הנה חז"ל תארו את לשכת הגזית בשם בסיליקי. והרי כאילו הורו באצבע לאמר פוק חזי מאי בסיליקי ותדע לשכת הגזית מאי היא. והנה בסיליקי היה השם לבתי ערכאות שלהם בימים הקדמונים, ואלה היו בנויים באופן זה שפניהם היה חצי עיגול ואחוריהם צורת מלבן. וקרוב לדעת שלשכת הגזית שמשם להם דוגמא לבנין בתי ערכאות שלהם, וכידוע היו מחקים גם דברים אחרים שראו בבית המקדש. ובאותו הזמן שאמרו חכמי התלמוד שלשכת הגזית היתה כעין בסיליקי — בית המקדש לא היה קיים כבר. אבל בסיליקיות שלהן היו קיימין. וחז"ל ראו לדאבונם שלשכת הגזית נשכח זכרה אצל ההמון וע"כ אמרו צאו וראו את הבסיליקאות המפוארות שלהן ותדעו מה היה לנו. ובכן נמצא כאן מ"ש חז"ל הרי זה בא ללמד ונמצא למד.

וע"פ ההנחה הזאת היו ללשכת הגזית שני חלקים, האחד חצי עיגול והשני מלבן. בחצי העיגול שלה היא עומדת בהר הבית, כלומר בחול וצורת המלבן שלה עומד בעזרה מקודשת. צורת המלבן רחבו לא יותר מ"א אמה כרוחב עזרת ישראל. והוא היה צריך להיות בקדש כאשר יתבאר להלן. יסודו של חצי העיגול היה 13 אמה וחצי למטה מיסודו של החלק שבקדש, שכן קרקע העזרה גבוהה 13½ אמה מעל לקרקע הר הבית במקום זה של לשכת הגזית. (את כל זה תראה ותבין מצורה הגדולה. ציור ד' אות כ כג"כד אם נהירין לך המדות); וכשבנו את החלק החיצוני. זה שהיה לו צורת חצי העיגול הגביהוהו למעלה מ"ג וחצי אמה עד שהיה שזה לאותו החלק שבעזרה ושם בקדש נתחברו והיו לאחדים. וכבר ראינו דוגמתו בבית המוקד שנבנה ג"כ באופן דומה לזה. אלא ששם היה הגובה 20 וחצי אמה וכאן רק 13 וחצי. ולשכת הגזית בצפון העזרה כמו בית המוקד וקרובים להדדי. ולפי"ז היה צד החיצון עלייה משא"כ בצד הפנימי. והוא שאמר רש"י ביומא כה שעל עלייה היתה.

בחלק החיצוני והוא חצי העיגול ומקום רחבת ידים היו יושבין ודנין

את אלה הענינים שטעונים שבעים ושם ישבו כחצי גורן עגולה. אמנם בחלק הפנימי הקטן העומד בקודש, שם דנו את הכהונה, דבשלשה מומחין סגי לה ושם עשו את הפייס, אשר רק זקן אחד מזקני כהונה השגיח עליו. ואם תטעון עלי מלשון המשנה דקתני: „לשכת הגזית שם היתה סנהדרי גדולה של ישראל יושבת ודנה את הכהונה“, אלמא שבעים בעינן ולא שלשה, אשיב לך דלי סנהדרי גדולה כאן אין פירושו שבעים אלא רק שלשה, ובעבור שאלה השלשה צריכים להיות שליחיה ובאי כחה של סנהדרי הגדולה קרויים הם סנהדרי גדולה. ששלוחו של אדם כמותו. וראיה לדבר מדידת עגלה ערופה שדינה בשלשה כדתנן בסוטה ריש פרק עגלה ערופה, ואע״פ כן אמר הרמב״ם (ה' סנהדרין פ"ה ה"א) שמדידת עגלה ערופה „על פי בית דין הגדול“, וגם הוא מנה שם מדידת החלל בין הדברים הצריכים בית דין גדול. ועיי'ש בלח"מ ד"ה ולמדידת החלל. וכן נראה מדברי מהרש"א וז"ל במדות על מ"ש במשנה „שם היתה סנהדרי גדולה של ישראל יושבת“: שלא יהיו בתוכה כהנים, שאפשר שהם נוגעים בדבר כיון שדנו את הכהונה, עכ"ל. הנראה מדבריה, שלא היתה שם סנהדרי גדולה בשלמותה, אלא רק ישראלים שבה בלי כהנים, ומכאן שגם דעתו הוא של סנהדרי גדולה כאן לאו דוקא. והגע בעצמך: מה טעם אמר התנא „ודנה את כהונה“ וכי לא היו דנין אלא את הכהונה ולא גם דיני איסור והיתר וטומאה וטהרה ודיני ממונות ודיני נפשות כשקרה. המקרה שיפלא דבר למשפט ולפי דרכנו יובן זה שפיר. כי בלשכת הגזית שבקדש מיירי כאן הבנויה בצורת מלבן, שם דנו רק את הכהונה, דבשלשה מומחין סגי ואין צריך לזה למקום רחבת ידים. אבל כל הדברים הטעונים שבעים, אותם דנו בלשכת הגזית הגדולה, העומדת בחול, בהר הבית, אשר צורתה חצי עיגול.

ועדיין יש כאן צורך לבאור שני דברים: הא', שבאותו מקום שדנו את הכהונה היה גם הפייס, וא"כ היה לו לתנא לומר „שם דנו את הכהונה ושם עשו פייס“. והדבר השני הוא, הלא הדיינין היו צריכין לשבת בשעת הדין, ואין ישיבה בקודש אלא למלכי בית דוד. אולם בתירוץ אחד מיושבין שתי הקושיות גם יחד, והוא זה: חלקו הדרומי של לשכת הגזית, שעמד בקדש, נחלק לארכו מצפון לדרום לשני מדורים, האחד במזרח והאחד במערב (כאשר רואות עיניך בצורה, ציור ד' כג"כד). המדור המזרחי היה פתוח אל הקודש והיה קודש, אבל המדור המערבי היה פתוח אל החלק הצפוני העומד בהר הבית, והוא א"כ חול ע"פ משנה דמ"ש דלעיל (פ"ג מ"ח) דכל הלשכות הבנויות בקודש ופתוחות לחול תוכן חול. והמחיצה שבין שני המדורים היתה דקה ונמוכה, באופן שמי שישב במדור המערבי, היה יכול לראות מה שמתרחש במדור המזרחי. והפייס הזקן המשגיח על הפייס ישב במערב בחול, והכהנים

העומדים לפייס עומדים במזרח בקודש. הוא בחול — משום שהוא יושב ודינר בישיבה דוקא; והם בקודש, שהפייס צריך להיות בקודש כנ"ל בגמרא יומא, דף כה. וכן כשדנו את הכהונה היו יושבין במערב, כמוכן. ובוזה נסתלקו שתי הקושיות: הקושיא הראשונה. אמאי לא אמר התנא שם דנו את הכהונה ושם עשו פייס. — בדין הוא דלא אמר כן. שהרי הפייס לחוד ומקום שם דנו את הכהונה לחוד, זה נעשה במערב וזה במזרח. זה בחול וזה בקודש. והקושיא השניה דאין ישיבה בקודש — הרי לא בקודש דנו את הכהונה כ"א בחלק החול. אכן בדברים הצריכים שבעים לא מיירי במס' מדות כלל. דאין כאן מקומו. כי אם במס' סנהדרין.

ומה דתניא בתוספתא (סנהדרין פ"ז): בשבתות ובימים טובים לא היו נכנסין אלא לבית המדרש שבהר הבית, נראה דל' בית בכאן לאו בית ממש. דזיל בתר טעמא. דאמאי לא היו יושבין בלשכת הגזית בשבתות וי"ט. משום רובא דאוכלוסין שהיו שם באותם הזמנים שבאו לשמוע הדרשות. ולשכת הגזית לא יכלה להחזיקם עם רוב גדלה, וא"כ אי איפוא הבית שיכיל בתוכו רבבות אלפי ישראל? אלא ברור, שלא היה זה בית אלא מקום קבוע שבהר הבית והן המדרגות שמסביב לחומת העזרה והן מקיפין את העזרה מד' רוחותיה (כאשר אתה רואה בציור). ועל מדרגות אלה היו יושבים. ול' בית מוסב גם על מקום בלתי מוקף מחיצות, כגון בית כור ובית הפרס וכמ"ש בתפא"י למעלה אצל בית המטבחיים. ולפי אופן הבנייה אשר תארנו בלשכת הגזית שהיתה עלייה מבחוץ, היה צורך לעלות אליה במדרגות. ולפי המשוער היה מספר המדרגות כ"ז לגובה של י"ג וחצי אמה, דרום מעלה חצי אמה. ועיין בתוי"ט סוף מדות ד"ה לשכת הגזית.

פני קוממיותה של לשכת הגזית תמצא בציור י"ט על-יד בית המוקד.

חלופי גרסאות בין מס' יומא ומס' מדות

העתקה זו שהובאה לעיל מפ"ה מ"ג ומ"ד דמדות היא ע"פ הגירסא דיומא דף יט ע"א, אולם במשניות דמדות גריס איפכא. לפי גירסת יומא היו שלש הלשכות. דהיינו לשכת העץ ולשכת הגולה ולשכת הגזית כולן. בצפון ושלש האחרות היו בדרום, אבל גירסת המשניות דמדות היא דלשכת הגזית עם שתי חברותיה בדרום; ואילו לשכת המלח ולשכת הפרוה ולשכת המדיחין בצפון. וכבר עמד על זה רבינו בעל תוי"ט והוא החליט ע"פ הרמב"ם שהגירסא דיומא היא הנכונה ולא נתן טעם לדבר (ראה תוי"ט יפ"ה מ"ג ד"ה שבצפון). ולפי ענין זה נראה לי לומר דלא נשתבשה הגירסא שבמשניות, אלא שחילופי

הגירסאות הם אליבא דתרי אמוראי וכל אחד טעמו ונימוקו עמו. ואף שבדאי גירסת הרמב"ם הלכתא היא, מ"מ אפשר דיש יסוד גם לגירסת שבמשניות. ובתורת הקדמה לבאור הענין יש לזכור מ"ש בסוף מדות שם, דשלש לשכות הנ"ל, היינו לשכת הגזית ולשכת הגולה ולשכת העץ היו מחוברות וגם שלשתן שוה (ובפרק דלקמן ידובר בטעם החבור הלו ושלש אלה מה ענינן זו לזו). ואם יעלה בידנו למצוא בגמרא דעות חולקות בלשכת העץ אם היא בדרום או בצפון, אז תהיה אותה המחלוקת גם בלשכת הגזית ובלשכת הגולה. מכיון ששלשתן צריכין להיות מחוברות ולא יפרדו¹.

והנה איתא ביומא דף יט ע"א: „אמר ר' פפא שתי לשכות היו לו לכ"ג, אחת לשכת פרהדרין (היא לשכת העץ דמתני' ושני שמות היו לה) ואחת לשכת בית אבטינס, אחת בצפון ואחת בדרום" (פרש"י: לשכת פרהדרין לישון שלם ולשכת בית אבטינס ללמוד שם החפינה). ומביא ראיה לזה ששתי לשכות היו לכה"ג ממשנה דמדות ושהאחת בצפון; ואחת בדרום אצל המקוה שע"ג שער המים, דתנאי בברייתא בצד לשכתו היתה, ושער המים בדרום וא"כ לשכתו ג"כ בדרום, אח"כ אמר: „ולא ידענא אי לשכת פרהדרין בצפון ולשכת בית אבטינס בדרום או לשכת בית אבטינס בצפון ולשכת פרהדרין בדרום. ומסתברא דלשכת פרהדרין בדרום הואי וכו' דאי אמרת לשכת פרהדרין בצפון וכו' ומי מטרחינן ליה כולי האי?". זוהי דעתו דחד מ"ד שם, דלשכת פרהדרין בדרום דלא לאטריחיה לכ"ג, אבל חברו משיב עליו ואומר: „אלמא לא מטרחינן ליה ספי, דאי צדוקי הוא ליפרוש, אי נמי שלא תזוז דעתו עליו. דאי לא תימא הכי נעבדינהו לתרויהו ביהדי הדדי א"נ תסגי ליה בחדא".

הרי דיש בלשכת פרהדרין סברא לכאן וסברא לכאן ופליגי בה תרי אמוראי, אם מקומה בצפון או בדרום. ולמ"ד לשכת פרהדרין בצפון, לשכת הגזית ולשכת הגולה נמי בצפון, ולמ"ד לשכת פרהדרין בדרום הכי נמי הגי תרתי בדרום, שהרי מחוברות הן. והנה כי כן הסברא נותנת דשתי הגירסות במדות וביומא חזקא כמר וחדא כמר.

ואם יטעון עלי הקורא כי יפלא בעיניו שתהא לשכת הגזית הגדולה נגררת אחר לשכת פרהדרין שהיא קטנה וטפילה לה—הנה מקום אתי להראות אף בלשכת הגזית שני פנים, לצפון ולדרום ויהיו שתי האחרות נגררות אחריה. ודבר זה שנוי במחלוקת גם הוא, והיא הפלוגתא דתנאי ביומא, דף יב,

(1) עיין ראב"ד לתמיד דף כח מ"ש שם בלשכת פרהדרין ושער ניקנור לענין חיוב מוזה דפ"ק ביומא, והלשון שם קצת משובש וצריך תקון וצ"ל מוזה במקום מורחה, ועיין הגר"א שם ביומא, דף יא ע"א, שהגיה שער המים במקום שער ניקנור. ולפי"ו הגמרא שם לפי מיד דלשכת פרהדרין בדרום היתה צבוח נסתלקה קושית הראב"ד, שגם הגאון נחקשה בה כנראה ואשר על כן הגיה שם.

אם נתחלקה ירושלים לשבטים או לא נתחלקה. אם נתחלקה, אז רק יהודה ובנימין שותפין בה, ואז ראוי ללשכת הגזית לעמוד בדרום דוקא; ואי לא נתחלקה, כי אם כל השבטים - כולם יש להם חלק בה, אז מקומה בצפון הוא. וההלכה היא שלא נתחלקה לשבטים וכמ"ש הרמב"ם פ"ד מה' טומאת צרעת הל' י"א, ולהכי אמר הרמב"ם בפ"ה מהל' בית הבחירה הל' י"ז: לשכת הגזית בצפון. והשתא עלינו לבאר את המשך הדברים, כיצד הם תלויים זה בזה.

הנה בתוס' ישנים שם ביומא הקשו: „וא"ת תיקשי מהכא למ"ד בסנהדרין בפ' חלק (דף קיא) דאין חולקין עיר לשני שבטים, דאיך ירושלים נחלקה לשני שבטים לשבט יהודה ובנימין? וי"ל דע"פ הדבור היה כן דגמירי דסנהדרין בחלקו של יהודה ושכינה בחלקו של בנימין והיה להם להיות סמוכין זה לזה. עכ"ל. ודאי לך מדברי ת"י הנ"ל דלתנא דסבר ירושלים נתחלקה לשבטים מקומן של סנהדרין בחלקו של יהודה והיינו בדרום העזרה, דצפונה היה של בנימין; ואם סנהדרין בדרום הרי לשכת הגזית גם היא בדרום, שהרי היא מקום ישיבתם של הסנהדרין. וכן במ"ר על הפסוק ומבמות הגי אשר בשדה מואב: „אלו הסנהדרין שבלשכת הגזית בתחום רות שבאה משדה מואב". הנה למ"ר נמי לשכת הגזית בתחום רות, דהיינו בתחום יהודה והוא בדרום. ומבואר הוא דמה שאמרו בת"י דע"פ הדבור היה כן דגמירי דסנהדרין בחלקו של יהודה, היינו למ"ד נתחלקה ירושלים לשבטים, אבל למ"ד לא נתחלקה לא ע"פ הדבור הוא ולא גמירי, ואדרבה למ"ד זה לשכת הגזית בצפון היתה, והראיה מגירסא דיומא הנ"ל ומדברי הרמב"ם הנ"ל דגזר אומר כגירסא דיומא דוקא בפ"ה הל' י"ז מה' ביהב"ח. ובכן נתבאר לנו דלמ"ד נתחלקה ירושלים לשבטים מקומה של לשכת הגזית בדרום, בחלקו של יהודה, ולמ"ד לא נתחלקה הרי היא עומדת בצפון, וכן ניחא ליה טפי שיהא מקום הסנהדרין מול צפון המזבח אשר שם שחיטת ק"ק. והנה באופן השני הזה מתפרש לנו נמי שפיר היסוד לשתי הגירסאות ונסתלקה גם הקושיא שעל הפירוש הראשון. דמעתה אין לשכת הגזית נגדרת אחר לשכת פרהרין הטפלה לה, כי אם להפך. לשכת הגזית מקומה קבוע לה בשביל עצמה ושתים האחרות נגדרות אחריה.

ועוד יוכל השואל לשאול: לדברי האומר נתחלקה ירושלים לשבטים הרי יש ליהודה צד המזרחי של הר הבית וצד הדרומי שלו, והנה אם כן, כשגמירי ליה שלשכת הגזית צריכה להיות בחלקו של יהודה אמאי יהיה זה דוקא בדרום ולא במזרח שהוא ג"כ חלקו של יהודה? שהרי ביומא דף יב תניא: „מה היה בחלקו של יהודה הר הבית הלשכות והעזרות, ומה היה בחלקו של בנימין אולם והיכל ובית קדשי הקדשים. ורצועה היתה יוצאה מחלקו של יהודה ונכנסת לחלקו של בנימין". ופרש"י ד"ה הר הבית הלשכות והעזרות: „צד המזרחי רוחב

הר הבית עזרת נשים כולה ועזרת ישראל כולה ויא אמה של מקום דריסת רגלי הכהנים להלן מרגלי ישראל ושם המזבח מתחיל, משם ולמערב בחלקו של בנימין, אלא שבמקום מושב המזבח יוצאה רצועה מחלקו של יהודה ונכנסת לקרן מזרחית דרומית. עכ"ל רש"י. מכאן, שהיה ליהודה צד מזרחי של הר הבית בכל רחבו עם שלש העזרות ועד ליסוד המזרחי של המזבח, ואמאי א"כ לא קבעו מקומה במזרח? טעמו של דבר, זהר הבית ועזרת נשים הם חול, ולשכת הגזית הרי צריכה להיות חציה בקודש. וא"ת יבנו את חלק החול של לשכת הגזית בצד מערבי של עזרת נשים, שהוא סמוך לעזרת ישראל, ואת חלק הקדש שלה בעזרת ישראל. ברם, כשתסתכל בצורה תראה שגם זה אי אפשר, משום שזהו המקום ששם עומד שער ניקנור עם ט"ו המעלות שעליהן עומדים הלויים לשיר ועם שני הפשפושין שהיו לו אחד בימינו ואחד בשמאלו ואצל הפשפושין לשכות כלי השיר, וא"כ אפס מקום. ואפי' לחלק החול אין שם רווח כדי הצורך, דהרי שם סנהדרי קטנה עומדת, ובשתי המקצועות שתי לשכות הגדולות בנות ארבעים אמה מרובעות, וא"כ גם כאן כמעט כל המקום תפוס, על כן אי אפשר בענין אחר אלא או בדרום או בצפון. דלתנא דאמר נתחלקה ירושלים לשבטים היא בדרום ולתנא דאמר דלא נתחלקה היא בצפון, אבל לית מ"ד שהיא במזרח.

לשכת פרהדרין ולשכת הגולה

(ציור ד, אות כא"כ)

כבר נאמר למעלה שאלה שתי הלשכות מחוברות היו עם לשכת הגזית דגג שלשתן שוה. לשכת פרהדרין היא אותה הלשכה עצמה הנקראת בסוף מדות לשכת העץ. אע"ג דאסור לבנות בנין עץ במקדש משום לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה'—תירץ הראב"ד דלא אסרה תורה כל עץ אלא אצל מזבח ה' והיא עזרת כהנים משער ניקנור ולפנים, אבל בעזרת נשים ובהר הבית מותר. ע"כ. וכתב במל"מ שם: "גיל שצריך להגיה: עזרת ישראל, לפי שמשער נקנור ולפנים היא עזרת ישראל וס"ל להראב"ד דעזרת ישראל בכלל האיסור, שהרי סיים אבל בעזרת נשים ובהר הבית מותר. ולשכה זו דכ"ג אף דנימא שהיתה בעזרת ישראל לא קשה, משום דע"כ לשכה זו לא נתקדשה בקדושת עזרה, שהרי כ"ג היה ישן שם כל ז' ימים וגמירי דאין ישיבה בעזרה כ"א בעזרת נשים וכמבואר. ואפשר דלשכה זו אף שהיתה בנויה בקדש לא היה לה פתח לקדש כי אם לחול וקי"ל דתוכן חול וכמ"ש רבינו בפ"ו מה' אלו, וא"כ דין עזרת נשים יש ללשכה זו ומשיה הותר לעשותה של עץ"י. (מש"כ המל"מ

(1) לרעת המפרשים בנין עץ במקדש הוא איסור דאורייתא מלא תטע לך כל עץ (דברים טו,

כאן בתוך שאר דבריו דלשכת העץ היתה בנויה בקדש ופתוחה לחול — כבר קדמוהו בזה התוס' ביומא ב ע"א ד"ה מאי שנא ושם ח ע"ב ד"ה דאי). והטעם שנשתנתה לשכה זו מכל שאר הלשכות שבמקדש להיותה של עץ. כת' בתוי"ט שעשו כן כדי שלא תזיח דעתו של כ"ג עליו (לשיטת הראב"ד. אבל הוא בעצמו שיטה אחרת יש לו בזה. ע"ש). כי על כן קבעו לשכתו זאת בצפון כדי להטריחו בז' ימי הפרישה ללכת הילוך רב אחר טבילת הערב שהיתה בדרום ע"ג שער המים, והיה צריך ללכת משם אל לשכתו שהיתה בצפון כדי לנוח, משא"כ אילו היתה בדרום אצל שער המים, כי אז לא היה צריך לטרחא זו, אלא מיד אחר טבילתו היה יכול לנוח בלשכתו הסמוכה לבית הטבילה. אבל הטריחוהו בכוונה בכדי שלא תזיח דעתו עליו, או דלמא צדוקי הוא ויפרוש. כדאיתא ביומא דף יט. ונ"ל דמזה הטעם עצמו קבעו את מקומה של לשכת העץ אצל לשכת הגזית דוקא, שהיא בנויה אבני גזית והיא בנין של יופי והדר והוא החלוף הנמרץ מלשכת העץ, כדי להוציא מלבו מדת הגאות ושיהא ציית לבית דין, והיה צורך השעה בכך בבית שני, כי הכהנים הגדולים שהיו אחר שמעון הצדיק רובם נתנו ממון (רש"י יומא, דף ח ע"ב ד"ה מתוך שנותנין ממון וגמרא שם, דף יח ע"א: מי מוקמינן כ"ג כו') כדי לשמש בכהונה גדולה ואלה היו עשירים ובעלי גאווה וכתוב: גבר יהיר ולא קָנוהו, כלומר לא יאה לגס רוח לישוב בדירה נאה, וכתוב: הוי אומר לעץ הקיצה כו' הנה הוא תפוס כסף וזהב וכל רוח אין בו, ועיין גמ' סנהדרין דפסוק זה נאמר על דיינא דלא גמיר, והוא הדין לכ"ג שאינו הגון.

לשכת הגולה משם היו מספיקין מים לכל העזרה כמשנה דלעיל. לשכה זו מקומה ראוי לה גם היא אצל לשכת הגזית, אבל מטעם אחר, טעם לשבח ולא לגנאי. להורות היא באה, כי שם המעין שממנו דולים ומשקים את הצמאים לדבר ה', דהסנהדרין הם כבאר מים חיים, ומן הבאר ההיא ישקו את העדרים עדרי ה'. ובמד"ר על הפסוק והנה באר בשדה וגו': זו ציון, והנה שלשה צדרי צאן אלו ג' בתי דינין, כי מן הבאר ההיא שמשם היו שומעין את הדין, והאבן גדולה זהו בית דין הגדול שבלשכת הגזית, וכעין זה דברי מ"ר בפ' חוקת על הפסוק באר חפרוה שרים וגו'.

וזהו לשון המשנה סוף מדות: לשכת הגולה שם היה בור הגולה קבוע והנלגל נתון עליו ומשם מספיקין מים לכל העזרה. ע"כ. והביא תוי"ט בשם הר"ר יונתן: שם בור הגולה קבוע בו והגלגל נתון עליו, ולגירסא זו הגולה

מסוק כא) ומצינו נטיעה באחלים מדכתיב ויסע אהל אפרנו, אבל דעת הרמב"ן שהוא אסמכתא מדבריהם, כי הכתוב לא אסר אלא הנטיעה.

כמו גגולה על ראשה (וכר' ד) שפרש"י כמין ספל גדול עגול, והוא מה שאנו קורין בל"א עמ"ר, ששואבין בו בקצת מקומות ע"י גלגל. ע"כ. ולפירוש זה נראה דיש לקרוא במתני' כן: לשכת הגולה שם היה בור, הגולה קבוע והגלגל נתון עליו, כלומר מלת הגולה נמשך אל קבוע, ומלת בור לא שייך אליו אלא למעלה. והראב"ה כתב: ע"ש שבו משלשלין הכיור שלא יפסל בלינה ובני הגולה כרו שם בור לשקעו מפני שלא היה אז ים של שלמה ולא יפסלו המים בלינה. וכן פי' הרע"ב: לשכת הגולה, על שם בור שכרו שם עולי הגולה. וְלַעֲנֹד יֵשׁ לַנִּקּוּט בפי' הראב"ה שהוא קדמון ובפי' הרע"ב שהלך בדרכו לקרא גולה ולא גולה, שאין זה לשון המשנה. ומה שקשה לתו"ט ה"ל קבוע, נ"ל דיש ללשון זה מובן אחר והוא, ששם קבעו בני הגולה את מקומה של הבאר אצל לשכת הגזית ויהיה לאות ולמופת, למען ידעו דור אחרון, בנים יולדו, כי באותו המקום ומאותו הבור שהוא ירושה להם מאבותיהם ישתו וירוו צמאונם, דהיינו תורת משה שלמדו הסנהדרין בלשכת הגזית, ולא יספיקו בילדי נכר, וכדכתי': שתה מים מבורך וכו'.

שני בתי דין של סנהדרין קטנה

(ציור ד, יא"ב)

משנה סנהדרין, דף פו ע"ב: ג' בתי דינים היו שם, אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה ואחד יושב בלשכת הגזית. ושם, דף פח ע"ב לשון התוספתא: תניא א"ר יוסי מתחלה לא היו מרבין מחלוקת בישראל אלא בית דין של שבעים ואחד. נושבין בלשכת הגזית ושני בתי דינים של עשרים ושלשה אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה.

וז"ל התוספתא במס' חגיגה פ"ב: א"ר יוסי בתחלה לא היתה מחלוקת בישראל אלא בית דין של שבעים ואחד היו בלשכת הגזית ושאר בתי דינים של עשרים ושלשה היו בעיירות בארץ ישראל ושני בתי דינים של שלשה שלשה היו בירושלים אחד בהר הבית ואחד בחיל.

וז"ל הירושלמי סנהדרין פ"א ה"ד: א"ר יוסי בראשונה לא היתה מחלוקת בישראל אלא סנהדרין של שבעים ואחד היתה יושבת בלשכת הגזית, ושני בתי דינים של ג' היו יושבין אחד בחיל ואחד בהר הבית, ובתי דינים של ג' ועשרים היו יושבין בכל עיירות ארץ ישראל.

העתקתי את התוספתא מג' מקומות: מסנהדרין פ"א, מחגיגה פ"ב ומן הירושלמי סנהדרין פ"א ה"ד, ובכל אחד מהם מופיעה התוספתא בלשון אחרת.

ובקצת עיון יראה הרואה שיש כאן שינויים גם בגוף הענין: (א) לפי גירסת הבבלי דסנהדרין היו שני בתי הדינין שבירושלים כל אחד של עשרים ושלושה, ולגירסת הבבלי בחגיגה וכן נמי לגירסת הירושלמי היה מספרם של שני בתי דינין הללו רק ג' ג' לכל אחד. (ב) לפי הגירסא דסנהדרין היה האחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה, ובחגיגה ובירושלמי נאמר שאחד יושב בהר הבית ואחד יושב בחיל. והנה יש כאן שינוי בשני דברים, בענין מספרם של סנהדרי קטנה ובענין מקום ישיבתם. בענין המספר מצאתי בספר יפה עינים שעמד ע"ז וז"ל: „אולי יש כאן ט"ס וצ"ל כ"ג במקום ג'". וע"א שנוי המקום לא אמר דבר. וקרוב לומר שהגירסא כאשר היא בסנהדרין דף פח ע"ב נכונה, כי כלשון הזה גרסינן נמי במשנה דלעיל. והפרש הנוסחאות אפשר להבין על אחד משני אופנים: או שהם תרי תנאי אליבא דר' יוסי או שיש כאן טעות מצד המעתיק. ואפשר דטעות זו של המעתיק לומר ג' תחת כ"ג הביאתו לידי טעות השנייה לקבוע מקומה של סנהדרי קטנה בחיל, שאם מספרה כ"ג אי אפשר לומר שישבה בחיל, שהרי הם ישבו כחצי גורן עגולה ולפי החשבון דלעיל היה צריך להיות רוחב המקום ח' אמות בקרוב ורוחב החיל בשטחו הפנוי אינו אלא ד' אמות ועם המדרגות עשר אמות, שהמדרגות תפסו שם מקום ברוחב שש אמות (רש"י יומא, דף טז ע"א ד"ה לפנים וד"ה שאח"ז, וראה גם את הצירור). ואפי אם נניח שמקצתן ישבו על המדרגות ומקצתן למטה בד' אמות השוות, עדיין לא הספיק המקום בשביל סנהדרין של כ"ג עם שלש שורות תלמידי חכמים שישבו לפניהם ובכל שורה ושורה עשרים ושלושה איש (רמב"ם פ"א מה' סנהדרין ה"ז וע"ש בלח"מ). וא"כ יתכן שטעותו הראשונה גררה טעותו השנייה.

אמנם נאמר שם (סנהדרין, פח ע"ב) בסיפא דהאי תוספתא בסנהדרי הגדולה דבשבתות וימים טובים ישבו בחיל, אבל בשבתות וימים טובים הרי לא דנו דין, אלא אמרו דרשות לפני הקהל, ובכן גם לא ישבו כגורן עגולה כ"א בשורה ישבו שם על מעלות החיל. ובתוספתא פ"ז דסנהדרין גרסינן „יושבין בבית המדרש ולא „יושבין בחיל“ כבגמ' דף פח ע"ב, אבל היינו הך והלא החיל והוא בית המדרש. כי הלשון בית בכאן לאו דוקא, אלא הוא כמו בית הפרס בית השלחין, בית כור וכיוצ"ב. והראיה דשם ד"ה יושבין בחיל פרש"י „מפני שהעם רב והמקום צר להם בלשכה“. והנה אם בלשכת הגזית שהיה בית גדול ורחבת ידים היה המקום צר להם, כמה גדול יהיה הבית שיכיל את האוכלוסין המרובין שהיו מתקבצים שם לאלפים ורבבות בשבתות וימים טובים. אלא ודאי לשון בית המדרש אין פרושו כאן בית עם מחיצות אלא מקום קבוע, ובית המדרש וחיל היינו הך ולא פליגי. ודוגמתו

ראיתי בפירושו של תפא"י על בית מטבחים במס' תמיד פ"ג מ"ה.
 בציורי נמצא מקומם של בתי דינין של סנהדרין קטנה. האחד על פתחה
 של עזרת נשים מבפנים ואחד על פתח שער ניקנור מבחוץ. מה שציירתי האחד
 על פתח עזרת נשים מבפנים, כן הבנתי מדברי רש"י סנהדרין, דף פו ע"ב.
 וז"ל שם ד"ה אחד יושב על פתח הר הבית: „הוא שער המזרחי שלפנים מן
 החיל לפני עזרת נשים“. והייתי מגמגם עד שראיתי שגם התוי"ט הבין דבריו
 כן. וז"ל התוי"ט פ' י"א דסנהדרין ד"ה אחד יושב כו': „כתב הר"ב הוא שער
 מזרחי שלפנים מן החיל לפני עזרת נשים, וכן פרש"י. ונראה שסברתם לקרב
 הבתי דינין אל המקום היותר מקודש שבאפשר, ולפיכך פירש פתח הר הבית
 הוא הפתח אל העבר שלפנים ששם מתחלת עזרת נשים, ולא בפתח שאל
 העבר שבחוץ“. עכ"ל. ומ"ש התנא „אחד יושב על פתח הר הבית“ ר"ל בעזרת
 נשים שנקראת גם היא הר הבית ודינה כהר הבית מן התורה במשנה פ"א
 דכלים. וז"ל תוי"ט פ"ב מ"א דמדות: „וכבר כתבתי בפ"ג דסוטה משנה ד'
 דעזרת נשים בכלל הר הבית“. והאחד ציירתי על פתח שער ניקנור מבחוץ.
 והוא ג"כ ע"פ דברי רש"י שם שאמר: „ואחד יושב למעלה הימנו, כשעברו
 עזרת נשים ובאין לפני עזרת ישראל“. ואע"ג דאמר התנא ואחד יושב בעזרה,
 ע"כ לאו בעזרה ממש קאמר, דהא אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד,
 להכי אמר רש"י לפני עזרת ישראל ולא בעזרת ישראל. ולפי' שניהם היו
 בעזרת נשים. והתנא שמדבר באחד שיושב בהר הבית ובאחד שהוא יושב בעזרה,
 היינו משום שהאחד היה סמוך להר הבית המוחלט והאחד היה סמוך לעזרת
 ישראל. ודוגמתו במשנה דיומא: „נותנו לממרס בו על הרובד הרביעי שבהיכל“,
 ורובד זה לא בהיכל היה אלא סמוך להיכל כדאיתא שם בגמרא. דף מג ע"ב.

מקוה שעל גג בית הפרוה

(ציור כ)

כבר נאמר למעלה כי ממול לג' לשכות שבצפון, שהן לשכת העץ לשכת
 הגולה ולשכת הגזית, היו ג' לשכות אחרות בדרומית של עזרת ישראל. ואלה
 דברי התנא סוף מדות: „שבדרום לשכת המלח, לשכת הפרוה, לשכת המדיחין.
 לשכת המלח, שם היו נותנין מלח לקרבן. לשכת הפרוה, שם היו מולחין עורות
 קדשים. ועל גגה היה בית הטבילה לכהן גדול ביום הכפורים. לשכת המדיחין,
 ששם היו מדיחין קרבי הקדשים. ומשם מסבה עולה לגג בית הפרוה“. עכ"ל
 המשנה לפי הגירסא דיומא. דף יט ע"א. ומסבה פרש"י שם: „בנין אבנים מעלות
 מגלגלות וסובבות במקיף עמוד“. והוא מה שקורין ווענדלטרעפפע בליא. וכן
 דעת המפרש ריש תמיד שזהו פירושה של מלת מסבה בכל מס' מדות, ורק

המסכה שבפ"ד מ"ה דמדות היא כבש. כדברי המפרשים.

ובגמ' יומא. דף לא ע"א: ת"ר חמש טבילות ועשרה קידושין טובל כ"ג ומקדש בו ביום וכולן בקדש בבית הפרוה חוץ מראשונה שהיתה בחול ע"ג שער המים. אמר אביי שמע מינה עין עיטם גבוה מקרקע עזרה עשרים ושלש אמות. ופרש"י: מכמדת גובה שער המים ובנין כלי של שלש אמות מלמעלה להחזיק ארבעים סאה שאי אפשר למים לעלות להר שהוא גבוה ממקום שנובעין שם. ומקוה זו שעל שער המים היתה חול דבעובי החומה היתה חקוקה ועובי החומה לא נתקדשו אא"כ שוין לקרקע העזרה (פסחים. פו ע"א). אבל בית הטבילה שעל גג הפרוה היה קודש כדלקמן.

כל הנ"ל יהיה לנו יסוד לדברינו דלקמן. שבהם יהיה לנו וכוח עם תפא"י הרוצה לחלוק על רבותינו בעלי התוס' בפירוש המשנה דלעיל. ולזאת עלינו להעתיק עוד הנה גם דברי תוס' שם ד"ה וכולן בקדש. וז"ל: תימא לי והא גגין ועליות לא נתקדשו. וי"ל גג בית הפרוה היה שוה לקרקע עזרה דכי האי גוונא משני בסוף כיצד צולין (דף פו) אהא דפריך מלשכות הבנויות בקודש ופתוחות לחול תוכן חול וגגותיהן קדש בשגגותיהן שוין לקרקע עזרה. אבל תימא לי אי גג בית הפרוה שוה לקרקע עזרה מסיבה למה לי דאמר בפ"ק (דף יט) לשכת המדיחין כו' עד משם מסיבה עולה לגג בית הפרוה. וי"ל דגג בית הפרוה אע"ג דשוה לקרקע עזרה לא היה לו פתח לעזרה משום צניעות לפי שכהן גדול טובל שם אלא היו נכנסין לו דרך לשכת המדיחין שהיתה תחת הקרקע ומשם מסיבה עולה לגג בית הפרוה. וצ"ל דלשכת המדיחין תוכה קודש. דאי לא תימא הכי הוי ליה גג בית הפרוה כמו לשכות בנויות בקודש ופתוחות לחול דאמר לעיל דתוכן חול אלא על כרחך לשכת המדיחין שגג בית הפרוה פתוח לה תוכה קודש. ואע"ג דפרישנא דלשכת המדיחין מחילה היא וא"ר יוחנן בפ' כיצד צולין (ד' פו) מחילות לא נתקדשו. הא אוקימנא התם להא דר' יוחנן בפתוחה להר הבית אבל פתוחה לעזרה נתקדשו. עכ"ל.

ונעתיק עוד דברים אחדים הנחוצים כאן. שם, דף לא ע"ב: אם היה כ"ג זקן או איסטגיס מחמין לו חמין ומטילין לתוך הצונן. ופרש"י: מחמין לו חמין מבערב יום הכפורים ומטילין ביום הכפורים לתוך חקק בנין בית טבילתו. ולקמן מפרש שעששיות של ברזל היו מחמין לו מבערב יו"כ. ושם במשנה דף לד ע"ב: הביאוהו לבית הפרוה (אחר טבילתו הראשונה שהיתה בחול ע"ג שער המים כנ"ל) ובקודש היתה. פרסו סדין של בוך בינו לבין העם. ע"כ.

עכשיו נחזור על המשנה דלעיל מסוף מדות. לפי דברי תוס' הנ"ל היה גג בית הפרוה שוה לקרקע העזרה וא"כ היה בית הפרוה מחילה תחת קרקע העזרה. ובית הבטילה היה חקוק בתוך גג בית הפרוה. וסילון הוליק את המים

מעין עיטם אל בית הטבילה. כל זה אתה רואה בצורה שלפניך. ציור כ"כא. וכן תסתכל בצורה לשאר הדברים הבאים כאן. ובלשכת המדיחין אמרו תוסי צמי שמחילה היתה תחת קרקע העזרה. והנה שתיהן גם יחד מחילות היו. אכן יתכן שלשכת המדיחין היתה גבוהה מעל לשכת הפרוה. שהרי מסיבה הולכת משם לגג בית הפרוה שבה הכהן עולה לבית הטבילה ולא יתכן שיטריחוהו ללא צורך לעלות מהעומק לרום. וגם את המדיחים שהיו משתמשים בלשכה זו להדחת הקרבים לא יטריחו יותר מכדי הצורך. לשכת המדיחין היתה צריכה להיות בקדש שלא יפסלו הקרבים ביוצא. ואף דמחילות לא נתקדשו (פסחים דף פו). היינו כשהן פתוחות להר הבית אבל פתוחות לעזרה נתקדשו. ולשכת המדיחין הרי פתוח לה פתח לעזרה אשר דרך שם ירדו אליה במדרגות. אכן לשכת הפרוה ששם היו מולחין את העזרות. היא לא צריכה להיות בקדש. וע"כ היא פתוחה לחול. להר הבית. ולהכי נמ"י היא עומדת למטה אצל הר הבית שאליו היא פתוחה. כאשר אתה רואה בצורה. והעזרה במקום זה של הלשכות גבוהה 13½ אמה מעל לקרקע הר הבית.

והנה הכהן הגדול ב"כ לשם טבילתו תחלה ירד לבית המדיחין באותן המדרגות שאתה רואה שם. וכשהגיע למטה דרך משם על המסבה ועלה באלה המעלות המתגלגלות עד לרצפת העזרה אשר שם מיר נמצא בית טבילתו שירד לתוכו וטבל. ואם יקשה לך. כל הטרחא הזאת למה. לירד במדרגות ואח"כ לעלות במסבה. הלא זה המקוה היה על גג בית הפרוה. וגג בית הפרוה הרי שוה לקרקע העזרה. והנה היה יכול לירד למקוה מהעזרה בקרקע שוה בלי מעלות ומורדות ובדרך קצרה. ועל מה הטריחוהו כ"כ. הוא הדבר שהקשו בתוסי לעיל ותירצו. דגג בית הפרוה אע"ג דשוה לקרקע עזרה לא היה לו פתח לעזרה משום צניעות לפי שכהן גדול טובל שם. כי על כן פרסו סדין של בוץ מסביב והיה בית הטבילה מוקף מחיצות מארבע רוחותיו בלי פתח. כי הכהן בירידתו למקוה ובעלותו משם בבל יראה משום צניעות. וע"כ היה מוכרח לעשות כנ"ל. ואחר שטבל ועלה לבש שם במקום המוקף סדין של בוץ ארבע בגדים של בוץ דהיינו כתונת ומכנסים ומצנפת ואבנט וירד במסבה שעלה בה מקודם ועלה במדרגות שירד בהן והלך לו לעבוד עבודת היום. ועין לא ראתהו לא בירידתו למקוה ולא בעלותו משם.

וע"ד השם פרוה שקראו לו לבית טבילה הלזה פרש"י ביומא דף לה דמכשף אחד ושמו פרוה בנאו. והר"ב במדות פ"ה מ"ג פירש מכשף ששמו פרוה בנה אותה ע"י מכשפות ונקראת על שמו. אכן ברש"י לא נזכר שנבנתה ע"י כשוף וכן הר"ב בפ"ג דיומא מ"ו השמיט שבנאת ע"י מכשפות. ובאמת דבר תימא הוא שיקיימו במקדש בנין הנעשה ע"י כשוף. כאשר העיר על זה

תו"ט. והנראה לפ"ז שהאיש ההוא לא בנה את המקוה בכשוף כי אם באמנות והמציא בה המצאה מחוכמת שלא היתה ידועה בימים ההם ולכן חשבוה למעשה כשוף. וראוי לחקור על המצאה זו מה היא. תפא"י רוצה לומר שהעלו את המים לבג ע"י סילונות מעשה אמן (וואסערקונסט בל"א) ובאופן שלא יהיה שאובין. זה ודאי אמת ויציב שעשו באופן שישפכו המים אל המקוה בטהרה ולא יהיו שאובין. אולם מה שאמר תפא"י שהאמנות הנפלאה היתה בהעלאת המים לא מתישב לי שפיר, דא"כ דזה היה הנפלא שבדבר הרי היתה האמנות עוד יותר גדולה אצל המקוה שע"ג שער המים שהיא היתה גבוה כ"ג אמה מרצפת העזרה כמימרא דאביי ביומא דף לא ע"א ומקוה שעל גג הפרוה לא היתה גבוהה כ"כ, וא"כ אמאי היתה המקוה שע"ג בית הפרוה פלא בעיניהם יותר ממקוה שע"ג שער המים.

אכן לשיטת התוס' מתפרש זה שפיר, דלדבריהם היתה מקוה זו חקוקה בקרקע העזרה שהיא. הגג לבית הפרוה, וא"כ היא עומדת כ"ג אמות מלמטה למקוה שע"ג שער המים. ומן הסתם הגיעו המים אליה ג"כ מעין עיטם כמו למקוה שע"ג שער המים. ועין עיטם גבוה מקרקע העזרה כ"ג אמות כמדת שער המים עם המקוה שע"ג כגמ' דלעיל. והעם ידעו שבאו המים ממקום גבוה מעין עיטם למקוה שעל גג בית הפרוה שהוא עומד כ"ג אמה מלמטה לעין עיטם, וע"כ התפלאו מאד על שלא עלו המים על גדותיה ושטפו את העזרה, ואמרו שזה מעשה כשוף. אבל במקוה שע"ג שער המים לא ראו שום פלא, כי גבהה כגובה עין עיטם (גמ' שם), וכבר היה ידוע אצלם שהמים עולין אל מקום גבוה כמדת גובה המקום שנובעין משם ולא למעלה מכן. וא"כ הדבר, היתה כאן האמנות הגדולת בעצירת המים ולא בהעלאתם. ואפשר שהאומן החכם הזה עשה שם איזה תקון כמין ברזא, וכשהיתה המקוה מלאה יסוב הברזא על סביבותיו באופן אוטומטי לצד סילון אחר, כדי לחסום את הקלח במקום זה ולהעבירו דרך סילון האחר אל אמת המים שבעזרה ומשם יוצאין לנחל קדרון. ובזמנינו תקון שכזה ידוע אצל מקואות ונזכר בתשובות מהרי"א ח"א סי' ר"ז. אבל בימים קדמונים לא נשמע כמוהו ויהי לפלא. ויהיה זה כאשר יהיה, עכ"פ זה נראה ברור, דלא היה כאן כשוף אלא חכמה ומלאכת מחשבת בחסימת המים שהיא היתה האמנות הגדולה, אבל לא העלאת המים כתפא"י.

ברם תפא"י רוצה לדחות דעת התוס' ואלה הם דבריו: „ואחמ"כ רבותינו זה דוחק שנאמר שב' לשכות, של מדיחין ושל פרוה, שתיהן רק מערות היו ולא היו בולטין לעזרה כלל, ובפרט לשכת הפרוה שגם פתח לא היה לה לעזרה ולא נראה ממנה שום רושם כלל בעזרה, ואפ"ה יאמרו שהיו ב' הלשכות בעזרה". ומחמת קושיא זו הניח דברי התוס' ופ"י את הענין באופן אחר והוא ששתי

לשכות אלה. לשכת המדיחין ולשכת הפרוה. שתיהן היו בנויות על רצפת העזרה. עם שמודה לדברי התוס' שהיו גם מערות מתחת לשתי הלשכות שבאחת מדיחין הקרבים ובאחת מלחו את העורות מפני ריח רע של הקרבים והעורות שלא ירגישו בו בעזרה. ומסכים עם תוס' גם בזה שבית המדיחין היה פתוח לעזרה שלא יפסלו הקרבים ביוצא. והמסכה שבדברי התנא היא לפי דעתו כמין כבש בלי מעלות והוא מבחוץ לבית המדיחין ועולה ממעל לבית המדיחין עד גג הפרוה. ועל גגו של בית הפרוה היה בית הטבילה והיה איכ עלייה. וזה הכבש הולך בעגול וכותלו מעניק את בית המדיחין ואת בית הטבילה גם יחד באופן ששנים אלה בלתי נראים מחמתו. וטעמו הוא משום דבית הטבילה זו היתה מיוחדת לכ"ג בייכ ואז כל העינים צופות ומשוטטות עליו בכל תנועותיה. ולהכי משום צניעות לא רצו שיעלה לעיני כל לבית טבילתו. דאף שבבלתי ספק היה בית טבילה זו שבגג מוקף מחיצות סביב גבוהות כקומת איש והוא הסדין בוך שפרסו שם בייכ. אפ"ה חששו אולי פעם א' יניף הרוח להפתח שבסדין ויראוהו הכל ערום. להכי פתחו המסיבה לבית טבילתו בחדר לפנים מחדר ע"כ.

ועל זה הפירוש יש כמה טענות. ראשית על המסכה הנ"ל פרש"י (יומא דף יט) מעלות מתגלגלות מסביב לעמוד. וכן דברי הר"ב סוף מדות וכן דברי המפרש בריש תמיד ולא ראיתי בשום אחד מהמפרשים שיאמר כבש על המסיבה דכאן. וזה מוכיח שכולן דעת אחת להם במבנה שתי הלשכות ובית הטבילה. והוא דעת התוס' דבית מדיחין ובית הפרוה רק מערות היו ולא לשכות על רצפת העזרה כתפא"י. ובית הטבילה חקוק בקרקע העזרה בגגו של בית הפרוה ולהכי לא היה אפשר לעלות אליו בענין אחר כי אם רק במעלות מתגלגלות. הואיל והדרך ממחילת המדיחין לגג הפרוה דרך זקוף הוא ולא יתכן כלל לעלות לשם בשפוע כדרך הכבש. כאשר הנך רואה בעליל בצורה שנתתי לפניך. וז"ל רש"י ביומא דף לא ע"ב ד"ה ומחממין כו'. ומטילין לתוך חקק בית טבילתו. הרי כאן מפורש יוצא מדבריו שבית הטבילה חקוק היה ברצפת העזרה ולא בנוי על הרצפה. שנית הנה אמר תפא"י שלשכת הפרוה היתה בנויה על רצפת העזרה. ובית הטבילה היה בנוי על גגה של לשכה זו. והנה איכ היה בית הטבילה הלזק לכל הפחות ד' אמות על ד' אמות ורומו הלא עכ"פ ג' אמות. דדרך עמידה היה טובל כתוס' יומא דף לא ד"ה עין עיטם. וכאן ישאל השואל, כיצד היו מחממין מקוה גדולה כזו דתניא בברייתא (שם לד ע"ב) שהיו מטילין בה עששיות של ברזל שהיו מחממין אותן מערב יום הכפורים. ומכאן אתה למד שלא היו בה מים אלא כדי השיעור או קצת יותר. והראייה ממקוה שע"ג שער המים שלא היתה אלא אמה על אמה ברום ג'

אמות (יומא דף לא ע"א). ואם אולי חשב תפא"י שהמקוה לא היתה תופסת את כל שטח הגג כי אם רק אמה על אמה ברום ג' אמות בגג, לא יתכן גם זה. שאין בונין באמצע הגג אלא בנין ארעי כסוכה לשבעה. אבל בנין קבע עם כותלי אבן לא שמענו ולא ראינו. אכן לדברי תוס' כל זה נחא, שהמקוה היתה חקוקה ברצפת העזרה על גג הפרוה השוה לקרקע העזרה כאשר ראינו כן גם בדברי רש"י הנ"ל, והחקק אמה על אמה בעומק ג' אמות, שעובי גג הפרוה הרבה יותר מזה, כאשר אתה רואה בצורה. ויש לישית הרי זו המקוה דינה להיות בקדש. ולדברי תפא"י הרי עלייה היתה ועליות לא נתקדשו (דברי רב בפסחים דף פה ע"ב). וכאן הוא בעצמו מרגיש בזה ורוצה לישב בדוחק. ע"ש. ורבי ע"ת. פירסו סדין של בוך בינו לבין העם. משמע שלא היתה שם מחיצה אחרת מלבד הסדין. וראה בצורה. ומה שהוא מקשה על דברי התוס', דאם שתי הלשכות מחילות תחת הקרקע, איך אמר התנא בהן שבעזרה היו. כדי לישב את זה אעתיק הנה הגמרא דפסחים דף פו. הלשכות הבנויות בקדש ופתוחות לחול תוכן חול וגגותיהן קדש. א"ר חסדא בשגגותיהן שוין לקרקע העזרה. והיינו שהן מחילות תחת הקרקע כדאמר שם. אלמא, "בנויות בקדש" קרי להו. אע"ג שהן מערות ולא נראות בעזרה. וזה ממש הענין בלשכת בית הפרוה. שגם היא בנויה בקדש ופתוחה לחול כנ"ל והיא מחילה שתחת הקרקע וגגה שוה לקרקע העזרה כדעת התוס'. ועוד יותר מזה מסתבר לי לומר והוא שדברי ר' חסדא שם בעיקר ללשכה זו, לשכת בית הפרוה, נתכוונו, כי לא נזכרה בכל שטח המקדש לשכת שיהיו בה המדות הנ"ל לבד מלשכת בית הפרוה ושתי לשכות כלי שיר שבפ' ב' מ"ו למדות. ובב"ל לשכות כלי שיר אין קפידא כי בגגותיהן כמו גג בית הפרוה שבו המקוה חקוקה אשר דינה להיות בקדש.

כללו של דבר, התפא"י במחכית על חנם נטה מדברי התוס' ורש"י והר"ב

הנאמרים באמת וצדק.

שלש לשכות הנ"ל שייכי להדדי, דלשכת המדיחין ולשכת בית הפרוה היו צריכין להיות זו אצל זו מפני שמלשכת המדיחין מסבה עולה לגג בית הפרוה, ולשכת המלח שמשם לקחו מלח לקרבן היתה במקום זה קרוב למזבח וגם סמוכה לבית הפרוה ששם מלחו את העזרות. ושלש הלשכות שלעומתן דהיינו לשכת הגזית, לשכת העץ ולשכת הגולה, כבר ראינו למעלה את הסמיכות שביניהן. ובכן היה שם הכל ע"פ סדר מחושב.

שער המים

(ציור ד, אות נב)

מקומו בדרום אצל לשכת בית אבטינס, אשר שם היו מפטמין את הקטרת ושם למד הכ"ג את עבודת החפינה ליום הכפורים שהיתה עבודה קשה. ושער זה שער המים נאמרו בו כמה דברים וכולן מוסבים על המים. דרך זה השער הביאו את המים ממעין השילוח לשם נסוך המים בחג. על גביו היה בית טבילה חקוק בחומה. שבו טבל כ"ג טבילתו הראשונה ביום הכפורים כדלעיל. דרכו יצאו המים מאמת העזרה והוליכו אתם שיירי הדם שירדו דרך שני נקבים שביסוד במערבית דרומית ומתערבים באמה ויוצאין לנחל קדרון. לעתיד לבוא כשיצאו מים חיים מבית קדש הקדשים ויהיו תחלה כחוט של ערב כשיגיעו לשער זה שבדרום נעשים כמלא פי פך ומתגברים והולכים עד שיהיו נחל שוטף ועל שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל לא יכול עלהו והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה ככתוב ביחזקאל מ"ז.

הר הבית

הר הבית נקרא השטח עליו נבנה בית המקדש, ומסורת אבותינו בידינו שהוא הר המוריה. היה מוקף חומה מארבע רוחות, ורוחב חללו שבפנים החומה חמש מאות על חמש מאות אמות מרובעות. אכן המרחק מחומת הר הבית עד חומת העזרה לא היה שוה בארבע הרוחות. שכן אמרו במשנה (מדות פ"ב מ"א) רובו מן הדרום, שני לו מן המזרח, שלישי לו מן הצפון, מעוטו מן המערב. בדרום היה המקום רחבת ידים יותר מבשאר הצדדין, והטעם אמר בס' שלטי גבורים, כי העיר ירושלים יושבת בדרומו של הר הבית (יחזקאל מ') ולפיכך רוב האוכלוסין הבאין למקדש מן הדרום באים. וכן נאמר שם במשנה, מקום שהיה רוב מדתו שם היה רוב תשמישו.

אכן כאן נתנו חכמים דבריהם לשיעורין ולא פירשו כמה מחמש מאות האמה בדרום היו, כמה מהן במזרח, כמה בצפון וכמה במערב. ובס' ש"ג אמר שהרווח בצד דרום רס"ה אמות, בצד מזרח ר"ג אמה, בצד צפון ק' אמה, בצד מערב ס"ג אמה. אבל לא אמר זה דרך ודאי כי אם רק על צד ההשערה בלי להביא סמך כ"ש לדבר. ע"כ אמרתי מן הראוי הוא לעיין בדבר זה, שאין זה מדרך התנא לסתום דבריו. אם לא שנמצא להם פשר במקום אחר במשנה או בברייתא. והנה מצינו פלוגתא דתנאי, אם נתחלקה ירושלים לשבטים או לא. והיא בברייתא ביומא ובמ"א דתניא התם, מה היה בחלקו של יהודה הר הבית הלשכות והעזרות, ומה היה בחלקו של בנימין אולם והיכל ובית קדשי הקדשים

ורצועה היתה יוצאה מחלקו של יהודה ונכנסת לחלקו של בנימין ובה היה מזבח בנוי. ופרש"י הר הבית והעזרות, צד המזרחי רוחב הר הבית עזרת נשים כולה ועזרת ישראל כולה, י"א אמה של מקום דריסת רגלי חכהנים להלך מרגלי ישראל ושם המזבח מתחיל, משם ולמערב בחלקו של בנימין, אלא שבמקום מושב המזבח יוצאה רצועה מחלקו של יהודה ונכנסה לקרן מזרחית דרומית עכ"ל. הנה משמע מדברי רש"י שהר הבית המזרחי בכל רחבו עד היסוד המזרחי של המזבח היה בחלקו של יהודה, וכן בדרום הגיע חלקו עד היסוד הדרומי של המזבח, והיסוד גופו באלה שתי הרוחות, היינו בדרומית מזרחית היה ג"כ ליהודה, אבל מלבד היסוד הדרומית מזרחית שהיה בחלק יהודה היה כל המזבח בחלקו של בנימין, ובצורה (ציור כ"א) נמשכו שני קוים המסמנים את הגבול שבין יהודה ובנימין, הקו האחד נמשך מקרן מזרחית צפונית של המזבח עד חומת הר הבית בצפונה, והקו השני מקרן מערבית דרומית עד חומת הר הבית בדרום. ע"י שני קוים אלה נחלק הר הבית לשני חלקים, לחלק מזרחי ולחלק מערבי. המזרחי שייך ליהודה, וצבוע כחול, המערבי לבנימין, וצבוע ירוק, ובצורה השניה (ציור כ"ב) אתה רואה, מה היה בחלקו של יהודה ומה בחלקו של בנימין, ושם תראה שהמקדש כולו עם המזבח בחלק בנימין היה וכדפרש"י לעיל, וזה עולה בקנה אחד עם מ"ש בזבחים קיח, בשלשה מקומות שרתה להם שכינה לישראל בשילה בנוב ובבית עולמים וכולן לא שרחה אלא בחלקו של בנימין.

ובצורה זו יובן מאי דאיתא באבות דר"ג פרק ל"ה, מה היה בחלקו של יהודה הר הבית והלשכות והעזרות, ומה היה בחלקו של בנימין ההיכל והאולם ובית קדשי הקדשים, וכראש תור היה יוצא ונכנס והיה חוזר לאחוריו ועליו מזבח בנוי. ראש תור הוא שם לתכשיט נשים שיש לו צורת משולש כפירוש הרמב"ם, ואם תשים עין על הצורה (ציור כ"א) תראה שקו הגבול בין שני השבטים אינו הולך שוה, כי אם יוצא ונכנס, הקו יוצא מחלקו של בנימין מאצל קרן דרומית מזרחית של מזבח לצד צפון, אבל הוא נכנס לגבול בנימין לאורך יסוד הדרומי של מזבח, וכשמגיע הקו לקרן דרומית מערבית הוא חוזר לאחוריו לצד דרום, וזהו כראש תור דהיינו צורת משולש.

והעיר ירושלים מיושבת מסביב לארבע רוחות של הר הבית, אלא שרוב הישוב בדרום כמשנה דלעיל, ולמ"ד נתחלקה ירושלים לשבטים, היה חלק המזרחי של הר הבית עד הקו ליהודה, וכן נמי העיר שמסביב לחלק זה ג"כ ליהודה, והחלק המערבי של הר הבית עם מחוז העיר שמסביבו היה לבנימין, ולמ"ד לא נתחלקה, היו כל ישראל שותפין בכל זה.

ומעתה נחזור אל השאלה, כמה מהר הבית בדרום, כמה במזרח, כמה

בצפון וכמה בדרום. הנה הר הבית נחלק ע"י יסוד המזרחי של המזבח וע"י הקו הנמשך משם לצפון ולדרום לשני חלקים שונים. כל אחד מהם ר"נ אמה. החלק המערבי לבנימין והמזרחי ליהודה, אלא שרצועה יוצאת מחלקו של יהודה ונכנסת לחלקו של בנימין בדרומו של מזבח והיא הנקראת ראש תור באבות דר"נ. רחבה של הרצועה ל"א אמה (וכבר בארנו זה לעיל במאמרנו על יסוד המזבח). וארכה ר"נ אמה. וא"כ כל שטח הר הבית נחלק שוה בשוה בין יהודה ובנימין מלבד אותה הרצועה שיש בה ליהודה עודף על בנימין. והנה כשאתה רוצה לדעת, כמה מהר הבית בדרום עליך לנכות את שטח הקודש שבין היסוד הדרומי של מזבח ובין חומת העזרה והשאר הוא הר הבית, והנה הוא היסוד ברוחב אמה, שהוא בחלקו של יהודה, והכבש שלשים אמה, ובין כבש לכותל י"ב וחצי אמה, ובסך הכל מ"ג וחצי אמה, תפחית את אלה ממספר ר"נ וישארו ר"נ וחצי אמה, והוא הר הבית הדרומי. ובחלקו של בנימין יש להפחית ל"א של המזבח, כי אמה אחת שלו כבר נתת ליהודה, שמנה אמות שבין מזבח לטבעות, כ"ד של מקום הטבעות, ד' מטבעות לשלחנות, ד' משלחנות לננסין, י"ב וחצי אמה לננסין, שמנה אמות מן הננסין לכותל. סך הכל צ"א וחצי אמה. ר"נ פחות צ"א וחצי הרי זה קנ"ח וחצי אמה. ובצורה השנית (ציור כ"ב) כל אלה הדברים מצוירים.

ובדרך זה אפשר לקבוע ג"כ את המדה שלהר הבית המזרחי והמערבי. מפחיתין מהחלק המערבי מה ששייך אל הקודש וכל השאר יהיה הר הבית. יש כאן להפחית ל"א של המזבח (כי היסוד המזרחי שייך ליהודה), כ"ב אמה שבין אולם למזבח, מאה אמה לאולם והיכל, י"א אמה מאחורי הכפרת, ובס"ה קס"ד אמה. ר"נ פחות קס"ד הרי זה פ"ו אמה למערבו של הר הבית. נשאר עוד לקבוע מדת הר הבית בצדו המזרחי. וכאן יש להקדים מ"ש תו"ט פ"ב מ"א דמדות וז"ל, וכבר כתבתי פ"ג דסוטה מ"ד דעזרת נשים בכלל הר הבית. ויש להעתיק כאן ממדות פ"ב מ"ה מה שיש בו צורך לעניננו. שם נאמר: עזרת נשים היתה אורך מאה ושלשים וחמש על רוחב מאה ושלשים וחמש. וארבע לשכות היו בארבע מקצועותיה של ארבעים ארבעים אמה. ומה היו משמשות. דרומית מזרחית היא היתה לשכת הנזירים ששם הנזירים מבשלים את שלמיהם ומגלחין את שערן ומשלחין תחת הדור. מזרחית צפונית, היא היתה לשכת העצים, ששם הכהנים בעלי מומין מתליעין העצים. צפונית מערבית, היא היתה לשכת מצורעים. מערבית דרומית אבא שאול אומר שם היו נותנים יין ושמן. היא היתה נקראת לשכת בית שמנים. ע"כ.

בסדר הזה היתה כוונה. דהנה לשכת הנזירים ולשכת העצים הרחיקו מן הקודש, משום דבאחת היו הנזירים מגלחים את שערם ובאחת היו בעלי מומין

מתליעין העצים ולא ראוי לעשות מלאכות כגון אלה בסמוך לקודש. אכן לשכת מצורעים ולשכת בית השמנים אותן היו מקרבים אל העזרה מקודשת, דבאמת טבל המצורע שכבר טבל מבערב אלא שבלשכה זו טבל עוד הפעם ביום השמיני שלו כדי שלא יסיח דעתו ממנו בהונות (יומא, ל ע"ב) ובאחת היו מצניעין יין לנסכים ושמן למנחה וא"כ לאלה ראוי להיותן קרובין אל הקודש. והנה כי כן, אף כי אמר תוי"ט דעזרת נשים בכלל הר הבית, מ"מ מסתבר שהצד המערבי שלה ברוחב ארבעים אמה, אשר שם שתי לשכות אלה של ארבעים ארבעים אמה, בגלל קרבתו אל הקודש אין הוא בכלל הר הבית בחשבון זה דמשנתנו דפ"ב מ"ה דמדות. ולפ"ז כשאנו רוצים להוציא בחלקו של יהודה במזרח מה שאינו בכלל הר הבית, עלינו להוציא: אמה אחת של יסוד מזרחי של מזבח, י"א אמה עזרת כהנים, י"א אמה עזרת ישראל, שש אמות כותל שער ניקנור, ארבעים של עזרת נשים, וכל הנשאר ממספר ר"ג הוא הר הבית. צרף אמות הנ"ל יעלה לך ס"ט. ר"ג פחות ס"ט הרי זה קפ"א.

היוצא לנו מכל זה דהר הבית בדרום ר"ו וחצי אמה

במזרח קפ"א אמה

בצפון קנ"ח וחצי אמה

במערב פ"ו אמה

וזהו שאמרו, רובו בלרום, שני לו מן המזרח, שלישי לו מן הצפון, מעוטו מן המערב. ובחשבון זה כתלי העזרה החיצונים הם בכלל הר הבית, דעובי החומות לא נתקדשו (פסחים לה ע"ב). ואפשר שאע"ג דלא נתקדשו מדאורייתא, אפ"ה בחשבון הנ"ל אינם בכלל הר הבית כמו שאין כותל שער ניקנור בכללו, ואז ישתנה החשבון מעט ויהיה הר הבית פחות בשש אמות בדרום ובצפון ובמערב, כי עובי הכותלים שש אמות, ודבר זה למדתי מבנין יחזקאל. ולפ"ז יהיה החשבון כדלקמן:

הר הבית בדרום ר' אמה וחצי אמה

במזרח קפ"א אמה

בצפון קנ"ב וחצי אמה

במערב פ' אמה

והנה לכאורא יש להשיב על עיקר הדבר, הניחא אי נתחלקה ירושלים לשבטים, אבל מה תאמר למ"ד לא נתחלקה. כי כל החשבון הנ"ל הלא מבוסס הוא על החלוקה שבין יהודה ובנימין, אבל למ"ד לא נתחלקה ירושלים לשבטים הלא חסר היסוד לחשבון זה. ברם לדברי רש"י (דברים י"ב) אין מקום לפירכא זו. וז"ל שם: באחד שבטיך, בחלקן של בנימין ולמעלה הוא אומר מכל שבטיכם, הא כיצד. כשקנה דוד את הגורן מארונה היבוסי גבה הזהב מכל

השבטים ומימ הגורן בחלקו של בנימין היה. ע"כ. הרי דהמקדש בחלקו של בנימין עכ"פ, ואפי' אם כל השבטים שותפין בו, וכן הגמרא דלעיל: „בג' מקומות שרתה להם שכינה לישראל ובכולן לא שרתה אלא בחלקו של בנימין". והנה חלקו של בנימין כדקאי קאי, אי נתחלקה או לא נתחלקה, וזהו אליבא דכ"ע, והפלוגתא היא רק לענין חלקו של יהודה, דלמ"ד נתחלקה, כל הר הבית ממזרח לקו הרשום לעיל בצורה, יחד עם העיר שמסביבו בחלקו של יהודה, ולמ"ד לא נתחלקה כל השבטים שותפין בשטח זה. והנה שני השטחים בצורתם ובהוייתם עומדים, ולמ"ד נתחלקה שטח האחד ליהודה והא' לבנימין, ולמ"ד לא נתחלקה, האחד לכל השבטים גם יחד והאחד לבנימין לבד. והנה כי כן חשבוננו אתי שפיר לדעת שניהם ע"פ דברי רש"י הנ"ל. ואם הבנחנו נכונה בדברי רש"י היה נראה לע"ד דאזלה בזה תמיהת החוס' ביומא, יב ע"א ד"ה ירושלים, דהקשו שם תימא דבפ' איזהו מקומן (דף נג) אמרינן דקרן דרומית מזרחית לא היה לו יסוד לפי שלא היה בחלקו של טורף וא"כ למ"ד לא נתחלקה מאן שנא דשאר מקומות של מזבח היה להם יסוד ומזרחית דרומית לא היה לו יסוד. וי"ל הכי גמירי שלא לעשות יסוד למזרחית דרומית כדכתיב הכל בכתב. ע"כ. והנה לרש"י אין כאן תמיהה, דלמ"ד לא נתחלקה במקום יהודה כל ישראל עומדים וחלקו של בנימין כדקאי קאי, וא"כ היסוד בדרומית מזרחית לישראל וכל שאר המזבח לבנימין, ולהכי לא היה למזבח יסוד בדרומית מזרחית משום שלא היה בחלקו של טורף שנתנבא יעקב עליו: בבקר יאכל עד, באחסנתיה יבני מדבחא (כן הגירסא בתרגום לרש"י זכחים, נג ע"ב).

הר הבית מקורה היה (ירושלמי פ"ג דתענית ה' יא). וכת' תו"ט (פ"ב מ"א דמדות) שלא היה מסוכך אלא על גבי האיצטבאות נגד ש"ג. ואני תמיה שהרי הרמב"ם בה"ב ה"א אמר בפירוש שהיה כולו מקורה, וסטיו כפול היה. ולפירוש הענין של סטיו נעתיק הנה מאמר המשנה והגמרא דפסחים התם (יא ע"ב): ועוד א"ר יהודה שתי חלות של תודה פסולות מונחות על גב האיצטבא. כל זמן שמונחות כל העם אוכלין ניטלה אחת תולין לא אוכלין ולא שורפין ניטלו שתיהן התחילו כל העם שורפין. ובגמרא שם (יג ע"ב) תני תנא קמיה דר' יהודה על גב האיצטבא. א"ל וכי להצניען הוא צריך? תני על גב האיצטבא. אמר רחבה א"ר יהודה הר הבית סטיו כפול היה. תניא נמי הכי הר הבית סטיו כפול היה. רבי יהודה אומר איסטונית היתה נקראת סטיו לפניו מסטיו. ופרש"י: גב האיצטבא. גג היה בנוי למעלה מפני הגשמים. סטיו כפול היה. האיצטבא סביב סביב מקפת ובתוך אותו היקף עוד אחר.

נחקר תחלה על האיצטבאות מה הן ואח"כ נבוא לפירושה של מלת סטיו. על הרובדין שבבית המוקד פי' הרמב"ם בריש תמיד שהן איצטבאות, ועל צורתם פירש הרע"ב שם: "והיה מוקף רובדים של אבן איצטבאות סביב של אבני גזית היו משוקעות בכותל ויוצאות מן הכותל לתוך בית המוקד לצד הקרקע ועל גביהן אבנים אחרות קצרות מהן שיוצאות נמי מן הכותל והיו כעין מעלות זו על זו". וכעין זה דברי הרא"ש שם.

וז"ל הראב"ד שם על הגמ' כו ע"ב: גזירתא דאצטוואתא (כגמ' איתא אצטבתא) פי' אבנים חתוכות יוצאות מכותל הלשכה מסביב ועשוין כעין כסאות ואצטבאות והן סטיו ע"ג סטיו והיינו דאצטוואתא דסלקי מסטיו זה לסטיו אחר שלמעלה הימנו שהיו דומין למעלות הכבש זו למעלה זו.

העולה מכל הנ"ל דהשם איצטבאות לא רק על כסאות. סתם נאמר, כי אם גם על כסאות היוצאות מן הכותל והן כעין מעלות זו על זו, כאשר היה הענין בבית המוקד. והנה בצורה הגדולה (ציור ד) רואים מעלות המקיפות את חומת העזרה מד' רוחות. ואלה המעלות עשויות לישיבה ולהכי רום מעלה חצי אמה כנא' במתני' דמדות, כדי שתהא נוח לישיבה, ושלחה נמי חצי אמה מטעם זה. והמעלות האלה הן הנה האיצטבאות, שדומות בצורתן לרובדין שבבית המוקד, שהם ג"כ איצטבאות היוצאות מן הכותל בצורת מעלות כדברי המפרשים דלעיל. ובפנים אצל חומת הר הבית היו נמי איצטבאות כאלה מימין ומשמאל לשער. וזהו שאמר רש"י לעיל: "האצטבא סביב סביב מקפת ובתוך אותו היקף עוד אחר". ומעל לאצטבאות היה גג, כדי להגן מפני החמה ומפני הנשמים, והגג היה נשען על עמודים. וכמו שהיו האצטבאות כפולין היו גם העמודים כפולים והיינו סטיו כפול, סטיו לפנים מסטיו, דסטיו הוא (ברומית: stoa) המונח על שדרות עמודים. ולר' יהודה אסטונית היתה נקראת. ומשום דאסטונית ואצטבאות דומין במבטא והן כעין לשון נופל על לשון לפיכך קראו דרך ההשאלה את האצטבאות בעצמן סטיו. וראיה חותכת לזה הם דברי הראב"ד הנ"ל. וליתר שאת אעתיק את הגמרא מתמיד, כו ע"ב: "רובדין מאי ניהו, גזרתא דאצטבתא דסלקי בהו לאצטבתא". והובא' לעיל פירוש הראב"ד שהוא גורס גזרתא דאצטוואתא בו"ו במקום בי"ת והיינו משום דחשב אצטוואתא ואצטונית היינו הך. ותדע שהרי בהמשך דבריו שם כתב: "והן סטיו ע"ג סטיו והיינו דאצטוואתא דסלקי מסטיו זה לסטיו אחר שלמעלה הימנו". הנה ברור מדבריו דסטיו ואצטוואתא ואסטונית חד הוא.

ואת שתי חלות של תודה הנ"ל היו תולין בצדו הפנימי של הגג אשר מעל לאצטבאות אלה, אלא דמעיקרא סיד שהיו מונחין על גב האצטבא כלומר על המעלות עצמן, ולהכי פריך וכי להצניען הוא צריך? שהרי שם נתכסו

מעניי הרואים מפני בני אדם היושבים שם. ומשני תני על גג האצטבא. פי החלות היו תלויות על הגג בצדו הפנימי של הגג וכל היושבים על האצטבאות היו יכולים לראות אותן תלויות מעל לראשן. ומה שאמר היו מונחות. פירושו שהיו מניחין אותן תלויות לשם עד שבא זמן ליטלן משם כדאיחא התם: ניטלה אחת לא אוכלין ולא שורפין. ניטלו שתיהן התחילו כל העם שורפין. ובצורה זו (ציור כד) אתה רואה את הגג שמעל לאצטבאות הכפולות האלה. ומ"ש בתמיד נשחט (סד ע"ב): יצתה כת ראשונה וישבה לה בהר הבית שנייה בחיל. היינו נמי על אותן אצטבאות כפולות. ששורתן האחת אצל חומת הר הבית והאחת אצל חומת העזרה באותו המקום הנקרא חיל (כאשר אתה רואה בצורה הגדולה).

ומה שאמרתי שהמעלות הללו היו מקיפות את כל חומת העזרה מדרום ורוחותיה ושהן הגג האצטבאות דפסחים יג. ימצא הדורש כעין זה בתפא"י בקצת העיון. וז"ל בפ"ב מ"ג דמדות ס' כג: עוד נ"ל שהמעלות הללו לא לבד בין השערים של מטה ושלמעלה היו. רק היו מקיפין כל הר הבית. והם הם שהוזכרו בש"ס (פסחים יג). מדקאמר הר הבית סטיו כפול היה סטיו לפניו מסטיו. ופרש"י התם סביב סביב, אלמא דסביב להר הבית היו המעלות הללו. ע"כ. ועל הצורות המצוירות בספרי הש"ס אמר שם: וכבר הוכחנו כמה פעמים שהציור ההוא לא נעשה בדקדוק ואין ללמוד ממנו.

מדות פ"א מ"ג: חמשה שערים היו להר הבית. שני שערי חולדה מן הדרום, משמשין כניסה ויציאה. קופיננוס מן המערב, משמש כניסה ויציאה. טדי מן הצפון. לא היה משמש כלום. שער המזרחי עליו שושן הבירה צורה. שבו כהן גדול השורף את הפרה ופרה וכל מסעדיה יוצאים להר המשחה (ראה בציור כב כל אלה השערים)

שני שערי חולדה. יתכן לומר שעל חולדה הנביאה נקראים כן. ואפשר שז"ש מלכים ב' כב. יד: והיא יושבת בירושלים במשנה. היינו בתוך שער זה שהוא משנה. ששנים הם ברוח זו. ומה שהיו בכאן שני שערים, לפי שרוב תשמיש הר הבית בדרום. דברי תוי"ט.

קופיננוס. המלה לפי צורתה היא יונית או ל' רומי. ועיין תוי"ט מ"ש בשם ש"ג. ואולי נקרא ע"ש אדם שהיה שמו כן. כמו שער ניקנור שזהו גם כן שם יוני.

טדי מן הצפון. נאמר במשנה לעיל, דלא היה משמש כלום. לאו דוקא כלום. אלא לא היה משמש בקביעות. רק לפרקים כמ"ש סוף פ"א: יוצא והולך לו בטדי. ובש"ג מביא מפרקי דר"א שהיתה כאן כניסה ויציאה לחתנים ולאבלים. ולכאורא זה תמוה, מה לחתן אצל האבל ולשמחה מה זו ענשה במקום

הבכיר? אכן לא יפלא כשנזכור הנוהג אצלנו, שהחתן שובר כוס זכוכית אחר הקדושין זכר לחורבן ואמר בפרמ"ג שיש בזה רמז מוסר למען יתנו לב, וא"כ אע"פ שעדיין בית המקדש היה קיים מ"מ עשו כן למען יתנו לב. ולענין השם טדי כת' הר"ש ובערוך שגרסין טדי בדלית, בלי לומר דבר על מקור המלה. והרד"ק בפ' יחזקאל מ' כתב שהוא שם אדם. ופסקי התוס' כתבו שהוא ל' הצנע כמו: בטעמים יסידוך, בפיוט שחרית דיו"כ המתחיל כי אדוקי וכו', שידברו בצניעותך. א"נ לשון פיוט כמו הני טידי ופיוטי רגיל בהו קמי ריש גלותא. הובא הכל בתוי"ט. ועוד הביא שם בשם הראב"ה שכת' טרי ברי"ש, ע"ש מ"ש עוד בזה.

ונראה לע"ד שהפירוש השני של פסקי תוס' הוא הנכון שהוא ל' פיוט. ואוסיף גופך משלי ואומר שמקור המלה ל' רומי והקרי טדי, וכבר ראינו שבבית שני היו שערים שהיה להם שם לועזי. ואפשר שמעל לשער טדי היה כתוב בכתב ובלשון רומי Te deum laudamus, שפירושו בעברית: „אותך ה' נברך". והוא שמש כניסה לאבלים ולחתנים כנ"ל, כדי להורותם, כשם שמברכין על הטובה כך מברכין על הרע". ומה שהיה זה כתוב בל' רומי, למען יראו חסידי הגויים, אולי גם הגרים שנתגיירו, איך שעם ישראל נאמן לאלקיו ומהם יראו ויעשו כמותם ולא יהיו כאלה שנאמר בהם והיה כי ירעב והתקצף וגו' (ישעי' ח. כא). והנה השער טדי העלה על זכרונם של הנכנסים בו להודות ולהלל לה' על כל הבא להם מידו אם טוב ואם רע, ומזה ע"ה הפייטן, „בטעמים יסידוך" כל' ישבחוך.

שורא ובר שורא

בפסחים, פה ע"ב: אמר רב גגין ועליות לא נתקדשו. והקשו עליו ממיח פ"ג דמעשר שני, התם תנן: הלשכות הבנויות בקדש ופתוחות לחול תוכן חול וגגותיהן קדש, תרגמא ר' חסדא כשגגותיהן שוין לקרקע עזרה. ועוד הקשו עליו ממחנ"י דתנן: החלונות ועובי החומה כלפנים (ופרשי': עובי החומה, אלמא ראש החומה נתקדש דדמי לגגין ועליות), בשלמא החלונות משכחת לה דשויה לקרקע עזרה, אלא עובי החומה היכי משכחת לה? משכחת לה בבר שורא, דכתיב (איכה ב. ח) ויאבל חיל וחומה וא"ר אחא ואיתימא רבי חנינא שורא ובר שורא ופרשי': בר שורא, חומה קטנה לפנים מן החומה גדולה והיא נמוכה ושוה לקרקע גובה העזרה, שקרקע העזרה הולך וגובה ועולה במעלות. מדות פ"ב מ"ג: „לפנים ממנו (מכותל הר הבית) סורג גבוה עשרה טפחים ושלשה עשר פרצות היו שם שפרצום מלכי יון, חזרו וגדרום, וגזרו כנגדם

שלוש עשרה השתחויות. לפנים ממנו החיל, עשר אמות. ושתיים עשרה מעלות היו שם. רום המעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה. חוץ משל אולם" (חוץ מן המעלות שבין האולם ולמזבח שלא היו כולן כן. הר"ב).

הרמב"ם פ"ה ה' בה"ב ה"ג כותב בזה"ל: "לפנים ממנו סורג מקיף סביב גבהו י' טפחים ולפנים מן הסורג החיל גבהו עשר אמות ועליו הוא אומר בקינות ויאבל חל וחומה זו חומת העזרה". וז"ל בפירושו פ"א מ"ה דמדות: "החיל הוא חומה שסובבת כל העזרה מבית לחומת הר הבית". והקשה עליו תו"ט (מדות פ"ב מ"ג) שמשנתינו לא אמרה בחיל גבוה, ומה שמע שהחיל איננו חומה. ועוד הקשה עליו שאמר: ועליו הכתוב אומר ויאבל חל וחומה זו חומת עזרה. דבגמ' פסחים. פו ע"א משמע שהחיל שבכתוב הוא אמנם חומה, אבל סמוכה מאד לחומת העזרה, ואילו מדברי הרמב"ם הנ"ל וכן מדבריו ברפ"ו מה' בה"ב נראה שהוא חשב את החיל חוצה לחומת העזרה. ומסיים שם תו"ט: "לכן נראין יותר דברי הר"ב שהחיל אינה חומה כלל. אבל הסורג הבדיל אותו מהר הבית. והיינו דלא תנן בו שום גובה, כמו דתנן בסורג, לפי שאין שם החיל אלא למקום שבין הסורג לעזרה בלבד. וחיל שבכתוב דקינות נאמר על חומה שהיתה סמוכה מאד לקרקע העזרה, להחזיק הקרקע שלא תפול ממנו עפרורית ותפול החומה הגדולה". עכ"ל.

הנה התו"ט חולק על הרמב"ם וס"ל דיש הפרש בין חיל שבמשנה לחיל שבכתוב. החיל שבמשנה אינו חומה והחיל שבכתוב הוא חומה. ואני הדל אבקש מחילה מרבינו בעל תו"ט, כי לא זכיתי להבין החלוק הזה מנין לו. כי אם אמנם נמצא פעמים בכתוב חיל במובן חומה, הרי נמצא גם שהוא גיא ולא חומה. וכן בלשון חז"ל משתמש חל לאלה השני פנים, וכן ברש"י וברמב"ם. והנני להוכיח את זה:

ש"ב כ. טו: וישפכו סוללה אל העיר ותעמוד בחל, מביא רש"י: יש פותרין לשון חל וחומה. הפילו החומה החיצונה ונתחזקה לעמוד ע"י הפנימית. וכן רד"ק שם.

ישע"י כו. א: ישועה ישית חומות וחל, פירש"י: חומה נמוכה שלפני חומה הגבוהה.

איכה ב. ח: ויאבל חל וחומה פרש"י: לעיל חומה קטנה לפנים מן החומה הגדולה.

מה שנראה כאן כסתירה בדברי רש"י בין פרושו לפסוק זה לפרושו בישע"י. אין כאן סתירה כלל, כאשר יתבאר להלן. והנה בג' מקומות אלה חל הוא חומה נמוכה.

ירמ' ז. לב: וגיא-בן הנם, ת"י: וחילת בר הנם.

מ"א כא, כג: בחל יזרעאל פרש"י: „בבקעת יזרעאל, חל תרגומו של גיא". הרי בשני פסוקים אלה חל לשון גיא ובקעה.

ובלשון חז"ל מצינו בגמ' דלעיל בר שורא לחומה נמוכה והביא ראי' מן הכתוב ויאכל חל וחומה, אלמא חל ובר שורא דבר אחד הוא ושניהם חומה נמוכה בדבריהם. וביומא, טז ע"א הביאו משנה הנ"ל דמדות „לפנים ממנו סורג י' ספחים גבהו" ופרש"י: סורג היה שם לפנים מכותל מזרחי (של הר הבית) והיא מחיצה וכו', לפנים מאותו סורג היה מקום פנוי י' אמות והוא נקרא חיל, ואם תסתכל בצורה (בתור הבנין בתוך ממזרח למערב ציור כד) תראה שם לפנים משער שושן, שהוא שער כותל המזרחי של הר הבית, את הסורג, וממנו לשער עזרת נשים מקום פנוי עשר אמות, ארבע מהן הן מישור ושש אמות מקום המדרגות, כאשר אתה רואה שם רשום בכתב שם המקום ומדתו, וכל המקום ההוא של עשר אמות נקרא חל, ר"ל אפי' ארבע האמות שם שהם בבחינת בקעה לגבי המדרגות שלפנים מהן, ומכאן אתה למד, שחל בלי חז"ל הוא בקעה וחל הוא גם חומה, ושניהם גם יחד נקראו חיל, והא קמן דבלשון חז"ל השם חל מונה לאותם שני הדברים עצמן שהושם להם שם חל בכתוב.

ועוד ראוי להביא כאן דברי רש"י ליחזקאל מב, פסוק כ „סביב סביב ארך חמש מאות ורוחב חמש מאות", פרש"י: שתי וערב זו חומת החיל המקפת כל ההר. ע"כ, כאן קורא רש"י חיל לכל הר הבית כולו, וזה מפני שהיה נמוך מן העזרה, והנה חיל לשון בקעה בפירושו לפסוק הנ"ל, ובמגלה, כו ע"א ד"ה הלשכות פרש"י: „הלשכות שבתוך החיל", ומוסב על הר הבית דמיירי ביה התם, דבחיל שבין הסורג וחומת עזרת נשים לא היו לשכות, דצר המקום (כאשר אתה רואה בצורה), אלא כוונת רש"י על הלשכות שבהר הבית והרי מכאן נמי שכל הר הבית נקרא חיל לרש"י, ומטעם הנ"ל, וגם סברה היא שכל הר הבית יקרא חיל, שהרי קרקעו שוה לקרקעו של אותו המקום הצר שלפנים מן הסורג, ואיכ' שניהם גם יחד בקעה לגבי העזרה הגבוהה מהם, ויתכן לומר שרק אחר שהתקינו את הסורג מפני הגויים שלא יתקרבו אל הקודש, נשאר שם חיל למקום שממנו ולעזרת נשים לבדו ואת השאר קראו הר הבית כדי להבדיל ביניהם, לפי שאין עכ"ם נכנסים לחיל, אבל הותר להם ליכנס להר הבית.

והנה באותו המקום שכלה בו החיל, דהיינו בקעת הר הבית, כשעמדו לבנות שם חומת העזרה, היה מן ההכרח שיבנו שם בסוף החיל הנה חומה נמוכה מסביב לארבע הרוחות, כדי שלא יפול מן העפרורית ותתערער חומת העזרה, ואם תסתכל בצורת התכנית (ציור ד), תראה שם שחומת העזרה מוקפת מדרגות מארבע רוחותיה, ואלה המדרגות הן הנה החומה הנמוכה, חומת

החיל. ומיר נבאר, אמאי בנאוה רחבה למטה וקצרה למעלה ובצורת מדרגות. אלא שיש לנו עוד דברים אחדים ביישוב הסתירה הנ"ל שבדברי רש"י וביישוב שתי הקושיות שהקשה בתוי"ט על הרמב"ם.

על הפסוק ויאכל חל וחומה פ"י רש"י לעיל: חומה קטנה לפנים מן החומה הגדולה. ועל הפסוק ישועה ישית חומות וחל פרש"י: חומה נמוכה שלפני חומה הגבוהה. פעם אומר שהחומה הקטנה היא לפנים מן החומה הגבוהה, ופעם הוא אומר שהיא לפני החומה הגבוהה. אכן אין כאן שום סתירה ושניהם אמת. החומה הקטנה היא חומת החיל, עומדת בין שתי חומות, בין חומת הר הבית לחומת העזרה, וא"כ היא לפנים מחומת הר הבית, אבל לפני חומת העזרה. וכשרש"י אומר "חומה קטנה לפנים מן החומה הגדולה" כוונתו לחומת הר הבית, וכשהוא אומר "חומה נמוכה שלפני החומה הגבוהה" המדובר הוא בחומת העזרה. ואת דברי הרמב"ם על החיל נקבעם כולם יחד כעמיר גורנה מפירושו ומחיבורו. ונראה אם קשה מה שהשיג עליו התוי"ט.

במדות פ"א מ"ה אומר: "החיל הוא חומה שסובבת כל העזרה מבית לחומת הר הבית".

ושם פ"ב מ"ד אומר: "וכשנכנס אדם בשער שושן מהר הבית הולך בקרקע ישר עד שיגיע אל החיל, אח"כ עולה מן החיל ב"ב מעלות עד שמגיע לעזרת נשים, ותהיה עזרת נשים גבוהה מקרקע הר הבית והחיל בשש אמות". ובחבורו רפ"ו מה' בה"ב: "כשאדם נכנס משער מזרחי של הר הבית מהלך עד סוף החיל בשוה ועולה מן החיל לעזרת הנשים בששים עשרה מעלות, רום כל מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה".

ובחבורו פ"ה מה' בה"ב ה"ג: "ולפנים מן הסורג החיל גבהו עשר אמות. ועליו הוא אומר בקינות ויאכל חל וחומה זו חומת העזרה".

הנה מה שהקשה התוי"ט שמדברי הרמב"ם פ"א מ"ה משמע שהחיל חוצה לחומת העזרה ואילו מפסחים פו מוכח שהוא סמוך לה. נראה שהסיק כן מדאמר הרמב"ם החיל הוא חומה מבית לחומת הר הבית. ועל זה יש להשיב, שהרי רש"י בעצמו, שעליו נסמך התוי"ט בקושיתו על הרמב"ם (ע"ש בדבריו), כתב "חומה קטנה לפנים מן החומה הגדולה" והוא הדבר שאומר הרמב"ם "החיל הוא חומה מבית לחומת הר הבית", דאם תרצה לומר "החומה הגדולה" שבדברי רש"י היא חומת העזרה נמצאו דברי רש"י סותרין זה את זה, שהרי על הפסוק בישעי הנ"ל הוא מבאר "חומה נמוכה שלפני החומה הגבוהה", אע"כ ששם בחומת העזרה מיירי וכאן בחומת הר הבית וכמבואר לעיל. והנה רש"י והרמב"ם אמרו דבר אחד ושניהם ס"ל דחומת החיל לפני חומת העזרה וסמוך לה. וחומת החיל הן הנה המדרגות שאתה רואה בצורה ואשר יבא באורן לקמן.

ובפ"ב מ"ד וכן בחבורו רפ"ו מה' בה"ב קורא הרמב"ם חיל את השטח הישר שלפני המדרגות שרחבו ד' אמות. דשניהם גם יחד נקראו חיל במשנה שאמרה: "לפנים ממנו החיל עשר אמות. ושנים עשרה מעלות היו שם. ויום מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה". הרי דכל ה' אמות נקראו חיל במשנה. אע"ג שד' האמות היו קרקע ישרה ושש אמות היו מדרגות. והוא הדבר שהוכחנו לעיל מן הכתוב. דהשם חיל מוסב על בקעה וגם על החומה הגודרת אותה (וזכר לדבר "רב בקעה מצא וגדר בה גדר"). והיא נקראת חומת החיל. והנה התוויט בעצמו הרגיש שהרמב"ם משתמש במלת חיל לתרי אפי. שכתב שם וז"ל: "ועוד ברפ"ו מה' בה"ב נראה ג"כ מדבריו שסובר שמקום יש חוץ לעזרה ונקרא חיל אלא שלדבריו נקרא כן ע"ש חומה נמוכה שלפניו. ובמחכ"ת רבנו הגדול נ"ל שההפך הוא הנכון. שהחומה הנמוכה שלפניו נקראת חיל ע"ש הקרקע הישרה שמאחריה. כי עיקר הבנתה של מלת חיל בקעה כפי הנראה, שהשם נגזר משרש חלל (על משקל קן וחן). שפירושו דבר נקוב וחלול. כי על כן נקראו חל גם החפירות שעושין סביב לעיר לשם הגנה (עיין רד"ק תהלים קכב. ז). וליתר שאת אעתיק עוד את דברי תפא"י ממדות פ"ב מ"ג. וז"ל: "אבל אין לומר שכל ה' אמות שמהחיל עד חומת העזרה כולן הגביהו א"ע בשפוע. ליתא. דא"כ לא היה אפשר שיהיה רוחב כל מעלה מהי"ב מעלות חצי אמה ויהיה רוחב כל מעלה לכל הפחות אמה וב' שלישי אמה. אלא על כרחך כדאמרן ע"כ. ודבריו נכוחים למבין.

כללו של דבר: הרמב"ם בפירושו למדות פ"א מ"ה וכן בחבורו פ"ה מה' בה"ב ה"ג. שם קורא חל לחומה הנמוכה שלפני חומת העזרה. וכן המדרגות הסמוכות ממש לחומת העזרה (ולא מחוצה לה כהבנת תו"ט דברי הרמב"ם). אבל בפרושו פ"ב מ"ד דמדות וכן נמי בחבורו בפ"ו מה' בה"ב שם הוא קורא חל לקרקע הישרה ברוחב ד' אמות שאתה רואה בצורה. ועל שניהם גם יחד מונח השם חל בל' חז"ל (כאשר ראינו למעלה). וכן בכתוב לשניהם השם חל. וחומת החל שבדברי הרמב"ם היא לא נפרדת פירוד כ"ש מחומת העזרה אלא סמוכה לה ממש. ובזה אזלי שתי הקושיות של תו"ט על הרמב"ם. ואיכ מ"ש שנראין לו יותר דברי הרי"ב היא שגגה היוצאה מלפני השליט במחכ"ת. כי הרי"ב אינו חולק על הרמב"ם כלל. שהרי כתב שם הרי"ב בזה"ל: "לפנים מאותו הסורג היה מקום פנוי י' אמות והוא נקרא חיל וי"ב מעלות היו שם ויום כל מעלה חצי אמה ושלחה. משך רוחב המעלה. חצי אמה". הרי בדבריו הרב כל ה' אמות נקראו חיל. דהיינו המדרגות והן החומה הנמוכה והמקום החלק שם ברוחב ד' אמות. וזה יוצא ברור מדברי התנא עצמו שם. ורק דבר אחד בדברי הרמב"ם צריך עוד באור והוא מ"ש בפ"ה מה' בה"ב

היג וז"ל: "ולפנים מן הסורג החיל גבהו עשר אמות". דברי רמב"ם אלה לקוחים מפ"ב מ"ג דמדות, אבל שם הלשון ככה: "לפנים ממנו (ר"ל מן הסורג) החיל עשר אמות". ומן התימא דהרמב"ם שנה כאן מל' המשנה, דבמשנה לא נאמר "גבהו" (ואם כוונתו על חומת החיל, הרי גבהה רק שש אמות ולא עשר). והנה כאן לכאורה צדקה תלונתו של התו"ט על הרמב"ם. והרמב"ם לא זו בלבד שמתנגד לדברי המשנה בזה, אלא דברי עצמו נמצאים סותרים זה את זה, דבפ"ו מה' בית הבחירה ה"א הוא אומר בזה"ל: "ועולה מן החיל לעזרת נשים בשתים עשרה מעלות רום כל מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה". הרי שמקרקע החיל עד קרקע עזרת נשים שש אמות גובה. וכן כתב בהדיא במדות פ"ב מ"ד: "עזרת נשים גבוה מקרקע הר הבית והחיל בשש אמות". וחומת החיל היתה שווה לקרקע העזרה (פסחים, פו ע"א) וא"כ חומת החיל גבהה שש אמות, וכאן כתב "החיל גבהו עשר אמות", ובזה הרי הוא סותר את דבריו הנ"ל שבחבורו ובפרושו. ע"כ אין זו אלא טעות המעתיק, שבכ"י של הרמב"ם היה כתוב ו' אמות והמעתיק קרא י' במקום ו' וכתב "עשר אמות", כלומר "עשר" במקום י', וחשב לתקן והנה תקונו הוא קלקולו.

ועכשיו אראך להבין דברי הרמב"ם בפ"ו מה' בה"ב, כי יש להם שייכות קרובה לדברינו דלקמן. המקדש כולו לא היה במישור אלא במעלה ההרי. אלה דברי הרמב"ם שם. ועתה קח נא את הצורה, בתור הבנין בתווך ממזרח למערב (ציור כד) ושימה לנגד עיניך. כשאדם בא מן המזרח ונכנס דרך שער שושן להר הבית הולך הוא תחלה 70 אמות במישור, כאשר אתה רואה בצורה רשום בכתב ובמספרים. מגיע אל החיל והולך שוב במישור ד' אמות. אח"כ עולה בשתים עשרה מעלות שכל אחת רומה חצי אמה ושלחה חצי אמה. א"כ עלה למעלה עד גובה שש אמות וקדימה ג"כ שש אמות. והנה כל המקום רחבו עשר אמות. שש אמות למשך המעלות וד' אמות מישור. ואלה הן אמות נקראין חיל במשנה. הגיע לשער עזרת נשים, הוא הולך שוב 127.5 אמות ועולה בחמש עשרה מעלות שבבהן ושלחן כבראשונות ומגיע לשער ניקנור. הולך בעזרת ישראל במישור י"א אמות, ועולה בשתי מעלות והולך בעזרת כהנים במישור י"א אמות. והולך ל"ב אמות במישור ועולה שוב בשתים עשרה מעלות. הן המעלות שבין אולם ולמזבח. אלה המעלות גבהן כגובה הקודמות. אבל בשלחן לא כולן שוות, אלא יש מהן רחבות פי שש והעליונה פי שמנה מהקודמות. ע"כ יש כאן פחות מדרון מאשר בראשונות. הוא הגיע לשער האולם, ושם הסוף למעלה ההר. האולם וההיכל וק"ק והתאים וי"א אמות אחורי הכפרת כולם עומדים במישור. ואח"כ ירידה במיא מעלות ומגיע להר הבית המערבי, אשר שם היציאה דרך שער קופינוס שבמערב.

אמרנו שהוא יורד במערב במ"א מעלות. הכיצד? אם תדע כמה אמות עלה, תדע כמובן כמה אמות ירדתו. הוא עלה 20,5 אמות בס"ה (דוק ותשכח), וא"כ ירדתו במערב ג"כ 20,5 אמות, ולירידה כזאת היה צורך למ"א מעלות, כי רום המעלה חצי אמה בכל מס' מדות.

ועכשיו ראה בצורה הגדולה (ציור ד), שם אתה רואה שהמעלות שעולים בהן לעזרת נשים לא רק כנגד השער הן, אלא נמשכות לכל אורך החומה, וכן בכל שאר הרוחות הן נמשכות והולכות לכל אורך החומה ומקיפות סביב סביב. ובמקום שההר עולה מתרחב שטח המעלות ומתרבה מספרן. וכנגד המעלה העליונה של האולם הגיעו לשטחן הכי רחב, ומשם ולהלן כבר לא מתרחבין, משום דמשם ואילך ההר כבר בעינו עומד ואינו עולה יותר.

המעלות האלה הן האיציטבאות (פסחים, יג ע"ב) המקיפות את העזרות כולן, כדאמרן לעיל במאמרנו על הר הבית. והן הנה החומה הנמוכה שבדברי רש"י, והן בעצמן הבר שורא דפסחים, פו ע"א. ויש ראייה חותכת שהנחתנו אמת, דהנה שם בפסחים אמרו שזאת החומה הנמוכה, והיא ששמה בר שורא, שוה לקרקע העזרה, והיא עשויה לחזוק לחומה הגדולה, חומת העזרה, שלא יפול העפר ויערער את חומת העזרה כמו שהובא בתוי"ט. וזה ודאי אמת וצדק (עם ששמשת חוץ מזה עוד לדברים אחרים, כאשר נראה להלן). ואחרי שהיא לחזוק ע"כ שהיא דבוקה לחומת העזרה בלי פירוד כל שהוא ביניהן, והנה במדות פ"ב מ"ג. ששם אמר התנא י"ב מעלות היו בחיל, פי' הר"ב: "כדי לעלות משם לעזרת נשים" וכן רש"י ביומא, טז וכן הרמב"ם לעיל. אמור מעתה שמן המעלה העליונה עברו מיד לשער עזרת נשים וכנראה בצורה. והרי אמרנו שהחומה הנמוכה דבוקה בחומת העזרה, והי"ב מעלות אף הן סמוכות לחומת העזרה כנ"ל, ואי אפשר שיהיו שתיהן סמוכות לה אלא אם כן נאמר ששתיהן דבר אחד הן והמעלות הן הנה החומה הנמוכה עצמה, והן הנה הבר שורא, והן הנה חומת החיל, שהקיפה את חומת העזרה מד' רוחותיה כנ"ל.

והנה כי כן, מעלות החיל הן בעצם חומה שהיא בתחתיתה רחבה וכל שעולה היא למעלה היא הולכת הלך וקצר עד שבעליונה היא עומדת על חצי אמה. וכבר מצינו דוגמתה באותן הרובדין שבבית המוקד. ויתכן שנבנתה בצורה זו: א) למען יוכלו לעלות על ראשה בלי סולם, ב) שיוכלו הכהנים לשבת על ראשה ולאכול שם קדשי קדשים, כדלקמן. ג) שיהא המקום מספיק לישיבה לקהל גדול שנתקבץ שם, כגון בערבי פסחים. וזהו ששנינו (פסחים, סד ע"ב): יצתה כת ראשונה ישיבה לה בהר הבית שניה לה בחיל. ומטעם זה נקראו אלה המעלות בשם איציטבאות, שהרי היו מיוחדות לישיבה. וכן נקראו גמי המעלות שבבית המוקד איציטבאות מטעם דומה, שזקני בית אב היו ישנים שם על

מעלות אלה (תמיד, כו ע"ב. וראה שם פי' הראב"ד והרא"ש, עם שהראב"ד גורס שם אצטוטא במקום אצטבתא, אבל היא היא, כאשר הוכחתי במאמר הר הבית). ולזאת נאמר במתני' רום המעלה חצי אמה, כדי שיהא נוח לשבת שם. והנה כשעומד על המעלה העליונה לפני אחד משערי העזרה (לבד משער ביקנור, שלא נתקדש בקדושת העזרה מפני המצורעים שיוכלו ליכנס בו לשם מתן בהונות) או על המעלה העליונה שלפני החלונות שבחומה השוין לקרקע העזרה, הרי הוא כעומד בפנים העזרה, אע"פ שעודנו שם באויר החיל, ומותר לו לאכול שם ק"ק על מעלה זו אם כהן הוא. והוא מ"ש שם בפסחים, פה ע"ב: החלונות ועובי החומה כלפנים, ופירשו בגמ' (שם, פו ע"א): משכחת לה בכר שורה, דשויה לקרקע העזרה. ובבבא זו לענין אכילת ק"ק מיירי כדמשמע בזבחים, נו ע"א ע"ש.

הסורג

(ציור ד, אות ב)

מדות פ"ב מ"ג: לפנים ממנו סורג גבוה עשרה טפחים, ושלשה עשר פרצות היו שם שפרצום מלכי יון, חזרו וגדרום, וגזרו כנגדם שלש עשרה השתחויות. לפנים ממנו החיל עשר אמות. פי' הריב: לפנים. מחומת הר הבית. סורג. מחיצה העשויה נקבים נקבים כמטה מסורגת בחבלים והיא עשויה מדפי עץ ארוכים וקצרים שמרכיבין אותן זו על זו באלכסון. וגזרו כנגדן י"ג השתחויות. כשמגיע כנגד כל פרצה ופרצה משתחוה ומודה על אבדן מלכות יון. לפנים. מאותו סורג היה מקום פנוי והוא נקרא חיל.

וכתב בתוי"ט בשם ראב"ה, דהסורג היה מקיף לכל הצדדין למזרח ולצפון למערב ולדרום וכן החיל. ומוכיח בראיות ע"ש. ועוד מביא שם בשם ראב"ה, שהסורג לא היה פתוח אלא לצד מזרח, ומשום חזוק ושמירה, ובאו בני יון ופרצו י"ג פרצות בסורג כנגד י"ג שערי עזרה שיוכלו ליכנס בכל צד לעזרה בהרוחה ושוב חזרו בית חשמונאי וגדרום.

ולתפא"י לא ניהא ליה בדעת ראב"ה שהסורג לא היה פתוח אלא למזרח: לא ידענא מנ"ל הא? גם הוא נגד הסברה שיהיו כל הנכנסין דוחקין את עצמן בפתח אחד, ומה הועילו ברבוי השערים? ע"כ. וכנראה אשתמיטתא מיניה דברי תוי"ט (מדות שם) שנתן טעם נכון לדבר וז"ל: מדהנך י"ג השתחויות שכנגד י"ג פרצות ובסוף פרקין תנן אבא יוסי בן חנן אומר כנגד י"ג שערים ואמר בשקלים, פ"ו מ"ג דכנגדן ממש של השערים, במקום שערים י"ג היו השתחויות י"ג, וכי היכי דההיא כנגדן ממש במקומן ה"נ י"ג דסורג במקום

שגדרום ממש היו משתחווים. ולפי זה הסורג היה הולך סביב סביב הקיפו, ולא היה פתוח ופרוץ אלא לצד מזרח.

הרי קמן שני מאמרים במשנה:

(א) שלש עשרה השתחוויות גזרו כנגד י"ג פרצות שגדרום והיינו כנגדן ממש כתוי"ט הנ"ל. וכן הם דברי הרי"ב, כשמגיע כנגד כל פרצה ופרצה משתחוה ומודה על אבדן מלכות יו" (פ"ב מ"ג).

(ב) בסוף פרקין נאמר: ושלש עשרה השתחוויות היו שם. אבא יוסי בן חנן אומר כנגד שלשה עשר שערים, ואמר בשקלים פ"ו מ"ג דכנגד השערים ממש היו ההשתחוויות.

הרי שהיו ההשתחוויות כנגד הפרצות ממש אחר שגדרום (כמו א) והיו כנגד השערים ממש (כמו ב). מכאן שהיו הפרצות גם הנה כנגד השערים ממש, ואחר שגדרום היה הסורג סגור בכל שלשת הצדדים אשר שם י"ב מיי"ג השערים ולא נשאר פתוח אלא כנגד שער המזרח, והוא שער ניקנור שהוא בכלל הי"ג שערים. וא"כ צדקו דברי הראב"ה ואין מקום לתמיהתו של תפא"י.

ומה שהקשה עוד על הראב"ה: גם הוא נגד הסברה שיהיו כל הנכנסין דוחקין את עצמן בפתח אחד ומה הועילו רבוי השערים? ביישוב דבר זה נ"ל לומר דכשעשו את י"ג השערים לא היה עדיין סורג, והסורג נעשה אחר זמן. בימי החשמונאים, לשמירה יתירה מפני היונים כאשר התחילו לפרוע פרעות בישראל. ותדע שאין לסורג זכר לא בבית שלמה ולא במשכנא דיחזקאל. וכבר הוכחתי לעיל (במאמר „שורא ובר שורא“) מדברי רש"י ביחזקאל ובמגלה כו, שלפנים היה נקרא בשם חיל כל הר הבית כולו, ורק אחר שעשו את תקון הסורג מפני הגוים שלא יקרבו אל הקדש, מאז נשאר השם חיל למקום שבין הסורג וחומת העזרה לבדו ואת כל השטח שמהסורג ולחוץ קראו הר הבית, כדי להבדיל ביניהם, לפי שאין עכ"ם נכנסים לחיל, אבל הותר להם להיכנס להר הבית. וז"ל תוי"ט שם: „לא היו נכרים רשאים ליכנס בחיל ולפיכך נעשה הסורג“. ועיי"ש מה שהקשה על הרא"ש שאמר טעם אחר לתקנת הסורג. כללו של דבר לדעת הראב"ה שהסכים עמו התוי"ט היה הסורג צורך השעה ומאותו הטעם עצמו לא היה פתוח אלא למזרח.

וע"פ הנחת ראב"ה מתפרשת שפיר המשנה (מדות, פ"ב מ"ב): „כל הנכנסין להר הבית נכנסין דרך ימין ומקיפין ויוצאין דרך שמאל“ ופי' הרי"ב: „כגון הנכנסין דרך שערי חולדה שהן מן הימין מקיפין דרך שער טדי“. וכבר השיג עליו תוי"ט דבשער טדי אין כניסה ויציאה אלא לאבל ומנוחה. ומלבד זה קשה לפירושו שאמר „כגון הנכנסין וכו' מן הימין“ ומשמעות לשון המשנה הוא, דאין זה תלוי ברצון הנכנס, אלא מוכרח הוא ליכנס דרך ימין דוקא. אכן לפי

הראבי"ה ניחא, דאם בא ונכנס דרך שער אחד משערי הר הבית (מלבד שער שושן) ורצה להיכנס לעזרה לסמיכה, לשחיטה או לתנופה מצא כל שערי העזרה סגורין בפניו ע"י הסורג, שלא היה פתוח אלא למזרח. וכדי להגיע לפתח זה הוצרך ללכת דרך ימין, דכשיש צורך לפנות אז צריך לפנות רק לימין משום כל פנות שאתה פונה אי אתה פונה אלא לימין, אבל כשבא מן המזרח לא היה צריך לילך דרך ימין, כי שם נכנס דרך שער שושן ושם הסורג פתוח לפניו ונכנס דרכו לשער עזרת נשים ולשער ניקנור ומשם אל המזבח. והתנא דק בלשוננו ולא אמר מקיפין ונכנסין כמו שאמר מקיפין ויוצאין, הואיל ואם נכנס מן המזרח לא היה צריך להקיף. אבל אמר מקיפין ויוצאין, כי ביציאתו היה מוכרח להקיף ע"פ, ואמר מקיפין ויוצאין דרך שמאל, דהנה הוא יוצא דרך שער המים שהיה לשמאלו בכניסתו (עיין זבחים, פ"א מ"ג ופ"ה ה"ב ד"ה ומקיפין דרך שמאל) ומשם יורד לחיל ופונה למזרח ויוצא בפתח הסורג, כי לא ישוב דרך השער אשר בא בו" (יחזקאל מו, ט).

פירוש ברייתא דיומא, לו ע"א

(ראה ציור, כז)

וזהו לשון הברייתא: תנא שחרית במילואו מקדש ידיו ורגליו מן העליון, ערבית בירידתו מקדש ידיו ורגליו מן התחתון. ופי' רבנו חננאל: כלומר בעליית הכיור מבית שיקועו והוא מלא מקדשין מן הדד העליון. ערבית שחסרו מי הכיור מקדשין מן התחתון. ע"כ. ויש להעתיק עוד פ"ד מ"ה דיומא: בכל יום כהן גדול מקדש ידיו ורגליו מן הכיור והיום מן הקיתון של זהב. רבי יהודה אומר לעולם כהן גדול מקדש ידיו ורגליו מן הקיתון של זהב (אבל בכיור שהיו מקדשין ממנו שאר כהנים היו י"ב דדין, במשנה יומא לו). ובזבחים, יט ע"ב: ת"ר כיצד מצות קדוש מניח ידו הימנית על רגלו הימנית וידו השמאלית ע"ג רגלו השמאלית ומקדש. וידוע שחמש טבילות ועשרה קדושין טובל כהן גדול ומקדש בו ביום (יומא, ל). והנה לפי הברייתא הנ"ל היו לו לקיתון של כהן גדול שני דדין, אחד למטה בשוליו ואחד למעלה הימנו (כאשר נראה בצורה), ובשחרית כשהיה הכיור עדיין מלא עומד הכהן תחת הדד העליון ומקדש, אבל לעת ערב כבר חסר הרבה מן המים שבכיור ע"י רבוי הקדושין והיו כבר יורדין עד למטה מן הדד העליון וחדלו לזוב מזה הדד, לפיכך ערבית מקדש ידיו ורגליו מן הדד התחתון, שממנו עוד יזרמו המים האחרונים שנשארו בכיור (1).

(1) לוח העירני חלקידי מר חיים דוד שאלתיאל כאשר למדנו מס' יומא.

הכהן השורף את הפרה מכוון ורואה כנגד פתחו של היכל.

(ציור כד)

כוונת מאמר זה לבאר את הגמרא ביומא, טו ע"א בצרוף הצורה ובייחוד להראות כיצד היה יכול הכהן השורף את הפרה לכוון ראייתו מהר המשחה עד לפתחו של היכל. לזה יקח הקורא את הצורה „ביתור הבנין בתווח ממורח למערב“, (ציור כד) וימצא בה פתרון לכל הקושיים שבגמרא הנ"ל.

וזה"ל הגמרא שם: „הינן מסתברא דר"א בן יעקב היא דתנן (מדות, פ"ב מ"ה) כל הכתלים שהיו שם היו גבוהים חוץ מכותל מזרחי שהכהן השורף את הפרה עומד בהר המשחה ומכוון ורואה כנגד פתחו של היכל בשעת הזאת הדם. ופרש"י: ה"נ מסתברא דסתמא דמדות ר"א בן יעקב קאמר לה. דתנן כל הכתלים כו'. ולא מצית מוקמית לה אלא כר"א בן יעקב. כל הכתלים שהיו שם בכל בניני הר הבית היו גבוהין הרבה מאד עד שהיו כל פתחים שבהן גבוהין כי אמה לבד ממה שעל הפתחין הרבה מאד. חוץ מכותל מזרחית. הוא התחתון לרגלי הר הבית שבו נכנסין לחיל שלפני עזרת נשים ומן החיל נכנסין לעיג ומעזרת נשים לעזרה הגדולה (פ"י לעזרת ישראל ולעזרת כהנים והלאה). שהכהן השורף את הפרה עומד בהר המשחה. הוא הר הזיתים אשר על פני ירושלים מקדם לפני הכהן למערב. ומתכוין ורואה מעל גובה ראש הכותל דרך השערים שלפנים הימנו פתחו של היכל כשהוא מזה בדם כדכתיב (במדבר יט) והזה אל נוכח פני אהל מועד וגו'. ואם היתה הכותל גבוה אע"פ שהשערים מכוונים זה כנגד זה, שער הר הבית כנגד שער עזרת נשים ושער עזרת נשים כנגד שער העזרה הגדולה ושער העזרה כנגד פתח ההיכל, לא היה יכול לראות את פתח ההיכל דרך פתחים לפי שההר הולך ומגביה ועולה עד שקרקע פתח ההיכל גבוה כי אמות ביותר מקרקעי רגלי הר הבית ונמצאת איסקופת ההיכל גבוהה ממשקוף פתח הר הבית ולא יכול לראות חלל פתח היכל דרך אותו פתח. עכ"ל רש"י.

ועוד שם: „ותנן (מדות, פ"ב מ"ג) כל הפתחים שהיו שם גובהן עשרים אמה ורוחבן י' אמות ותנן (שם) לפנים ממנו סורג ותנן (שם) לפנים ממנו החיל עשר אמות ושתיים עשרה מעלות היו שם רום מעלה חצי אמה ושילחה חצי אמה ט"ו מעלות עולות מתוכה היורדות מעזרת ישראל לעזרת נשים רום מעלה חצי אמה ושילחה חצי אמה ותנן (מדות פ"ג מ"ו) בין האולם ולמזבח כ"ב אמה וי"ב מעלות היו שם רום מעלה חצי אמה ושילחה חצי אמה ותנן ר"א בן יעקב אומר מעלה היתה שם וגבוהה אמה ודוכן נתון עליה וכו' שלש מעלות של חצי חצי אמה, אי אמרת בשלמא ר"א בן יעקב היא היינו דאיכסי

ליה פתחה אלא אי אמרת רבנן הא איכא פלגא דאמתא דמתחזי ליה פתחא בגוויה אלא לאו שמע מינה ר"א בן יעקב היא.

ופרש"י: ותנן כל הפתחים וכו' ותנן לפנים הימנו וכו'. כל הני תנן ותנן דקא מייתי הכא לפרושי אתי דלא משכחת דאיכסי פתחא תתאה במעלות הר הבית אלא לר"א בן יעקב. גבוהין כ' אמה. כיון דגבוהין כ' אמה לא משכחת שנסתם במעלות ההר לרבנן (דלא עלו המעלות אלא י"ט אמה וחצי ופש ליה פלגא דאמתא דמתחזי ליה פתח התחתון בגובה קרקע ההיכל, כדברי רש"י לקמן). לפנים ממנו סורג. היה שם לפנים מכותל מזרחי. לפנים. מאותו סורג היה מקום פנוי י' אמות והוא נקרא חיל. ושתיים עשרה מעלות היו. באותן י' אמות שההר מגביה מן הסורג עד שער עזרת נשים רום כל מעלה ומעלה חצי אמה הרי שעלה קרקע עזרת נשים ו' אמות. ושילחה. משך רוחב המעלה חצי אמה ואורכה בכל רוחב ההר לצפון ולדרום. ט"ו מעלות. גובה קרקע עזרת ישראל מעזרת נשים הרי שעלה ההר י"ג אמה וחצי. ותנן בין האולם ולמזבח י"ב מעלות. הרי שגבה קרקע היכל מקרקע הר הבית התחתון תשע עשרה אמה וחצי עדיין נשאר מן הפתח התחתון חצי אמה עליונה לראות דרך שם חצי אמה התחתונה של חלל פתח ההיכל (פי' לרבנן דר"א ב"י שלא עלה ההר אלא י"ט אמה וחצי). ותנן ר"א בן יעקב אומר מעלה היתה. עוד בעזרת ישראל וגבוהה אמה וארכה ברוחב כל העזרה. ודוכן. של לויים בנוי עליה וגבוהה אמה וחצי. ובו ג' מעלות של חצי אמה. שעולין בהן לדוכן. אי אמרת בשלמא. סתמא דקתני דכותל מזרחי נמוך כדי לראות ממעל לו דרך שערי עזרת נשים ועזרת ישראל את חלל פתח ההיכל. ר"א היא. דאית ליה מעלה יתירה וגבה קרקע ההיכל מקרקע התחתון כ' אמה וחצי (ולקמן נוכיח בסיד שהגירסא שברש"י נכונה וצ"ל: כ' אמה וחצי). היינו דאיכסי ליה. פתח התחתון בגובה קרקע ההיכל. אלא אי אמרת רבנן. הרי לא עלו המעלות אלא י"ט אמה וחצי ופש ליה פלגא דאמתא דמתחזי ליה פתח ההיכל בגוויה לכהן שבהר הזיתים. עכ"ל רש"י.

העולה ממה שקדם לנו מדברי הגמרא ומפירש"י, דלר"א בן יעקב אית ליה מעלה יתירה. דהיינו שעזרת כהנים היתה גבוהה באמה אחת מעזרת ישראל, וא"כ היה ההר מתלקט לעשרים וחצי אמה. אבל לרבנן דלית להו ההיא מעלה יתירה לא היה גבהו אלא י"ט וחצי אמה. והנה לר"א בן יעקב גבה קרקע ההיכל מקרקע הר הבית כ' אמה וחצי, נמצאת איסקופת ההיכל גבוהה ממשקוף פתח הר הבית חצי אמה ולא היה יכול לראות דרך אותו פתח, אע"כ לדידיה כותל מזרחי היה נמוך, כדי שיוכל לראות ממעל לו, וא"כ ההיא סתם משנה דמדות דקתני: לכל הכתלים שהיו שם היו גבוהים חוץ מכותל מזרחי ע"כ ר"א

ב"י היא, אבל לרבנן דלא היה ההר אלא י"ט וחצי אמה נשאר עוד חצי אמה דמתחזיא ליה פתח ההיכל בגוויה לכהן שבהר הזיתים. ולדידהו לא היה צריך להביט ממעל לכותל כי אם דרך פתח שער שושן, וסתמא דקתני דכותל מזרחי היה נמוך ר"א ב"י היא ולא רבנן.

והנה הצורה שלפניך עשויה לפי שיטת ר"א בן יעקב דסתמא דמדות כוותיה, ושם אתה רואה נרשם קו מבטו של הכהן ההולך ישר ממעל לכותל המזרחי עד ממעל לאיסקופת פתח ההיכל.

אבל לרבנן שהיתה איסקופת ההיכל רק י"ט וחצי אמה מעל לרגלי הר הבית היה לו אפשרות לראות דרך פתח שער שושן ופגעה ראייתו בחצי האמה התחתונה ממעל לאיסקופת ההיכל. ומאחר שנתברר לך הדבר בצורה לר"א ב"י יכול אתה לתאר בדמיונך בנקל, איך שהיתה ראייתו לרבנן.

ומן הראוי להעיר כאן עוד על דבר אחד והוא, דקו מבטו של הכהן היה צריך להיות קו ישר ושווה, כלומר שלא היה לו להביט לא מלמעלה למטה ולא מלמטה למעלה אלא מכוון ראייתו ישר נכחו. ואם תסתכל בצורה תראה שכן הוא, דהנה אם היה מביט קצת למעלה היתה ראייתו פוגעת בכותל עזרת נשים ולא היה יכול לראות משם והלאה, ואם היה משפע ראייתו למטה, אז היה מבטו נתקל באיסקופת שער ההיכל, ואם כן מוכרח היה להביט בקו שווה וישר. ונראה דיצא להם כן מדכתיב והזה אל נוכח כו' דלי נוכח משמע להם ישר ושווה. וזכר לדבר: עיניך לנכח יביטו ועפעפיך יישירו נגדך (משלי ד, כה).

הדוכן ללוויים

(ציור ד, אות כט)

מדות פ"ב מ"ו. וראשי פספסין היו מבדילין בין עזרת ישראל לעזרת כהנים. ר"א בן יעקב אומר מעלה היתה שם וגבוהה אמה והדוכן נתון עליה ובה שלש מעלות של חצי אמה. נמצאת עזרת כהנים גבוהה מעזרת ישראל שתי אמות ומחצה.

וכתבו בת"י יומא ט"ז ד"ה אי אמרת וז"ל: מה שפי' בקונטרס דלר"א בן יעקב גבה קרקע עזרת כהנים כ' אמה ומחצה לא דק דבמס' מדות מוכיח בהדיא ששלש המעלות של הדוכן היו בכל אורך עזרת כהנים, דקתני נמצא עזרת כהנים גבוהה משל ישראל שתי אמות ומחצה עכ"ל.

ונ"ל לפרש דברי רש"י באופן פשוט, ששלש מעלות של הדוכן אף כי היו בכל אורך עזרת כהנים לא הוסיפו גובה אלא בעזרת כהנים לבד, אבל לא בקרקע ההיכל, ורק המעלה היתירה דריא בן יעקב באה בחשבון במעלה

ההר ולהכי צדקו דברי רש"י כשאמר "ר"א ב"י היא דאית ליה מעלה יתירה וגבה קרקע ההיכל מקרקע התחתון כ' אמה וחצי".

מלבד זה נ"ל דהל' בתפא"י צריך תקון, שכ': "מה שפ' בקונטרס דלר"א ב"י גבה קרקע עזרת כהנים כו" לא נמצא כן ברש"י שלנו, אלא כנוסח שהעתקתי לעיל והוא המסכים עם המציאות.

ועל דברי ר"א בן יעקב, "מעלה היתה שם כו' והדוכן נתון עליה" כתב תו"ט: ומ"ש הר"ב שעולין בהן לדוכן לברך את העם, הרר"ש, וז"ל הרש"ש פ"ב דמדות: תמוה שמלא פי' הר"ב עם דברי הרר"ש ואינם עולין בקנה אחד, שהרי הר"ב פי' ודוכן של לוויים והוא מפירש"י ביומא ור"ל דשיר, וכן כת' הרמב"ם בחבורו פ"ו מה' ביה"ב ה"ו, וכ"כ התוס' סוכה נא ד"ה שעליהן. ועל פי' הרר"ש קשה לי דבפ"ז דתמיד מ"ב איתא דעל מעלות האולם היו הכהנים מברכים. עכ"ל. וראה גם דברי הרש"ש לפתיחתא דאיכה רבה סי' ל"ג, דבכל דוכתא במקדש אמרינן והלוויים בדוכנן, ולא נזכר דוכן לכהנים אלא במדינה, כבסוטה, מ ע"א. בצורה הנ"ל אתה רואה את הדוכן שעולין לו בשלש מעלות, כל אחת חצי אמה כמדת רום המעלות שבכל מס' מדות. עזרת כהנים גבוהה אמה מעזרת ישראל ועלו אליה בשתי מעלות ונתחברו עם ג' המעלות שבהן עלו אל הדוכן וא"כ בס"ה חמש מעלות והיינו גובה של שתי אמות וחצי, וזהו שאמרו: "נמצאת עזרת כהנים גבוהה מעזרת ישראל שתי אמות ומחצה".

בא וראה כמה גדול כחן של כהנים

(ציור כה)

בזבחים סד ע"א: א"ר יוחנן בא וראה כמה גדול כחן של כהנים. שאין לך קל בעופות יותר ממוראה ונוצה. פעמים שהכהן זורקן יותר משלשים אמה דתנן (תמיד, כח ע"ב) נסל מחתה של כסף ועלה לראש המזבח ופינה את הגחלים אילך ואילך וחתה מן המאכלות הפנימיות ויורד, הגיע לרצפה מחזיר פניו כלפי צפון והולך למורחו של כבש עשר אמות צבר את הגחלים על גבי הרצפה רחוק מן הכבש שלשה טפחים מקום שנותנין מוראה ונוצא ודישון מזבח הפנימי והמנורה. הני טפי מתלתין וחד הויין, מקום גברא לא חשיב. עכ"ל הגמרא ועיין בפירש"י. יתבארו הדברים באר היטב ע"י הצורה שלפנינו, ונקדים את המדות המשתייכות אל הענין: המזבח ל"ב על ל"ב אמה כידוע. הכבש עומד באמצע, ארכו ל' בחתיתו ורחבו ט"ז אמה. לפ"ז קרן היסוד רחוק מן הכבש ח' אמות מזה ומוזה. במזבח יש אמה יסוד, אמה סובב, מקום הקרן ובין קרן לקרן אמה, הלוך רגלי כהנים אמה ואח"כ מקום המערכה. כל זה נראה בעליל בצורת

שלפניך (ציור כה). מן הכבש עד הקרן והקרן בכלל שש אמות. רוחב הכבש הרי שש עשרה אמה. איך מן הקרן עד סוף רוחב הכבש, והוא מנקודת ב עד נקודת א. כיב אמה. והנה מנקודת א עד נקודת ג יש ג'כ כ"ב אמה. כיצד? הרי שם בנקודת ג היה בית הדשן רחוק עשר אמות מרגלי הכבש כדאמר במשנה הני"ל: "הולך במזרחו של כבש כעשר אמות", נשאר מנקודת ג עד ראש המזבח כ"ב אמה, דהיינו עשרים של כבש ואמה יסוד ואמה סובב. והנה עולת העוף כשנעשית בקרן דרומית מזרחית כרגיל, עמד הכהן על הסובב ואז לא היה צריך להשליך את המזבח והנוצה אלא למרחק כ"ב אמות והוא המרחק מנקודת א עד נקודת ג. אכן כאשר נעשית לפעמים במערבית דרומית, והיה זה כשהיא רבה במזרח, אז היה הכהן עומד בראש המזבח (עיין הטעם ברש"י ד"ה וצבר) ומשם היה צריך להשליכה באלכסון. דהיינו מנקודת ב עד נקודת ג, ומשם המרחק הרבה יותר מכ"ב אמה. נעשה את החשבון: הרי יש לפנינו המשולש א ב ג עם שתי צלעות שוות, כל אחת כ"ב אמה ומקיפות זווית נצבת. ב ג הוא האלכסון של המשולש הנקרא מיתר ג"כ. ולפי המקובל אצלנו, שכל אמה ברבוע אמה ותרי חומשי באלכסונה, עולה לזה האלכסון כ"ב אמה ועוד כ"ב פעמים תרי חומשי באמה, הרי זה ל' אמה ועוד ד' חומשי אמה. נתוסף עליהן עוד ג' טפחים שבית הדשן מרוחק ממזרחו של כבש, הרי בס"ה ל"א אמה וטפח וד' חומשי טפח. ולכאורה חשבון זה לא מסכים עם דברי ר' יוחנן, שהוא אומר "יותר מל' אמות" וכאן עולה יותר מל"א אמה. ובגמרא מויתב ומפרק לה: "מקום גברא לא חשיב". ואם יקשה עוד בעיניך: לפי חשבוננו שהיה על יסוד המשולש א ב ג, והכהן הרי עמד לפניו מן הקרן במקום הלך רגלי הכהנים, דהיינו אצל נקודת ה, וקו הישר מנקודת ה עד סוף רוחב הכבש הוא ה ד, וקו זה מרתו רק כ"א אמה ולא כ"ב, שהרי נקודת ה היא לפניו מאמה של קרן. תירץ רש"י כי מה שהכהן מתקרב למזרח במדת אמה אחת הוא מתרחק כנגדו לצפון באמה אחת. פירוש לפירושו: אמת כי הקו ה ד הוא רק כ"א אמות, אבל כנגד זה הקו ד ג הוא כ"ג אמה, במקום כ"ב, ומה שחסר הקו האחד משלים השני ואין מדת האלכסון משתנה ע"י זה. כי סך שני המרובעים במשולש האחד הוא 968 ובמשולש השני 970 והשרש משניהם דבר אחד. ואיך האלכסון ב ג שווה במדתו לאלכסון ה ג.

וראיתי בהשמטות לשיטה מקובצת טעם נכון שהיה מקום תרומת הדשן רחוק עשר אמות מרגלי הכבש ולהיותו משוך ג' טפחים מזרח לכוש: כל זה בשביל המזבח והנוצה, שאמרה תורה: והשליך אותה אצל המזבח קדמה אל מקום הדשן (ויקרא א, טו). ואילו היה מקום הדשן יותר קרוב לרגלי הכבש לא היה כחו של כהן מגיע לשם, דקים להו, כי אין כחו מגיע אלא עד ל' אמה וקצת יותר; והריחוק של ג' טפחים ממזרחו של כבש הוא, כרי שיהא מקום הדשן נראה לעיני

הכהן כשעומד בקרן מערבית דרומית, דאילו היה מקום הרשן אצל הכבש ממש, לא היה הכהן רואהו מחמת גובה הכבש וריחוק המקום.

באור קצר למקומות, לבנינים ולשאר הדברים המסומנים בצורת בית שני לפי סדר אותיות א-ב, אשר ענינם מתבאר באריכות בפנים הספר.

- א. הר הבית. הוא הר המוריה ועליו היה בית המקדש בנוי עם כל העזרות. ההר הזה מוקף חומה סביב לארבע רוחות (בצורה זו לא נראית אלא חומה המזרחית של הר הבית עם שער שושן. אכן אצל מאמר „הר הבית“ (עמ' פא) ימצא הקורא צורה נוספת ושם מצויר הר הבית בשלמותו עם ד' חומותיו וחמשה שערים). רוחב החלל שבפנים החומות חמש מאות אמה על חמש מאות אמה מרובעות. אכן המרחק מחומת הר הבית עד חומת העזרה לא היה שווה בארבע הצדדים, כי אם „רובו מן הדרום, שני לו מן המזרח, שלישי לו מן הצפון, מעוטו מן המערב“ (מדות, פ"ב מ"א). חמשה שערים לחומת הר הבית: שני שערי חולדה בדרום, שער קופינזם במערב, שער סדי בצפון, שער שושן במזרח.
- ב. הסורג. היא מחיצה גבוהה י' טפחים עשויה מדפי עץ ארוכים וצרים המורכבים זה ע"ג זה באלכסון. היה מקיף סביב סביב, ולא היה פתוח אלא למזרח. עיין עמ' צה „הסורג“.
- ג. חיל. כן נקרא המקום שמן הסורג עד חומת העזרה. הוא ג"כ מקיף חומת העזרה בכל ארבע הרוחות. ד' אמות של החיל היה מישור, ומשם עד החומה מדרגות.
- יתר הדברים בעמ' פח, במאמר „שורא ובר שורא“.
- ד. מעלות החיל. מדרגות חולכות בהיקף סביב. מספרן שונה, כפי השתנות הגובה של ההר, שהוא מגביה והולך ועולה בהפסקות, החל בחיל וכלה בשער האולם.
- ה. חומת העזרה. מכילה את המקדש, המזבח וג' עזרות: עזרת כהנים, עזרת ישראל ועזרת נשים. ארכה 340 אמה. רחבה 147 אמה. גבהה 60 אמה עוביה שש אמות. החלל שבתוך ההיקף ארכו 322 אמות. רחבו 135 אמות.
- ו. עזרת נשים. קל"ה על קל"ה אמה. ד' לשכות בד' מקצועותיה בלי גג, והן:
 - ו. לשכת הנזירים בדרומית מזרחית. שם הנזירים מבשלים את שלמיהם ומגלחים שערותיהם ומשלחים תחת הדוד.
 - ח. לשכת העצים במזרחית צפונית. שם הכהנים בעלי מומין מתלעלים העצים. כי העץ שנמצא בו תולעת, פסול למזבח.

ט. לשכת מצורעים בצפונית מערבית. שם בית הטבילה שמצורעים טובלים בו בשמיני לטהרתם לפני מהן בהונות.

י. לשכת השמנים במערבית דרומית. ושני פתחים היו לה זה מול זה (תוספתא יומא פ"א). ועוד שתי לשכות היו בעזרת נשים.

יא. ישיבת סנהדרי קטנה אצל שער עזרת נשים.

יב. ישיבת סנהדרי קטנה שניה אצל שער ניקנור.

יג. שער ניקנור. הוא השער היחיד בעזרה המוחלסת (כן קורא הרמב"ם כל העזרה לבר מעזרת נשים). שלא נתקדש בקדושת העזרה, כדי שיוכל המצורע שנטהר להיכנס בו לפני כפרתו ולהושיט בהונותיו בפנים לשם כפרתו, דמחוסר כפרה אסור בקדש. לפני זה השער ט"ו מעלות עגולות באמצען, עליהן עומדים הלויים בכלי שיר ואומרים שירה בשמחת בית השואבה.

יד-טו. שני פשפושין. הן פתחים בצורת מסדרונים קטנים מימין ומשמאל לשער ניקנור, דרכם מגיעים לשתי לשכות. זו שבימין היא לשכת פינחס המלביש, נקראת כן ע"ש הממונה הראשון שהיה שומר על בגדי כהונה, וזו שבשמאל היא לשכת חביתין, שם אפו את מנחת החביתין שהיה כ"ג מקריב מחציתה בבקר ומחציתה בערב.

טז-יז. שני לשכות כלי שיר, שהיו בנויות אל תוך המדרגות ובמחילות שתחת הקרקע. שם היו הלויים מצניעים את כלי השיר ושם היו לומדים שיר ונגון לכל ישמע קולם בעזרת ולא יפריעו את המתפללים.

יח. עזרת ישראל. ארכה קל"ה אמה כרוחב העזרה ורחבה י"א אמה.

יט. עזרת כהנים. אין ישראל נכנסים בה אלא לסמיכה ולשחיטה ולתנופה.

מדת ארכה ורחבה קל"ה על י"א כעזרת ישראל.

כ. לשכת הגזית. חזיתה חצי עיגול ואחוריה מלבן. בחצי העיגול היתה ישיבת סנהדרי הגדולה, שם ישבו כחצי גורן עגולה ודנו על ענינים הצריכים שבעים ואחד. החלק הפנימי אשר לו צורת מלבן פתוח חציו לחול (לחצי העיגול) וחציו לקודש. בחלק הפתוח עמדו הכהנים לשיים ובחלק הפתוח לחול ישב הזקן והשגיח על הפייס. ובאותו המקום של הזקן ישבו אנשים מן הסנהדרין ודנו את הכהונה, ולא היה צריך לזה שבעים אלא די בשלשה.

כא. לשכת באר הגולה. מחוברת עם לשכת הגזית. משם היו מספיקין מים לכל העזרה.

כב. לשכת פרהדרין. אף היא מחוברת ללשכת הגזית, שם היו מפרישין את הכהן גדול ז' ימים לפני יום הכפורים, וגגה שוה לשלשת הלשכות.

כג. חלק הקודש של לשכת הגזית.

כד. חלק החול שלה. ומחיצה דקה ונמוכה מכללת ביניהם. באופן שהזקן

שישב במערב במקום החול היה יכול לראות את הכהנים העומדים לפייס ולהשגית עליהם ממקומו.

כה. מדרגות שעולין בהן לשכת הגזית. ועיין על כל הענין של לשכת הגזית בע' סד עם הציור שם.

כו. לשכת המלח. שם היו נותנין המלח לקרבן.

כז. לשכת הפרוה. שם היו מולחין עורות הקדשים, והיא היתה מחילה בנויה מתחת לקרקע העזרה ועל גגה, שהיה שוה לקרקע העזרה, היה בית טבילה חקוק ברצפת העזרה לטבילת כהן גדול ביו"כ.

כח. לשכת המדיחין. שם היו מדיחין קרבי הקדשים והיתה מחילה גם היא, אבל יותר בעומק מלשכת הפרוה, הואיל ופתוחה לחול דהיינו לחר הבית, ומשם מסבה (ווענדלטרעפע בלע"ז) עולה לגג בית הפרוה.

כאור רחב לכ"ז במאמר "מקוה שעל גג בית הפרוה" בע' עה ושם הציור לזה. כט. דוכן ללויים. עולין לו בחמש מדרגות והוא עומד בעזרת כהנים.

ל. המזבח. במזרחו מערכה גדולה. ובמערבית צפונית מערכה שנייה של קטורת, באמצעה התפוח והוא ערמת הדשן. מערכה של קטרת צריכה להיות כנגד פתח ההיכל. ראה בזבחים. נח א, ושם הסוגיא אליבא דמ"ד כוליה מובת בצפון. אבל הרמב"ם פסק כמ"ד רוביה בדרום ולדידיה מערכה של קטורת משוכה כיה אמות מיסוד דרומי, כרי שתהא כנגד פתח ההיכל. הציור כאן הוא לפי שיטת הרמב"ם.

לא. הכבש לדרומו של מזבח. שלשים אמה בתחתיתו ושלשים ושתים למעלה בשיפועו. מימינו כבש קטן י"ח אמה בשיפועו. משמאלו שני כבשים קטנים כל אחד ט' אמות בשיפועו. סמוך לרגלי הכבש שבימין מקום תרומת הדשן, ובמקצוע מערבית אצל הכבש הקטן מחתה נתונה לתרומת הדשן.

באור כל הענין בע' יא. המזבח והכבש.

לב. שני שולחנות במערבו של הכבש הגדול. אחד של שיש ואחד של כסף. על של שיש היו נותנים את האברים אחר הנתוח עד שיעלום ע"ג המזבח. על של כסף ציג כלי שרת שהיו מוציאין בכל יום מלשכת הכלים.

לג. טבעות להכניס בהן צואר הבהמה בשחיטתה. הטבעת עשויה כקשת, ראשה האחד מחובר ברצפה בציר, ומגביה את הקשת בצירו ומכניס תחתיו צואר הבהמה וחוזר וכופף הקשת ומחבר ראשה השני ברצפה, כדי שלא תנענע הבהמה צוארה אנה ואנה בשעת השחיטה. מספרן כ"ד כמספר משמרות כהונה, ששה סדרים של ארבע ארבע כל סדר. מרוחקות מצפון המזבח שמונה אמות ותופסות מקום כ"ד אמות.

לד. השולחנות והנסיני. שמנה שולחנות של שיש שעליהם מפשיטין את

הבהמות. מקומן ח' אמות לרמב"ם. ואצלם שמנה עמודי אבן נמוכים, נקראו ננסיין. ועליהם טבלאות ארוז כבדות ובג' צדיהן קבועין אונקלאות, וזין, שבהן תולין את הקרבנות כשמניחין אותן על השולחנות להפשיטן, אבל בצדן המערבי לא היו אונקלאות כדי שלא יהא אחוריהם אל ההיכל בשעת ההפשט (ראב"ה).

לה. כ"ב. אמה בין אולם ולמזבח. בשטח של כ"א מהן היו י"ב מעלות. החל בריחוק אמה מן היסוד, גבהן חצי אמה ורחבן אמה אמה ורובד שלש. וכן הסדר השני והשלישי. אבל הסדר העליון אמה אמה ורובד ארבע. רובד נקראת המעלה השלישית שבכל סדר, שהיא רחבה יותר מהשתיים האחרות. ראה בע' כט, המעלות שבין האולם ולמזבח.

לו. האולם. ארכו מאה אמה לרוחב הבית, ועודף על הבית ט"ו אמה מזה וט"ו אמה מזה, ועודף זה נקרא בית חליפות. רוחב חלצו י"א אמה וכותליו חמש אמות בעוביין. ובאולם שני שולחנות אחד של שיש ואחד של זהב. על של שיש היו נותנין את לחם הפנים בכניסתו, אחר אפיתו בערב שבת עד שיסדרוהו בשבת. על של זהב הניחו את הלחם ביציאתו מן ההיכל עד שעת חלוקו.

לז. פתח האולם. גבהו ארבעים ורחבו עשרים אמה. והוא היה כפלים בגבהו ורחבו מכל השערים שהיו שם גבהן עשרים ורחבן עשר אמות.

לח. לט. בית חליפות. שתי לשכות, האחת בצפון האולם והאחת בדרום. שם גנוזו סכיני השחיטה בחלונות שבכותלי המערב. רחבן מצפון לדרום ט"ו אמה וארכן ממזרח למערב כ"א אמה, כמדת רוחב האולם. ופתחים להם בקרן זוית, שיהא כל המקום לאורך ההיכל וכן המקום בין העודף לכותל הצפוני והדרומי של העזרה קרוי פתח אוהל מועד, ויהא המקום כשר לשחיטת קדשים קלים, כגון בערבי פסחים שנתרבו הקרבנות (ובחים, נח. ע"ב).

מ. ההיכל. ארכו ארבעים ורחבו עשרים אמה. ובסופו שתי פרוכות וביניהן אויר אמה, וקרוי טרקסין, להבדיל בין הקודש ובין ק"ק. מחצי ההיכל ולפנים היו מונחים: השלחן בצפון, פשוך מן הכותל ב' אמות ומחצה, והמנורה בדרום, משוכה מן הכותל ב' אמות ומחצה, ומזבח הזהב באמצע משוך קמעה כלפי חוץ.

מא. קודש הקדשים. באמצעו אבן השתיה שעמד במקום הארון בבית שני. ק"ק ארכו כרחבו עשרים אמה. כתלי ההיכל וק"ק עביין שש אמות.

מב. כותל המסכה. עוביו חמש אמות וארכו ע"ט אמות.

מג. מסבה. היינו כבש שעולין בו בשפוע ככבש המזבח לכל אורך צפון ההיכל וק"ק לגג התאים המערביים. ואחר שהלך על גג התאים במישור לכל הרוחב במערב הגיע לדרום ששם היה כבש שני נקרא בית, הורדת המים ועולין בו עד שמגיעין לגג התא הדרומי מורחי, ומשם לפתח ההיכל שבעליה, ומשם עולה בסולם לגג העליה. רוחב המסבה שלש אמות, ארכה ט"ח אמות.

מד. כותל אטום בסוף המסבה למלא את החלל ולתת מעבר לגג התאים, וכן בצד הדרומי.

מה. כותל התאים. עוביו חמש וארכו ע"ג אמות.

מו. התאים. חמשה ע"ג חמשה וחמשה על גביהם בצפון וכן בדרום, ובמערב שלשה ע"ג שלשה ושנים על גביהם. בסיה ל"ח תאים.

שאר הדברים על ההיכל והתאים וכו'—בעמודים לג"מא, במאמרים, האולם וההיכל, התאים והמסבה.

מז. בית הניצוץ. נקרא כן ע"ש האורה שהיה עשוי כאכסדרה (הראב"ד ריש תמיד בשם ר"י בר ברוך).

מח. השער לבית הניצוץ. ושני שמות היו לו שער הניצוץ ושער יכניה, שדרכו יצא יכניה המלך כשגלה לבבל, ועשו בזה זכר למקדש ראשון, כמו בשני שערי חולדה שבחומת הר הבית ע"ש חולדה הנביאה.

מט. שער הקרבן. שבו מכניסין ק"ק ששחיתתן בצפון.

נ. שער הנשים. שבו נכנסות הנשים כדי לעמוד על קרבנן.

נא. שער השיר. דרך שם היו מביאים כלי שיר מלשכות כלי השיר, שהיו תחת רצפת העזרה. ראה אותיות טו-יו.

נב. שער המים. שם מכניסין צלוחית של מים לנסוך המים בחג. לפיכך היה שער זה מול המזבח. על גבו בית טבילה חקוק בחומה לטבילה ראשונה של כ"ג בייכ.

נג. שער הבכורות. שם מכניסין הבכורות ושאר קדשים קלים.

נד. שער הדלק. שבו מכניסים עצים למערכה.

נה. שער העליון. הואיל והעזרה מגביהה והולכת ועולה ממזרח למערב, משום כך קרוי השער היותר קרוב למערב שער עליון (תפא"י).

נו. בית המוקד. שם היתה מדורה להתחמם בה הכהנים שהלכו יחפים. היה בנוי חצוי בחול וחצוי בקודש. בחציו שבחול היו רובדין משני צדדין והן אצטבאות של אבני גזית, שהיו משוקעות בכותל ויוצאות מן הכותל לתוך בית המוקד לצד הקרקע ועל גביהן אכנים אחרות קצרות מהן שיוצאות גם הן מן הכותל והיו כעין מעלות זו על גב זו, ועל אלה המעלות היו וקני בית אב ישנים, שאין דרך כבוד להכניס מטות במקדש.

נז. חלק הקודש של בית המוקד. שני שערים היו לבית המוקד, אחד פתוח לחי' ואחד פתוח לעזרה. זה שהיה פתוח לעזרה פתח קטן היה לו, שבו נכנסין לבלוש העזרה קודם עלות השחר, טרם שנפתחו שערי ההיכל והעזרה. ארבע לשכות היו לבית המוקד, שתיים בקדש ושתיים בחול, ואלו הן:
נח. לשכת הטלאים. שם היו טלאים מבוקרים לתמידין, ואיך היתה ארוכה.

נט. לשכת לחם הפנים. שם היו אופים את לחם הפנים.

ס. לשכת החותמות. לוקחי סלת למנחה ויין לנסכים היו הולכים אצל הממונה על החותמות ונותנים לו מעות והוא נותן להם חותם והולכים אל הממונה על הנסכים ומקבלים ממנו הנסכים. והלשכה שממונה על החותמות יושב בה קרויה לשכת החותמות.

סא. לשכת בית המוקד. לשכה קטנה היתה. משם יורדין לבית הטבילה במסבה, דהיינו מעלות מתעגלות מסביב לעמוד (ווענדלטרעפע בלע"ו), ובית הטבילה היה למטה מתחת לקרקע. וכשעלה אחר הטבילה עבר מן הלשכה הקטנה אל בית המוקד להתחמם. כן הסברת הענין לפי רש"י.

סב. לשכת בית אבטינס. עלייה היתה בנויה על עמודים. שם היו מפטמין את הקטרת, ושם היתה גם לשכה לכהן גדול לעמוד שם עבודת החפינה.
סג. הכיור. עומד כנגד האויר שבין האולם ולמזבה, משוך קמעה לדרום מפתח ההיכל, כאותו שאמרו: מזבח לפני אוהל מועד ולא כיור לפני אוהל מועד (זבחים, נט ע"א).

סד. שני פשפשין שהיו לשער ההיכל אחד בצפון ואחד בדרום. זה שבדרום לא נכנס בו אדם מעולם ותמיד היה סגור; זה שבצפון נכנס בו שחרית וממנו לתא ומהתא אל ההיכל, כדי לפתוח דלתות ההיכל מבפנים (תמיד, פ"ג מ"ו; מדות פ"ד מ"א ומ"ב).

סה. שני שערים במערב, שלא היה להם שם.

באור קצר לצורת הבית שעשיתי בס"ד לבנין העתיד שבספר יחזקאל והבאור ע"פ האותיות הרשומות בצורה.

א. שער בחומת הר הבית המזרחית. הוא מכוון כנגד שער ההיכל וכנגד שערי העזרות שממזרח למערב. חומה זו נמוכה משאר חומות הר הבית (מדות פ"ב מ"ד). עוביה שש אמות כמדת שאר החומות. ארכה חמש מאות קנים היינו ג' אלפים אמות בינוניות. וכן בצפון. במערב ובדרום. א"כ שטח הר הבית העתיד ג' אלפים על ג' אלפים אמות מרובעות. והוא ל"ו כמדה הראשונה שהיה הר הבית חמש מאות על חמש מאות אמה (יחזקאל מ, ה ומב, טו—כ ופרשיי שם). ובצורה זו מדת הר הבית אינה מדויקת. מחמת קוצר היריעה. כי כל חומה מארבע החומות צריכה להיות פי ששה שבצורה זו והמרחק מחומת הר הבית לחומת העזרה פי שלשה בכל ארבע הרוחות.

ב. שער עזרת נשים בצד מזרח.

ג. י"ב מעלות שעלין בהן לשער עזרת נשים (יחזקאל מ, ו ורשיי שם. ויש להעיר כי "חיל התחתון" שבדברי רש"י הוא השם לכל הר הבית כולו בספר יחזקאל, כמבואר בפרש"י להלן מב פסוק כ, ודלא כבבית שני ששם חיל מונח רק על המקום הצר ברוחב י' אמות שבין הסורג לחומה. וראה למעלה עמ' צ' ד"ה ועור ולהלן).

ד. שלשה תאים מימין השער ושלשה משמאלו סמוכין לכותל המזרחי של עזרת נשים מכחוק (שם פסוק ז ורשיי שם ופסוק י). ופתוחים זה לזה (רש"י לפסוק טז שם).

ה. אולם מחובר לשער מכפנים (רש"י שם פסוק ז).

ו. שער האולם עם דלתות ומזוזות (רש"י פסוק ז).

ז—יא. שער בצפון עזרת נשים ועמו כל הדברים שנאמרו בשער המזרח. אלא שהמעלות כאן רק שבע ולא שתיים עשרה כבשער המזרחי. כאן עלה ההר תשע וחצי אמה ובנו כבש לפני השער גבוה של וממנו עלו לשער בשבע מעלות והתאים על עלייה בגובה השער. אבל לפני שער המזרח עלה ההר שש אמות ועל כן עלו שם ב"ב מעלות (שם מ, כ—כב). ויחנן שגם במזרח היו עליה ועל קרקע שוה לקרקע האולם שבפנים.

יב — טז. שער הדרום של עזרת נשים והכל כבשער הצפון (שם מ, כד—כו).

יז. שער עזרת ישראל בצד דרום. הוא מכוון כנגד שער הדרומי של עזרת נשים ומשער לשער מאה אמה (שם מ, כז—לא).
יח. שמונה מעלות לפני השער (שם שם, מ, כז—לא).

יט. אולם עם שער שלפני עזרת ישראל, בולט לחוץ לעזרת נשים ומכוון כנגד אולם של עזרת נשים (שם מ, לא ורשי' שם).

כ.כא. שלשה תאים מימין ושלשה משמאל לשער, כמו לשער החצר החיצונה, שער עזרת נשים, כמדתם וכצורתם, אלא שתאים אלה עומדים בפנים ולא בחוץ כבעזרת נשים (שם שם, כט).

כב. אולם בפנים העזרה מחובר אל התאים באמצעיתם ומכוון כנגד האולם החיצוני. ארכו עשרים וחמש אמה עם כותליו כאורך האולם החיצוני עם כותליו, ורחבו חמש אמות, וכן אולם כזה באמצע תאי המזרח ובאמצעם בצפון דהיינו בשלשה צדין והוא הנקרא סביב סביב בדברי הנביא בכמה מקומות (שם שם, ט).

כג. שער עזרת ישראל בצפון כמדת השער שבדרום (שם שם, לה).
כד. מעלות לפני השער, שמונה מעלות כבדרום, אבל קצרים מאלה בעבור צורך המקום לשולחנות שמימין ומשמאל למעלות (שם שם, לד).
כה. אולם כמדתו וכצורתו של אולם הדרומי, וארבע שולחנות עמדו באולם זה בפנים, שנים בימין ושנים בשמאל שעליהם היו מפשיטין את הקרבנות ושם היו שוחטים אותם (שם שם, לו).

כו.כז. שלשה תאים מכאן ושלשה מכאן כאותן שבעבר הדרום (שם שם, לו).
כז. ובין התאים ארבע שולחנות, שנים אל כחף הימנית ושנים אל כחף השמאלית שאף שם שוחטין ק"ק ששחיטתן בצפון (שם שם, מז).
כח. אולם בפנים החצר (ראה אות כב) (שם שם, לו).

כט. בית המדיחין במחילה שתחת הקרקע ששמה יורדין במורדות ושם מדיחין את הקרבים. ופתחה של המחילה לבין מזוזות האולם שקרויין אילים (שם שם, לה, ובפירוש הכתובים בארתי זה ביתר אריכות).

ל. שער המזרח של עזרת ישראל. מדתו וצורתו כבצפון ובדרום (שם שם, פסוק לב). וכל הדברים כדברים האמורים בשער הצפון והדרום (שם שם, לג-לד).
אבל כאן רק תא אחד מימין ואחד משמאל ולא שלשה כבאלה (שם שם, מד).
לא—לה. מבואר במה שקדם. וכאן יש מקום לקבוע את מדות עליותיו של ההר. כבר ידוע שרום מעלה חצי אמה, וא"כ אפשר לדעת את עליותיו לפי מספר המעלות. הנה לפני שער המזרח של עזרת נשים שתים עשרה מעלות, ושם תחלת העליה, הרי שש אמות. בשער הקדים של עזרת ישראל שמונה מעלות שהן ארבע אמות, הרי עשר אמות. בשער הצפון והדרום שמונה מעלות, הרי ארבע עשרה אמות עד מזרח המזבח, ועוד יעלה שש אמות ממערב המזבח עד האולם, ובסך הכל עולה עשרים אמות.

לו. עזרת ישראל ונקראת בספר חצר הפנימית. חללה אורך מאה אמה.

ורוחב מאה אמה מרובעות (שם שם, מז ורש"י שם).

לז. שמונה מעלות לכל רוחב העזרה, שהרי עלה כאן ההר ארבע אמות כנ"ל, ואצל מעלה העליונה הדוכן לעויים במזרח המזבח (שם מב, יב ורש"י שם). והנה כי כן עלו אל הדוכן בשמונה מעלות.

לח. המזבח והכבש וכו' הכל כמו שנמצא בבית שני. אכן גובה היסוד כאן שתי אמות (שם מג, יד ורש"י שם) ובבית שני אמה אחת, והמזבח כולו בצפון, דהיינו מחצי פתח היכל הצפוני ולצפון. ולזה אין צריך ראייה מיוחדת דדבר הנראה לעינים הוא שאי אפשר בענין אחר לפי המדות שניתנו. כאן בחצר הפנימית. ובבית שני יש פלוגתא דתנאי אם היה כולו בצפון או כולו בדרום או ממוצע או רובו בדרום, ומר אמר הכי ומר אמר הכי.

לט. י"ב מעלות שבין האולם ולמזבח (שם מ, מט ורש"י שם).

מ. פתח האולם. רחבו י"ד אמות. וכתפות השער שלש אמות מפה ושלש מפה. כתליו בצפון ובדרום כל אחד חמש אמות (שם שב, מח). אורך האולם עשרים ורוחב עשתי עשרה (שם שם, מט).

מא. פתח ההיכל רחבו עשר אמות וכן כל הפתחים שקדמו. כתפות הפתח חמש אמות מפה וחמש אמות מפה (שם מא, ב).

מב. ההיכל. ארכו ארבעים ורחבו עשרים אמות, כותליו שש אמות (שם שם, א-ב ורש"י שם). ומחציו הפנימי ולמעלה המנורה בדרום והשולחן בצפון ומזבח, הזהב באמצע משוך. קמעא כלפי חוץ (שם שם, כא-כב). ובפירושי לכתובים בארתי איך ג' דברים אלו נרמזים בשני פסוקים חנ"ל, ועיין מנחות צח, ב.

מג. מחיצה המבדלת בין ההיכל לקדש הקדשים, עובית שתי אמות. והפתח רחבו שבע אמות, גבהו שש אמות ועוביו שתי אמות (שם שם, ג ורש"י שם). מד. קדש הקדשים. ארכו עשרים אמה ורחבו עשרים אמה (שם שב, ד).

מה. שלש תאים במערב ההיכל אחד על גבי חברו (שם שם, ה).

מו-מז. חמשה תאים משולשים חמשה ע"ג חמשה וחמשה על גביהם. בסך הכל שלש ושלשים (שם שם, ו).

מח-מט. בית חליפות בצפון האולם ובדרומו. שם היו גונזים את הסכינים, עורף על ההיכל חמש עשרה אמה מזה וחמש עשרה אמה מזה, ורחבו ממזרח למערב עשר אמות (רש"י שם שם, יב). ולפ"ז צ"ל דלא היה לו חומה במערב לבית החליפות, רק מחיצה דקה, שהרי כל רחבו אינו אלא עשר אמות ונכללה באלה חומה המזרחית שרחבה חמש אמות.

נ-נא. חמש לשכות בצפון הבית וחמש בדרומו. משולשות הנה חמשה ע"ג חמשה וחמשה על גביהן. מרוחקות עשרים אמה מן התאים, ארכן מאה אמה,

רחבן חמשים אמה. ושתי שורות עמודים לפניהם עמוד מול עמוד (שם מב. א—ג ופסוק ו'. וראה בביאורי לכתובים). פתח היה להם לצד החצר החיצונה ופתח לאויר העשרים (פרש"י שם מו. יט).

נב. שביל צר חקוק בתוך החומה בשפוע. רחבו אמה כדי כניסת אדם. רק דרך שביל זה אפשר להגיע מן החצר הפנימית אל אויר העשרים שבין הלשכות והתאים. כי אין שם מעבר אחר הואיל והחומה של חצר הפנימית וחומת האולם המזרחית סותמין את המקום (שם מב. ד ורש"י שם).

נג-נד. לשכות במזרח החצר בצפון וכן בדרום, מרתן וצורתן ופתחיהן כלשכות הקודמות (שם שם, ט—יב ורש"י שם. ועיין גם בביאורי לכתובים). נה—נח. ארבע לשכות בלתי מקורות בארבע מקצועותיה של החצר החיצונה. ארכן ארבעים ורחבן שלשים אמה (שם מו. כא עד סוף הפרק ורש"י שם). נט-ס. עלייה לנשים. בנויה על עמודים משני צדי השער של החצר החיצונה (שם מ. יז—יח ורש"י שם).

סא. חצר החיצונה והיא קרויה עזרת נשים בבית שני. היתה מקפת את כל שטח המקדש כולו בכל ארבע הרוחות. שטח הללה ממזרח למערב שלש מאות ועשתי עשרה אמה ומצפון לדרום שלש מאות ושתיים עשרה אמה. והחשבון פשוט למי שזכורין לו המדות האמורות בענין. עובי החומות שש אמות (שם שם, ו).

פירוש הכתובים המדברים במקדש העתיד שראהו יחזקאל במראה הנבואה.

יחזקאל פרק מ

(ציור כו)

א. בעשרים וחמש שנה לגלות נז. רוצה להודיע את הזמן, מתי היתה לו נבואה זו. היה זה בעשרים וחמש שנה לגלות יכניה, אשר אתו יחד גלה הנביא לבבל. מאז עד החרבן י"א שנה שמלך צדקיהו. ונבואה זו י"ד שנה אחר החרבן. שנאמר: בארבע עשרה שנה אחר אשר הוכתה העיר. הרי דמגלות יכניה עד מראה נבואה זו כ"ה שנים. בראש השנה בעשור לחודש. איזוהי שנה שר"ה שלה בעשור לחודש הוי אומר זה יובל. הוסיף בה באור ששנת ארבע עשרה אחר החרבן שנת יובל היתה, וזהו החשבון: בשנת י"ח ליאשיהו, שבה נמצא ספר התורה, היה יובל לפי המסורת. והוא מלך ל"א שנה. הרי כאן י"ד שנה ליאשיהו, ואחריו יהויקים י"א שנה, ובאלה נכללים ג' חדשים שמלך יכניה שהיו בסוף שנת י"א של יהויקים, ואחריו צדקיהו שבשנת י"א למלכותו הוכתה

העיר. הרי משנת י"ח ל'אש"י עד החרבן ל'ו שנה. היוצא מזה ש"ד שנה אחר החרבן היה יובל.

חשבון אחר: הבית נבנה בשנת ת"פ ל'ציאת מצרים ועמד ת"י שנה. הרי ביחד תת"צ שנה. צא מהן מ' שנה שהיו ישראל במדבר וי"ד שנים של כבוש וחלוק [שלא היה יובל נוחג בהן. נשארים תתל"ו שנים. והן ט"ו יובלות ול"ו שנה. א"כ עד חרבן הבית ט"ו יובלות ועוד ל'ו שנה. הרי י"ד שנה אחר חרבן הבית שנת יובל.

ארבע עשרה שנה אחר כבוש הארץ התחילו למנות יובל. וארבע עשרה שנה אחר אבדן מולדתם היה שוב ראוי לתיות תחלת יובל. ארבע עשרה שנה אחר שהחזיקו בארץ התחילו במצות „וקראתם דרור בארץ“ ובמצות „תשובו איש אל אחוזתיו“ דברים ככתבן, שכן כתוב „ודור רביעי ישובו הנה“, ובאותו פרק חזמן ובעצם היום הזה אולה מהם מצוה זו בהיותם בגלות משועבדים למלך בבבל. אכן בעצם היום הזה נתעוררו רחמי שמים והעם היושבים בארץ צלמות אור נגה עליהם ע"י מראה נבואה זו שהראה הקב"ה ליחזקאל בןין הבית וחלוקת הארץ עם הגאולה העתידה ואלמלי חזרו בתשובה שלמה באותה שעה, מיד היו נגאלים כדמשמע מדברי הנביא: „ויאמר אלי בן אדם את מקום כסאי ואת מקום כפות רגלי אשר אשכן שם בתוך בני ישראל לעולם ולא יטמאו עוד בית ישראל שם קדשי וכו'“ (יחזקאל מג. ז). ר"ל בכס תלוי הדבר שתקום נבואה זו מיד.

ב. אל הר גבוה מאד. הוא מ"ש ישעי' (פרק ב): והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים וגו', והכוונה בזה שיגדל במעלה מכל ההרים ויחיה הנכבד מכולם, דוגמת: ויגבה לבו בדרכי ה' (ד"ה ב, יז) וכן: וגשא מגבעות דישעי', כמו: אשר נשא לבן אותנה בחכמה (שמות לה), וא"א להבין זה כלשונו, שלעתידי יהיה יותר גבוה ממה שהיה מקודם, שהרי לקמן (ו, כב, כו, לא, מז, מט) מונה את המעלות שעולין בהן מעזרת נשים עד ההיכל, והן בס"ה ארבעים מעלות ממזרח למערב, ויום מעלה חצי אמה בכל מס' מדות. הרי שעלה ההר משער עזרת נשים עד אסקופת ההיכל עשרים אמה, וכן היה גבהו בבית שני, אלמא דההר בעינו עומד כבראשונה. אלא ודאי מ"ש „גבוה מאד“ וכן מ"ש ישעי' „בראש ההרים“ לענין החשיבות אמר. כמבנה עיר מגב. היא העיר ירושלים שהיא בדורמו של ההר שעליו בית המקדש בנוי, וההר שמו הר המוריה, כיזוע ג. עומד בשער. בשער המזרחי של הר הבית.

ד. ראה בעיניך ובאזניך שמע ושים לבך. בעיניו יראה את הצורות ובאזניו ישמע באורן ובלבו יבין כוונת ענינן. מכאן אנו למדין שבית המקדש הוא ענין אשר העוסק בו צריך לראות בעיניו צורות מדויקות לפי המדה, דהנה המלאך פתיל פשתים בידו למדידת הקרקע וקנה המדה למוד בו את עובי

החומה ואת האורך והרוחב. וכל כך למה? כדי שיראה הנביא בעיניו ויבין את הצורות—ק"ו אנו, שעניי בשר לנו, כמה מן הצורך בשבילנו לצורת הבית המצוירת ע"פ המדה. וחז"ל גם הם דקדקו במדות אלה במס' מדות בתואר בית שני.

ה. וזנה חומה. היא חומה המורחית של הר הבית. וביד האיש קנה המדה שש אמות באמה וטופח. הקנה היה שש אמות בינוניות שכל אמה מהן היא אמה בת ששה טפחים, דהיינו טפח יותר מאמה בת חמשה. רוחב הבנין. עובי החומה. שש אמות, דהוא קנה. וקומה קנה אחד. גובה חומה זו שברוח המורחית היה שש אמות. והיא היתה נמוכה משאר ג' החומות של הר הבית, כדי שיוכל הכהן השורף את הפרה לראות מעל לחומה זו אל תוך שער ההיכל בשעת היות הדם כדאיתא במדות, פ"ב מ"ד.

ו. ויבא אל שער אשר פניו דרך הקדימה. אחר שעבר דרך שער הר הבית המזרחי בא לו לשער עזרת נשים המזרחי שהוא מכון כנגד שער המזרחי של הר הבית. ויעל במעלותיו. אל שער זה עלה במעלות, דכאן מחז"ל הקרקע להגביה והולך ועולה בהפסקות עד פתח האולם, ומספר המעלות שבכאן לא הזכירם הנביא. אכן ממדות, פ"ב מ"ג, ידוע לנו שהיו כאן י"ב מעלות וכל מעלה שבמקדש גבהה חצי אמה. אי"כ עלה כאן הקרקע שש אמות, ובס"ה עולה ההר עשרים אמות, כאשר נראה להלן. סף השער. מזוהת השער, קנה אחד רוחב. שש אמות. דרוחב המזוהה כעובי החומה, והוא שש אמות.

ז. והתא. יחיד במקום רבים. כי שלשה תאים היו מימין השער ושלשה משמאל כדמפרש להלן (פסוק י). והתאים היו סמוכים לחומת חצר החיצונה מבחוץ ועמדו בהר הבית. קנה אחד אורך וקנה אחד רוחב. כל תא מאלה השלשה היה חללי שש אמות מרובעות. ובין התאים חמש אמות. כל כותל שבין תא לתא היה חמש אמות בעוביו. והוא הדין בכתלים המקצועיים של התאים. שגם הם עוביין חמש אמות, ולא צריך לפרש את זה, כי סמך על מה שכתב בפסוק יג, ושם נבאר. וסף השער מאצל אולם השער. אולם נקרא הבנין שלפנים משער המזרחי של החצר החיצונה ונשען לחומת החצר מבפנים. כותליו משוכים מן השער אמה וחצי מזה ואמה וחצי מזה. ובצורה הוא נראה כדבר אחד עם השער. לכך קראו אולם השער. אכן לאולם זה יש בראשו שער לעצמו עם דלתות ומזווחות. ושער זה שמו שער האולם ולא אולם השער. וסף השער. מזווחות של שער האולם. מהבית. מבפנים. קנה אחד. שש אמות המזווחה כמדת עובי החומה, כאשר אתה רואה בצורה.

ח. וימד את אולם השער. עכשיו הוא מודד עובי חומות האולם. וכל אחת עובייה שש אמות, מהבית לצד פנים הוא בולט, לתוך חצר החיצונה.

ט. וימד את אולם השער. עכשיו מודד את אורך החומה, והוא שמונה אמות. ואיליו שתיים אמות. איליו הן הן המזוזות. ונקראו אילים משום שהיו עגולים מלשון אלה ואלון. אבל לא עגולים ככדור אלא כביצה. שתיים אמות. היה רוחב העיגול. אבל אורך העיגול שש אמות כמדת עובי החומה כלעיל פסוק ז'. וא"כ אורך החומות יחד עם האולם עשר אמות. שהחומות הן אמות כנ"ל והאילים שתי אמות. ואולם השער מהבית. כבר נתפרש לעיל.

י. ותאי השער וגו'. כבר מבואר בפסוק ז'. ומדה אחת לאיליים.

מבואר בפסוק ט.

יא. רוחב פתח השער. שער המזרחי של החצר החיצונה רוחב חלל הפתח שלו עשר אמות. וזהו מדת כל הפתחים שבמקדש יחזקאל, וכן בבית שני רוחב כל פתח י" אמות. אורך השער שלוש עשרה אמות. כאן המדובר באולם השער שבפסוק ט. ארכו י"ג אמות, שהוא משוך מפתח החצר אמה ומחצה מזה ואמה ומחצה מזה וא"כ הוא עודף על הפתח שלש אמות. וזהו שאמר: שלש עשרה אמות, אבל רחבו ממזרח למערב עשר אמות עם האילים כלעיל פסוק ט. ומדת היתר קרוי אורך. ופעם אחרת הוא קורא את הגובה אורך (לקמן פסוק כא, כה, לג, לו). אלא משום דבאולם שלפני ההיכל יקרא את המשך מצפון לדרום אורך (בסוף הפרק) שמדת ארכו כרוחב ההיכל ולגבי היכל הוא רוחב. אבל באולם הוא האורך. קרי לית נמי הכא כן. וכן יאמר באולמים שבצפון ובדרום שלחצר החיצונה. וכן גמי באולמי החצר הפנימי.

יב. וגבול לפני התאות אמה אחת. פירש"י: "התאות שמכאן ומכאן לשער היו משוכין מן כנגד חלל האולם שלפנים אמה לצפון ואמה לדרום שכבר פירש שהוא מבית משוך מכנגד חלל השער אמה ומחצה לצפון וכן לדרום ועכשיו מפרש שהתאים שבחוץ משוכים לצפון אמה אחת יותר מן האולם וכן לדרום אמה אחת, נמצאו משוכין מחלל רוחב הפתח שתי אמות ומחצה לכאן ושתי אמות ומחצה לכאן, וזהו לשון וגבול מקום פנוי וכותל התא עוביו חמש נמצא עובי כותל הצפוני של התא הצפוני ועובי כותל הצפוני של אולם כלים זה כנגד זה שכותל אולם עוביו שש וכותל התא חמש והוא נמשך אמה אחת לתוך כנגד עובי כותל האולם וכן לדרום", ואם תסתכל בצורה תבין את זה על בוריה, ותמצאנו מסומן באותיות ב—ו.

יג. וימד את השער מגג התא לגגו. פירש"י: "מגג התא שבצפון השער לגג התא שבדרום השער", והקשה עליו רד"ק: ואם כפירושו למה אמר וימד את השער, היה לו לומר וימד מגג התא האחד לגג התא האחר שכנגדו, למה זכר שער ועוד המדות האלה כבר זכרם בפרט למה חזר לומר אותם בכלל?

וי"ל מגג התא לגגו פירושו גג החומה של התא וטעם למידה זו של עשרים וחמש אמה מפני שרוצה לעשות קירוי מיוחד מגג התא הצפוני לגג התא הדרומי, קירוי שיהא בולט מגגן של התאים, אולי בצורת כיפה. וזה דבר של יופי שיהא המקום שבין התים כעין אולם גם הוא ויהא מתאים לאולם הפנימי שהוא ג"כ כ"ה אמות שהרי עובי הכותל הצפוני של האולם ועובי הכותל הצפוני של התא כלים זה כנגד זה וכן בדרום, כדברי רש"י לעיל, וע"י שכלים זה כנגד זה ועומדים על גובה שיהא כי התאים עליות הן כנ"ל. נראים כדבר אחד. והנה כי כן יתכן לקרא בנין זה שער כמו שהוא קורא את האולם הפנימי ע"י לעיל בפסוק יא. כי דא ודא אחת היא. אלא לאולם האחד לפני השער והשני מאחוריו ועל שניהם יתכן לומר אולם השער או השער כפסוק יא. ולכן אמר וימד את השער ובוה מתורצת קושיתו הראשונה של רד"ק. וראה לדברי דלקמן בפסוק כא אמר ואולמיו לשון רבים. הרי שיש לכל שער שני אולמים. ולכן אמר תמיד אולמיו ל' רבים. וכן התרגום לפסוק מג מגו לאולמיה ל' רבים ועל שער הצפון לחוד קאי דשם בית המטבחים דמיירי ביה. ומה שהקשה עוד שהמדות האלה כבר זכרם בפרט למה חזר לומר אותם בכלל, הוא הדבר שאמרנו שהמדידה כאן בכדי לשם קירוי מגג החומה האחת לגג החומה שכנגדה ולדבר זה אין צורך בפרטים אלא רק כללם של המדות כלומר כ"ה אמות, ומלכד זה הרי למעלה בפסוק ז לא זכר אלא החומות שבין התאים עיי"ש, אבל חומות אלה שמיירי בהן כאן אינן בין התאים כ"א במקצוץ. ומטעם האמור לא זכרם למעלה, כי הנה יש לו ענין מיוחד באלה החומות, והוא הקירוי הבולט שמבדילן מגגות התאים וישוה אותן לחומות האולם הפנימי. וראה בצורה ויתבאר לך הכל באר היטב. עשרים וחמש אמות. המרחק מן החומה האחת לחומה שכנגדה חמש עשרה אמה כידוע מפסוק יא ויב ושתי החומות כל אחת חמש, הרי בס"ה עשרים וחמש אמות. פתח נגד פתח. פתחי התאים היו מכוונים זה כנגד זה וכל אחד פתוח לחברו.

יד. ויעש את אילנים ששים אמה. אילים כבר ידוע שהם המווות שבשער האולם ושעגולים הם כביצה. ואל איל החצר השער סביב. פרש"י: וכן לכל אילי החצר שבכל אולמי שערים סביב סביב שאף בצפון ובדרום היו לה שערים עשויין כתבנית השער הזה כמו שמפורש בענין.

טו. ועל פני השער האיתון. שער זה המזרחי נקרא שער האיתון מל' אתא. כי הבאים להשתחוות באו דרך שער זה שהיה מכוון כנגד פתח ההיכל וק"ק. כן פי' רד"ק. ול' על פני' הוא הגובה. והנה רצה לומר שמלפני שער האיתון עד לפני שער האולם הגובה חמשים אמה, כלומר במשך שש עשרה אמה של השער והאולם הגובה חמשים אמה.

טו. וחלונות אטומות. לרשיי הוא אותו הדבר שנאמר בבנין שלמה וחלוני שקופים אטומים פתוחים לצר חוץ וסתומים, כלומר צרים, לצד פנים. ויונתן תרגם שם להפך, פתיחן מלגו וסתומן מלבר. ומציד פי' כאן באופן אחר, שהיו סתומות במחיצה בהירה וזכה וזרח האור דרך המחיצה. ואל' אליהמה לפנימה לשער. האילים כאן הם כתפות הפתחים שמשני צדי הפתח. בכתפות האלה היו החלונות בכתף שמימין הפתח ובכתף שבשמאלו. והכוונה לתאים שבמקצועות הפנימיים הקרובים אל השער, וזהו שאמר לפנימה לשער. וכן לא למות. חלונות כאלה היו ג"כ באולמות של כל שער ושער. אבל צ"ל שכאן היו החלונות בחומות, שהרי לא היו לפתחי האולמות כתפות כמו לפתחי התאים, שפתח האולם כמדת האולם. וחלונות סביב סביב לפנימה. פרש"י: בחומה לצד העזרה מבפנים. א"א להבין שכונתו על חומת העזרה, כי למה לי חלונות בחומת העזרה שאינה מקורה ויש שם אורה בשפע בלי חלונות. וגם מה והתועלת שהם. בחומה לצד העזרה מבפנים אם אינן מפולשות משני צדין. ע"כ היה ג"ל דדברי רש"י מוסבים על החלונות אשר לאולמות, ור"ל דחלונות האולמות היו בחומה, כלומר בחומת האולם. לצד העזרה מבפנים ולא בכתפות שער העזרה כאשר היו בכתפות התאים. ואל' אל' תמרים. איל קרא למעלה את המזוזות של שער האולם שיש להם צורת עגול. ואמר כאן שהיו לאילים האלה למעלה ציורים בצורת דקל. ואולי בשביל זה היה גבהם ששים אמה ולא חמשים כמדת השער, כי עשר אמות העודפות היו מצוירות צורות דקלים.

יז. ורצפה. פרש"י רצפה זאת עלייה היא לנשים כאותה ששנינו במדות ס"ב מ"ה בבית שני.

יח. והרצפה אל כתף השערים לעומת אורך השערים. אמר שרצפה זו אשר לשכות הנשים עומדות עליה היתה אל כתף השערים, היינו משני צדי השער בצפון וכן בדרום והשער היה מפסיק בין השכות. ועוד אמר, לעומת אורך השערים ואורך השערים הוא הגובה בדברי הנביא (לשמן פסוק כג וכה ועוד) ור"ל שהרצפה דהיינו תחתית השכות היתה כנגד גובה השערים ומכאן שרצפה זו בעלייה היתה. הרצפה התחתונה. אין להבין זה כאילו רצפה זו היתה תחת רצפה אחרת, אלא רצפה אחת היתה, ול' התחתונה כמו ירושלימה והטעם מלעיל לפי רש"י, והוא כמו לתחתון, כמו ירושלימה במקום לירושלים, וזכוונה היא שהרצפה לעבר התחתון שלה, כל' תחתיתה של הרצפה היתה כנגד גוב השערים.

יט. וימד רוחב. החצר החיצונה מקיף את ההיכל ואת החצר הפנימית מארבע הרוחות וכנראה בצורתה. והוא מדרד והולך את השטח לחלקיו ופרטיו ולבסוף יורד לנו כלל המדות כשנצרך אחיכ את כל פרטי המדות. והנה עכשיו

הוא מודד משער המזרחי של החצר החיצונה עד שער המזרחי של החצר הפנימית מאה אמה. וכן מצפון לדרום מאה אמה. דהיינו מאה על מאה אמות מרובעות. חלל השטח בלי החומות. מלפני השער התחתונה. השער העומד למטה. והוא שער החצר החיצונה שהוא מתחת לשער החצר הפנימית. כי החצר הפנימית גבוהה ארבע אמות מעל לחצר החיצונה. ומלת תחתונה כמו ביתה, פנימה, כנ"ל. מחוץ. לחומה. שאין החומה בכלל. הקדים והצפון. מדה זו של מאה אמה היא ממזרח למערב ומצפון לדרום.

כ. והשער אשר פניו דרך הצפון. עכשיו הוא מודד את שער הצפון של החצר החיצונה ותאיו ואיליו ואולמיו הכל כצורתו וכמדתו של שער הקדים.

כב. ובמעלות שבע יעלו בו. כאן עלה ההר תשע וחצי אמה ובנו כבש של אמות ומשם עולין עוד שלוש אמות ומחצה כי רום מעלה חצי אמה. והתאים בעליה בגובה שוה עם השער (ואפשר שכאן עלה ההר עשר אמות ושכבר עלה חצי אמה בין מקצועות התאים החיצונים והפנימיים, ולפ"ו יהיה כאן הגובה עשר אמות ולא תשע וחצי. וכן מסתבר. שהרי החצר הפנימית בגובה זה גבהו יד אמות ועלו לו מן החצר החיצונה בשמונה מעלות, אמור מעתה שגובה החצר החיצונה כאן עשר אמות). ואילמיו לפניהם. מי שעלה באלה המעלות ראה לפניו את האולם הפנימי, וכשיצא ראה לפניו את האולם שבין התאים.

כג. ושער לחצר הפנימי וגו'. אומר ששער החצר הפנימי בצפון היה מכוון כנגד שער הצפוני של החצר החיצונה. וכן לקדים, משום דלעיל כשדבר בשער הקדים לא הזכיר דבר זה ומפרשו כאן. משער אל שער מאה אמה. כאן הוא מודד רק לרוח אחת ולעיל בשער המזרחי (פסוק יט) מדד לשתי הרוחות. וכשתביט בצורה תבין זה. דהנה בצד המזרח השטח מוקף מארבע רוחות והוא מאה אמה על מאה אמה מרובעות בתוך ההיקף. משא"כ כאן, שאין השטח מוקף מארבע רוחות ואין כאן מאה על מאה מרובעות.

כד. כו. מפרט את המדות בשער הדרום והכל שם כבשער הצפון. כח. כט. בחצר החיצונה התחיל למדוד בשער המזרחי מבחוץ ואחר שגמר שם נכנס לפנים מן השער אל תוך החצר החיצונה (פסוק יז) ומודד את שני השערים האחרים מבפנים ומודד והולך דרך ימין, כלומר תחלה בשער הצפוני ואח"כ בשער הדרומי ומשכלה כאן הוא מתחיל למדוד את מדות החצר הפנימית בשער הדרומי שלה שהוא קרוב לו. וימד את השער הדרום כמדות האלה. השער, ותאיו ואיליו ואולמיו, הכל כמדות של החצר החיצונה. אלא שהתאים היו כאן מבפנים והאולם מבחוץ. כלקמן פסוק לא (ועיין פרש"י לפסוק ט).

ל. ואלמות סביב סביב. רש"י מפרש: הכותל היה עשוי אולמים אולמים יבנסין בעוביו למעלה מן התאים. ולוא דמסתפינא הייתי אומר שאין אלה דברי רש"י, שמלבד זה נראה שם הלשון מגומגם לע"ד. ומה שקשה לי על זה הפירוש הוא דלא מצינו בכל הענין אולם בעלייה ולא אולם כבנין בפני עצמו, רק מחובר אל השער למטה בקרקע לפני השער, כהאולם שלפני ההיכל, או גם לאחוריו, כאשר בשערי החצר. ועוד שהמדה חמש ועשרים אמה אורך ברוחב חמש אמות לא מתפרש לפי זה. אכן כשנאמר שאולמים אלה למטה היו, מחוברים אל התאים שבפנים העזרה הפנימית ממול השער, באופן שלכל אחד משלשה שערי הפנימית היה אולם מלפניו ואולם מלאחוריו (וכאשר כבר מצאנו דוגמתו בחצר החיצונה בפסוק יג) אז יתבארו על נכון המדות הנ"ל. דהנה כבר ידוע ממה שקדם דכל אולם הנוכח בענין עד כאן ארכו עשרים וחמש אמות. ואולמים שבפסוק זה ארכם כאורך האולמים החיצונים. וזהו שאמר כאן עשרים וחמש ארך, אבל רחבם רק חמש אמות, וזה משני טעמים, חדא דהמזבח עומד בפני האחד בצפון ובפני האחר הכבש בדרום כאשר נראה בצורה, וא"כ צר המקום שם. ואידך — הרי המקום הפנוי שבין התאים משלים את החסרון. ואין לך אלא מה שעיניך רואות, שכן נאמר: בן אדם ראה בעיניך וגו'.

לא. ואילמיו אל חצר החיצונה. לא כאילמיו של שערי החיצונה שהם לפניו מן השער. וזהו דבר היפה למראה, אולם מול אולם. ומעלות שמנה מעליו. כאן עולה הדר ארבע אמות, וכבר עלה ד' אמות אצל שער המזרחי של החצר הפנימית. כלקמן פסוק לד. ויש לזכור מדות עליותיו של ההר.

לב. ויביאני אל החצר הפנימי דרך הקדים. גם כאן הוא מודד והולך דרך ימין אצ"פ שלפי סדר העליות של ההר היה לו להתחיל מן המזרח כאשר עשה בחצר החיצונה, אבל מכיון שכלה שם בדרום התחיל כאן ממה דסליק מיניה והולך דרך ימין, כלומר מדרום למזרח ולצפון. וכל המדות כאן כבצד דרום, אלא שכאן רק שני תאים אחד מימין השער ואחד משמאל ולא שלשה כבדרום וכבצפון.

לה. ויביאני אל שער הצפון. כל המדות כבשער הדרום.

לח. ולשכה ופתחה באילים השערים. שם ידיו את הקרבים והיא שנקראת לשכת המדיחין בבית שני. רש"י פירש שלשכה זו היתה אצל השער הצפוני בעזרת ישראל. ומוסיף: יש בפרשה פסוקים קורין לכתפות השער — אילים. וקשה לי, הלא שם אצל השער כמעט שאין מקום בשביל לשכה רק בדוחק גדול. גם מה שמבאר שאת הכתפות הוא קורא כאן אילים, קצת רחוק. והוא כי על הרוב הוא קורא את המוזות אילים, כאשר מבאר רש"י עצמו לעיל

בפסוק ע"ש ד"ה ואיליו. ומה שהכריחו לרש"י לומר כן, ולא שפתחה של לשכה זר מחוץ לעזרה אצל האילים של האולם, ויהיה מלת אילים כפשוטו וכרוב האילים שבפרשה, משום דשם העזרה החיצונה ושם יפסלו הקרבים ביוצא, אבל ראה תוס' יומא, לא ע"א ד"ה וכולן, דלשכת המדיחין מחללה תחת הקרקע היתה והיתה פתוחה אל הקודש ואמרינן בפסחים, פו ע"א: לשכות הבנויות בחול ופתוחות לקדש תוכן קדש. וע"פ דברי תוס' הנ"ל מסתבר לומר גם כאן דלשכה זו, לשכת המדיחין, תחת הרצפה היתה, שלא יריחו בעזרה ריה רע של הקרבים, ופתח הלשכה אצל אילי האולם מחובר לפתח האולם, והאולם נתקדש בקדושת עזרת ישראל (כפרש"י לפסוק לט), דשם בית המטבחים שצריך להיות בקדש, וא"כ לשכה זו הפתוחה אל האולם, פתוחה אל הקדש קרינן לה ותוכה קדש. ובצורה פתחה של לשכת המדיחין מסומן באות כט.

לט. ובאולם השער. הוא האולם שאצל השער הצפוני. שנים שולחנות. שנים במזרחו ושנים במערבו. ואע"פ שאולמות אלה עומדים מחוץ לחצר הפנימית קדושתן כחצר הפנימית, שהרי באולם הצפוני שחיטת ק"ק. מ. ואל הכתף מחוצה. אל אותו כחף השער שהוא מחוצה לחלל האולם, כלומר בתוך החצר הפנימית בין התאים. לעולה לפתח השער הצפונה. כשעלה במעלות ונכנס לשער הצפון, רואה כנגד כתפותיו הפנימיות שולחנות, שני שולחנות אל הכתף מפה ושנים אל הכתף מפה. והבנין בין התאים נקרא אף הוא אולם, כמבואר בפסוק יג, ולכן אמר כאן: ואל הכתף האחרת אשר לאולם השער, כוונתו על. בין התאים.

מא. שמנה שולחנות. בסך הכל הם שמנה שולחנות. ארבעה באולם החיצוני וארבעה באולם הפנימי שבין התאים.

מב. וארבעה שולחנות וגו' אליהם ויניחו וגו'. שמנה שולחנות הנ"ל שמשו להפשיט עליהם העולה ושאר ק"ק. וכאן הוא אומר שארבעה מן השולחנות הללו שמשו חוץ מזה עוד דבר אחר והוא להניח עליהם את הכלים. ושיעור הכתוב הוא ככה: וארבעה (מן השמנה) שולחנות לעולה (שכולם) אבני גזית אורך אמה אחת וחצי וגו' עליהם גם יניחו את הכלים. והוי"ו של ויניחו במקום גם. ודוגמתו: ובמותם לא נפרדו, כמו: גם במותם. וכן היו בבית שני שמנה שולחנות כדחנן בחמ"ד פ"ג מ"ה, אלא ששם לא עמדו באולם כי אם בעזרה בצפון לטבעות. ושם היה אפשר בכך משום דסתמא דמחני' שם כמ"ד רובא דמזבח בדרום ולכך נשאר בצפון מקום רחבת ידים לאלה השולחנות. אכן כאן, בבנין העתי, המזבח כולו בצפון כמבואר להלן, פרק זה פסוק מז, וע"כ היה כל המקום בצפון העזרה תפוס ולפיכך היה כאן בית המטבחים ושאר צרכי הקרבנות כמו אלה השולחנות באויר של האולמות שאצל שער הצפון.

מג. והשפתים טופח וגו'. ת"י: וענקלין נפקין וכו' בעמודי בית מטבחיא מגיו לאולמיא סחור סחור. ווין יוצאין טפח אחד מעמודים שבבית המטבחים בפנים האולמות סביב סביב. תרגומו ע"פ מ"ה פ"ג דתמיד ע"ש. וא"ל השולחנות בשר הקרבן. על שולחנות אלה מניחין אברי הקרבן אחר הנתוח טרם יעלו על המזבח. א"כ השולחנות היו משמשין ג' דברים: א) לשחוט אליהם (כבפסוק לט), ופי' להפשיט עליהם (כבתמיד פ"ג מ"ה) ולהדיח עליהם את הקרבים (כשקלים פ"ו מ"ד). והלשון לשחוט אליהם, פי': לשחוט בסמוך להם כדי להשתמש בהם תיכף לשחיטה לדברים הנ"ל: ב) להניח עליהם את הכלים, (כבפסוק מ"ג) להניח עליהם איברי העולה כבפסוק מג. ובבית שני היו לשני הדברים האחרונים שני שולחנות מיוחדים במערב הכבש, על האחד הניחו את האניברים ועל תאחד את הכלים (שקלים, פ"ו מ"ד).

מד. ומחוצה לשער הפנימי. ומחוצה לשני האולמות דאיירי בהו עד כאן, יש לשער הפנימי לשכות שרים בחצר הפנימי. אשר אל כתף שער הצפון. הם אותם התאים העומדים אצל כתפות שער הצפון, שלשה אל הכתף מפה ושלשה אל הכתף מפה, שכבר נזכרו למעלה פסוק לו. ופניהם דרך הדרום. פתחיהם לצד דרום. אחד אל כתף שער הקדים. ולשער הקדים של החצר הפנימית היה תא אחד אל הכתף מזה ואחד אל הכתף מזה. והם התאים שזכרם בפסוק לג. ובסקירה הראשונה יתבאר לך מן הצורה מאיזה טעם היה כאן רק תא אחד בכל צד משני צדי השער. פני דרך הצפון. תא הדרומי שבשער הקדים פתוח לצפון, לחלל האולם שבין התאים. הוי' אומר שהתא הצפוני פתוח לדרום. והנביא מקצר בדבר המובן. ויתכן מאד שגם בראש המקרא קיצר באותו דבר. ולכן ג"ל שכן פירושו: ומחוצה לאולמות יש לשער הפנימי לשכות שרים בחצר הפנימי בצפון ובדרום. אשר אל כתף שער הצפון ופניהם דרך הדרום, אלה שאל כתף שער הצפון פתוחים אל הדרום. אמור מעתה שאלה אשר אל כתף שער הדרום פתוחים אל הצפון. אלא שקיצר לשונו. ואותו הדבר תמצא בפרק מב פסוק ב. והנה זכר כאן את כל התאים של החצר הפנימית בשלש רוחותיה. וחזר ושנאן כאן מפני שני דברים שנתחדשו בהם עכשיו. האחד, שאלה שבצפון ובדרום היו לשכות שרים: ומה שהיו משמשין לשכות הקדים — כתוב בפסוקים מה"מו. והדבר השני הנאמר בהן כאן הוא לאיזה עבר היו פתוחים שלא ידענוהו עד עכשיו.

מה. זה הלשכה אשר פניה דרך הדרום. חוזר על שני התאים אשר אל כתפות שער הקדים, האחד מזה והאחד מזה, ומפרש את דרך שמושם במקרא זה ובמקרא שלאחריו. וע"כ בלשכות הקדים מיירי, שהרי אינו מזכיר אלא לשכה אחת מפה ולשכה אחת מפה, וא"ל שבצפון ודרום הזכירם בלשון רבים.

והנה פתח באחת (בסוף פסוק מד) וסיים בשנים (פסוקים מה-מו), אבל הוא הדבר שאמרנו ששם קיצר.

מן. וימד את החצר. החצר הפנימית שלפני האולם וההיכל. מצד חללה מאה אמה על מאה אמה מרובעת. אבל האויר שבין התאים והלשכות לאורך ההיכל מכאן ומכאן מיקרי נמי חצר הפנימית. ומדותיהם יפרט בפרקים הבאים. והמזבח לפני הבית. הנה לא כתיב כאן פתח הבית אלא לפני הבית, ולפני נאמר נמי על מה שבצדין ולא על מה שבאמצע דוקא, כדאיתא בזבחים, דף נה ע"א (ועיי"ש פרשי' ד"ה להכשיר כל הרוחות). והנה המזבח במקדש העתיד ע"כ כולו עומד בצפון, דהיינו מחצי פתח היכל הצפוני ולצפון. ודבר הנראה לעינים הוא ואי אפשר בענין אחר לפי המדות שניתנו בחצר הפנימית. ובבית שני פליגי תנאי: מר אמר כולו בצפון, מ"א כולו בדרום, מ"א ממוצע ומ"א רובו בדרום. אכן במשכנא דיוחזקאל לית מאן דפליג דכולו בצפון. לפיכך אמר לפני הבית, ולא פתח הבית.

מה. ויביאני אל אולם הבית. אל האולם שלפני ההיכל. וימד אל אולם. נכתב חסר יוד, כמו: אל. אולם. ה"ל א"ל נאמר בכל הענין על מזוזות הפתח. אכן כאן ולעיל בפסוק טז: אלהמה, פי' כתפות הפתח, קצה החומה הבולטת אל חלל הפתח מכאן ומכאן, בליטות אלה קרויין כתפות על הרוב ולפעמים קראם אילים. והנה אמר: וימד את האילים חמש אמות במשך עובי הפתח. דהיינו ממזרח למערב ולצד רוחב הפתח, דהיינו מצפון לדרום היו הכתפות שלש אמות. ורוחב השער, פי' לצד רוחב השער. ורוחב השער עצמו לא אמר מדתו משום דגלמד מכללי, כאשר נראה בפסוק הבא.

מט. אורך האולם עשרים אמה. כמדת רוחב ההיכל. ולגבי אולם הוא האורך, דמדת היתר קרוי אורך בכל מקום, והאולם ממזרח למערב עשתי עשרה אמה כמפורש בקרא ומצפון לדרום עשרים אמה, כאמור, והנה לגבי האולם העשרים אמה הן מדת היתר והן אורך האולם. ומכאן אנו למדין שרוחב שער האולם ארבע עשרה אמה, שהנך רואה בצורה שרוחב שער האולם עם הכתפות שוין במדתן לאורך האולם שהוא עשרים אמה, והכתפות תפסו שלש אמות מפה ושלש מפה וא"כ נשאר לשער ארבע עשרה אמה, ולא הזכיר הנביא דבר המובן. במעלות אשר יעלו אלי. י"ב מעלות בין האולם ולמזבח, כמו ששינו בסוף פ"ג דמדות.

כאן היה סוף לעליית ההר. כמה עלה בין הכל? לפני שער המזרח של החצר החיצונה ששם התחילה העלייה היו שתיים עשרה מעלות. לפני שער המזרחי של החצר הפנימית שמנה מעלות. לפני שער הצפוני של החצר הפנימית שמנה מעלות. וכן בשער הדרומי שמנה מעלות. אבל אלו ואלו נחשבין כאחת

שהרי העלייה בצפון היא העלייה שבדרום. מן המזבח עד האולם ייב מעלות ובסך הכל ארבעים מעלות, ורום מעלה חצי אמה. וחנה כי כן עלה ההר משער עזרת נשים עד האולם עשרים אמה. ובבית שני פליגי ת"ק ור' אליעזר ב"י, ת"ק סבר דההר עלה י"ט אמות ומחצה ור"א ב"י אמר עשרים אמה ומחצה. וכשנגיע לדבר על החלוקים שבין בית שני ומשכנא דיחזקאל יהיו לנו עוד דברים בענין זה בס"ד.

שם, פרק מא

א. האילים. מזוזות הפתח. שש אמות. כעובי כותל ההיכל. רוחב האהל. יתכן שהמשקוף היה כעין כיפה וע"י זה היה לפתח ההיכל צורת אהל. ב. ורוחב הפתח עשר אמות וכתפות הפתח חמש אמות וגו'. זהו דבר הלמד מענינו, דכיון דרוחב ההיכל עשרים ורוחב הפתח עשר אמות, הרי מוכרח שהכתפות חמש אמות וחמש מפה. ומלתא דאיתא מסברא טרח וכתב לן קרא. ובמקום אחר קיצר בדבר המובן. ג. ובא לפנימה. כל תיבה ימצא במידתה הטיף לה היא בסופה וכאן איכא תרתי, גם למ"ד בתחלתה וגם היא בסופה, כדי לומר שהפליג ליכנס לפנים עד המחיצה המבדלת בין ההיכל לקדש הקדשים. וימד א"ל הפתח שתי אמות. עובי המזוזות שתי אמות. ובמקדש שלמה היה כאן מחיצה בעובי אמה ובבית שני לא היתה מחיצה כלל אלא שתי פרוכות היו וביניהן אמה וקרויה אמה טרקסין. שש אמות. גבהו. ד. את ארכו. ממורח למערב. ורוחבו. מצפון לדרום. אל פני ההיכל. כנגד רחבו של היכל.

ה. וימד קיר הבית שש אמות. כותל המערבי של היכל. וכתלו המזרחי ג"כ שש אמות (כנראה מפסוק א). וגם כותליו בצפון ובדרום של שש אמות. ודבר זה נלמד מכללו משבעים אמות שיאמר בפסוק יב. וכשנגיע לשם נבאר. ורוחב הצלע ארבע אמות. התא שמאחורי כותל מערבי של היכל ארבע אמות רוחב חללו. סביב. שגם בצפון ובדרום היו תאים ורחבם ג"כ ארבע אמות. ו. והצלעות. התאים האלה המקיפים את ההיכל משלש רוחותיו קרויים צלעות על הרוב, ולקמן בפסוק י קראם לשכות. ובספר מלכים שם "יציע" ובבית שני "תאי". צלע אל צלע שלש ושלשים פעמים. משולשות הן. בצפון חמשה על גבי חמשה וחמשה על גביהם וכן בדרום. ובמערב אחד ע"ג אחד והשלישי ע"ג. והנה אמר מדת חללן ברוחב, אבל אורך חללן נלמד מכללו מתשעים אמות ולקמן בפסוק יב. ועובי כותליהם חמש אמות כמפורש שם ובפסוק ט. ובאות בקיר אשר לבית לצלעות סביב סביב להיות אחוזים ולא יהיו אחוזים בקיר הבית. פי' רד"ק וי"ל: "היו נכנסות

ראשי הקורות בקיר ההיכל כמה שהיה מונח בו לצלעות כמ"ש במלכים א (ו, ו): כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה. להיות אחוזים ולא יהיו אחוזים בקירות הבית. להיות אחוזים במקום המונח בקיר ולא בקיר שיעשו בקיר הבית חורים להיות ראשי הקורות אחוזות בה כמ"ש שם: לבית אחוז בקירות הבית, כי קיר הבית היה רחב מלמטה הולך ומצר כלפי חוץ כנגד התאים להיות ראשי הקורות אחוזים באותו מקום המונח להם, ע"כ. וזה עולה בקנה אחד עם פרש"י בגוף הענין ואין ביניהם אלא שנוי בלשון וקצת הבדל בפירוש המלות. ואעתיק מדברי רש"י דבר אחד המבואר יותר בפירושו מאשר בפי' רד"ק. וז"ל רש"י ז"ל: כמו שאמר בבנין שלמה (מ"א, ו): כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה. היציע התחתונה חמש באמה רוחב חללה ועליה שש. שהיה כותל ההיכל כנוס מלמעלה אמה וכו' והשלישית שבע באמה רחבה וכו' ואף אלו היו כמותן. ע"כ. והדברים צריכים עיון. חדא מ"ש רש"י "ואף אלו היו כמותן" ע"כ לא כמותן ממש. דהנה רוחב הצלע ארבע אמות קאמר. כאן (פסוק ה). ואם על התחתונה קאמר לה הנה יהיה התיכונה חמש והעליונה שש. ומן התימא שחסר זה מן הספר, דכמו שאמר שם (מ"א ו): התחתונה חמש והתיכונה שש והעליונה שבע, כן היה לו לומר "כאן התחתונה ארבע והתיכונה חמש והעליונה שש. וגם על פי הרד"ק יש להקשות כן, שהרי הוא אומר. כי קיר הבית היה רחב מלמטה והולך ומצר כלפי חוץ" אמור מעתה שהתאים מתרחבים ככל שהקיר הולך ומצר, והוא אותו הדבר שברש"י.

ועוד דבר שני קשה ההבנה יש כאן. רש"י וכן הרד"ק רוצים לישב מה שנראה לכאורא כסתירה בדברי הנביא. ברישא אמר. ובאות בקיר וגו' להיות אחוזים. ובסיפא אמר. ולא יהיו אחוזים, בקיר הבית. וכדי לישב סתירה זו אמר רש"י: "וזה ולא יהיו אחוזים בקיר הבית, לא היו נוקבין בקיר ההיכל כשאר ראשי הקורות". וזה נראה קצת דוחק. שיהא הנביא מכנה בשם אחד שני דברים שונים זה מזה ואשר רצונו המוחלט להפריש ביניהם. ואיך יאמר על שניהם. "אחוזים"? הלא כן היה לו לומר: "ובאות בקיר להיות אחוזים ולא יהיו נוקבין בקיר הבית". ורד"ק כנראה הרגיש בזה ולכן פי': "אשר לבית לצלעות, כמה שהיה מונח בו לצלעות, להיות אחוזים ולא יהיו אחוזים בקיר הבית, להיות אחוזים במקום המונח בקיר ולא בקיר שיעשו בקיר הבית חורים". ורחוק נראה הדבר שיאמר על המקום המונח לראשי הקירות, "אשר לבית לצלעות", הלא הצלעות הם התאים ולא יתכן לקרא את הכניסה שבקיר ההיכל בשם "בית לצלעות" ויותר היה לו לומר "לבית לראשי הקורות". והנה כל אלה הקשיים מסתלקים בהנחה אחת, ותיא שיגת רבנו יצחק הבחור בתוס' יומא, דף נב ד"ה כותל, ישכבר נתפרשו לנו על ידה כמה דברים

בבית שני (למעלה עמוד מג). וזהו תמצית דבריו שם: „שלא היו בכותל ההיכל מגרעות וראשי הקורות היו מונחים מכותל תא לכותל תא שכנגדו ובמקום הנחת הקורות היתה כניסה בכותל התא חצי אמה מזה וחצי אמה מזה. וכל התאים שוים היו ממזרח למערב בין התחתונה בין התיכונה בין העליונה והעודף שהיתה עודפת התיכונה על התחתונה והעליונה על התיכונה היה מצפון לדרום. והנה לפי דברי רבנו יצחק הבחור מבוארים דברי הכתוב באר היטב, כלקמן: ובאות ראשי הקורות בקיר התא אשר לבית לצלעות אשר לפנים לצלעות סביב סביב בשלש הרוחות להיות אחוזים בקירי הצלעות ולא יהיו אחוזים בקיר הבית בקיר ההיכל.

ועכשיו הנני להציג דברי הנביא ודברי רבנו יצחק הבחור אלה לעומת אלה ויהא נראה לעינים כי שניהם דבר אחד אמרו.

יחזקאל: ובאות בקיר אשר לבית לצלעות וגו' להיות אחוזים — ולא יהיו אחוזים בקיר הבית. ר"י הבחור: ראשי הקורות היו מונחים מכותל תא לכותל תא שכנגדו — ולא היו בכותל ההיכל מגרעות. הנה בדברי שניהם אותו דבר החיובי ואותו דבר השלילי, שהיו אחוזים בקיר התא, אבל לא היו אחוזים בקיר הבית, כלומר שהיו מגרעות בכותל התא, אבל לא היו מגרעות בכותל ההיכל. היוצא לנו מזה דבמערב. כל התאים היו שוים ממזרח למערב בין התחתונה בין התיכונה בין העליונה כדברי ר"י הבחור, והיתר של האחד על חברו היה רק מצפון לדרום. ובה מתורצת הקושיא האחרת שהקשינו, והיא: אמאי לא אמר התחתונה ארבע והתיכונה חמש והעליונה שש, ולפי האמור כולם היו ארבע אמות ממזרח למערב בין התחתונה בין התיכונה בין העליונה. ומצפון לדרום הולכים ומתרחבים, התיכונה יתירה אמה אחת על התחתונה והעליונה יתירה אמה אחת על התיכונה, ובתאי הצפון והדרום הפך הדבר. שם היו כל ג' הסדרים שוין מצפון לדרום ארבע אמות ומדות היתר ממזרח למערב, כי שם הרוחב מצפון לדרום ואילו בתאים המערביים הרוחב הוא ממזרח למערב. והכלל הוא שכל התאים שבשלש הרוחות רחבן ארבע אמות ואלה ארבע אמות לא ניתנו לשינוי ובין התחתונות ובין התיכונות ובין העליונות רחבן ארבע אמות.

והנה ראינו גדולה לדברי ר"י הבחור מאלה התאים שבצפון ובדרום שלא היו מחוברים עם כתלי ההיכל, אלא רווח של חמש אמות יש ביניהם ובין ההיכל, כאשר מוכח לקמן מן הקרא ומפורש בהדיא בדברי רש"י לפסוק יב. ואם כן בע"כ צריך לומר שהיו המגרעות בכותלי התאים ולא בכותלי ההיכל, ומכאן שרק האורך ניתן להשתנות ולא הרוחב, וזהו ראינו שאין עליה תשובה. ואם יקשה לך, הלא עכ"פ היה כאן מדת יתר באורך בין תא לתא והדרא קושיא לדוכתא, אמאי לא נחית להוכיח זה ולומר התחתונה ארכה כך וכך,

התיכונה יתירה עליה כך וכך והעליונה יתירה על התיכונה כך וכך? תשובה לדבר: הנביא לא הזכיר מדת האורך כל עיקר, לא בתחתונה לא בתיכונה ולא בעליונה, מן הטעם שיבואר לקמן בפסוק יב, אכן מדת הרוחב לבד היה קשה לנו לפי דעת הרד"ק, אחר שכבר הזכירה בתא אחד ואמר רוחב הצלע ארבע אמות ונחית למנינא דמדות, אמאי נמנע לומר גם מדת התיכונה והעליונה. וזה נתישב יפה לפי הנחת ר"י הבחור, שכל התאים היו שוין ברחבן ובין התחתונה ובין התיכונה ובין העליונה ארבע אמות ברוחב כנ"ל.

ולשאלת באורו של הענין יש להוסיף עוד דבר אחד והוא, דאלה המגרעות היה אפשר לעשותן רק באחד משני אופנים: או בכותל ההיכל, מבחוץ או בשני כתלי התא, מבפנים. והנה במקדש שלמה היו המגרעות על אופן הראשון, דהיינו בכותל ההיכל מבחוץ, שכן נאמר שם, "כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה" (מ"א, ו). אכן במקדש יחזקאל עשויין המגרעות בשני כותלי התא, מבפנים וראשי הקורות מונחים מכותל תא לכותל תא שכנגדו שהרי אומר, "ובאות בקיר אשר לבית לצלעות סביב", בקיר אשר לבית לצלעות ת"י: בכתל דמגין למחיצה. אלמא דבבנין יחזקאל המגרעות בכותלי התאים והן מבפנים, והא בהא תליא דכיון שהן בכותלי התאים צריכין הן להיות מבפנים. ובבנין שלמה הן בכותל ההיכל ומשום הכי הן מבחוץ.

ובידוע דבבית שני עשו בעיקר כרמות בנין יחזקאל, כמבואר מפרש"י כאן בכמה מקומות, אלא שגם שינו בכמה דברים משום שידעו שבנין יחזקאל הוא לעתיד לימות המשיח. אכן רק מעט מן המעט נמצא בבית שני כדוגמת בית שלמה. וכן נמי המגרעות שעשאום בבית שני בכותלי התא והניחו ראשי הקורות מכותל תא לכותל תא שכנגדו, דבר זה נמי ע"פ יחזקאל עשו ולא כדמות בית שלמה. והנה רבנו יצחק הבחור ז"ל דבר גדול אמר בבאורו הג"ל שעל ידו מתפרש באופן פשוט וברור הפסוק הזה (יחזקאל מא, ו) ונמצא נמי הפתרון הנכון לכמה דברים בבית שני שלא היה אפשר לישבם אלא בדוחק גדול, ובהנחתו של ר"י הבחור כולם נכוחים למבין וניכרים דברי אמת. ובמאמרנו לעיל על "התאים והמסכה" הארכנו בענין זה.

ו. ורחבה ונסבה למעלה למעלה לצלעות. שני דברים אמר כאן: האחד, ורחבה לצלעות' והשני, ונסבה לצלעות'. ופי' ע"י המגרעות שבשני כותלי התא נתרחב התא שעל גבו. וע"י המגרעות של התא התיכוני נתרחב התא השלישי העליון. והוא פירוש הדברים, ורחבה לצלעות למעלה למעלה, ועוד דבר שני והוא, שהיו כאן מעלות מתעגלות מסביב לעמוד שבהן עולין מהתחתונה אל התיכונה ומהתיכונה לעליונה. והוא שאמר, ונסבה למעלה למעלה לצלעות'. כי מוסב הבית למעלה למעלה סביב סביב לבית על

כן רוחב לבית למעלה. פ' הואיל והמעלות היו מסתובבות ועולות בצורת עגול, על כן היה התא מתרחב ככל שעולה למעלה, כדי שיהא יותר נוח לעלות. כי הנה העליה במעלות כאלה קשה לעולה, וכדי להקל עליו היו המעלות מתרחבות ככל שהתא מתרחב, כגון: אם בתא התחתון היו עגולות כדור נעשו בתא התיכוני טרוטות ועוד יותר נתרחבו בתא העליון. משנתרחבו התאים נתרחבו גם המעלות לעומתם. וכל הטעם להתרחבות התאים הוא משום המעלות שיוכלו להתרחב גם הם ויהא נוח לעלות. וכן התחתונה יעלה על העליונה לתיכונה. וכן באופן כזה יעלו מן התחתונה אל העליונה דרך התיכונה.

ח. וראיתי לבית גובה וגו'. לא פ' שיעורו, אבל במס' מדות שנינו על רום מאה אמה (רש"י). הנה בעודו עומד בתאים וטרם הגיע אל ההיכל כבר עיניו רואות את ההיכל המושך את ראייתו מחמת עוצם גבהו בהיותו עולה הרבה למעלה מן התאים. מוסדות הצלעות מלו הקנה. יסוד כותלי התאים מלא הקנה, כל' שש אמות. אע"פ שהכותל עצמו חמש אמות, אבל היסוד של הכותל שש אמות. שש אמות אצילה. יש מפרשים אותו כמו: תחת אצילות ידיך (ירמי' לח, יב), כל' שש אמות באמה הנמצאת ער אצילה, דהיינו עד בית השחי.

ט. רוחב הקיר אשר לצלע אל החוץ. לכותל המערבי של התא המערבי מתכוון, שהוא נמצא בצד החוץ כלפי החצר (כנראה בצורה) שכותלו הפנימי הוא כותל ההיכל, וכאן הוא חוזר על פסוק ה. שם היה אומר שכותל מערבי של היכל שש אמות ורוחב חללו של התא ארבע אמות וכותלו החיצוני לא אמר שם. ע"כ אמרו כאן, ובדין הוא שיאמר זה מיד שם בפסוק ה, אלא כיון שמדבר שם על הרוחב משלים תחלה ענין הרוחב ואומר שהיו מגרעות בתאים וע"י זה היו מתרחבים והולכים כל שעלו למעלה ושהיה צורך להרחבה זו משום המעלות המסתובבות בצורת עגול. ואשר מונה וגו'. מונח קרוי המקום הפנוי שבין התאים לבין הבנין שאצלם. הנה אצל התאים מצד אחד ההיכל ומצד שכנגדו לשכות (כלקמן פסוק 5) ולפניהם בית החליפות (לקמן פסוק יד) ולאחוריהם כותל החצר. והנה מונה את המקומות שהיה שם מונח והם: א) בית צלעות אשר לבית. בית הצלעות שלצד פנים, דהיינו בין התאים וההיכל היה מונח מקום פנוי; ב) —

י. ובין הלשכות רוחב עשרים אמה. פרש"י לשכות היו בווצר החיצונה בצפונה ובדרומה של החצר הפנימית והפסק עשרים אמה ורחב בין מחיצות הלשכות למחיצות התאים שסביב היה (פ' לשכות אלה היו מכאן ומכאן בשני צדי ההיכל, וזה נקרא ג"כ סביב כג"ש רש"י סוף פסוק ט). וזהו פירוש גכון, דרוצה למנות כאן את המקומות שהיה שם מונח, דאליה אין טעם להזכיר

כאן לשכוח אלה שמקומן להלן בפסוק טו ופרק מב פסוק א עד ח; ג) —
 יא. ופתח הצלע למונח. פתחי התאים פונים אף הם למונח. שאף
 לפני פתחי התאים במזרח ובמערב היה מונח מקום פנוי, וכמו שפרש"י: „מקום
 פנוי היה מונח במקצועות הצפון והדרום שאצל המזרח והמערב“. נמצא מונח
 מקום פנוי ממזרח וממערב ומצפון ומדרום לתאים. פתח אחד דרך הצפון.
 פתח אחד במזרח ופתח אחד במערב בצפנו של היכל. ופתח אחד לדרום.
 וכן בדרומו של היכל פתח אחד במזרח ואחד במערב. ורוחב מקום המונח.
 בשלשת הצדדין, דהיינו במזרח ובמערב ובין התאים להיכל, היה חמש אמות.
 אבל בין התאים לשכוח כבר אמר רוחב עשרים אמה.

יב. והבנין אשר אל פני הגזרה. התאים קרויים בנין, ומה שהוא
 לפני הגזרה ולאחוריה, היינו האולם והתא המערבי גם יחד, נקראו בניה (לדקמן
 פ' יג). וההיכל בפי האולם שמו גזרה, כלומר החלק הכי חשוב והכי נכבד בכל
 הבנינים דאכיווריה (וזהו ההפרש בין גזר לגזרה. גזר הוא חלק קטן מדבר שלם
 כמו: לגזור ים סוף לגזרים, או לכל היותר חלק שזה בין החלקים, כמו: בין
 הגזרים האלה. כדומה לו בין צדק וצדקה). שהוא נותן קצב וצורה לכל ההרכב
 כולו. ההיכל בצרוף עם האולם והתאים נקרא בית בענין. והאולם לבדו נקרא
 פני הבית. והנחות אלה מסכימות יפה עם כל מה דלדקמן כאשר נראה. והנה
 אמר והבנין אשר אל פני הגזרה והם התאים אשר לאורך ההיכל. על
 פניו, או אל פניו, הוא תמיד האורך בדברי הנביא. פאת דרך הים רוחב
 שבעים אמה. ר"ל הבנין יחד עם הגזרה, דהיינו התאים עם ההיכל שהם
 כולם מערבית לאולם וזהו פאת דרך הים רחבם שבעים אמה. ואע"פ שכבר
 זכר מדות אלה, בפרט רוחב חלל ההיכל עשרים וכותלו שש אמות ורוחב התאים
 ארבע וכותלו חמש, מ"מ לא תמצא בכללם שבעים א"כ תצרף את המונח
 שזכר בפסוק הקודם שהוא חמש אמות. וזהו החשבון לפי דברי רש"י: „התא
 הצפוני ארבעה וכותליו עשר הרי י"ד וחמש מקום המונח בין התא לבית הרי
 י"ט, רוחב יסוד הכתלים היה נבלע בחלל התא (אך בתא המערבי לא היה נבלע
 אלא יוצא מחוץ לתא לצד החצר דאל"ה יהיה כאן האורך רק צ"ט ולא מאה
 ודו"ק) ובמקום הפנוי וכותל ההיכל שש הרי כ"ה וחלליו רחב כ"ה הרי מ"ה וכותל
 ההיכל דרומי שש הרי נ"א וי"ט של תאי הדרום סך הכל ע"י. וחוזר כאן על
 המדות בכלל ללמדנו שהיה מונח בין התאים להיכל, כי למעלה בפסוק ט לא
 היה מפרש את זה בהדיא והיינו יכולים לטעות בדבריו, ורק מכאן נודע לנו
 בבירור מה היה המובן בדבריו הקודמים. וקיר הבנין חמש אמות רוחב.
 כותלי התאים חמש אמות. גם כאן חוסיף באור למ"ש לעיל משום דשם (בפסוק
 ט) לא אמר חמש אמות אלא בתא המערבי וכאן אמר רוחב סביב סביב, ר"ל

שכל התאים היו כן. ועל אורך התאים לא אמר כלום. וי"ל רש"י: ואומר אני שהתאים שבצפון ושבדרום שכל א' וא' ארכו י"ב אמה, חרי ס' אמה לחמשה תאים וה' כותלים של ה' ה' אמה חרי פ"ה. ורוחב ה' אמות של המונח חרי צ' אמה. ובית חליפות דלקמן משלים למאה שרחבו ממזרח למערב עשר אמות. וארכו תשעים אמה. אין רצונו לומר שאורך הבית תשעים אמה שהרי יאמר מיד (פסוק יג): הבית אורך מאה אמה, אלא ר"ל רוחב השבעים שאמרתיו הוא באורך תשעים אמה, כלומר רק במשך תשעים היה הרוחב שבעים אמה, אבל אחרי כלות תשעים אמה אורך נתרחב הבנין ונתוסף לו ט"ו אמה מזה וט"ו מזה ויהיה הרוחב מאה אמה בצד מזרח. ולהכי אמר נמי, פאת דרך הים' כלומר צדו המערבי הנמשך לאורך תשעים אמה היה ברחבו שבעים אמה.

יג. ומדד את הבית אורך מאה אמה והגזרה והבניה וקירותיה. אורך הבית כולו והוא הגזרה, שהוא ההיכל, והבניה שהוא האולם יחד עם התאים המערביים, וקירותיה של הבניה, דהיינו קיר האולם והתא סך הכל מאה אמה. והנה החשבון מן המזרח למערב: כותל האולם חמש ורחבו י"א, כותל היכל שש וההיכל ארבעים, מחיצה המפסקת שתי אמות, ובית קדש הקדשים עשרים וכותלו שש והתא ארבע וכותל התא יחד עם אמה יסוד היוצאת ממנו שש.

יד. ורוחב פני הבית והגזרה לקדים מאה אמה. פני הבית הוא האולם העימד לפני הגזרה במזרח. וי"ו של והגזרה אינו וי"ו המוסיף אלא הרי הוא כמו. ועשית לו ארבע טבעות זהב וכו'. ושתי טבעות על צלעו הא' וגו' שהן הן אותן ארבע טבעות זהב ולא אחרות. כפרש"י שם, וכן בפרקין לקמן פסוק יח: ושנים פנים לכרוב ופני אדם וגו', וכן כאן "ורוחב פני הבית" היינו רוחב הגזרה לקדים, והיא היא. אע"פ שלגבי האולם הוא האורך, אבל לגבי הבית הוא הרוחב. והנה נתוספו לבית במזרח שלשים אמה: ט"ו בצפון וט"ו בדרום, ועודף זה נקרא בית חליפות, ששם היו גונזים את הסכינין, כדאיתא במס' מדות. טו. ומדד אורך הבנין אל פני הגזרה. למעלה פסוק יב קרא בשם בנין את התאים שלאורך ההיכל. אבל אי אפשר שהבנין אל פני הגזרה דכאן והבנין אשר אל פני הגזרה דלעיל יהיה דבר אחד, שהרי התאים שבפסוק יב ארכו פ"ה אמה כמו שפרש"י לפסוק ו' וכאן הרי הוא אומר אורך הבנין מאה אמה, אלא ודאי אחרות הן. והנה מקום אתי לומר שכאן הוא חוזר על אותן הלשכות שמירי בהן בפסוק י, אשר בינן לבין התאים רוחב עשרים אמה. לשכות אלה מקבילות אל התאים (בנראה בצורה מסומן באות ג"נא) והן עומדות בשני צדי ההיכל מאחורי התאים, והן ג"כ אל פני הגזרה כמו התאים, שהרי מקבילות אל התאים. והראיה שהרי לקמן פרק מב פסוק א עד ת, שמארין

שם בלשכות האלה ונותן בהן כמה סימנים ואומר בין שאר הדברים (א): ויביאני אל הלשכה. אשר נגד הגזרה ואשר נגד הבנין, שהן מקבילות אל ההיכל ואל התאים. (ב) אל פני אורך אמות המאה, שארכן מאה אמה. (ג) נגד העשרים אשר לחצר הפנימי, שיש בינן לבין התאים רוחב עשרים אמה. (ד) אתיק אל פני אתיק, שישנן לפנין שתי שורות עומדים עמוד מול עמוד. והנה זכרם שם בהיא הידיעה, הלשכה אשר נגד הגזרה ואשר נגד הבנין. אמות המאה. נגד העשרים. הוי אומר שכבר ידועין הן וכבר קדם זכרם. ואיה איפוא קדם זכרם אם לא כאן ובפסוק י. והנני להציג דבריו שם ודבריו כאן, אלה לעומת אלה ויהא הדמיון נראה לעינים. אך אקדים דבר אחד והוא מ"ש כאן. אשר על אחריה, על כמו על העין דהיינו אצל, אחריה הבנין שאחרי הגזרה והם התאים. כי מי שעומד למשל, בדרום ופניו לצפון רואה את התאים הצפוניים אחורי ההיכל ומי שעומד בצפון רואה מאחורי ההיכל התאים הדרומיים. והנה אמר על לשכות אלה, הבנין אל פני הגזרה אשר על אחריה, הבנין העומד לאורך הגזרה אצל הבנין אשר אחריה, כלומר אצל התאים. ומעתה הבט נא וראה איך שהכתובים דומים זה לזה. וכבר ידוע שהלשון בנין שם משותף לתאים וללשכות.

כאן כתוב: הבנין אל פני הגזרה ובפרק מב: הלשכה אשר נגד הגזרה, כאן כתוב: אשר על אחריה ובפרק מב: ואשר נגד הבנין (הבנין שאחרי הגזרה), כאן כתוב: אורך הבנין מאה אמה ובפרק מב: אורך אמות המאה, כאן כתוב: ואתיקיהא מפו ומפו ובפרק מב: אתיק אל פני אתיק. והנה ברור, כי הבנין שבכאן היא, הלשכה שבפרק מב, וזאת ידעת כי חמש לשכות היו ומשולשות היו חמשה ע"ג חמשה וחמשה על גביהן כמו התאים.

ואתיקיהא מפו ומפו. שתי שורות עומדים היו לפני הלשכות עמוד מול עמוד כמפורש להלן (פרק מב): אתיק אל פני אתיק. ואמר ואתיקיה ל' גקבה אצ"פ שמוסב על הבנין משום שלפעמים הוא קורא בנין זה בשם לשכה ופעם בל' יחיד ופעם בל' רבים כלעיל פסוק י ולקמן פרק מב. מאה אמה. אורך הבנין. וההיכל הפנימי ואולמי החצר. פרש"י: סופו של מקרא זה אינו מוסב כלפי ראשו, אלא מחובר למקרא שלאחריו וכן פירושו וההיכל וכן הפנימי שהוא בית קדשי הקדשים וכן אולמי החצר המפורשין למעלה, לשלשתן היו הספים מזוזות לפתחיהם ולשלשתן היו חלונות אטומות ולשלשתן היו אתיקים.

טו. נגד הסף שח"ף עץ. פרש"י: בתוך חלל עובי הפתח חיפה בעץ ולפי שהיו טחין עליו צפוי זהב, שכל הבית טיח בזהב ואין יכולין לטוח זהב על גבי אבנים. והארץ. רצפת הבית היתה גיכ מחופה

בעץ. וכן (מ"א ו'): מקרקע הבית עד קירות הצפון צפה עץ וגו' ואת קרקע הבית צפה זהב וגו'. עד החלונות והחלונות מכוסות. מקרקע הבית עד החלונות והחלונות, דהיינו עובי חללם, הכל היה מכוסה בעץ.

יו. על מעל הפתח. עד ממעל לפתח, דהיינו אף שמי הקורה. מדות. פרש"י: מחופה נסרים גדולות עשויות במדה.

יח. ושנים פנים לכרוב. מפרש במקרא שלאחריו.

יט. ופני אדם וגו'. הויו יתירה והם המה השנים פנים שבפסוק הקודם. כא. ההיכל מזוזות רבועה. המזוזות היו מרובעות ולא כמזוזות האולמים הנ"ל שהיו עגולות. ופני הקודש המראה כמראה. עכשיו בא לתאר ג' דברים שהיו עומדים בחציו הפנימי של היכל לפני בית קדשי הקדשים: המנורה, המזבח והשלחן. וזכר תחלה את המנורה בלי שיאמר בה שום מדה ותאור במפורש, אלא רק ברמז, באמרו סתם: המראה כמראה, כלומר כמראה אשר הראה ה' את משה, שלא ישחנה דבר ממדתה וצורתה בבנין העתיד.

כב. המזבח עץ שלש אמות גבוה וארכו. גובה המזבח שלש אמות וכן ארכו. ורחבו כארכו דע"כ לא פירשו. וא"כ הוא ג' על ג' ברום ג' אמות. ולא היה כן מזבח של משה. שתיים אמות. יש פסיק לפני תיבת שתיים, לומר שאין לחברה עם המלה הקודמת, ובשלחן מדבר, ואמר גם כאן רק מדת גבהו וארכו כאשר עשה במזבח, דכאן נמי האורך והרוחב שוין. שתיים אמות. הגובה. ומקצועותיו לי. יש לו זוויות ואינו עגול. וארכו. וכן ארכו שתיים אמות. וקירותיו. וקירותיו לו, שיש לו מסגרת, עץ. והוא כלומר השולחן של עץ. והנה השולחן שתיים אמות על שתיים אמות ברום שתיים אמות. ועליו הוא אומר: זה השלחן אשר לפני ה'.

כג. ושתים דלתות. דלת לפנים מדלת. האחת אצל שפתה החיצונית של המזוזה והאחת אצל שפתה הפנימית.

כד. ושתים דלתות לדלתות. וכל דלת בת שני חלקים, הא' מאמצע הפתח ולצפון והא' מאמצע הפתח ולדרום. וא"כ היו כאן דלתות שתיים שהן ארבע. שתיים מוסבות דלתות. כמו שתיים דלתות מוסבות. שתיהן סיבבות על צירן. החיצונית נפתחות לתוך הפתח לכסות עוביו של כותל והפנימיות נפתחות לתוך הבית והיו מכסות את קיר הבית של אחורי הדלתות. כן דעת ת"ק במס' מדות (פ"ד מ"א), ור' יהודה פליג עליו ואומר, כי כל אחת מארבע הדלתות היתה שוב נחלקת לחצאין וכל דלת חמש אמות כחצי רוחב הפתח וכשהיו נפתחות היו נקפלות לאחוריהן ועמדו על שתי אמות ומחצה, הפנימיות נפתחות לצד החיצונית והחיצונית לצד הפנימיות וכסו יחד חמש אמות של עובי הכותל. כה. ועב עץ אל פני האולם מהחוף. פרש"י כלונסאות של ארז

היו קבוצין מכותל של היכל לכותלו של אולם, כדי שצא יבעט וזהו: ועב עץ יוצא מכותל הבית ובא אל פני האולם מהחוף.

כו. וצלעות הבית והעובים. צלעות הן ארזים שנחנן בראש הכתלים להניח עליהם ראשי הקורות והן העובים. ובל חז"ל קרויים הארזים מלססין והקורות מרישות (ב"ב ו, א).

שם, פרק מב

א. ויוציאני אל החצר החיצונה הדרך דרך הצפון. אחר שהראהו המלאך ההיכל ובית ק"ק ואת הדלתות הוציאהו דרך שער הצפון אשר שם בית המטבחים אל החצר החיצונה. ויביאני אל הלשכה אשר נגד הגזרה ואשר נגד הבנין. הלשכות אשר נגד ההיכל והתאים.

אל הצפון. אל הלשכות שבצפון ההיכל והתאים, שהיו גם בדרום ההיכל והתאים לשכות כאלה שבצפון כמדתן וכצורתן. והן הן הלשכות שקדם זכרן למעלה בפרק מא פסוק טו ולפני זה בפסוק י. ועוד יחזור עליהן בפרק מו פסוק יט.

ב. אל פני אורך אמות המאה. בה"א הידיעה שכבר ידועה מדתה. פתח הצפון. הוליכו על פני כל האורך מבחוץ בצפונית ללשכות אשר שם פתוחין הן לצפון. אבל פתח היה להן גם בדרום. כלקמן פרק מו פסוק יט. ששם מביאו המלאך אל אותן הלשכות דרך מבוא אחר המוליך אל אויר העשרים שנמצא בדרום הלשכות. והרוחב תמישים אמות. זהו דבר חדש שמוסיף בהן כאן שעדיין לא הזכירו.

ג. נגד העשרים אשר לחצר הפנימי. לא שהביאו אל תוך העשרים, שהרי אמר מראש הדרך: ויביאני אל החצר החיצונה, ואויר העשרים הוא בחצר הפנימית. אלא סימן נתן בהן שמצד אחד הן פונין אל אויר העשרים שבחצר הפנימי ובצדם הצפוני הן נגד רצפה אשר לחצר החיצונה. והן עליות הנשים שקראן רצפה בפרק מ פסוק יז וית. אתיק אל פני אתיק. שתי שורות עמודים לפני הלשכות. עמוד מול עמוד. וזהו שאמר לעיל בפרק מא פסוק טו, ואתיקהא ממו ומפו.

בשלישים. משולשות היו תחתיים שניים ושלישים. ואמר שהעמודים בשלישים כלומר רק עד צבהן של שתי הקומות היו ולגובה השלישית לא הגיעו. בשלישים, כמו: ערים גדולות ובצורות בשמים—עד השמים. ובהנחה זו יובן פסוק זה ופסוק ו לקמן. ועל העמודים היה קירוי עד כותל הלשכות באופן שהיתה כאן אכסדרה כפולה לשתי הקומות. מספר הלשכות לא נאמר ונלמד סתום מן המפורש. התאים משולשות והלשכות משולשות. מה התאים חמשה ע"ג חמשה וחמשה על גביהם אף הלשכות ה' על ה' וה' על גביהן. ומה התאים כותליהם חמש אמות אף אלו כן. ומה התאים בשני צדי ההיכל בצפון ובדרום אף אלו כן. ולפ"ז היתה כל

לשכה י"ד אמות ממזרח למערב, הרי לחמש לשכות צי אמה. וכותליהם ששה. כל אחד חמש אמות, הרי לי אמות וסך הכל מאה אמות והוא אורך אמות המאה שאמר למעלה. ובצורה מסומנות הלשכות באותיות נ-גא.

ד. ולפני הלשכות מהלך עשר אמות רוחב. טרם שנכנס אל אויר העשרים צריך לילך דרך מקום פנוי צר ארכו עשר ורחבו חמש אמות (וצ"ל דחומה הפנימית של הלשכה נכנסה אמה אחת אל חומת החצר הפנימית בצפון וכן בדרום, דאל"ה היה רוחב המהלך שש אמות ולא חמש והיה רוחב אויר עשרים ואחד ולא עשרים). והוא המקום שבין חומת הלשכה המקצועית וחומת בית חליפות המקצועית. משך חומה זו ממזרח למערב עשר אמות כמבואר לעיל בדברי רש"י (פרק מא, פסוק יב). והנה מקום פנוי זה שארכו כרוחב בית החליפות הוא ההמשך של אויר העשרים, אלא שאויר העשרים נתמעט כאן בחמש עשרה אמה, משום שבית החליפות בולט לתוכו, שארכו מצפון לדרום ט"ו אמה. והנה אחר עברו מקום פנוי זה יגיע לאויר העשרים. ואמר רוחב עשר אמות אע"פ שהוא האורך דרחבו של המקום הפנוי הרי הוא חמש אמות, אבל משום דארכו כרוחב בית חליפות קראו רוחב. וכל עצמו של אורך זה ידוע רק ע"י שנמדד במדת הרוחב של בית חליפות. אל הפנימית. אל אויר העשרים שהוא קדוש בקדושת העזרה הפנימית. דרך אמה אחת. הדרך אל מהלך העשר למי שרוצה להגיע אליו מהחצר הפנימית הוא דרך אמה אחת, דאין מבוא אליו אלא דרך שביל צר בעובי החומה באלכסון והשביל רחבו אמה אחת כדי כניסת אדם. ומשם נכנס לתוך אויר רוחב החמש ואורך העשר ואחר לכתו עשר אמות אלה הוא בא לתוך אויר העשרים. כל זה אתה רואה בצורה בעליל, והשביל של אמה אחת בעובי החומה נסמן שם באות גב.

ועכשיו הנני לבאר כיצד אין כאן מבוא מן החצר הפנימית אל אויר העשרים אלא דרך אמה אחת רוחב חקוק בעובי החומה. הנה החצר החיצונה חללה מצפון לדרום שייב אמה. והא לך החשבון: משער הצפוני של החצר החיצונה עד שער הצפוני של החצר הפנימית מאה אמה וכן משער הדרומי לשער הדרומי, כדכתיב בענין: "וימד משער לשער מאה אמה בדרום וכן בצפון. חלל החצר הפנימית מצפון לדרום מאה אמה כמ"ש (מ, מז) וימד את החצר אורך מאה אמה ורוחב מאה אמה מרובעת", וכותל החצר הפנימי שש אמות מזה וכן מזה כמפורש בענין, הרי סך הכל שייב אמות. מאלה השייב אמות תופסת החצר הפנימית עם כותלו מכאן ולכאן קי"ב אמות. נשארו לחצר החיצונה מאתיים אמה, מאה בצפון ומאה בדרום, הרי דחצר הפנימית עומדת באמצע החצר החיצונה.

ומה שצריך עוד לדעת הוא, שלחצר הפנימית לא נזכר שער במערב.

והטעם הוא שלא היתה לו חומה במערב, משום דכותלו המזרחי של האולם סותם את חללה במערב. ועכשיו עלינו להוכיח שכן הוא באמת. והנה כדי שיהא כותל האולם סותם את חלל הפנימית צריך שיתקיימו שלשה תנאים: (א) שתחא מדת כותל האולם כמדת משך החלל של החצר; (ב) שיהא הכותל עומד באמצע כמו שחלל החצר באמצע; (ג) שיכלה הכותל במקום שכלה חלל החצר ויהיו נפגשים זה בזה.

והנה כותל האולם מאה אמה ומשך החלל נמי מאה אמה כידוע, והרי נתאמת תנאי א. כותל האולם עומד גם הוא באמצע החצר החיצונה כחצר הפנימית. ואין להאריך בראיות על זה, כי על נקל ימצאנו מי שמסתכל בצורה בשום לב. הרי נתאמת גם תנאי ב. נשאר רק להראות כי נתאמת גם תנאי ג. החצר החיצונה ממזרח למערב שי"א אמה. משער המזרחי של החצר החיצונה עד שער המזרחי של החצר הפנימית מאה אמה. כותל המזרחי של החצר הפנימית שש אמות וחללו מאה, הרי מאתים ושש. הרי דסוף החלל של החצר הפנימית אחר מאתים ושש אמות. כמה חסר עוד למספר שי"א, הוי אומר מאה וחמש אמות, ואלה הן ההיכל עם האולם וחמש אמות מקום פנוי במערב. ובוה הוכחנו דכותל האולם וחלל הפנימית כלין כאחת, והנה כי כן כותל האולם, סותם את החלל.

ומעתה מוכן כיצר אין כאן מבוא מחצר הפנימית אל האויר העשירים, שהרי כותל האולם הסותם את כל משך החלל סוגר את הדרך. וע"כ יש הכרח להיכנס אל אויר העשירים דרך שביל צר החקוק בעובי החומה באמצע ורחבו אמה אחת ככניסת אדם. ופתחיהם לצפון, היו לשכות אלה פתחים גם לצפון, להיכנס בהם מן החצר החיצונה, אבל העומד באויר העשירים נכנס אל הלשכות דרך פתח הדרום כמובן.

ה. והלשכות העליונות קצורות. הלשכות שבדיוטא השלישית היו קצורות מן התחתיים והשניים. כי יוכלו אתיקים מהנה מהתחתונות ומהתיכונות בנין. אמר הטעם למה שהיו העליונות קצורות. משום שהאתיקים, והם עמודים, תפסו מקום חשוב מהבנין. כי היו שתי שורות עמודים לפני הלשכות כמו שאמר: אתיק אל פני אתיק, וכן בפרק הקודם פסוק טו: ואתיקהא מפו ומפו, ועליהם קירוי והיתה זו אכסדרה המחוברת אל הלשכות התחתונות והתיכונות. אבל לעליונות לא היתה אכסדרה וגלל כן היו קצורות, שאי אפשר בעמודים להיותם גבוהים יותר מן המדה.

ו. כי משולשות הנה ואין להן עמודים כעמודי החצרות. עמודי החצרות הן העמודים אשר עליהן בנויות עליות הנשים וגסמכין לכותל

החצר החיצונה בצפון ובדרום. ומשום שהעליות בשני צדי החצר ומפסיק ביניהן ההיכל והחצר הפנימית לפיכך אמר חצרות לשון רבים. והנה יש הבדל בין העמודים של העליות לעמודי הלשכות, שעמודי העליות נושאים את הבנין ועמודים מתחתיו ועמודי הלשכות עומדים לפני הבנין ולא מתחתיו. ואולי להבדיל בין אלה לאלה קורא לאלה אתיקים ולאֵלה — עמודים. והוא שאמר „ואין להן עמודים כעמודי החצרות“. והנה כאן רצונו לבאר, למה לא היו גם כאן הלשכות בנויות על העמודים כאותן עליות ואז הרי לא יאכלו מקום מהבנין ולא יהיה צורך להיות העליונות קצרות. והתשובה לזה: כי משולשות הנה וכבר המשא מהעמודים לסבול בנין של שלש עליות. אכן עליות הנשים לא היו משולשות ולפיכך היה אפשר לבנותן על עמודים. על כן נאצל מהתחתונות ומהתיכונות ולא היה אפשר בענין אחר, על כן נאצל מהתחתונות ומהתיכונות מקום מן הארץ וניתן לאתיקים.

ו. וגדר אשר לחוץ. כותל החותם את הלשכות ומפסיק בינן לבין החצר החיצונה. אל פני הלשכות. לאורך הלשכות, כהבנת „אל פני“ בשאר מקומות בדברי הנביא. ארכו חמשים אמה. אורך הגדר. רוחב הלשכות ממזרח למערב כבר אמור למעלה י"ד אמות, וארכן מצפון לדרום נ"ל מכאן שהיה ט"ו אמה. ובצירוף כתיבתם שבצפון ובדרום כ"ה אמה, והאכסדרה שלפניהן ג"כ כ"ה אמה, באופן שהלשכות ביחד עם האכסדרה ארכן ג' אמה. ומ"ש במקרא שלאח"ז „אורך הלשכות—חמשים אמה“, היינו עם האכסדרה שהיא חלק מן הבנין ומשתייכת אליו. וגדר זה החותם את כל הבנין במזרח ובמערב היה יוצא כ"ה אמה מן הלשכות וארכו חמשים אמה והוא היה חומה ללשכות וגם חומה לאכסדרה במזרח ובמערב.

ח. כי אורך הלשכות אשר לחצר החיצונה חמשים אמה. פירש במצו"ד: אורך הלשכות שהיה פונה לחצר החיצונה ונראה מבחוץ היה חמשים אמה, אולם באמת היה האורך ג"א אמה, אבל אמה אחת היתה מכוסה מעין הרואה ע"י כותל החצר הפנימית. ולפ"ז יהיה אורך הלשכה מצפון לדרום ט"ז אמה ולא ט"ו. והנה על פני ההיכל מאה אמה. מאה האמה שהיו ללשכות ממזרח למערב לכל אורך ההיכל היו כולן גראות, לא כארכן מצפון לדרום שהיתה אמה אחת מכוסה. וכבר אמרתי למה היתה אמה אחת שלהן נכנסת אל כותל החצר הפנימית, שהוא כדי שיהא האויר שבין התאים והלשכות עשירים אמה. כי לולא כן היה האויר כ"א אמה.

ט. ומתחת הלשכות האלה. יש לחבר מלים אלה עם מלת „לשכות“ שבסוף הפסוק י. והכי פ"י ומתחת הלשכות האלה היו ג"כ לשכות במזרח החצר

והן למטה מהראשונות העומדות לאורך ההיכל בגובה, כי החר הולך ועולה ממזרח למערב. המבוא מהקדים. המבוא לאלה שבמזרח החצר היה דרך שער המזרחי של החצר החיצונה. בבואו להנה מהחצר החיצונה. אבל מן החצר הפנימית היה המבוא אליהן מן המערב.

י. ברוחב גדר החצר. ארכן מצפון לדרום כנגד רוחב גדר החצר שרחבו חמשים אמה. וקרי ליה כאן רוחב משום שהלשכות בסך הכל מאה אמה ממזרח למערב, ומצפון לדרום הם רק חמשים אמה, אע"פ שמצפון לדרום הוא האורך שלהן כבפסוק ח (וכן לעיל פסוק ב: והרוחב חמשים אמה). דרך הקדים אל פני הגזרה ואל פני הבנין. הלשכות הראשונות העומדות במעלה ההר מערבית לאלה הלא הן אל פני הגזרה ואל פני הבנין כידוע, והגדר הנ"ל הוא דרך הקדים של הלשכות אשר אל פני הגזרה ואל פני הבנין. לשכות מוסב אל תחלת פסוק ט'. וא"י אפשר לחברו עם "אל פני הגזרה וכו'", שה"י לשכות אלה אינן אל פני הגזרה, ורק אלה שבמערב הן על פני הגזרה. ותמיד כשאומר לשון זה כוונתו על אלה שבמערב שהן כנגד ההיכל.

יא. ודרך לפנייהם. לפני אותן לשכות המזרח שהיו במזרחית צפונית של החצר היה דרך רוחב חמשים אמה והוא רוחב אור החצר שבין הלשכות והחומה הצפונית של החצר. כארכן כן רחבן. אורך לשכות אלה שבמזרחית צפונית באורך הלשכות שבמערבית צפונית וכן כרחבן של אלה כאלה. וכל מוצאיהן, פתחיהן של הלשכות שבמזרחית צפונית. וכמשפטיהן וכתחיהן. כמשפטיהן וכתחיהן של אלה אשר במערבית צפונית. וי"ו של וכמשפטיהן יתירה כמו: גודם ורכב וסוס; ובני צבעון ואיה וענה.

יב. וכתחיה הלשכות אשר דרך הדרום. כפתחי הלשכות שבדרומית מערבית כן פתחי הלשכות שבדרומית מזרחית. כי גם בדרומית מזרחית היו לשכות כאלה. שהלשכות שלמעלה המכונות "הבנין אשר אל פני הגזרה" היו בצפונה של היכל ולעומתם לשכות כאלה בדרומו ומקבילות אלה אל (כנראה בצורה). ואמר כאן שהלשכות הדרומיות שלמטה היו דומות לאלה שבמעלה ההר אצל ההיכל. מדומות היו במראה ובמדה ובפתחיהן וכל משפטיהן, אלא שמקצר כאן כיון שכבר אמרה בפסוק הקודם. פתח בראש דרך. ולא כלשכות המערביות אשר אל פני הגזרה. שהיה להן גם פתח צדדי להגיע אליהן בעובי החומה כנ"ל. דרך בפני הגדרת הגינה. הדרך היה בפני הגדרת הגינה והוא הדוכן לעלים כתיי: דוכן ליואי, שעמד במזרח המזבח. דרך הקדים בבואן. כמו שכבר אמר בפסוק ט: "המבוא מהקדים בבואו להנה" וגו'. בבואן. במקום: בבוא להנה. כמו: בני יצאוני (ירמיה יב) כמו יצאו ממני. והנה הלשון כאן מסכים להפליא עם ה"ל" לעיל פסוק ט. שם אמר "המבוא מהקדים בבואו

להנהיג, וכאן אמר „דרך הקדים בבוא להנהיג“ כי בבואו כמו בבוא להנהיג, ותדע דאמר בבואו לי נקבה, והנה אמר: „פחה בראש דרך דרך בסני הגדרת הגינה דרך הקדים בבואו“, שהפתח ר"ל המבוא אל לשכות אלה היה בראש דרך, היינו דרך שער המזרחי כשבא מן הקדים ולא כלשכות שבמעלה ההר, ושם כשרצה להגיע אליהן מן המזרח לא היה כאן ראש דרך כי אם רק שביל צדדי וצר חקוק בעובי החומה, וכשנכנס לשער המזרחי של חצר החיצונה הלך לימין על פני הדוכן שהוא הגדרת חגינה שנמצא במזרח המובח ובסוף הדרך שכנגד הדוכן היו הלשכות, כאשר נראה בצורה נג נד.

יג. לשכות הצפון לשכות הדרום אשר אל פני הגזרה. הברל במעלה יש בין הלשכות שלמעלה שלשכות שלמטה, שהלשכות שלמעלה יתרון קדושה להן ששם יאכלו הכהנים קדשי קדשים, ויתרון זה להן מחמת קרבתן אל המזבח, לפיכך קרויין חמיד בענין „הלשכות אשר אל פני הגזרה“ בנגוד לאלה שמתחת שאינן אל פני הגזרה.

טו. וכ"ל את מדות הבית הפנימי. אחרי שכלה המלאך למדוד את מדות הבית הפנימי דהיינו ההיכל והאולם והתאים והלשכות והחצרות, הוציאו דרך שער המזרח אשר בא בו מן החצר החיצונה אל הר הבית, כדי למדוד עכשיו את היקף הר הבית.

טז. מדד רוח הקדים. מדרו לארבע רוחותיו ומתחיל בקדים וסובב והולך דרך ימין. חמש (אמות) מאות קנים. רוח הקדים וכן שאר ג' הרוחות כל אחת חמש מאות קנים. והקנה הוא שש אמות בינוניות, וא"כ הר הבית העתיד ג' אלפים על ג' אלפים אמות מרובעות, ובבית שני מדתו רק ה' מאות על ה' מאות אמה. ולפ"ז יהיה שטח הר הבית בעתיד גדול פי שלשים ושש, שה' מאות על ה' מאות הוא 250.000, וג' אלפים על ג' אלפים הם 9.000.000. 250.000 הוא חלק ל"ו מן 9.000.000.

וכן יסד ר' אלעזר הקליר ביוצר ליום ב' דסוכות, המתחיל או"י: במדותיה נוספת ומכופלת, שלשים וששה כמו שהיתה מתכפלת.

שם, פרק מג

יג. ואלה מדות המזבח. מפורש באריכות למעלה מעמ' יא ואילך, וכל המדות כאן כמו שם בבית שני. אכן גובה היסוד כאן שתי אמות ושם רק אמה אחת, ומן היסוד ער הסובב כאן ארבע אמות ושם חמש אמות.

שם, פרק מד

א. דרך שער המקדש החיצון הסונה קדים. שני פתחים קטנים היו אצל שער ההיכל, האחד בצפון השער והאחד בדרומו, וכן היה בבית שני.

אלא שכאן היה הפתח מחומת ההיכל לחומת התא ודרך פתח זה נכנסו אל המקום הפנימי שבין ההיכל לתאים הנקרא לעיל בשם מונח, ובבית שני, שלא היה שם מונח, נכנסו מן הפתח הקטן אל התא. וכאן מדבר באותו הפתח שהוא בדורו של שער ההיכל.

ב. סגור יהיה. אותו הפתח הדרומי. וכן שני רבותינו במס' מדות (פ"ד מ"ב): שני טשפשיין (הם הפתחים הקטנים דלעיל) היו לו לשער הגדול אחד בצפון ואחד בדרום, שבדרום לא נכנס בו אדם מעולם ועליו מפורש ע"י יחזקאל השער הזה סגור יהיה.

ג. את הנשיא נשיא הוא יושב בו לאכל וגו'. פרש"י: את הנשיא אני נותן רשות. נשיא הוא וחשוב ואין דרכו לישוב ולאכול עם שאר הכהנים בלשכות. ומה שהבאתי לעיל ממס' מדות, שבדרום לא נכנס בו אדם מעולם, זה היה כן בבית שני, אבל לעתיד לבוא יהיה רשות לנשיא להיכנס בו. לפני ה' במקום המונח (*). ומי הוא הנשיא? רש"י פי' שהוא הכהן הגדול. (ויש סמך לדבריו מפרק מה פסוק כב). אבל לפי דעת מצודת דוד הוא מלך המשיח. מדרך אולם השער יבוא ומדרכו יצא. דרך אולם השער המזרחי של החצר החיצונה יכנס כדי לילך אל המונח שבדרום ולאכול שם לחם. ודרך אותו השער יצא. שאינו יכול לצאת מן השער שכנגד משום דאין שער במערב העזרה אלא רק במזרח בצפון ובדרום, צווה לו לצאת באותו השער שבא בו ולא משער

(*) אלה דברי הרמב"ן בסוף ספר הפקודים:

ונשלם ספר הפקודים ודגלי הצבאות, ולאליקים הצבאות שבה והודאות, למאות ולאלפים ורבויות, וכאשר עשה עם אבותינו הגדולות והנוראות, יחיש בימינו קץ המלאות, יבנה הבית והלשכות וגבול לפני התאות, ויכין שם לבית דוד כסאות וכו'.

הנה מ"ש הרמב"ן. וגבול לפני התאות" כונתו על המונח שביחזקאל מא פסוק ט. ושם היו כסאות לבית דוד, כמ"ש כאן בפסוקנו: "את הנשיא נשיא הוא יושב בו לאכל לחם לפני ה'", והיינו המלך לדעת הרמב"ן וכן כל בני בית דוד נקראו כולם נשיאים (ומי הוא הנשיא — יש דעות חלוקות: לדברי רש"י מה פסוק יז, ולרמב"ן הוא המלך). והנשיא בא דרך המשמש אל המונח שבין ההיכל והתאים. ושם חיו הכסאות לבית דוד. ולא בא שמה אלא בשבת ובמועדים כיחזקאל בו פסוקים א"ב.

ועי' הדברים האלה יתבאר לנו הפסוק שבתהלים (כו, ד): "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנוצם ה' ולבקר בהיכלו", אשר לכאורה נראים הדברים כסותרים זה את זה בתחלה אמר "שבתי בבית ה' כל ימי חיי" ואח"כ "ולבקר בהיכלו" ולבקר הרי פירושו למקרים כמ"ש רש"י במלכים ב' טז טו, אכן לפי הנ"ל אתי שפיר כי מ"ש "שבתי בבית ה' כל ימי חיי" חיינו בעזרה ומ"ש "ולבקר בהיכלו" הוא הבקר שבין התאים וההיכל, שלא היה אלא בשבתות ובמועדים כנ"ל. וכל המקום שם נקרא היכל (עיין מדות פ"ד מ"ז וחז"ל שם). ואומר אני שבפסוק זה המקור מה שרגילים חז"ל לקרא לכל הבנין גם יחד בשם היכל.

שכנגד, כחובה על שאר בני העם, ומאותו הטעם יכנס בלוחו השער שאין שער אחר כנגדו, וזהו שער הקדים שאין כנגדו שער במערב.
שם, פרק מו

ט. ובבוא עם הארץ וגו' דרך שער צפון וגו' כי נכחו יצא. פרש"י: מצוה עליהם שיתראו בתוך העזרה יפה יפה. וזהו דרך יופי שיצאו בשער שכנגד.

י. והנשיא בתוכם. פרש"י: גם הוא כשנכנס לעזרה לבא במשמש ההיכל הדרומי להשתחוות, גם הוא מצוה עליו לעשות העזרה קפנדיא ויבא דרך שער צפון ויצא דרך שער נגב עם שאר עם הארץ, ולא יבא דרך השער המזרחי כדרך שהוא בא ביום השבת ובראש חודש, ששער המזרחי אין נכחו שער במערב.

יט. ויביאני במבוא. הוא המבוא שזכרו בפרק מב פסוק ד, אשר דרכו נכנסים לאויר העשרים שבין הלשכות שבצפון לבין תאי ההיכל, אשר על כתף השער. המבוא הזה הוא לצד כתף השער הצפוני מערבית לו. הפונות צפונה. פרש"י: שיש להם פתחים לצד החצר החיצונה ופתחים היו להן לאויר העשרים. ג"ל דמסברא אמר כן, דאל"ה למה לי האמה אחת בעובי החומה בכדי ליכנס לאויר העשרים, אם יצטרך מ"מ לצאת ממנו ולהיות סובב לצפון כדי לבוא אל הפתחים, הלא יותר קרוב לצאת דרך שער הצפוני מן החצר הפנימית אל פתחי הלשכות הצפוניים ואז אין צורך בסבוב זה. אלא רדאי היו להן פתחים לאויר העשרים ולפיכך היה מקצר דרכו כשהלך דרך האמה האחח.

כב. בארבעת מקצועות החצר חצרות קטורות. ארבע לשכות גדולות היו בחצר החיצונה בארבע מקצועותיה ולא היו מקורות. וזהו לשון קטורות, מל' קיטור, כלומר מעלות עשן לפי שאין להן תקרה. ומה היד משמשות? דרומית מזרחית היא היחה לשכת הנזירים, מזרחית צפונית לשכת העצים, צפונית מערבית לשכת מצורעים, מערבית דרונית לשכת השמנים. הכל כדאיתא במדות פ"ב מ"ה.

מה בין מקדש יחזקאל ובית שני ובמה הם שוים זה לזה

כשבנו עולי הגולה את הבית בנוהו מקצתו כדמות הבנין העתיד שראהו יחזקאל במראה הנבואה, ומאידך שינו ממנו בהרבה דברים. ועשו כן או מבטלי יכולת או משום שידעו שאין זה אותו הבית שניבא עליו יחזקאל. ועתה נציגה לנגד עינינו את שתי הצורות גם יחד וניחוי עד כמה לא ראי זה כראי זה ומהו הצד השווה שבהן.

א. בבנין יחזקאל השטח של המקדש הוא מרובע שיא אמה על שי"ב אמה והיא החצר החיצונה, המקיף את הבית עם כל אביזריה מד' רוחות. בבית שני השטח שכיב אמה על קל"ה אמה, ומהן קל"ה על קל"ה החצר החיצונה שנקרא כאן בשם עזרת נשים והיא החלק המזרחי של השטח. והחלק המערבי של השטח באורך קפ"ז על רוחב קל"ה אמה הוא החצר הפנימית. והנה כי כן אין החצר החיצונה מקיפה את ההיכל ואת החצר הפנימית כמו ביחזקאל, כי אם נמצאת לפניהם.

ב. ארבע לשכות גדולות בארבע מקצועותיה של החצר החיצונה ישנן ביחזקאל וישנן בבית שני, אבל ביחזקאל הן ארבעים על שלשים אמה ובבית שני מ' על מ' אמה.

ג. בבנין יחזקאל יש לשכות בחצר החיצונה חמש עשרה בצפון ואמש עשרה בדרום והן משולשות חמשה ע"ג חמשה וחמשה על גביהן ובבית שני אין זכר לשכות אלה.

ד. בבנין יחזקאל יש לחצר החיצונה שלשה שערים: אחד במזרח, א' בצפון ואחד בדרום ולכל שער יש מבחץ שלשה תאים בימינו ושלשה בשמאלו ולכל שער אולם מבפנים ואולם מבחוץ. ובבית שני אין לחצר החיצונה אלא שער אחד והוא במזרח ואין לו תאים ולא אולם.

ה. בבנין יחזקאל החצר הפנימית, והיינו עזרת ישראל, חללה מאה אמה ממזרח למערב וכן מצפון לדרום. ובבית שני אין לעזרת ישראל רק י"א אמה רוחב על אורך קל"ה.

ו. בבנין יחזקאל יש לחצר הפנימית שלשה שערים מכוונים כנגד שלשה השערים שלחצר החיצונה ולשערים תאים ואולמים כמו לשערי החיצונה. ובבית שני יש כאן רק שער במזרח והוא הנקרא שער ניקנור ואין לו תאים ולא אולם.

ז. בבנין יחזקאל המזבח בעזרת ישראל והוא עומד כולו בצפון. ובבית שני הוא לפני מעזרת ישראל. ויש פלוגתא אם כולו בצפון או כולו בדרום או ממוצע או רובו בדרום, והרמב"ם פוסק שרובו בדרום וכן דעת רש"י.

ח. בית המטבחים בבנין יחזקאל הוא בחלל אולם הצפוני שמחוץ לשער הצפוני ובחלל האולם שלפנים ממנו, כי אין מקום בעזרה. ובבית שני מקומו של בית המטבחים בעזרה הוא.

ט. בבנין יחזקאל גובה השערים חמשים אמה. ובבית שני גבהם עשרים אמה.

י. בבנין יחזקאל אין שערים במערב. ובבית שני יש שערים במערב.
יא. בבנין יחזקאל שער האולם רחבו י"ד אמות, ובבית שני עשרים אמה.

יב. בבנין יחזקאל אין לבית חליפות חומה במערב רק מחיצה דקה, ובבית שני יש לו חומה.

יג. בבנין יחזקאל יש חומה המבדלת בין היכל לק"ק, עוביה שתי אמות עם דלתות גבהן שש אמות ורחבן שבע אמות, ובבית שני לא היתה חומה כ"א שתי פרוכות ובניהן אמה וקרוי: אמה טרקסין.
יד. בבנין יחזקאל יש לתאים שמסביב לבית, מדות אחרות בארכן וברחבן מאשר בבית שני.

טו. בבית שני היה כבש מסביב לבית, שעלו בדרכו לעלית ההיכל, מה שאינו בבנין יחזקאל.

טז. בבנין יחזקאל יש בין התאים להיכל מונח, מקום פנוי ברוחב חמש אמות וכן במזרח מונח כזה בין התאים לבית חליפות, ולא היה כן בבית שני.
יז. בדרום ובצפון יש לשכות משולשות חמשת ע"ג חמשה וחמשה על גביהן והן מאה אמה לאורך ההיכל והתאים, וביניהן לבין התאים עשרים אמה, ומדחן וצורתן כאותן. השכות שבמזרח החצר החיצונה, ובבית שני לשכות אלה אינן.

יח. בבנין יחזקאל בין התאים המערביים וחומת העזרה המערבית מקום פנוי חמש אמות, ובבית שני י"א אמה ומקום זה קרוי: אחורי הכפרת.
יט. בבנין יחזקאל עזרת כהנים היא מקום אויר העשרים אשר על פני אורך ההיכל בצפון ובדרום והוא מן המזבח ולצפון ורחוק ממנו ל"ב אמה כמדת המזבח, ובבית שני מקום כזה איננו ועזרת כהנים היא בדרום המזבח, אצלו ממש בלי הפסק אפי' כחוט השערה.

כ. בבנין יחזקאל עזרת כהנים מאה אורך על עשרים רוחב בצפון, ובסך הכל מאה על ארבעים אמה, ובבית שני מדתה קל"ה על י"א אמה כעזרת ישראל.

כא. בבית שני עזרת כהנים היא אצל עזרת ישראל ורק מחיצה דקה מבדלת ביניהן, ובבנין יחזקאל בית החליפות מפסיק ביניהן ברוחב עשר אמות. כב. בבית שני רואים מדרגות אצל החומה מבחוץ והן מקיפות את כל חומת העזרה מסביב לכל ארבע רוחותיה, ובמקום שההר עולה—שם מתרחב שטח המעלות כפי מדת העליה, ומספר המעלות גם הוא מתרבה כפי ערך העליה (וכבר אמרנו לעיל במאמר "שורא ובר שורא" כי מדרגות אלה שמשו לשיבה לעת רבוי הקהל, כי צר המקום בעזרה), ובמקדש יחזקאל מעלות אלה אינן (הואיל ויש מקום רחב ידיים בעזרה ואכסדראות מרווחות במזרח וקמערב ובצפון ובדרום, וע"כ בבנין העתיד לא יהיה צורך למדרגות אלה).

כג. בבנין יחזקאל עולה ההר ראשונה במזרחה של עזרת נשים שש אמות

ועולין אליו בשתים עשרה מעלות שלפני שער המזרחי של עזרת נשים (כי רום מעלה חצי אמה), ואחר מאה אמה שוב עולה בארבע אמות ועולין לן בשמנה מעלות שלפני השער המזרחי של החצר הפנימית. אחר מ"ב וחצי אמה הוא עולה בארבע אמות ועולין בשער הצפוני והדרומי של החצר הפנימית בשמנה מעלות או בשמנה מעלות שלפני הדוכן. אחר ל"ח אמות מוסיף ועולה שש אמות לפני האולם ועולין בשתים עשרה מעלות שבין האולם ולמזבח, ובסך הכל עלה כ' אמות.

אולם בבית שני העלייה הראשונה במזרח עזרת נשים היא כמו ביחזקאל ועולים ג"כ בשתים עשרה מעלות, אכן העלייה השנייה היא אחר קל"ה אמה בסוף עזרת נשים אצל שער ניקנור ועולין בחמש עשרה מעלות, ואחר י"ז אמות עולה שוב אמה אחת בסוף עזרת ישראל, ואחר מ"ד אמות העלייה האחרונה שש אמות ועולין במ"ב מעלות שבין האולם ולמזבח, ובס"ה עלה ההר כ' אמה ומחצה. הרי כמה הבדלים בעליות: ביחזקאל מן העלייה הראשונה עד השניה מאה אמה והעליה השניה ארבע אמות, בבית שני יש בין שתי העליות קל"ה אמות והעליה השניה שבע וחצי אמה.

ביחזקאל העליה השלישית אחר מ"ב וחצי אמה ומדתה ארבע אמות;

בבית שני העליה השלישית אחר י"ז אמות ומדתה אמה אחת.

ביחזקאל העליה הרביעית אחר ל"ח אמות;

בבית שני העליה הרביעית אחר מ"ד אמות.

ביחזקאל סך הכל של העליות כ' אמה;

בבית שני סך הכל של העליות כ' אמה ומחצה.

כיצד יש להבין דבר זה? אולי אפשר לומר שלעתיד לבא יגביהו את הקרקע בעזרה הפנימית עד הדוכן באופן מלאכותי ארבע אמות באורך מאה ורוחב מ"ב וחצי אמה עד הדוכן, ובאופן זה יעלו בשמנה מעלות למקום זה שהיה בתחלה מישור ונעשה אח"כ הר בידי אדם. ובגלל זה לא יעלה הקרקע לפני המזבח והכבש אלא ארבע אמות. וללא שיגביהו את השטח הנ"ל בידי אדם היה הגובה לפני המזבח והכבש שמנה אמות במקום ארבע, ובבית שני אפשר שקצצו מאלה שמנה האמות חצי אמה כדי שיהא הגובה ז' וחצי אמה, והוא הגובה המצטרך לחמש עשרה מעלות שיהיו כנגד חמש עשרה שיר המעלות שבתהלים, אבל במקדש העתיד אולי לא יאמרו חמש עשרה שיר המעלות במקדש, שכולן על צרות הגלות נאמרו. ויתרון חצי אמה של בית שני היא, חצי האמה שקצצו בבית שני שעל ידי זה עלה הקרקע באמה אצל עזרת כהנים, שללא הקציצה לא היה עולה שם אלא בחצי אמה. כן היה נ"ל ביישוב ענין זה. אבל אין אתנו דבר ברור עד יעמוד כהן לאורים ותומים.

ולמשלמת הענין יש להעיר עוד בנוגע לבנין העתיד : את העזרה החיצונה המזרחית יגביהו ג"כ בצפון ובדרום בשש אמות עד שתהא שוה בגובהה לחצר החיצונה שבאמצע וההגבהה באורך מאה אמות וקצת יותר עד כנגד התאים של החצר החיצונה והפנימית בצפון ובדרום, ומכאן ואילך עד האולמים שבין התאים יעלוה בחצי אמה נוספת (עיין הפירוש לפסוק כב, פרק מ). ומבין האולמים ואילך בשלש וחצי אמה, באופן שהחצר החיצונה מבין האולמים ולצפון תעמוד על גובה של עשר אמות. ובוה מובן כיצד עולין מן החצר החיצונה לחצר הפנימית בשמנה מעלות בצפון וכן בדרום, דהנה גובה החצר הפנימית עולה באותו המקום לארבע עשרה אמות, כאשר עיניך רואות בצורה. אלא שקשה עוד דבר אחד : בשער החצר החיצונה שבצפון ובדרום אומר הנביא : ובשבע מעלות יעלו אליו, הלא אל שער המזרחי של החצר עולים בשתיים עשרה מעלות ובשער הצפוני והדרומי כבר עלה קרקע החצר החיצוני לעשר אמות, כאשר אמרנו, וא"כ איך אפשר לעלות לגובה זה בשבע מעלות, הלא היה לו לומר עשרים מעלות ? איני רואה לזה יישוב אחר מלבד זה, שתאים אלה יהיו בעליה בנויה על גובה של שש אמות ומחצה ויעלו אליהם בסולם ולפני השער כבש גבוה ו' אמות ומחצה וממנו ידרכו על מעלות שמספרן שבע ויעלו בהן אל שער החצר החיצונה (ועיין פרק מ, פסוק כב).

כד. בבית שני יש כאן בית המוקד להתחמם שם הכהנים שהלכו יחפים על הרצפה ויש מקום ישיבה לסנהדרי גדולה והיא לשכת הגזית, וחוף מזה שני מקומות ישיבה לשני סנהדרי קטנה, וביחזקאל אין זכר לכל זה, והוא דבר תימא. בית המוקד—אפשר לשער כי לעתיד לבא, בימות המשיח שיביא, יהיה מזג אויר נוח ולא יהיה חשש להתקררות ולא יהיה צורך להתחמם; אבל על מקום הסנהדרין צ"ע, כי רחוק קצת להעלות על הדעת שיהא מלך המשיח דן יחידי בלי סנהדרין, עם שנאמר עליו : ונחה עליו רוח ה' וגו' ושפט בצדק וגו' והכה ארץ בשבט פיו וברוח שפתיו ימית רשע, ואמרו חז"ל שיהא מורה ודאין, וידיעתנו קצרה וזה אולי מן הדברים שאמרו : במופלא ממך אל תדרוש. וזה ברחמי יוכלו לראות משיח צדקנו בב"א.

הנה ראינו שמקדש יחזקאל ובית שני לאו חדא מלתא היא ובהרבה דברים הם שונים זה מזה. אבל בכל זאת כשבנו עולי הגולה את הבית עשו כמה דברים עקריים כדמות הבית העתידי שבספר יחזקאל. ומעתה עלינו לדרוש ולחקור מה הם הדברים השווים בשניהם.

א. לפני שער המזרחי של חצר החיצונה ייב מעלות.

ב. הדוכן במזרח המזבח.

ג. המזבח ל"ב על ל"ב אמה וגבהו י' אמות ומקום המעבה כ"ד על כ"ד אמה.

ד. בבית המטבחים שמנה שלחנות.

ה. בין האולם ולמזבח כ"ב אמה וי"ב מעלות.

ו. האולם ארכו עשרים אמה על פני רוחב ההיכל ורחבו י"א אמה (בבית שני אמנם נחלקו חראשונים בענין ארכו של אולם, אבל שיטת רשיי ותוס' היא דארכו כ' אמות כבמקדש יחזקאל).

ז. רוחב הבית במזרח מאה אמה. ארכו, עם התאים שבמערבו, מאה אמה וגבהו מאה אמה.

ח. רוחב הבית בחלקו המערבי, והוא וההיכל וק"ק עם התאים שבצפונו ובדרומו, שבעים אמה (אלא שביחזקאל רוחב השבעים נמשך עד תשעים אמה. ובבית שני רק עד ע"ט אמה לרשיש; ולתוי"ט, שלשיטתו אין לאולם חומה במערב, נמשכו שבעים אמה אלה לאורך פ"ד אמה).

ט. אורך ההיכל ארבעים ורחבו עשרים אמה.

י. בית קדשי הקדשים עשרים אורך ברוחב עשרים אמה.

יא. כותלי ההיכל שש אמות בעובין.

יב. כותלי התאים עובין חמש אמות.

יג. כותלי האולם חמש אמות עובין.

יד. כל הפתחים רחבן עשר אמות חוץ מפתח האולם.

טו. עציית נשים.

טז. בלולים יעלו מן התחתונה לתיכונה ומהתיכונה לעליונה.

יז. דלתות ההיכל כפולות.

יח. כלונסאות של ארו קבועין מכותלו של היכל לכותלו של אולם.

יט. אלה הן הדרכים שבהן בית שני למקדש יחזקאל ומספרן ח"י.

אלה הדברים שנמצא להם פתרון בספר זה.

עמוד

ט	גדול יהיה כבוד הבית וגו' (חגי ב. פסוק ט)	(א)
יב	פי' הגמ' בזבחים, סב ע"ב: נמצא פורח אמה וכו'	(ב)
יט	הסבר לדבר, למה כניסת היסוד באמה בת ששה וכניסת הסובב באמה בת חמשה?	(ג)
כ	ישוב לקושית תשובות חוות יאיר על רש"י בזבחים, נד א	(ד)
כב	פי' לדברי רש"י זבחים, סב וסד	(ה)
כו	באור הגמ' בזבחים, נג ב: וקרן דרומית מזרחית לא היה לה יסוד וכו'	(ו)
לא	באור למאמר התנא ביומא, פ"ד מ"ג: נותנו לממרס בו על הרובד הרביעי	(ז)
לד	באור לדברי הר"ש רפ"ד דמדות ד"ה והאולם עודף עליו	(ח)
לז	" פיג מ"ז דמדות בענין המלטראות ונתפרש בזה מאמר המדרש בויק"ר פ, יז	(ט)
מ	באור לדברי רש"י בב"מ, לג א ד"ה אחד יורד לאמת השחי	(י)
מה	" לפ"ד מ"ה דמדות: ומסכה היתה עולה וכו'	(יא)
מח	" לדברי רש"י זבחים, סג ע"א ד"ה ה"ג	(יב)
נב	" הסוגיא יומא, טו ע"ב בענין ד' לשכות של בית המוקד	(יג)
נז	" פ"ה מ"ג דמדות: שם היתה סנהדרי גדולה של ישראל יושבת וכו'	(יד)
סד	באור בגמ' יומא, כה: זקן יושב במערב וכו'	(טו)
סז	" חלוסי הגרסאות בין מס' יומא ומס' מדות	(טז)
סח	" של התוספתא סנהדרין בבבלי ובירושלמי	(יז)
עג	ישוב לקושיות תפא"י על תוס' יומא, לא ד"ה וכולן בקדש	(יח)
עח	באור פ"ב מ"א דמדות: רובו בדרום וכו'	(יט)
פא	" המאמר באבות דר"נ פל"ה: וכראש תור יוצא ונכנס וכו'	(כ)
פב	ישוב לתמיהת התוס' יומא, יב ע"א ד"ה ירושלים ע"פ פרש"י דברים, יב	(כא)
פד		

- (כב) באור משנה דפסחים, יא ב: שתי חלות של תורה הן מונחות ע"ג
האיצטבא וגמ' שם, יג ב: תני תנא קמיה דר' יהודה
פו
(כג) באור לשורא ובר שורא בפסחים, פו ע"א
פח
(כד) פירוש המלה והענין של חיל
פט
(כה) יישוב לקושית תוי"ט על הרמב"ם
צא
(כו) באור דברי הרמב"ם פ"ה מה' ביה"ב היג
צב
(כז) יישוב לקושית תפא"י על הראב"ה
צח
(כח) באור פ"ב מ"ב דמדות לפי דעת הראב"ה
צו
(כט) באור הג' ביומא, טז, ע"א: הינ מסתברא וכו'
צח
(ל) יישוב לקושית ת"י על רש"י, ביומא טז ד"ה אי אמרת
ק
(לא) באור מאמר דר"י: בא וראה כמה גדול כחן של כהנים,
קא
בזבחים סד ע"א

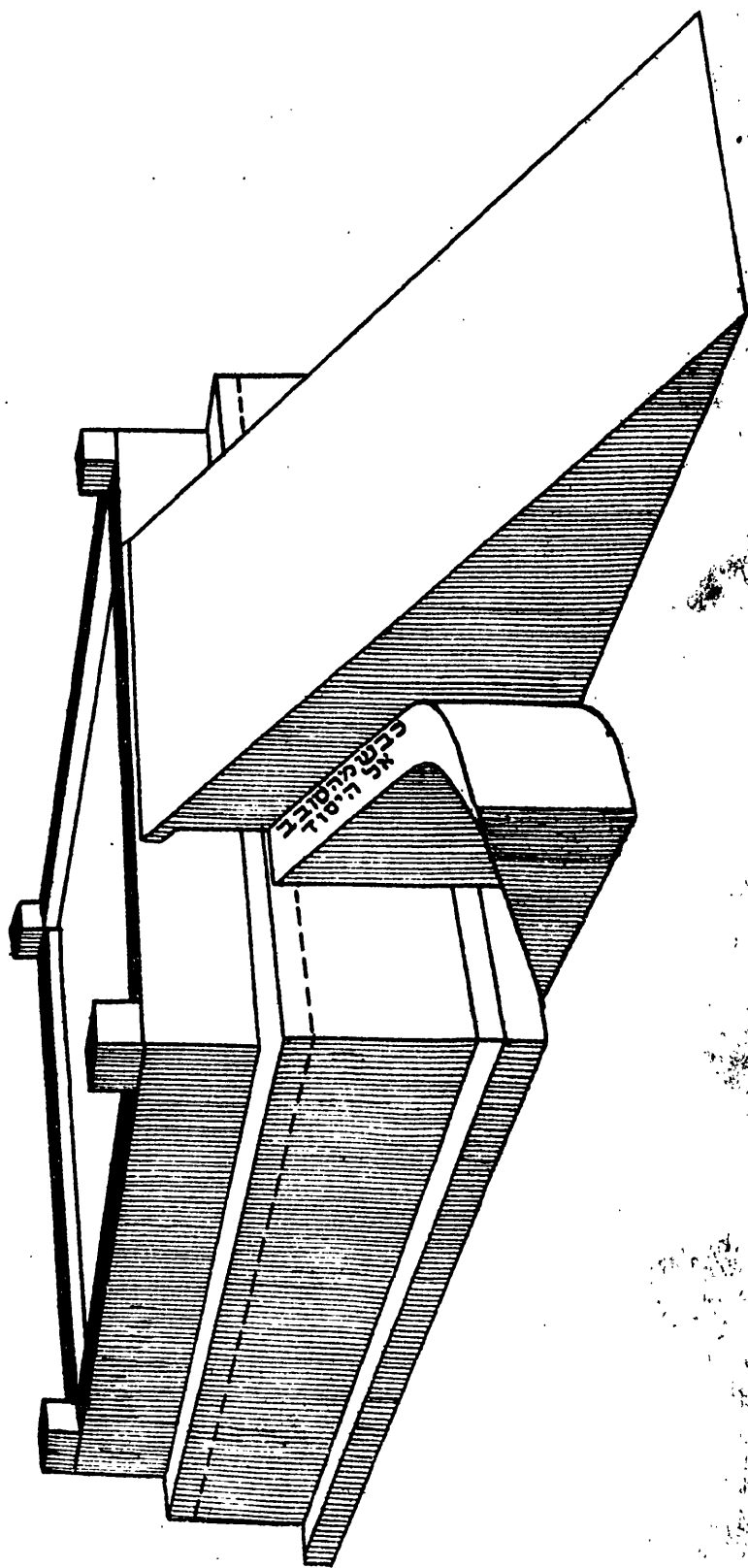
סוף דבר

גם יוספוס מוסר לנו תיאור של בנין הבית שהוקם על ידי הירודס. כמה וכמה מספרים שבתיאורים אלה סותרים את דברי המשנה. בשאלות המדות האלה כבר עסקו חוקרים מרובים. ואנו לא באנו לגולל אותן שוב ולנסות למצוא את מקור הסתירות או לחפש ולמצוא את פתרונן בפרוטרוט. בדרך כלל נוכל רק לומר, יש לקבל את דברי התנאים ברובם המכריע וכו', השתדלו חכמים לקבוע את המדות האלה בדיוק גדול. לא כן הדבר אצל יוספוס, שעיקר תפקידו להראות לעמים את גדולתו ותפארתו של הבית, שהיה מקודש לא רק בישראל, אלא גם בין עמים אחרים. מכאן הגזמותיו של יוספוס בכמה פרטים וכו' (ד"ר שמואל קליין בספרו, ארץ יהודה, פרק חמישי סעיף 5).

אלה הם דברי אחד החוקרים המפורסמים. והנה אע"פ שקשה עלי מאד להכנס בעבי הקורה, אבל חייב אני ומוכרח לגלות את המסך הנסוך על פני הדברים של בית המקדש, המונע מהגיע אליו אור האמת. כי מה שאמר המחבר בפתרון הסתירה שחז"ל, קבעו את המדות האלה בדיוק גדול ולא כן הדבר אצל יוספוס, שהוא לא היה מדקדק כ"כ במדותיו ונקט גוזמאות, לפיכך לא זהו הדרך ליישוב הענין. בודאי שנאמנים עלינו דברי חז"ל כדברי אלקים חיים, ועם כל זה אין כאן הכרח לומר כי יוספוס מגזים, כי אם רק זה, שתיאוריו של יוספוס מוסבים על בנין הורדוס, אבל מדות חז"ל הן המדות של בית עזרא ונחמיה, ואין שום ספק בדבר שהמדות של בית עזרא היו שונות מן המדות של בנין הורדוס. וכבר הוכחתי את זה בראיות ברורות בהקדמה לספר זה עמשי"כ שם. ויש מי שרצה ליישב במאמרו על ענין זה, כי מדות חז"ל הן ירושלמיות ומדותיו של יוספוס הן רומיות. וגם זה נדחה עפ"י מה שכתבתי שם. כלל של דבר, החוקרים האלה הניחו לעיקר, כי חז"ל ויוספוס דברו על ענין אחד, וטעות גדולה היא בידם, אלא הם שני ענינים רחוקים זה מזה כרחוק מזרח ממערב. ודוקא משום ההבדל הגדול שביניהם בחרו להם חכמי התלמוד את בית עזרא, בכדי ללמדנו על ידו הלכות המקדש וקדשיו, ולא בבית הורדוס עם כל יפיו ותפארתו.

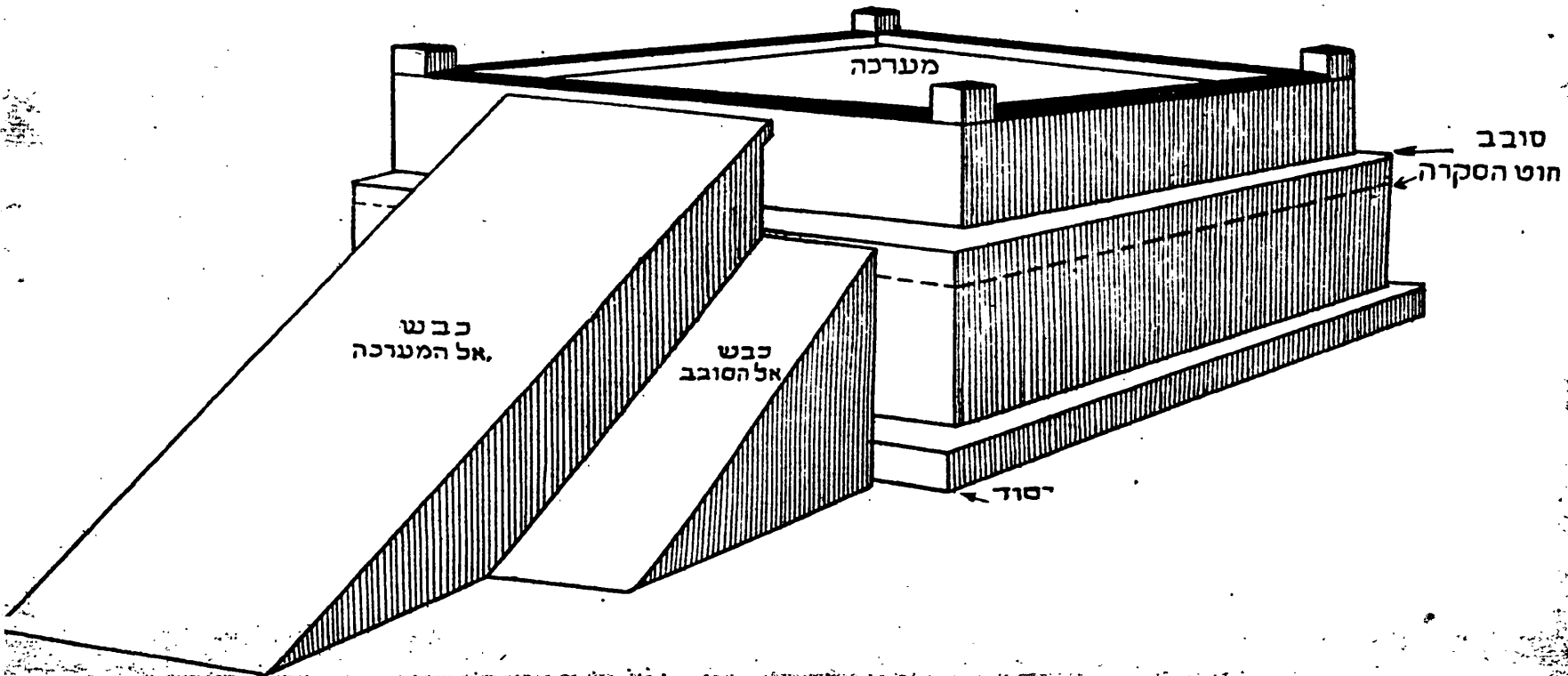
ואם יבא מי שירצה להשיג עלי מדברי הארכיולוגיה, ידע נא שספרי זה עם ציוריו יסודותם בדברי חז"ל שאין לארכיולוגיה שום כניסה בהם, יען כי מדותיהם הן המדות של בית עזרא כאמור. ומבית זה לא מצאו ולא ימצאו שריד כל שהוא, כי המעט שנתגלה אינו אלא מבית הורדוס שהוא היה הבית האחרון. לכן אין דרך לקפחני אלא בדברי הלכה.

המראה מצד מערב
(ראה נמוד כ"א)

ב ו ו א מראה כללי של המזבח

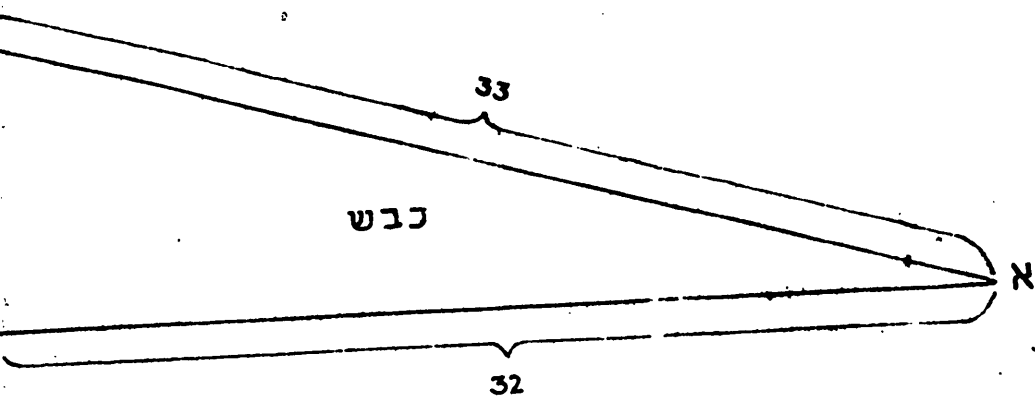
המראה מצד מזרח
(ראה עמוד כ"א)

צ

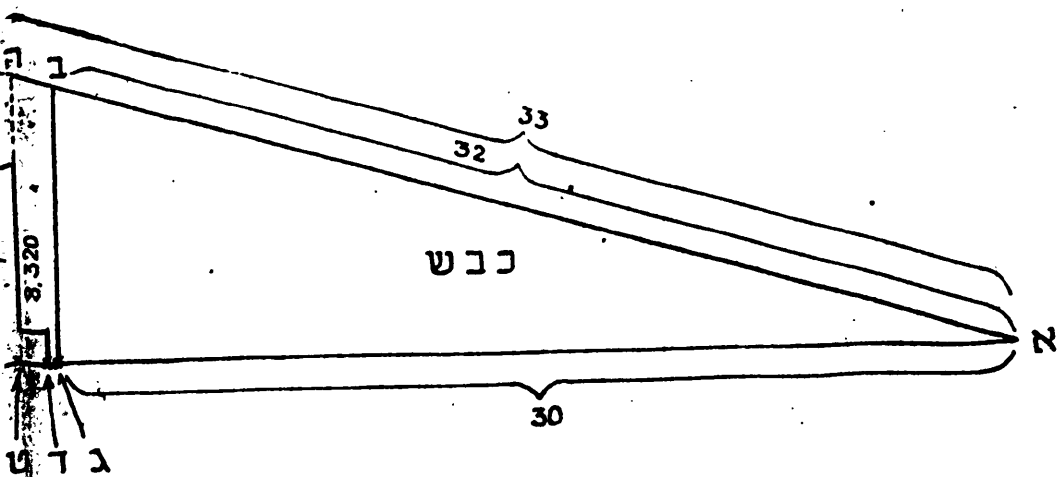
לפי ה

(דאד)

ציון

לפי מאי

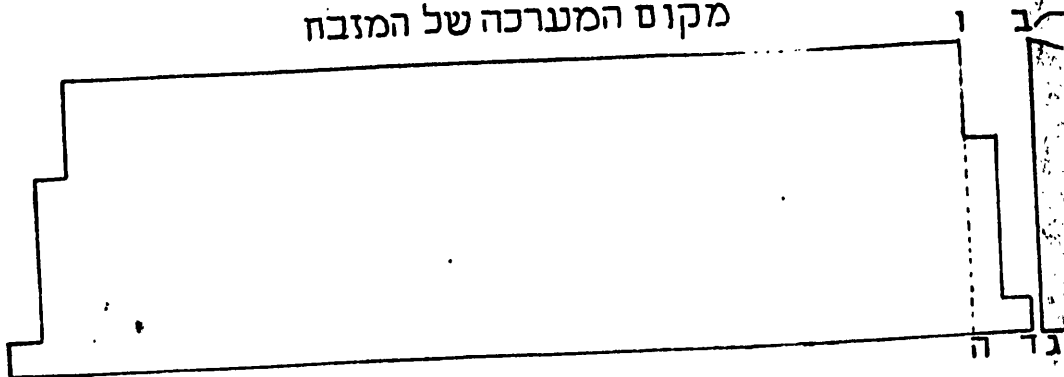

י"ד ב'

נת המקשה

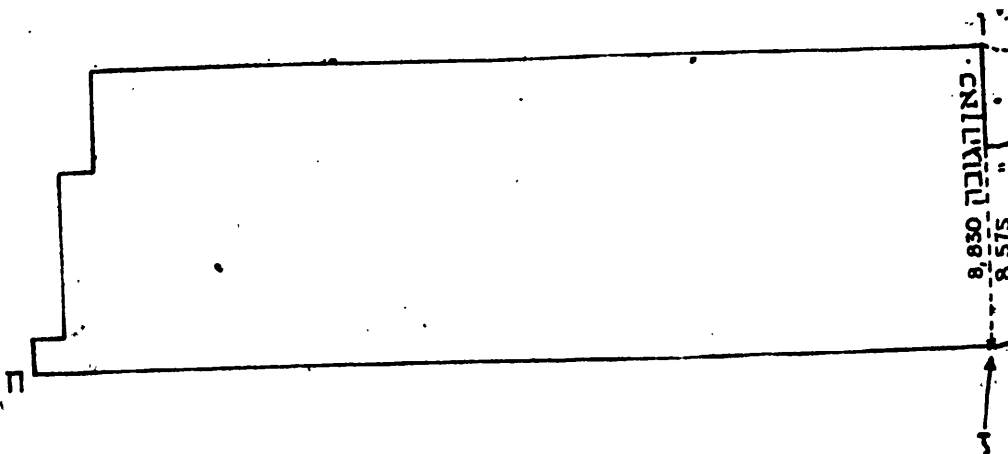
עמוד י"א

מקום המערכה של המזבח

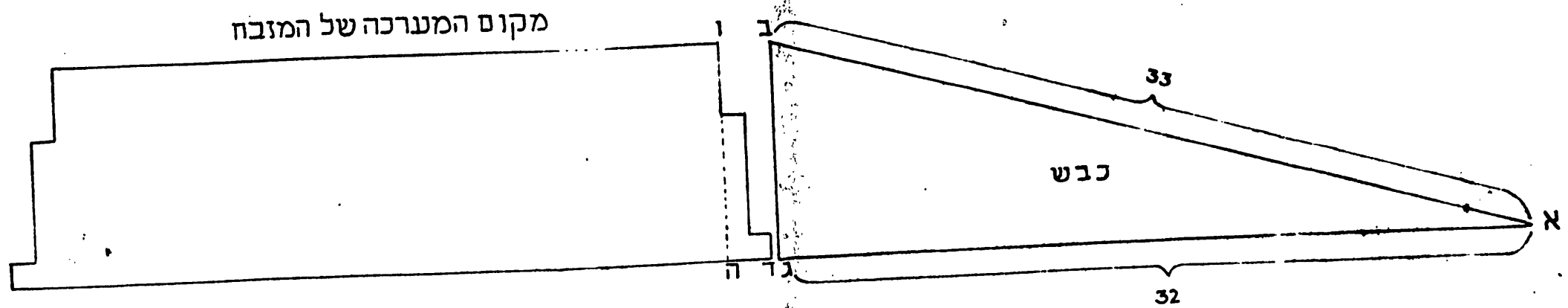
ג'

דמשני

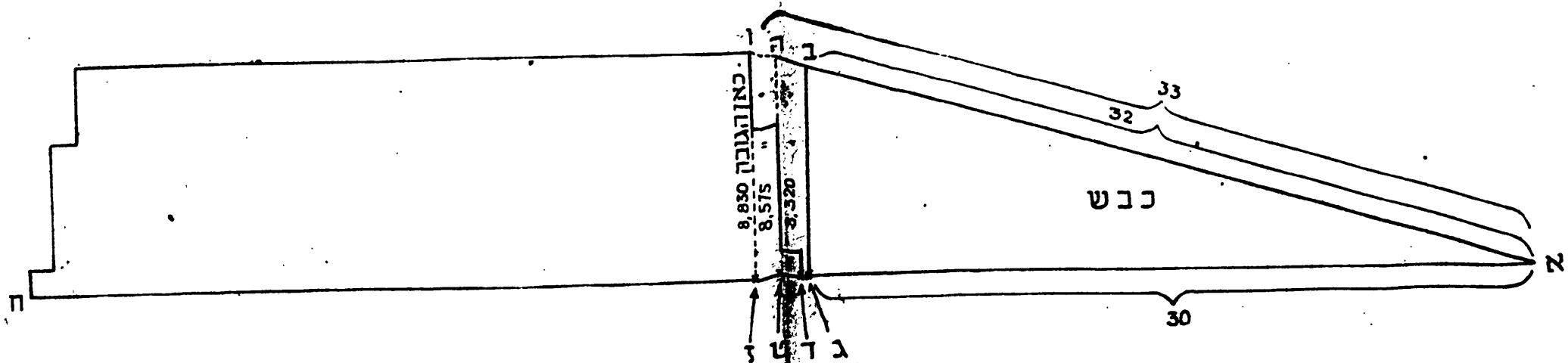
ציור ב'

לפי הבנת המקשה
(ראה עמוד י"א)

ציור ג'

לפי מאי דמשני

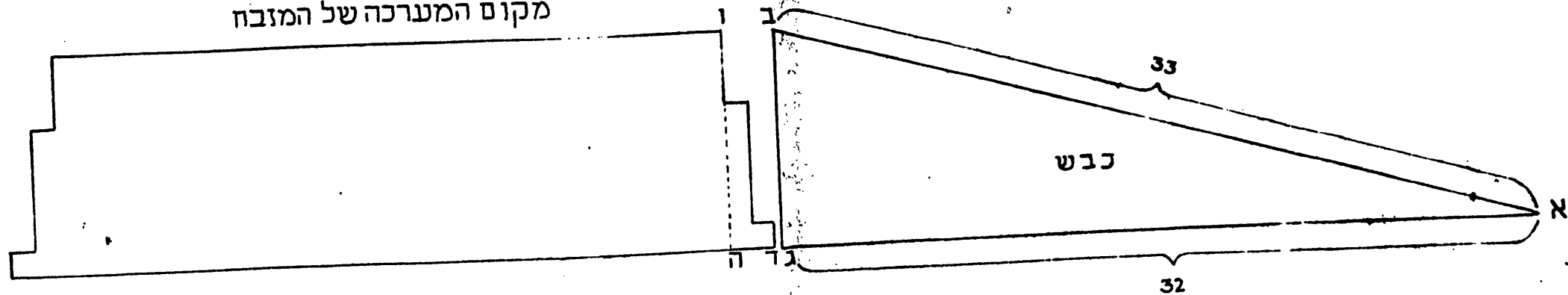

ציור ב'

לפי הבנת המקשה

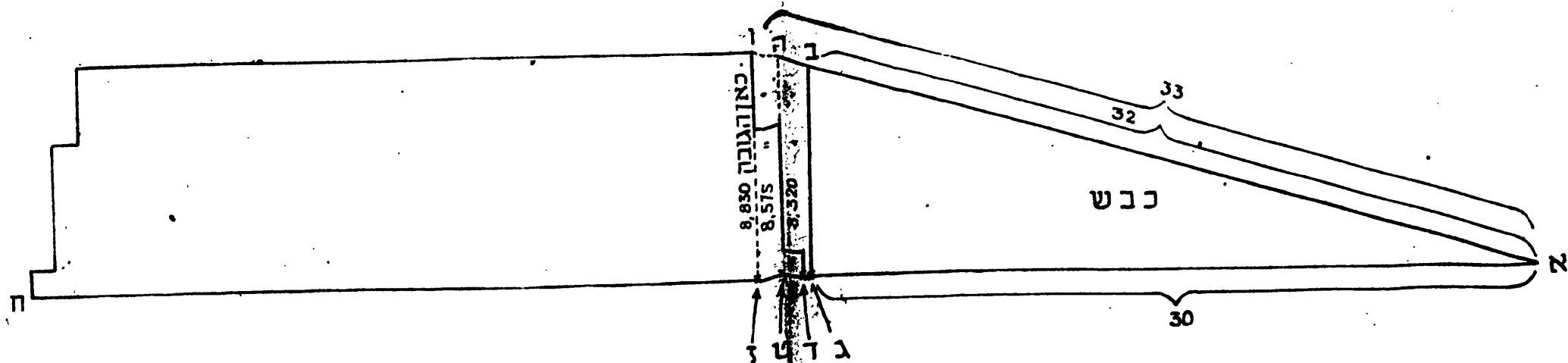
(ראה עמוד י"א)

מקום המערכה של המזבח

ציור ג'

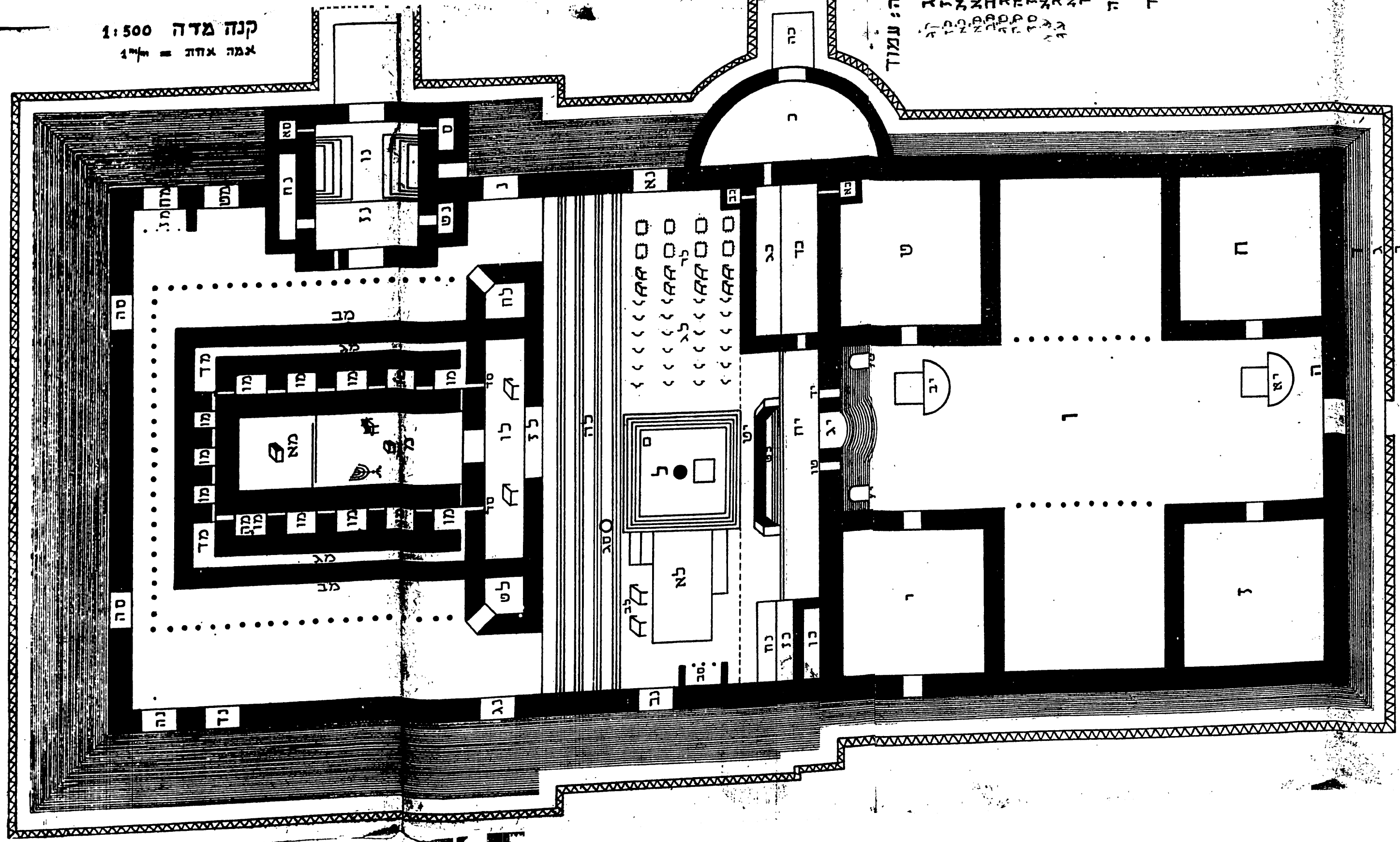
לפי מאי דמשני

11:27

מערב

קנה מדה 1:500
אמה אחת = 1¹/₂ מ'

2

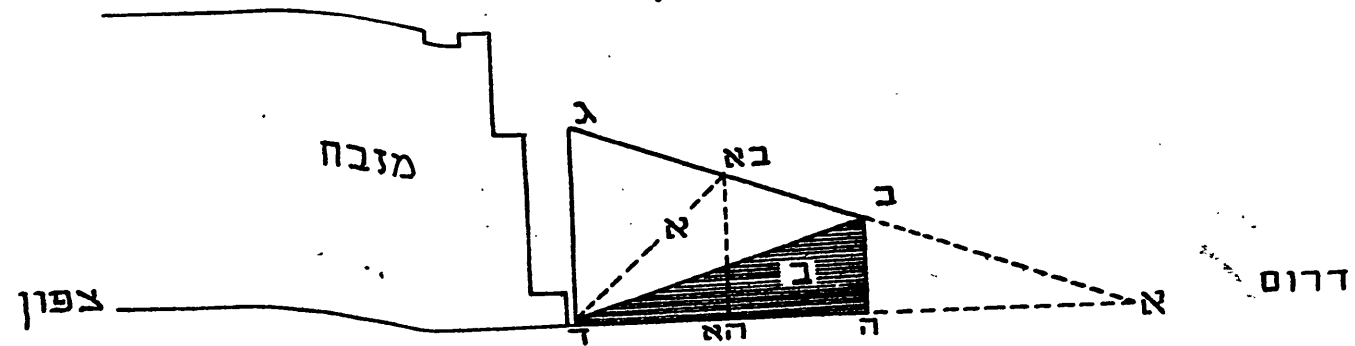
→ ג' פ"ד נמ"ד לא

→ 5.11.17

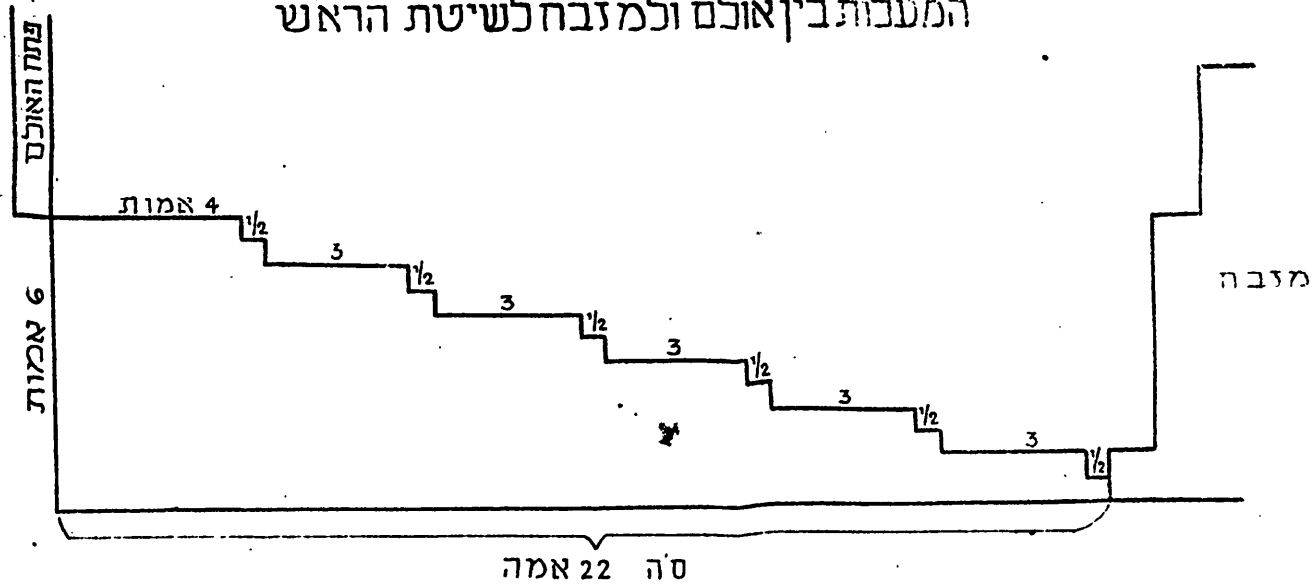
מצד
שמאל לשון

ציור ה'

שני כבשים הקטנים במערב הכבש
(ראה עמוד כ"א)

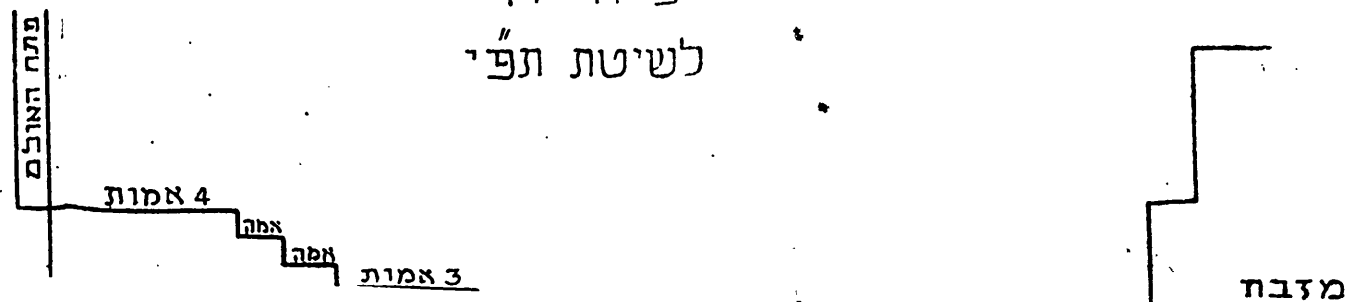
המעלות בין אולם ולמזבח לשיטת הראש

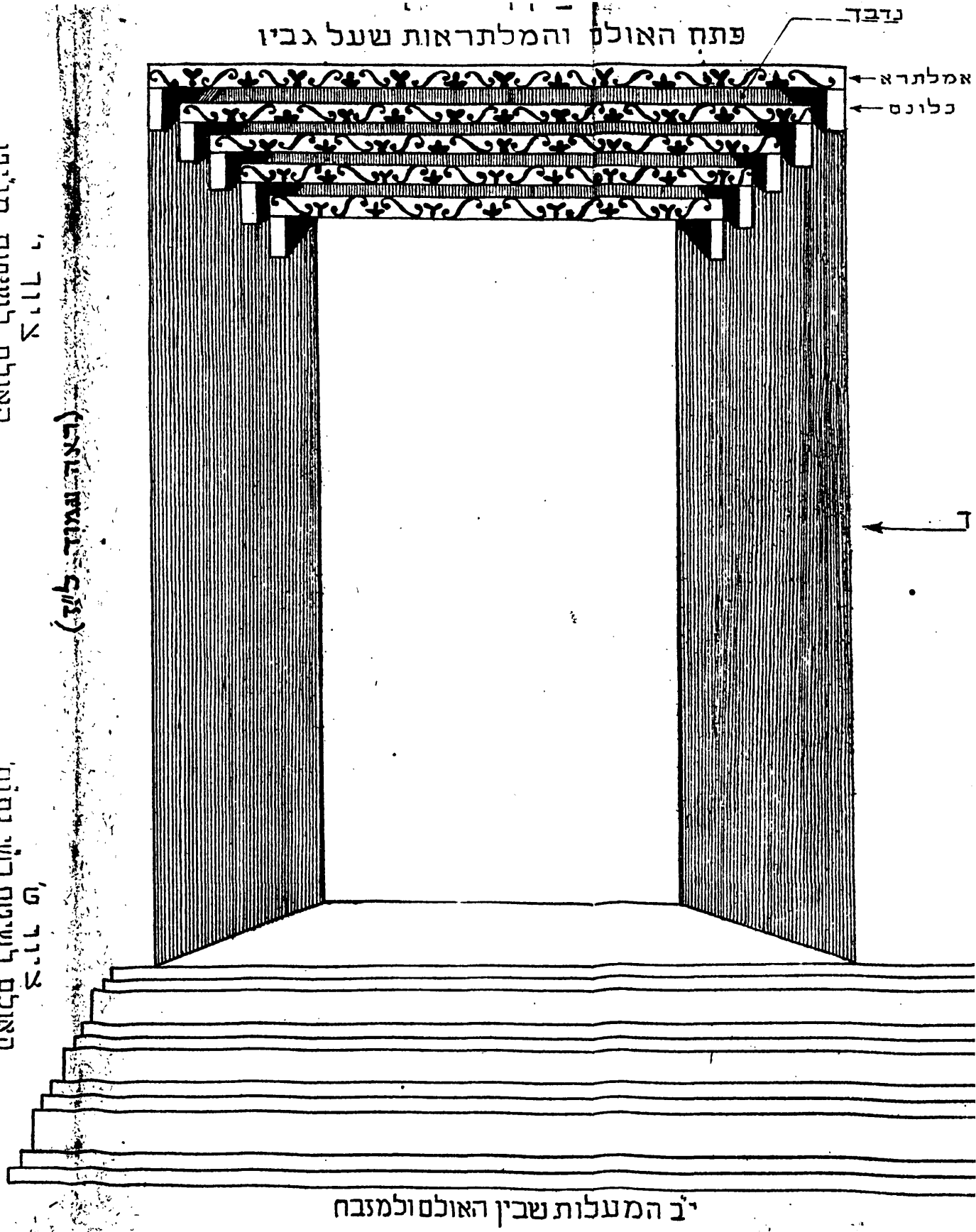

ציור ז
לשיטת הרעב

ציור ח
לשיטת תפ"י

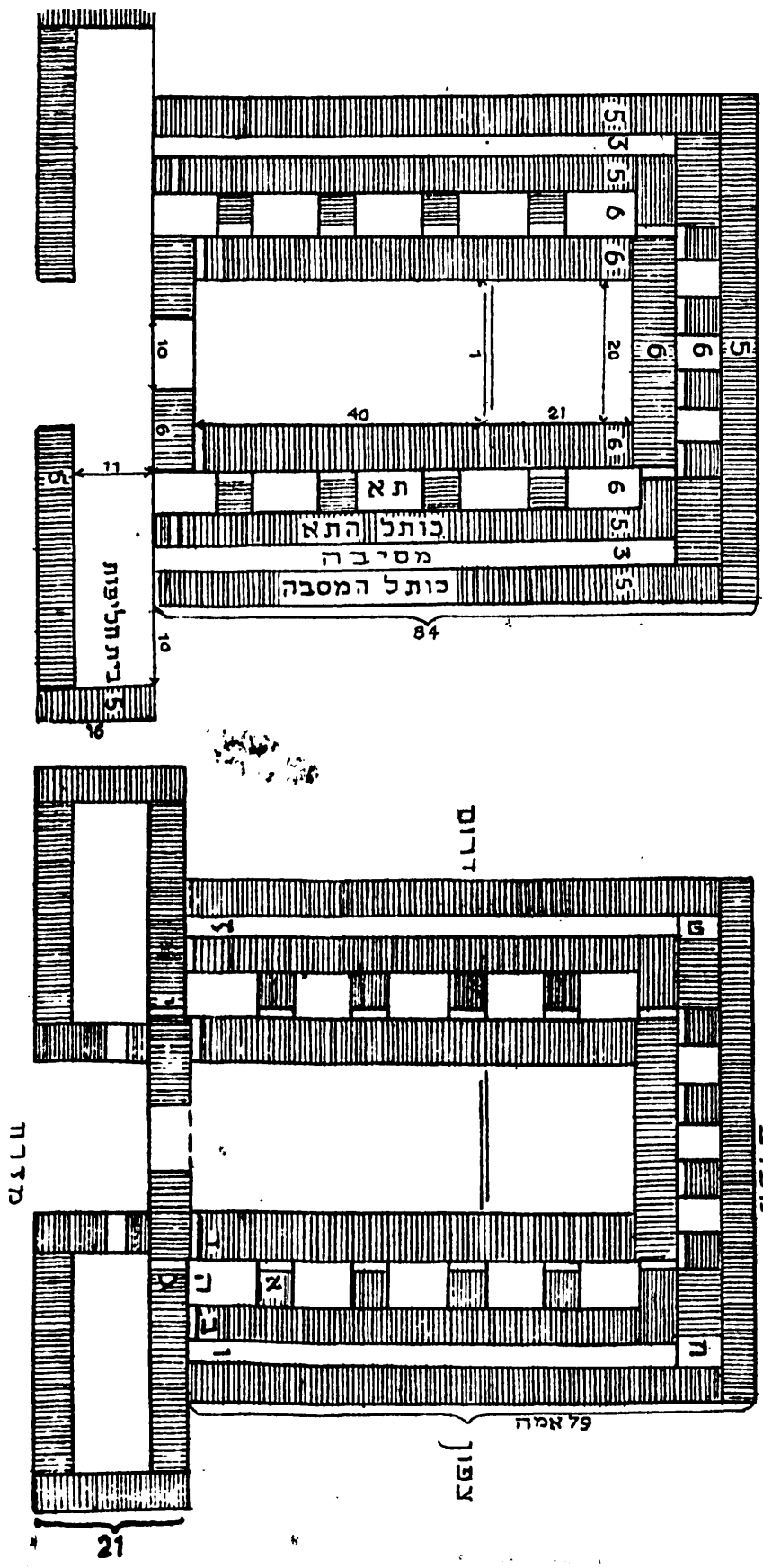

(צִיּוּן בְּמִשְׁכַּת הַאֵלִים)

צִיּוּן י'
האולם לשיטת חז"ט

צִיּוּן ט'
האולם לשיטת רש"י וחז"ט

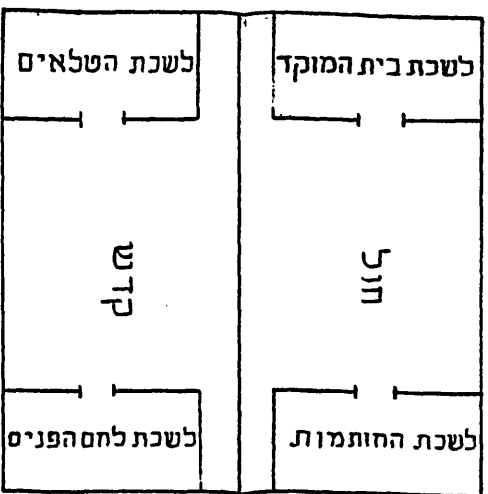

ראה עמוד ל"ד, מ"ב, מ"ד, מ"ו, מ"ז, מ"ח, מ"ט

הפרש בין משנה דמדות למשנה דתמיד לפי הבנת המקשן

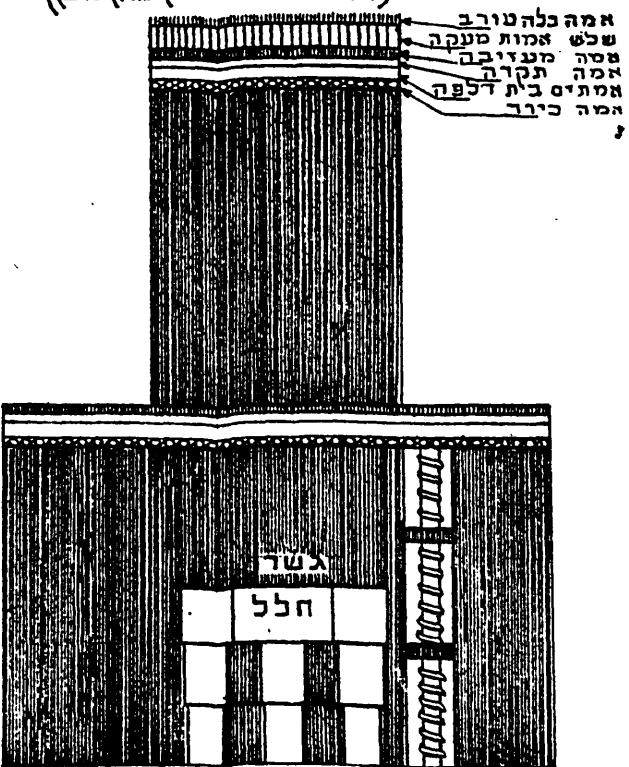
ציור י"ג

לשכות בית המוקד למשנה דמדות

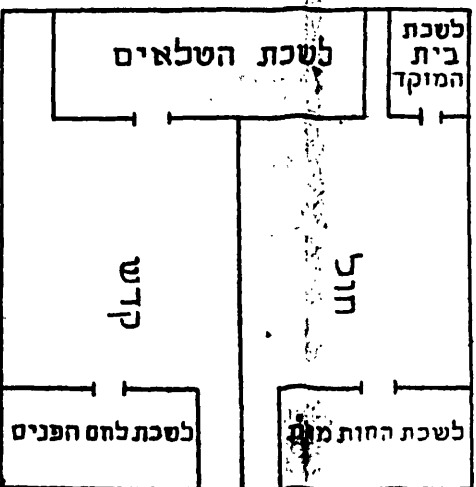
ציור י"ב

מראה ההיכל והתאים במערב
(ראה עמוד מז' מה' מט')

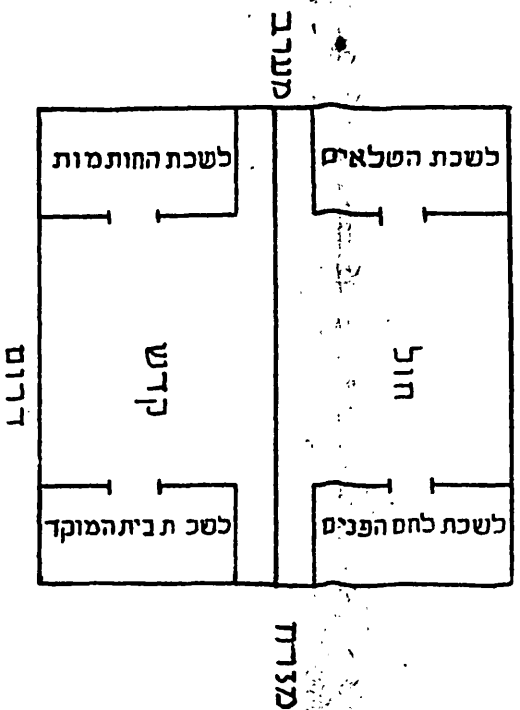
ציור ט"ו

משנה דמדות לפי מאי דמשני אקצ"י מקצ"א
ומונה דרד' ימין

לשכות בית המוקד למשנה דתמיד
צפון

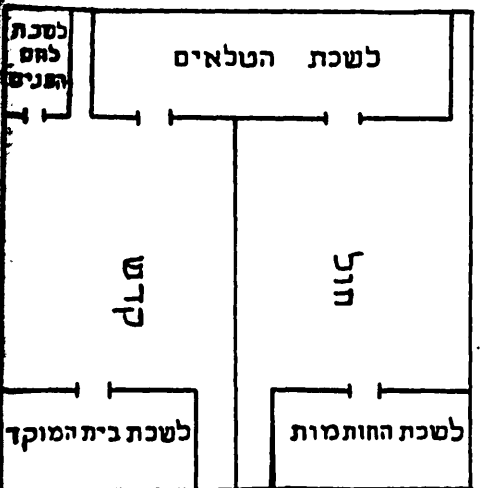
ציור י"ד

ראה עמוד נ"א והלאה

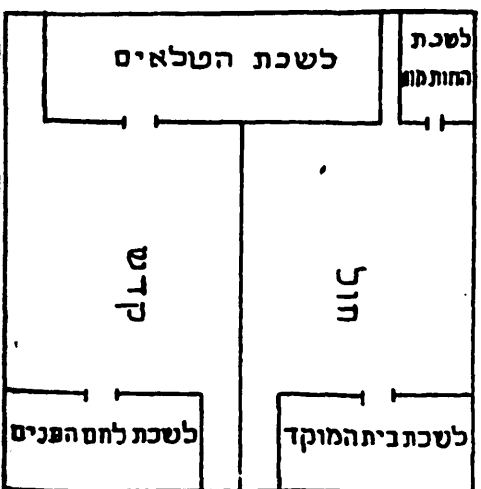
ציור י"ז

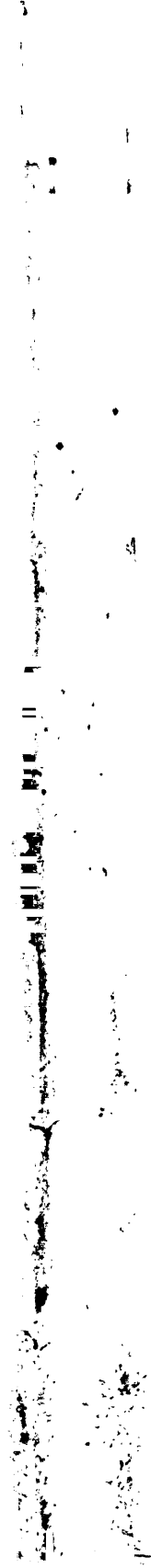
משנה דתמיד לפי ההבנה המוטעת
באקצ"י מקצ"א ומונה דרד' שמאל

ציור ט"ז

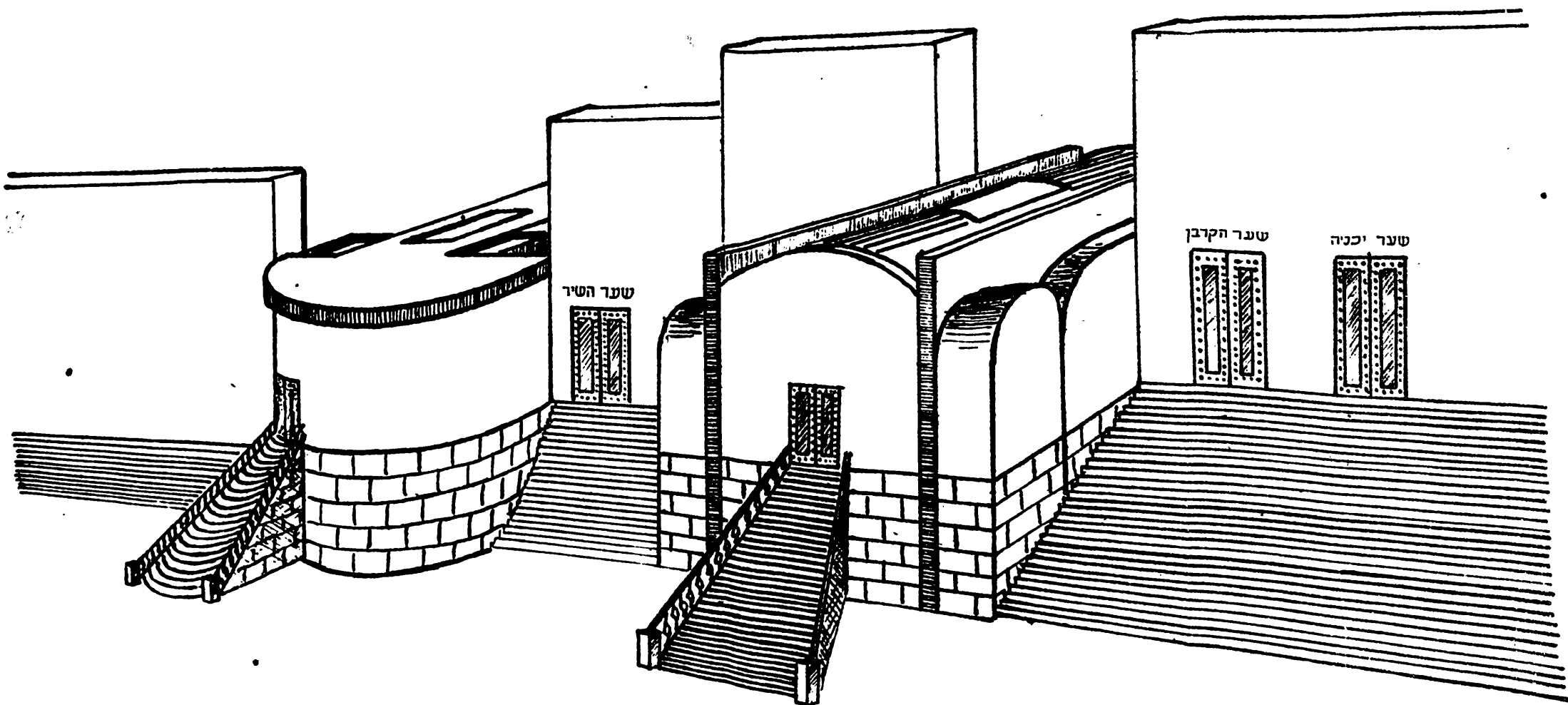
משנה דתמיד לפי ההבנה הנכונה
באקצ"י מקצ"א ומונה דרד' שמאל

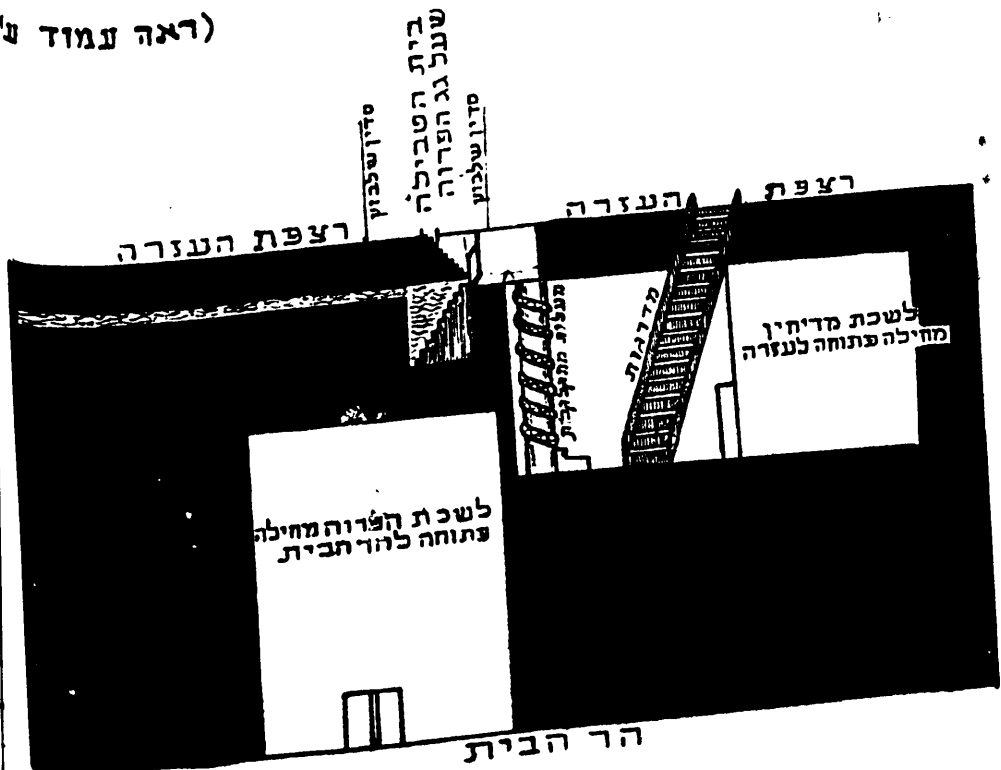
ציור י"ט
לשכת הגזית
(ראה עמוד ס"ז)

ציור י"ח
בית המוקד
(ראה עמוד ס"א)

צ'ור כ

(ראה עמוד ע')

מערב

שער קיפונס

(ראה עמוד פ"א)
ציור כ"א

בנימין

צד הר

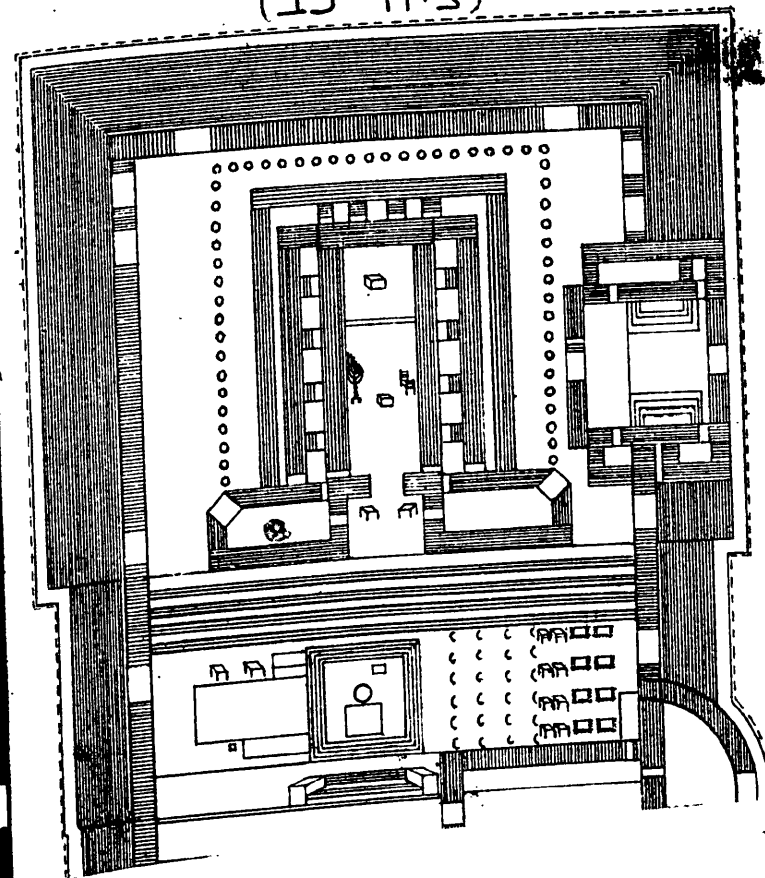
מזבח

הבית המערבי

שער חוכדה

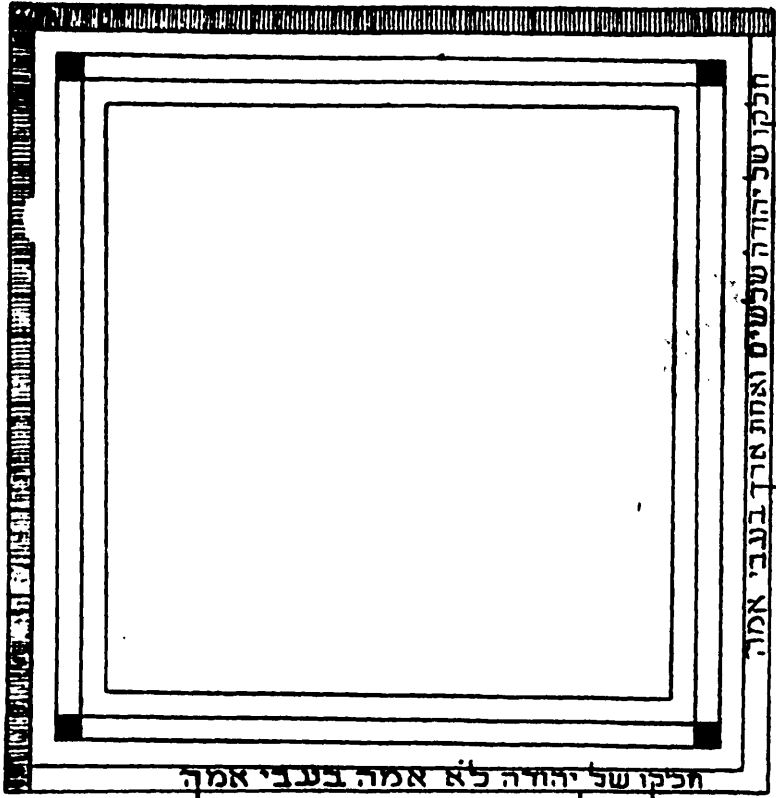
שלם רחמ

(ראה עמוד פ"א)
(ציור כ"ב)

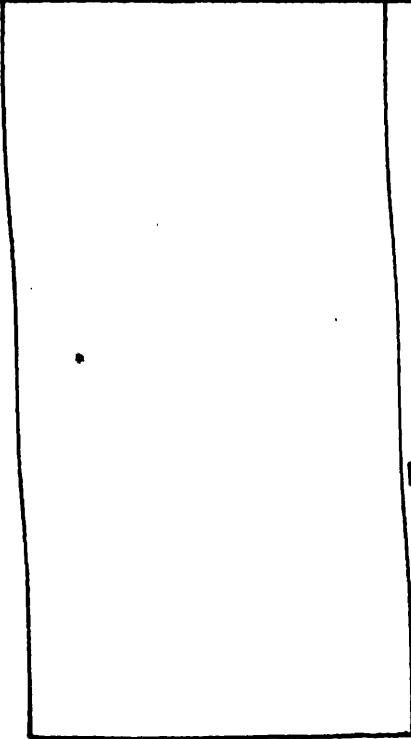
ציור כג
יסוד המזבח

צפון (ראה עמוד כד')

מערב

בית הדשן □

צִיּוֹר כֹּד
בְּתוֹר הַבְּנִין בְּתוֹךְ מְמִזְרָה לְמַעַרְב

ראה עמוד צ"י

